

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ
กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

Model Of Life By Buddhist Economics Principles Of The Agriculturist
Community In Nakhon Ratchasima Province

โดย

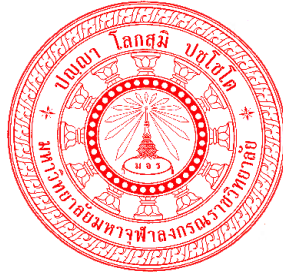
พระอนันต์ อภินนโท (ผากา), ดร
พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ผศ.ดร.
ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา

MCU RS 800766190

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ
กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

Model Of Life By Buddhist Economics Principles Of The Agriculturist
Community In Nakhon Ratchasima Province

โดย

พระอนันต์ อภินนุโท (ผากา), ดร
พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม, ผศ.ดร.
ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

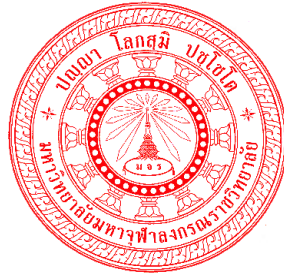
พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครราชสีมา

MCU RS 800766190

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Research Report

Model of Life by Buddhist Economics Principles of the Agriculturist Community in Nakhon Ratchasima Province

BY

Phra Anan Phaka, Dr.

Phamaha Suporn Rakkhitadhammo, Asst.Prof. , Dr

Dr. Benjamas Suwannawong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus

B.E 2566

Research Project Funded by

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766190

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย	: รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
ผู้วิจัย	: พระอนันต์ อภินนโท (ผกา), ดร, พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ผศ.ดร. ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ได้ศึกษา “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๒) เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยการคัดเลือกกลุ่มที่ศึกษาแบบเจาะจง ประกอบด้วยเกษตรกรที่ทำเกษตร จำนวน ๑๐ ครัวเรือน ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ อำเภอ โดยใช้การนำเสนอและวิเคราะห์แบบอัตชีวประวัติ (Autobiography) และพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคล

เกษตรกรชุมชนเป็นการใช้พื้นที่ในชุมชนทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นที่นิยม ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบท เป็นแนวคิดที่สอดคล้อง กับการวางแผนและออกแบบชุมชนที่น่าอยู่อาศัย เนื่องจากช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจที่ดีในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ และลดมลภาวะที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ซึ่งมักจะเป็นการเพาะปลูกพืชเพียงชนิดเดียวเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมาก เป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสำคัญต่อความสมดุลของระบบนิเวศ ทำลายหน้าดินและป่าไม้ และสิ้นเปลืองพลังงานจำนวนมากหาศาลแนวความคิดเรื่องเกษตรกรชุมชน เป็นการทำการเกษตรในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการหมุนเวียนการผลิตและการบริโภคภายในท้องถิ่นเอง สามารถทำได้ที่สวนหลังบ้าน หรือแปลงเกษตรของชุมชน เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชน

หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกร มีการรวมกลุ่มกันสร้างเครือข่ายระดับชุมชนและสังคมขึ้นมา โดยการพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายเหล่านั้นให้เกิดเป็นสังคมเกษตรอินทรีย์ขึ้น เพื่อเป็นพลังในการผลิตพืชผักอินทรีย์ การแปรรูปสินค้า และการต่อรองการจำหน่ายเกี่ยวกับพ่อค้าคนกลางรวมถึงตลาดในพื้นที่และต่างพื้นที่ตลอดจนถึงตลาดนอกประเทศอีกด้วย การรวมกลุ่มทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหาด้วยกันเกิดความผูกพันซึ่งกันและกัน และเกิดเป็นความสุขทางสังคม

หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีความเชื่อมโยงและทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ความสุขโดยภาพรวมของเกษตรกรส่วนมากปรารถนาให้ร่างกายของตนเอง คนในครอบครัวและผู้บริโภคนักที่เขาปลูกมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคที่เกิดจากสารเคมี รองลงมาคือความสุขที่เกิดขึ้นในจิตคือ ความเข้าใจธรรม (สัมมาทิฏฐิ) และความรู้สึกลึกซึ้งทางใจ (เวทนา) แต่ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน คือความสุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันชีวิต (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เมื่อปัญญาเกิดขึ้นความปรารถนาให้สังคมที่มีแต่ความสุขก็จะเกิดขึ้น การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม ความเชื่อและกระบวนการคิดที่ได้นำเอาหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอยู่ ๕ ลักษณะ คือ ๑) วิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง ๒) วิถีชีวิตที่ยั่งยืนและอดทน ๓) วิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร ๔) วิถีชีวิตที่มีจิตใจที่สงบ ๕) วิถีชีวิตที่มีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น

Research Title : The Way Of Life According To Buddhist Economic Principles Of Community Agriculture In Nakhon Ratchasima Province

Researcher : Phra Anan Phaka, Dr.
Phamaha Suporn Rakkhitadhammo, Asst.Prof. , Dr
Dr. Benjamas Suwannawong

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Nakhon Ratchasima Canpus

Fiscal Year : 2566/2023

Research Sholarsship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Nakhon Ratchasima Canpus

Abstract

This research has the objectives are 1) to study about background and lifestyle of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province 2) to study about the application of Buddhist Economic of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province 3) to present the model of lifestyle of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province. The purposive study group was selected consisting of the agriculturist in Nakhon Ratchasima Province for 10 households and using the presentation and autobiographical analysis and descriptive analytics of individual data.

The research results is found that

A turning point in the beliefs and thinking processes of agriculturist in the past and the present is rethinking about the mainstream of agricultural and the traditional production-based consumerist economy as practiced by its predecessors that aims at monetary income, chemical use, and external dependency. Change to ideas and beliefs in agriculture that are mainly self-reliant. Realizing good physical and good mental health, good physical is the main consideration. In particular, the agriculturist can be developed to be more stable and sustainable and comply with the above mentioned principles as follows Buddhist Economic Theory, Theory of Sustainable Development of Happiness, Theory of Agricultural and Principles of Buddhism. These theories are lifestyle adjustments to suit the context of society and

apply Buddhist economic principles to everyday life. There are 5 types of lifestyle changes: 1) self-reliant 2) diligence and patience 3) generosity to relatives 4) lifestyle with peace of mind 5) there is a community group and a wider society.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ กราบขอบพระคุณ คณะจารย์ บุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา สำเร็จได้ก็ด้วยความช่วยเหลือเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณหลายท่าน ผู้วิจัย และ ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม, ผศ. ดร. และ ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์ ที่ได้คำแนะนำเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนงาน และช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยุฉบับนี้ และเจริญพรขอบคุณ กลุ่มเป้าหมายในการลงพื้นที่วิจัยที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้งานมีความสมบูรณ์ จนทำให้วิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา ปีงบประมาณ ๒๕๖๖

คุณค่าและประโยชน์จากงานวิจัยเล่มนี้ ขอถวายเป็นพุทธบูชาและบูชาบุพการี ญาติมิตร ครูบาอาจารย์ทุกท่าน ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดคุ้มครอง อภิบาลทุกท่านที่มีอุปการคุณ ต่อผู้วิจัย ที่ได้กล่าวนามมาแล้ว และที่ไม่ได้กล่าวนามมาทุก ๆ ท่าน ให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา ไปด้วย ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และบริวาร ด้วยกันทุกท่าน เทอญ

พระอนันต์ ผากา และคณะ

๒๓ เมษายน ๒๕๖๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	๘
๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน	๓๑
๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์	๓๖
๒.๑.๔ แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๐
๒.๑.๔.๑ การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน.....	๔๑
๒.๑.๔.๒ ระบบเกษตรอินทรีย์ก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล.....	๔๒
๒.๑.๕ หลักพุทธธรรม เกี่ยวกับเกษตรกร	๔๔
๒.๑.๕.๑ หลักไตรสิกขา.....	๔๔
๒.๑.๕.๒ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔.....	๔๖
๒.๑.๕.๓ หลักอิทธิบาท ๔.....	๔๘
๒.๑.๕.๔ หลักอนริยปริเยสนา	๔๙

๒.๒	บริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา	๕๔
๒.๒.๑	สภาพบริบททั่วไปของอำเภอเมืองนครราชสีมา.....	๖๑
๒.๒.๒	สภาพบริบททั่วไปของอำเภอลำทะเมนชัย.....	๖๓
๒.๒.๓	สภาพบริบททั่วไปของอำเภอน้ำเขียว	๖๖
๒.๓	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๘
๒.๔	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๘
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	๗๙
๓.๑	รูปแบบการวิจัย.....	๗๙
๓.๒	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	๘๑
๓.๓	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก	๘๑
๓.๔	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๒
๓.๕	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๓
๓.๖	การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	๘๔
บทที่ ๔	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖
๔.๑	ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา	๘๖
๔.๑.๑	ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร.....	๘๖
๔.๑.๒	เกษตรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา	๙๔
๔.๑.๓	ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์.....	๙๕
๔.๒	การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน ในจังหวัดนครราชสีมา.....	๑๓๖
๔.๒.๑	การตระหนักความสำคัญของการทำเกษตร.....	๑๓๖
๔.๒.๒	ประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเกษตรกร.....	๑๔๓
๔.๒.๓	ความเข้าใจการดำเนินวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนใน จังหวัดนครราชสีมา.....	๑๔๙
๔.๒.๔	วิเคราะห์การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา	๑๕๒
๔.๓	รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่ม เกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา	๑๖๓
๔.๓.๑	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางกาย.....	๑๖๔
๔.๓.๒	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางจิต.....	๑๖๖

๔.๓.๓ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางปัญญา.....	๑๖๘
๔.๓.๔ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางสังคม.....	๑๖๘
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๗๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๗๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๗๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๗๕
๕.๒.๑ ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา	๑๗๕
๕.๒.๒ การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกร ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา	๑๗๗
๕.๒.๓ รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่ม เกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา.....	๑๗๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๔
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๘๔
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	๑๘๔
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๑๘๖
บรรณานุกรม	๑๘๘
ภาคผนวก	๑๙๔
ภาคผนวก ก. ใบรับรองจริยธรรมในมนุษย์	๑๙๕
ภาคผนวก ข. หนังสือนำ.....	๒๑๐
ภาคผนวก ค. เครื่องมือการวิจัย	๒๓๔
ภาคผนวก ง. ภาพประกอบการลงพื้นที่วิจัย	๒๓๘
ภาคผนวก จ. ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ	๒๕๑
ภาคผนวก ฉ. การนำวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒๕๔
ภาคผนวก ช. บทความวิจัย	๒๖๐
ประวัติผู้วิจัย	๒๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๔. ๑ แสดงต้นทุน ผลตอบแทน	๑๓๕
ตารางที่ ๔. ๒ เปรียบเทียบระหว่างการทำเกษตรเคมีและการทำเกษตรอินทรีย์	๑๕๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเกษตรของไทยที่ผ่านมา ถูกผลักดันเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมกระแสหลัก ทำให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่อัตราการเพิ่มผลผลิตต่อการเพิ่มของปุ๋ยเคมีกลับลดลง การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาการตกค้างในสิ่งแวดล้อม สะสมในดิน นา และอากาศ นอกจากนี้ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชยังทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศ เช่น ผีเสื้อ ผึ้ง ทำให้ความสมดุลของธรรมชาติเสียไป เกิดการแพร่ระบาดของแมลงศัตรูพืชมากขึ้นด้วย ปัญหาต่อเศรษฐกิจ^๑ แม้เกษตรกรแผนใหม่จะมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร แต่ในระยะยาวจะปรากฏผลในทางตรงกันข้าม เนื่องจากพบว่าการลงทุนการผลิตสูงกว่ารายได้ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน เกษตรกรต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ในระดับประเทศก็เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพืชจากต่างประเทศ^๒ นอกจากจะตกค้างในสิ่งแวดล้อมแล้ว และยังตกค้างอยู่ในผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้บริโภคด้วย^๓ แนวทางแก้ไขโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นตอน เพื่อให้ประชาชนชาวไทยรอดพ้นจากปัญหาดังกล่าวโดยใช้หลักแห่งพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควรและการเดินสายกลางตามสมมติสังขารในโลกียธรรมด้วยวิถีแห่งพุทธ トラบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมธรรม ส่วนการดำรงชีวิต

^๑ สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แนวความคิดการพัฒนาประเทศ, (สศช.กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), การทำนาตามแบบของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอ็ม เทรดิง, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

อยู่ในโลกียธรรม ธรรมดานั้นก็ให้รู้เท่าทันความเป็นไปและความเป็นจริงของโลก รู้จักประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติใช้ประโยชน์ และนำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เท่าที่จำเป็นและให้ก่อประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลายและเบียดเบียนกัน^๔

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เราเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวคิดนี้ได้รับความเข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสมจะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จริงแล้วทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสามารถทำให้ดีขึ้นได้พร้อมกับการมีชีวิตอย่างมีिकासสุขของประชาชน มีความสะอาดความสงบและสร้างสรรค์^๕ จะต้องได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เกษตรอินทรีย์จึงเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของเกษตรกร ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ภายใต้คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยต่อเนื่องจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๔

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์ฯ ที่มีความสอดคล้องกับกรอบทิศทาง การพัฒนาที่สำคัญอาทิ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐^๖

ในอดีต ภาคเกษตรมีบทบาทอย่างมากต่อเศรษฐกิจไทย ทั้งในแง่ของการสร้างรายได้จากการส่งออกผลผลิตทางการเกษตรและการจ้างงาน โดยสินเชื่อภาคเกษตรและชนบทช่วยลดข้อจำกัดด้านเงินทุนให้กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรที่ประสบกับภาวะขาดแคลนเงินทุนมีเงินทุนสำหรับการผลิตและการตลาด รวมถึงการซื้อปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตลาดสินเชื่อชนบทในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมาจะเห็นความเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน จากเดิมที่ตลาดสินเชื่อชนบทถูกครอบงำด้วยสินเชื่อในระบบซึ่งนายทุนเงินกู้คิดดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่สูงมาก มาเป็นสินเชื่อในระบบที่คิด

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (สำนักงาน กปร.) แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

^๕ ดิเรก ฤกษ์ห่วย, การส่งเสริมการเกษตร, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๔), หน้า ๔

^๖ คณะกรรมการการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๖๐), หน้า ๕.

ดอกเบียในอัตราต่ำ โดยเฉพาะยุคพักชำระหนี้และปรับโครงสร้างหนี้ (๒๕๔๕ ถึงปัจจุบัน) จากการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากในช่วงก่อนปี ๒๕๔๐ และการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี ๒๕๔๐ ซึ่งทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ภาคเศรษฐกิจต่างๆ รวมถึงเกษตรกร ประสบปัญหาการชำระหนี้ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรที่ไม่สามารถชำระหนี้ ธ.ก.ส. ได้ ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นออกนโยบาย “พักชำระหนี้” และมีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านฯ หลังจากนั้น รัฐบาลต่อๆ มา ก็ทำในลักษณะที่คล้ายคลึงกันด้วยการออกนโยบายปรับโครงสร้างหนี้หรืออัดฉีดเงินกู้ให้เพิ่มเติม กล่าวในภาพรวม รัฐบาลทุกชุดติดอยู่ในวัฏจักร “พักชำระหนี้-ให้เงินกู้ดอกเบียต่ำ-ปรับโครงสร้างหนี้”

หากพิจารณาสถิติสถานการณ์เป็นหนี้ของเกษตรกรในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่มีหนี้สินมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น และส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบซึ่งเกิดจากการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. และกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นหลังปี ๒๕๔๐ ตามนโยบายของรัฐบาล นอกจากนี้ หนี้สินแท้จริงของครัวเรือนเกษตรกรทั้งที่ยากจนและไม่ยากจนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนค่อนข้างน่าเป็นห่วง เนื่องจากมีอัตราส่วนหนี้คงค้างต่อรายได้ในระดับที่สูงมากเมื่อเทียบกับครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ยากจน สำหรับภาพรวมหนี้สินคงเหลือของเกษตรกรที่มีอยู่กับองค์กรการเงินต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ธ.ก.ส. สหกรณ์ภาคการเกษตร กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร กองทุนในกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงหนี้สินภาคการเกษตร (ไม่จำกัดเฉพาะหนี้สินของเกษตรกร) ที่มีอยู่กับธนาคารพาณิชย์ พบว่า ธ.ก.ส. เป็นแหล่งเงินกู้ยืมที่สำคัญที่สุดของภาคการเกษตรไทย โดยปี ๒๕๕๗ มียอดหนี้สินคงเหลือสูงที่สุด คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๖๓ ของยอดหนี้สินคงเหลือของภาคเกษตรที่มีอยู่กับองค์กรการเงินข้างต้น รองลงมาเป็นธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์ภาคการเกษตร และกองทุนหรือเงินทุนหมุนเวียนในกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตามลำดับ^๗

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเมื่อกู้ยืมเงินมาแล้ว ทั้งที่จากสถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอกประเทศ แล้วไม่สามารถนำเงินกลับมาคืนแก่สถาบันการเงินหรือเจ้าหนี้ได้ เพราะเกิดจากการนำเงินที่กู้มาแล้วไปใช้ผิดประเภทบ้าง ไปใช้ไม่ต้องกับวัตถุประสงค์ที่กู้ยืมบ้าง และนำไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้กลับคืนมา เช่น กู้เงินจากสถาบันพาณิชย์มาปิดหนี้ในระบบ นำมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเป็นการกู้มาใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้กลับคืนมาเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถนำเงินมาใช้คืนของแหล่งสถาบันทางการเงินได้จนเป็นหนี้หัวแตกอยู่ในปัจจุบันนี้

^๗ รายงานที่ตีพิมพ์โดย ฌบับที่ ๑๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๙, “ภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงานของกองทุนในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์”, รายงานวิจัย, ระบบสวัสดิการสังคม, ระบบเศรษฐกิจ, นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://tdri.or.th/๒๐๑๖/๑๒/a-study-of-farmers-debt-and-the-improvement-of-the-sledging-funds-under-the-supervision-ofmoac/> [๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ด้วยเหตุผลความสำคัญความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการศึกษาและนำเอาการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยมุ่งศึกษาวิถีเกษตรกร ชุมชนที่จะศึกษามีความแตกต่างกัน ทางด้านการเกษตร การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ของการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาใช้ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำรงชีวิต เพื่อค้นหาองค์ความรู้ใหม่ ด้านเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน หนี้สิน และลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ยึดตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตเพื่อพัฒนาให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนทั้งทางกาย ใจ ปัญญา และสังคม ปราศจากการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ประกอบสัมมาอาชีพ และรักษาความสมดุลของแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัยแหล่งอื่นๆ มีคุณธรรมจริยธรรมนำชีวิตสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๒. เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. ความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา เป็นอย่างไร
๒. การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ได้อย่างไร
๓. นำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ ดังนี้

โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ก็กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พื้นที่

วิจัย คือ กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่ง ดังนี้ ๑) อำเภอวังน้ำเขียว ๒) อำเภอขามทะเลสอ ๓) อำเภอเมือง โดยการคัดเลือกกลุ่มประชากรเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๑) วิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัยของคณะวิจัย และรวบรวม ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การลงพื้นที่ ๓ แห่ง เพื่อ สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เกษตรกร ในพื้นที่ที่จะศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

๒) จัดทำคู่มือชุดความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การสัมภาษณ์ กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน เพื่อทราบถึงแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมาที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) ดำเนินการจัดโครงการรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การสัมภาษณ์เชิงลึกกับชุมชน และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เพื่อพัฒนาศักยภาพและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

๔) วิพากษ์ข้อเสนอแนะกับนักวิชาการและกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เกี่ยวกับนโยบาย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และนำไปตัวอย่างให้แก่ชุมชนที่อื่นได้นโยบายร่วมกับหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดนครราชสีมา

๕) จัดทำเล่มรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่นำผลการดำเนินโครงการไปใช้ประโยชน์ เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยใน ๓ ระดับ ได้แก่

๑)ระดับนโยบาย ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการกำหนดนโยบายและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร

๒)ระดับอำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน จำนวน ๓ แห่ง จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

๑) กลุ่ม อำเภอวังน้ำเขียว

๒) กลุ่มอำเภอขามทะเลสอ

๓) กลุ่มอำเภอเมือง

๓.ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑)การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑) กลุ่มเกษตรกรหรือการเพาะปลูก จังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒) บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเกษตรกรทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๖ คน

๓) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตร วิสาหกิจชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๒ ราย จำนวน ๖ ราย

๔) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๕ ราย

รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๓๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics) หมายถึง การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายพืชผักอินทรีย์ มุ่งประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยยึดหลักการใช้ชีวิตตามหลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง) และหลักอหิงสา (ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น) การบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงมีหลายระดับตามความเจริญทางสติปัญญาและจิตใจของมนุษย์ ซึ่งถ้าทุกคนมีพัฒนาการความเจริญทางจิตใจมากขึ้น การพึ่งพาความสุขจากวัตถุหรือการบริโภคก็จะลดลงจนอยู่ระดับที่เรียกว่าพอเพียงหรือเรียบง่าย อย่างไรก็ตาม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่พึงส่งเสริมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อเกินตัว หรือส่งเสริมการผลิตที่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๑.๕.๒ กลุ่มเกษตรกร หมายถึง บุคคลผู้ประกอบอาชีพ เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ประมง อื่นๆ จำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคน มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งตนเองได้ มีพออยู่พอกิน และมีผลผลิตเหลือพอที่จะนำมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ในการประกอบอาชีพเกษตรกร อาจร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๔๗ งานวิจัยนี้ หมายถึง กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

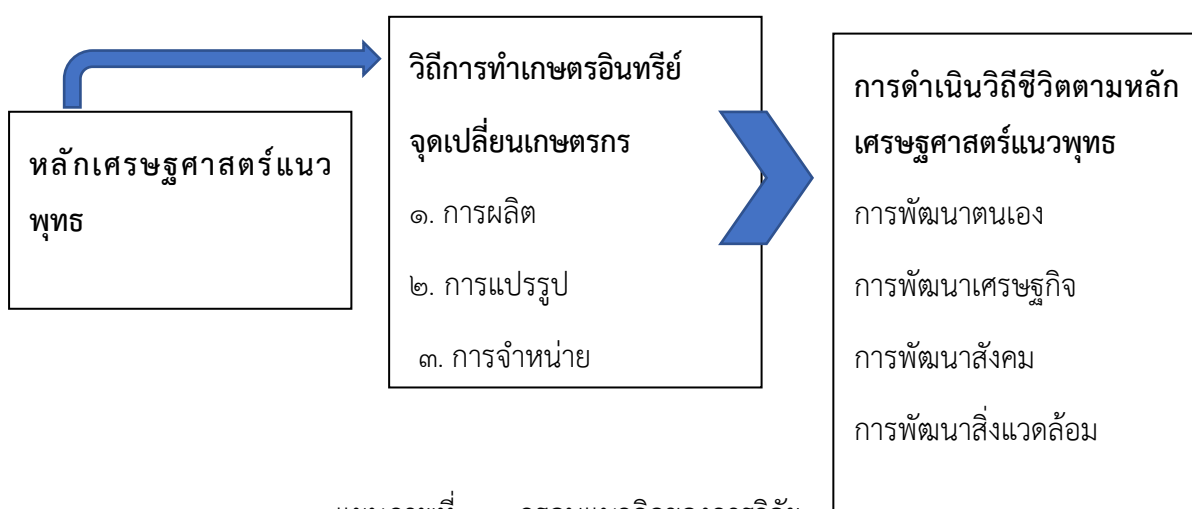
๑.๕.๓ การดำเนินวิถีชีวิต หมายถึง การพัฒนาและสร้างความรู้ สามารถนำเอาความรู้ วิทยาการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๑.๕.๔ หลักพุทธธรรม เกี่ยวกับเกษตรกร หมายถึง ๑) หลักไตรสิกขา ๒) หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ ๓)หลักอิทธิบาท ๔ ๔) หลักอนริยปริเยสนา หลักธรรมที่เน้นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาไม่ได้เน้นไปที่วัตถุคือ ให้มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริง

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เพื่อให้ทราบความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๒. เพื่อประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๔. เพื่อผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในการนำเสนอการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบและประเด็นการวิจัย โดยแยกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน

๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

๒.๑.๔ แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๕ หลักพุทธธรรม เกี่ยวกับเกษตรกร

๒.๒ บริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

พุทธทาสภิกขุ^๑ กล่าวว่า ทรัพย์สมบัติเมื่อพูดตามตัวหนังสือตามธรรมดาในภาษาคนก็ถือเอาความหมายอันแรกสุดว่า สิ่งเป็นเครื่องปลื้มใจ ใครมีทรัพย์คนนั้นก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์นั้นเป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคลนั้น พูดง่าย ๆ ก็คือคำว่า “ความปลื้มใจ”^๒ นั่นเองเป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์ ตามทัศนะของพุทธบริษัทจะมองถึงว่าทรัพย์สมบัตินั้นมันเพื่อประโยชน์แห่งความเป็นมนุษย์จะเป็นได้ คือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชีวิตก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างหลายประการ เพื่อชีวิตตั้งอยู่ได้ รอดอยู่ได้ แล้วไม่เพียงแต่รอดอยู่ได้อย่างเดียว มันต้องก้าวหน้าไปตามหนทางที่ถูกต้อง

^๑ พุทธทาสภิกขุ, สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙๗-๔๐๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๐.

จนกว่าจะไปถึงจุดหมายปลายทางเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์แล้ว ทรัพย์สมบัติมันก็เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้ชีวิตนี้ตั้งอยู่ได้ให้สะดวกแก่การที่จะเจริญก้าวหน้าทางจิต ทางวิญญาณ ให้ชีวิตเป็นวิวัฒนาการที่น่าพอใจ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์จะหาทรัพย์อย่างไรจะทำอย่างไร ก็มีสูตรอยู่หลายสูตรที่แสดงหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ แต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ พระองค์ได้ทรงระบุว่า “จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้สำหรับตนเอง จะต้องมีทรัพย์สำหรับจะใช้เพื่อครอบครัว จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นราชพลี จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นอดีทิลี จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นบุพพเขตพลี ฟังดูเพียงเท่านั้นจะเห็นได้ว่า ทรงมุ่งหมายให้ใช้ทรัพย์กันอย่างไร จะต้องมียทรัพย์ และรู้จักใช้ทรัพย์ให้ตัวเองไม่เดือดร้อน เพียงไม่เดือดร้อนเท่านั้นยังไม่พอ มันต้องให้เกิดความก้าวหน้า ตามความหมายของคำว่าเป็นมนุษย์จะได้เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น จนถึงความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ว่าพุทธศาสตร์เป็นจริยธรรมที่มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อเศรษฐกิจเพราะเป็นคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรมที่จะดำเนินกิจกรรมทางการผลิตให้เรามีความขยันซื้อสัตย์รักงานตรงต่อเวลาเพื่อให้มีคุณภาพในการผลิตและดำรงชีวิตอย่างผาสุก^๓ ลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือมีลักษณะเป็นสายกลาง อาจเรียกว่าเศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เพราะระบบชีวิตของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น มีอยู่แล้วในมัชฌิมาปฏิปทา และองค์ของมรรคแต่ละข้อก็เป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง คือทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมาก็คือความพอดีนั่นเอง การบริโภครวมหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเรียกว่า โภชนมัตตัญญูตา คือความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือ รู้จักพอดี ความพอประมาณคือความพอดีนั่นเอง

ประเวศ วะสี ได้อธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน และ เศรษฐกิจชุมชนว่า ถ้าสังคมไทยทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐานกันอย่างทั่วถึง เราสามารถขจัดความยากจนของคนทั่วประเทศ พร้อม ๆ กับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้พื้นฐานบูรณะเพิ่มพูนขึ้นเต็มประเทศ ความเข้มแข็งที่เป็นพื้นฐานทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับบนมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสถึง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีความคล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกัน

เศรษฐกิจพื้นฐาน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ก็คือชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖.

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียง ก็เกิดความสมดุล จะเรียกว่า เศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลเป็นปกติ สบายไม่เจ็บไข้ ไม่วิกฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ

ลักษณะ ๕ ประการ ของเศรษฐกิจพื้นฐาน

๑. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน

๒. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน

๓. มีบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

๔. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง

๕. การจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐานทำให้มีผลอย่างต่อเนื่อง^๔

พระมหาอุทัย วชิรเมธี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมะกับการลงทุน.สเศรษฐกิจสมดุล” ซึ่งรวบรวมจากงานเสวนาเรื่องสอนาณิชาให้ เป็นเศรษฐกิจ ความตอนหนึ่งว่า การบริหารจัดการเงินให้ทำดังต่อไปนี้ หนึ่งเก็บไว้เป็นเงินคงคลังเพื่อความมั่นคงของชีวิต คุณได้เงินมาแล้วต้องแบ่งก้อนเงินเอาไว้เป็นเงินสำรองคงคลังเพื่อความมั่นคงของชีวิต คนมีเงินจึงสุขภาพจิตดี เพราะรู้ว่าเขามั่นคง พระพุทธองค์ก็เข้าใจดีนะ สองนำมาเลี้ยงชีพเลี้ยงชีวิตให้ตัวเอง ญาติ พี่น้อง บริษัท บริวาร กินอิม นอนอุ่น คือคุณหามาได้ คุณก็ต้องใช้ให้เป็นด้วย ไม่ใช่เก็บอย่างเดียวเป็นบุญโสมเฝ้าทรัพย์ แต่ให้ตัวเองและญาติพี่น้องได้กินอิม นอนอุ่น ข้อสาม คือเอาเงินไปต่อยอด คือ ทำธุรกิจด้วย แสดงว่าพระพุทธองค์เข้าใจเรื่องการลงทุนเป็นอย่างดี ประการที่สี่ พระองค์ท่านใช้คำว่า “ราชพลี” แปลว่า เสียภาษีให้รัฐด้วย ทัศนัยมัยคุณโยม พระพุทธองค์ให้เสียภาษีแก่รัฐด้วย ข้อห้า ท่านบอกว่าบำรุงศาสนาซีพราหมณ์ และผู้ทรงศีล ซึ่งเป็นสดมภ์หลักทางจิตใจและปรัชญาของสังคม ให้ท่านได้กินอิม นอนอุ่นจะได้มีเรี่ยวแรงในการแสดงพระธรรมคำสอน ยึดจิตใจประชาชนให้มีบรรทัดฐานทางจริยธรรมจะได้อยู่ร่วมกันในสังคมที่สงบ ข้อสุดท้าย ท่านบอกว่า ให้ทำบุญให้กับญาติวงศ์ที่ล่วงลับไปแล้ว ใช้เงินเพื่อความกตัญญู คุณโยมจะเห็นว่าหลักการใช้จ่ายเงินของพระพุทธองค์ครอบคลุมทั้งหมด ดั่งนั้นที่ถามมา

^๔ ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรม และสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ พรินต์ติ้ง เซนเตอร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐-๒๒.

อาตมาจึงกล้ายืนยันได้เลยว่าเราสามารถใช้อำนาจของเศรษฐกิจพอเพียงได้ในการลงทุนและการทำธุรกิจ

อภิชัย พันธเสน กล่าวไว้ว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อมาช่วยให้นิยาม เศรษฐศาสตร์สมบูรณ์ยิ่งขึ้นมีความหมายต่อความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจมากขึ้น และมีความรู้สึกเอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วยจิตที่มีโลกทัศน์เปิดกว้างและเห็นความจริงแท้มากยิ่งขึ้น หากจะกล่าวแล้ว เศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด และมองเห็นข้อจำกัดของทรัพยากรเช่นเดียวกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่แนวคิดนี้เข้าใจมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งกว่า โดยเข้าใจมนุษย์ตามความเป็นจริง กล่าวคือมนุษย์มีความไม่รู้ มีโลภ โกรธ หลง มีความรัก มีความสามารถที่จะเติบโตทางจิตวิญญาณได้ มีปัญญาที่จะรู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงมีความเมตตากรุณา ที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก^๕

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เราเผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความเข้าใจอย่างชัดเจน อนุโลมตามการเริ่มต้นวิถีคิดใหม่จะต้องปลูกให้ตระหนักถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์และกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการไม่มีอยู่ของตัวตนพร้อมกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่น กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจังหรือความเปลี่ยนแปลง ความไม่มีอยู่หนึ่งและความเป็นอิสระจากการยึดติดที่สร้างขึ้นโดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและการดำรงคงอยู่ของความชั่วร้าย ๔ ประการ (ทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยมและเงินตรา) จะต้องได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง^๖

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จุดยืนของพุทธเศรษฐศาสตร์กับปัญหาความยากจน (ความทุกข์) ว่า ความยากจนที่อธิบายด้วยรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนสัมพัทธ์เป็นการอธิบายที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนในลักษณะดังกล่าวได้ ถ้าพยายามแก้ไขโดยการเพิ่มรายได้ ในที่สุดนอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้แล้วจะนำไปสู่ระบบทำลายตนเอง ถ้าใช้พุทธเศรษฐศาสตร์แก้ปัญหาความยากจนจะมีกรณีเดียวคือความยากจนที่เกิดจากการขาดแคลนปัจจัยสี่ ซึ่งสามารถแก้ไขได้ง่าย ถ้าหากมีวิธีบริหารจัดการที่ชาญ

^๕ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ฉบับนิสิตนักศึกษาและประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้าวิชาการจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

^๖ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๔).

ฉลาดในที่สุดการแก้ปัญหาความยากจนหรือความทุกข์ จึงมิใช่เป็นการใช้เงินหรือทรัพยากรเป็นหลัก แต่เป็นการจัดการอย่างชาญฉลาดคือใช้ “ปัญญา” ในการแก้ปัญหา นั่นเอง^๗

อภิชัย พันธเสน ได้ให้ความหมายของ “พุทธเศรษฐศาสตร์” ไว้ว่าหมายถึงการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตกทั้งนี้ เพราะเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตกนั้น “เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัดและสามารถทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน” ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์เป็น “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด”

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจในมุมมองอนุสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื้อหาในหนังสือแบ่งออกเป็น ๑๖ บท โดยเฉพาะบทที่ ๑๒ ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์พัฒนาและพุทธเศรษฐศาสตร์ บทนี้กล่าวถึงการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นส่วนสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ไว้ด้วย

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” ว่าผู้บริโภคกับผู้ผลิตในระบบนิเวศเชิงพุทธศาสตร์ ในมุมมองแบบพุทธ ปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้ ระบบการผลิตและการบริโภคดำเนินไปในลักษณะที่ยั่งยืน (Sustainable) เนื่องจากในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมระบบการผลิตมีของเสียออกมาสู่สิ่งแวดล้อมมากกว่าผลผลิต เพราะระบบถูกควบคุมด้วยผลประโยชน์ส่วนตัว (Self -Interest) ของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก แทนที่จะควบคุมด้วยปัญญา โดยมีเป้าหมายหลักที่การขยายตัวของทุนและความโลภโดยไม่มีขอบเขตจำกัด^๘ เพราะการศึกษาที่พัฒนามาจากสังคมตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ยุคทันสมัยในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ได้ละทิ้งรากทางคุณธรรมและจริยธรรมโดยสิ้นเชิง คือ เป็นกระบวนการที่เน้นการสร้าง ความฉลาด (Intelligence) แทนที่จะเน้นการสร้างปัญญา (Wisdom) กล่าวคือ เน้นการถ่ายทอดและพัฒนาความรู้บนพื้นฐานของสมมติฐานที่อาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริง ประกอบกับกฎที่ใช้ในการดำเนินการ (Operational Rule) มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น การศึกษาประเภทนี้สร้างเฉพาะความฉลาดแต่ไม่สามารถสร้างปัญญาได้ การสร้างความฉลาดประเภทนี้สามารถสร้างได้ แม้กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

^๗ อภิชัย พันธเสน, “จุดยืนของพุทธเศรษฐศาสตร์กับปัญหาความยากจน (ความทุกข์) ตอนที่ ๑,” ใน เศรษฐธรรม รวมบทปาฐกถาภิรตยาจารย์ แห่งเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: Openbooks, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒.

^๘ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๑๖.

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีความแตกต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่สำคัญ คือ แทนที่จะเน้นประเด็นผลประโยชน์ส่วนตัว (Self-Interest) กลับหันไปเน้นประเด็นอนัตตาหรือความไม่มีตัวตน และแทนที่จะเน้นความฉลาด (Intelligence) กลับไปเน้นปัญญาซึ่งสามารถสร้างขึ้นด้วยกระบวนการไตรสิกขา และในที่สุดจุดยืนสุดท้ายอยู่ที่เป้าหมายของการมีความสุขจากภาวะนิพพาน แทนที่จะหยุดเพียงแค่งามสุขซึ่งก่อให้เกิดทุกข์ ทั้งหมดนี้คือจุดที่เป็นอริยสัจธรรมหลักๆ ในวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่พัฒนาจากตะวันตกเป็นสำคัญ สาเหตุหลักของอริยสัจธรรมในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงมีอยู่เพียงประการเดียว คือ การไม่เข้าใจมนุษย์ตามสภาพที่เป็นจริงตามธรรมชาติเท่านั้นเอง ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดของอารยธรรมตะวันตกซึ่งรวมทั้งเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ไม่เน้นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาวะแวดล้อมแต่ไปเน้นการศึกษาสภาวะแวดล้อมภายนอกตัวมนุษย์เป็นหลัก ไม่ให้ความสนใจที่จะพิจารณาองค์ประกอบภายในตัวมนุษย์อย่างถี่ถ้วนตามสมควรอันเป็นสาเหตุของความไม่เข้าใจสภาพของมนุษย์ตามธรรมชาติที่แท้จริง^๙

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้อธิบายถึง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า พื้นฐานของประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ขั้นการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนอันเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินไปจนถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ละขั้นตอนเป็นลำดับ ในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงเทคโนโลยีที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและที่จะเรียนรู้จากโลกภายนอกด้วย เศรษฐกิจพื้นฐานประกอบ ด้วยลักษณะสำคัญ คือ

๑. เป็นเศรษฐกิจของคนทั้งมวล
๒. มีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ
๓. มีความเป็นบูรณาการเข้มแข็งไปพร้อม ๆ กันหมด ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม
๔. เติบโตบนพื้นฐานที่เข้มแข็งของเราเอง เช่น ด้านเกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรม สมุนไพร อาหาร การท่องเที่ยว เป็นต้น
๕. มีการจัดการที่ดีเป็นพื้นฐาน ส่งเสริมการเกิดนวัตกรรมต่าง ๆ ให้สามารถนำมาใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาประเทศ มิได้มีแบบอย่างตายตัวตามตารา หากแต่ต้องเป็นไปตามสภาพภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา วัฒนธรรมชุมชน ที่มีความหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๔-๔๗๕.

ควบคู่ไปกับการพยายามหาแนวทางหรือวิธีการที่จะดำรงชีวิตตามหลักการพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ดำเนินไปได้อย่างสมดุลและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจจะได้รับ ไม่ให้กระแสเหล่านั้นมาทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนจนต้องล่มสลายไป จากแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่ให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีพที่สมบูรณ์ สันติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และใจตนเป็นที่สำคัญ ซึ่งก็คือ วิถีชีวิตไทย ที่ยึดเส้นทางสายกลางของความพอดี ในหลักของการพึ่งพาตนเอง^{๑๐}

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานไว้ในหนังสือใต้เบื้องพระยุคลบาทว่า พระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งมาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประโยคหนึ่งที่ทรงอธิบายว่าคาหวัใจก็คือ คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่าคุณจะมีชีวิตที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานความพอได้อย่างไร ความพอก็คือคำว่าพอประมาณความพอประมาณ พระองค์ท่านขยายความต่อไปอีกไม่ใช่ผมพูดนะครับ พอประมาณคือพอแต่จำเพาะตัวเองที่หากันได้อย่างมีเหตุมีผลด้วย

นอกจากนี้ ในหนังสือเล่มนี้ยังมีเนื้อหาสาระกล่าวถึงเรื่องต่างๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยเฉพาะหัวข้อเรื่องที่มีชื่อว่า ในหลวงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริซึ่งจากการศึกษาพบว่า การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาทำให้สังคมไทยอ่อนแอ เพราะสังคมไม่ได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่ เพราะขาดปัญญาทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง อีกทั้งผู้ที่มีโอกาสในสังคมก็มักจะถูกขาดคุณธรรมจริยธรรมเกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในทุกกระดับ และขณะเดียวกันผู้ด้อยโอกาสมักถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอด ในส่วนของการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นก็เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนโดยใช้เงินเป็นเป้าหมาย ไม่ค่อยคำนึงถึงผลที่ตามมามากนัก เช่น ทุนด้านที่ดิน นา ป่าไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูง และเกษตรกรพึ่งตนเองได้น้อยลงและเมื่อประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ประชาชนในประเทศชาติเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๙ จึงทรงพระราชทานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงถึง ๒ ครั้ง แม้บางคนจะเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของเกษตรกรเท่านั้น ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด เพราะโดยแท้จริงแล้ว ผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น พ่อค้า ข้าราชการและบริษัทห้างร้านต่างๆ ก็สามารถนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเปรียบเหมือนการปักเสาเข็มก่อนสร้างบ้านเป็นการวางรากฐานของบ้านให้มั่นคงก่อนจะก่อสร้างตัวบ้านได้ เศรษฐกิจพอเพียงคือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตนั่นเอง

^{๑๐} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, “การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=6582 [๙ มีนาคม ๒๕๖๖].

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กล่าวถึง ความพอเพียงไว้ในหนังสือทฤษฎีใหม่ในหลวงวิถีชีวิตที่พอเพียงว่า เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ ชั้นที่หนึ่งนั้นเป็นการเน้นการพัฒนาตนเองให้กินอยู่อย่างพอเพียง ในชั้นที่สองจึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกันมีความเป็นชุมชนและองค์กรชุมชนเกิดขึ้น ส่วนในชั้นที่สามก็เริ่มมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอกมีการทำธุรกิจชุมชนขึ้นทั้งที่แนวพระราชดำริจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทัศนคติและวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคมโดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเตรียมความพร้อมของชุมชนและสังคมที่จะก้าวเข้าสู่การแข่งขันที่รุนแรงขึ้นและได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากภาครัฐการมูลนิธิองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจเอกชนในงานพัฒนาเสมอ เนื่องจากงานพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลากหลาย เช่น เงินทุนการบริหารจัดการเครือข่ายเทคโนโลยีและความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งหากขาดปัจจัยใดแล้วการพัฒนาก็อาจล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จอย่างยากลำบาก ในขณะที่แต่ละภาคของสังคมนั้น ต่างก็มีข้อเด่นข้อด้อยและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้นหากสามารถประสานความร่วมมือระหว่างกันโดยใช้จุดเด่นที่แต่ละฝ่ายแต่ละส่วนนั้นมีอยู่ เข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาได้แล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง สะดวกและยืนอยู่บนความกลมเกลียวและเกื้อกูลกันของคนในชาติ

วัลลภ พรหมทอง กล่าวถึง รายละเอียดเฉพาะหลักการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ไว้ในหนังสือเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรินี้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำรินี้เนื่องจากทฤษฎีมีความลึกซึ้งและเป็นแก่นของการพัฒนาอย่างแท้จริงทฤษฎีใหม่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชนชนบท การผลิต เศรษฐกิจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความมั่นคงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การปกครองการรวมตัวของสมาชิกในครอบครัวและที่สำคัญที่สุดคือ วิธีคิดและจิตสำนึกของคน การเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ที่ได้พระราชทานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการประกอบอาชีพของเกษตรกร พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริหารและหน่วยงานราชการต่างๆ ทดลองศึกษาและทดสอบว่าใช้ได้ผล แล้วจึงนำออกเผยแพร่สำหรับเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของเกษตรกร หลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เป็นหลักการสำคัญ (Main point) ได้แก่

- ๑ เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒ เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่ยึดหลักความสามัคคีในชุมชน
- ๓ การผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักการพื้นฐาน
- ๔ การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร

สุกัญญา เอ็มอีธรรม กล่าวถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้ที่ครอบครัวและประชาคมรวมตัวกันสร้างผลิตภัณฑ์และประสบความสำเร็จในด้านผลิตการตลาดการบริหารจัดการในรูปแบบธุรกิจชุมชนที่สามารถพัฒนาไปเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้มีอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนและ

ครอบครัวได้ ทั้งในด้านการวางแผนการประกอบอาชีพ การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินเพื่อสร้างธุรกิจภายในครัวเรือนที่เน้นทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เมื่อได้พัฒนาอาชีพไปสู่ความมั่นคงแล้ว ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของภาคประชาชน ก็จะลดน้อยลง รัฐบาลสามารถทุ่มเทเวลาและงบประมาณที่เคยใช้ในการพัฒนาในระดับฐานรากไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนสร้างเสถียรภาพและความเข้มแข็งได้อย่างเต็มศักยภาพ

E.F. Schumacher ชาวเยอรมันนี้ กล่าวถึงความคิดในทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งในทัศนะของท่านฯ ก่อให้เกิดกระแสตอบรับจากปัญญาชนฝ่ายพุทธอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเชื่อมโยงงานเขียนเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มแรกของคนไทยคือ พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ นอกจากนั้น หนังสือเล่มนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสการนำพระพุทธศาสนาไปประยุกต์เปรียบเทียบกับศาสตร์สมัยใหม่ต่างๆ โดยใช้คำว่า “เชิง/แนว” เชื่อมความหมายเข้าหากัน เป็นลำดับ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงเปรียบตั้งทางเลือกสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับสังคมไทย

E.F. Schumacher ใน *Small is Beautiful ; A Study of Economics as if People Mattered*^{๑๑} ได้ศึกษาวิเคราะห์เทียบเคียงแนวคิดหลักของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้อย่างน่าสนใจ E.F. Schumacher ชี้ให้เห็นว่านักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคงยากที่จะเข้าใจแนวความคิดเรื่องความพอเพียงด้วยว่ามีความคุ้นเคยกับความเชื่อที่ว่า มาตรฐานความเป็นอยู่ในชีวิตนั้น

โฆมณฑาณี ตันติสุข กล่าวว่า ในเรื่องเงินเราเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนรวยๆ ในสังคมนี้ เช่น จากหนังสือชีวประวัติ หรือบทสัมภาษณ์ ซึ่งมักเป็นเรื่องของการใช้เงินซื้อความหรูหราและไลฟ์สไตล์แพงๆ ทุกวันนี้หนังสือสอนเรื่องการเงินในเมืองไทยมักเป็นหนังสือหลังยุคฟองสบู่แตกว่าด้วยการปลดหนี้ การปลดตัวเองจากหนี้บัตรเครดิต หรือเป็นหนังสือสอนให้ต่อเงินให้ความรู้การลงทุนในการซื้อที่ดิน หุ่น พันธบัตร ฯลฯ มากกว่า ที่ว่ากลับไม่มีหนังสือสอนพื้นฐานการบริหารเงินแบบคนธรรมดาอย่างเราๆ เลย ที่ช่วยให้เราคิดและทำตามเป็น ให้เรารู้ว่าทำไมคุณค่าของการรับผิดชอบตัวเองในเรื่องการเงินถึงได้สำคัญนัก วิธีเริ่มต้นง่ายๆ ต้องทำอะไรบ้าง เช่น ตั้งแต่หลักการ ๓ อย่างคือ “รายได้ รายจ่าย เงินเก็บ” หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๒๖ บท ในหนังสือได้กล่าวถึงเรื่องเงินไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่การสำรวจตนเองว่ามีเงินอยู่เท่าไร ควรใช้จ่ายอย่างไร เก็บออมอย่างไร เมื่อมีหนี้จะบริหารหนี้อย่างไรโดยไม่เครียด ไม่วิตกกังวล โดยเฉพาะบทที่ ๒๖ ได้กล่าวถึงหลักความรู้เรื่อง การสร้างอิสรภาพทางการเงินและความร่ำรวยอย่างเปี่ยมสุขและยั่งยืน วิธีคิดถึงเงินให้มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นวิธีจูงใจคนเราให้รู้จักเป็นนายเงิน และสร้างชีวิตลิขิตฝันของตัวเอง โดยใช้จ่ายเงินเป็นผู้ รับผิดชอบ เราได้ดีที่สุดเร็วที่สุด การเรียนรู้วิธีบริหารเงินคือหนทางสู่การนับถือตัวเอง ซึ่งช่วยสร้างความรู้ สึก

^{๑๑} E.F. Schumacher, *Small is Beautiful; A Study of Economics as if People Mattered*, (London: Blond and Briggs, 1973), p 13, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://en.wikipedia.org/wiki/Small_Is_Beautiful [๘ เมษายน ๒๕๖๖]

ว่าตนเองมีค่า ๔ ขั้นตอนของการบริหารที่เรียบง่ายได้ใจความมากคือ Earning – หาเงิน/Spending – ใช้เงิน/Saving-ออมเงิน และ Investing-นำเงินไปลงทุน

หนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงการบริหารเงินเหมือนกับหลักโภควิภาค ๔ ของพระพุทธเจ้า ในหนังสือได้กล่าวถึงการหาเงิน การใช้เงิน การออมเงินและการนำเงินไปลงทุนไว้อย่างละเอียด แต่โดยหลักแล้วก็ยังอยู่ในหลักโภควิภาค ๔ ของพระพุทธเจ้านั่นเอง

สุวรรณา สถาอานนท์ กล่าวว่า พุทธศาสนาเชื่อว่า เมื่อเงินอยู่ในอำนาจของธรรมแล้วเงินสามารถจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากมาย แม้ว่าประโยชน์นั้นจะจำกัดด้วยระดับโลกิยะธรรมก็ตาม ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงไม่ปฏิเสธความมั่งคั่งของคฤหัสถ์ เพราะคนดีที่ร่ำรวยย่อมสามารถบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นได้มาก หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเงินกับศาสนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อย่างไรผู้เขียนได้ยกตัวอย่างทัศนคติของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเงิน เมื่อคราวที่พระองค์เสด็จไปกับพระอานนท์แล้วเห็นถึงเงินที่เจ้าของทำหล่นไว้ พระองค์ทรงตรัสถามพระอานนท์ว่า “อานนท์เห็นหมอนั้นอสรพิษ” จากพระดำรัสนี้ทำให้เราเห็นว่าในสถานะหนึ่งเงินสามารถทำให้ชีวิตสุขสบายเพราะสามารถใช้เงินจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ต้องการได้ แต่ในอีกสถานะหนึ่งเงินก็เปรียบเสมือนอสรพิษ หรืออีกนัยหนึ่งสำหรับพระสงฆ์แล้วเงินนั้นเปรียบเหมือนอสรพิษสำหรับพระสงฆ์

โจ โดมิงเกซ และวิกกี โรบิน กล่าวว่า การบริหารเงินโดยใช้สติปัญญา ทำได้โดยถอยออกมาจากสมมติฐานและความรู้สึกเดิมๆ ที่เคยมีต่อเงิน และเฝ้าสังเกตการใช้เงินอย่างไม่มีอคติ ถ้ามองตัวเองดูซิว่า เงินนั้นซื้อความสุขได้จริงหรือ ทุกคนจำเป็นจริงๆ หรือที่จะต้องทำเงินให้ได้มากๆ เงินเป็นสิ่งที่เราต้องกลัวหรือ ไม่ก็อยากได้ใจจะขาดจริงๆ ถ้าไม่รักเงินก็ต้องเกลียดไปเลยใช้ไหม ถ้าเราเอาเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตไปแลกเป็นเงินมาแล้ว ชีวิตจะมั่นคงจริงหรือเปล่า

เบอร์นาร์ต ลิตาร์ กล่าวว่า หลังจากหาเงินมาได้ด้วยความยากลำบาก ท่านจะเก็บออมเงินไว้ใช้ในยามจำเป็นได้อย่างไร เงินออมไม่ว่าจะเก็บอยู่ในรูปแบบใด อาจนำไปใช้เป็นหลักประกันในการกู้เงินจากธนาคาร ตรงกันข้ามกับความเชื่อของบางคน เงินในตัวเองไม่ใช่เครื่องมือรักษาค่าที่ดีเงินเป็นเพียงเครื่องมือแสดงอำนาจการซื้อชั่วคราว ระหว่างที่ท่านได้รับเงินและก่อนนำไปใช้จ่าย ถ้าท่านคิดจะเก็บเงินไว้ใต้ที่นอนหรือฝากไว้ในบัญชีธนาคาร ตัวเลขเงินเพื่อจะเป็นเครื่องเตือนใจท่านว่าไม่ใช่เป็นการกระทำที่ฉลาด

พระพิพิธธรรมสุนทร ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนว่า บุคคลควรรู้จักอดออมและสันโดษ จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังความตอนหนึ่งในหนังสือคติธรรมนำชีวิตแสดงไว้ว่า การแก้ปัญหาเศรษฐกิจพึงถือหลักที่ว่า “นอนกับดิน กินกับเกลือ” คือ การรู้จักสันโดษ การประมาณตน และการรู้จักอดออม ทุกคนเกิดมาเห็นทรัพย์สิ้นเงินทอง เสื้อผ้า ข้าวปลา อาหาร น้ำลายไหลทั้งนั้นแต่ใครจะกลืนกินน้ำลายเสียแต่วันนี้ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ด้วยการอดออม คนผู้นั้นรับรองได้ว่า “มั่งมีศรีสุข” ดังนั้น อดออม จึงแปลว่ามีกินเท่าไร ก็กินเท่านั้น มีใช้เท่าไรก็ใช้เท่านั้น

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า การพัฒนายั่งยืน เป็นคำที่ถูกใช้คู่กับคำว่า “ธรรมาภิบาล” (good governance) ถือว่าเป็นสองคำที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ โดยโครงการพัฒนาแห่ง

สหประชาชาติ (UNDP) เห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนได้หากมีธรรมาภิบาล และธรรมาภิบาลก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในหนังสือ Global Ecology Handbook ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้ “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ไว้ที่น่าสนใจว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่าองค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกื้อกูลกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี้เป็นการ ไม่ เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco systems หรือระบบ ธรรมชาติแวดล้อม^{๑๒}

พระพิพิธธรรมสุนทร ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนว่า บุคคลควรรู้จักอดออมและสันโดษ จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังความตอนหนึ่งในหนังสือคติธรรมนาชีวิต แสดงไว้ว่า การแก้ปัญหาเศรษฐกิจพึงถือหลักที่ว่า “นอนกับดิน กินกับเกลือ” คือรู้จักสันโดษ การประมาณตน และการรู้จักอดออม ทุกคนเกิดมาเห็นทรัพย์สินเงินทอง เสื้อผ้า ข้าวปลา อาหาร น้ำลายไหลทั้งนั้น แต่ใครจะกลืนกินน้ำลายเสียตั้งแต่วันนี้ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย ด้วยการอดออม คนผู้นั้นรับรองได้ว่า “มั่งมีศรีสุข” อดออม จึงแปลว่า มีกินเท่าไรก็กินเท่านั้น มีเท่าไรก็ใช้เท่านั้น^{๑๓}

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในหลักภูฏานตสูตรอย่างน่าสนใจในบทความเรื่อง "เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงพุทธ: การจัดการความขัดแย้งผ่านมิติการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ"^{๑๔} ดังนี้ คือ เศรษฐกิจมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ในการพิจารณาประกอบ เช่น แก้ไขที่ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การส่งเสริมให้

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: Dhammaintrend, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๓} พระพิพิธธรรมสุนทร, การแก้ปัญหาเศรษฐกิจตลอดการ: คติธรรมนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๑), หน้า ๔๙-๕๒.

^{๑๔} มหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร., “เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงพุทธ: การจัดการความขัดแย้งผ่านมิติการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?articleid=1208&articlegroup_id=187 (๙ เมษายน ๒๕๖๖)

บุคคลในสังคมได้มีคุณธรรม คือ จริยธรรมและศีลธรรมควบคู่กันไป ส่งผลให้เกิดพัฒนาการใน ๒ มิติ คือภายนอกได้แก่สิ่งแวดล้อม และภายในได้แก่จิตใจ

พระมหาจุลศักดิ์ จีรวทฒโน (รณน้อย) ได้กล่าวว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น ต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกันแต่ตรงกันข้ามคาสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างได้ผลดีอีกด้วย^{๑๕}

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดผลคือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทองพียงตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อทิฏฐธัมมิกัตถะ มี ๔ ข้อด้วยกัน คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรอง
๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ
๓. กัลปยามิตตตา รู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ
๔. สมชีวิตา ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุลง คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้พุ่มเฟิย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้

หลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นหลักแนวคิดตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์ ก่อนที่จะอธิบายถึงแนวคิดตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องอธิบายในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์ที่มีการวิวัฒนาการมาจากอารยธรรมตะวันตก ซึ่งใช้เรียนและสอนกันในสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่กับพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ประยุกต์จากพุทธธรรม โดยพิจารณาจากความหมายของคำว่าเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาจากตะวันตก หรืออาจจะเรียกว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ให้นิยามไว้ว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งมีเป้าหมายสุดท้ายในการทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด และสามารถทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน จะเห็นได้ว่าความแตกต่างที่สำคัญของนิยามทั้งสองอยู่ที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เน้นในเรื่องความพึงพอใจสูงสุดสำหรับปัจเจกบุคคลและสวัสดิการ

^{๑๕} พระมหาจุลศักดิ์ จีรวทฒโน (รณน้อย), “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗). บทคัดย่อ.

สูงสุดสำหรับสังคม ขณะที่แนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์เน้นที่ความสุขของปัจเจกบุคคลและสังคม ซึ่งเป้าหมายที่แตกต่างกัน ทำให้วิธีการและผลลัพธ์ของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองแบบแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง^{๑๖} การผลิตในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธได้กล่าวไว้ว่า การผลิตเป็นเรื่องใหญ่ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง ธรรมัญญูตาในทางเศรษฐศาสตร์การผลิตเราคิดว่าเราจะทำอะไรให้เกิดใหม่แต่แท้จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพคือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปอย่างหนึ่ง จากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุหนึ่ง จากแรงงานอย่างหนึ่งการแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่โดยทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป^{๑๗}

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ ได้กล่าวถึง E.F. Schumacher พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) ในหนังสือชื่อ Small is Beautiful ว่าการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ใช้ตัวอย่างวิธีการจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นแม่แบบในการพัฒนาประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยมีได้พิจารณาการดำรงอยู่ตามวิถีพุทธ ซึ่งชูมากเกอร์ได้กล่าวถึงสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบที่ประกอบอยู่ในมรรคที่องค์แปดหรือมัชฌิมาปฏิปทาว่าเป็นรากฐานที่สามารถใช้วางแผนการพัฒนาประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่แนวพุทธได้ และยังได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่กับพุทธเศรษฐศาสตร์ในเรื่องบรรทัดฐานของการดำเนินชีวิต โดยที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเน้นตัวเลขปริมาณการบริโภคว่าเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความกินดีอยู่ดีของคนในสังคม ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งแสดงถึงความกินอยู่ที่บริบูรณ์มาก ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์นั้น เน้นการได้มาซึ่งการมีชีวิตที่บริบูรณ์จากการใช้ปัจจัยเพื่อการบริโภคในการดำรงชีวิตให้น้อยที่สุด^{๑๘}

สุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ ได้กล่าวไว้ใน เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ เกี่ยวกับการผลิตแนวพุทธว่า สิ่งที่น่าใจให้ผู้ผลิตทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าที่ให้คุณแก่มนุษย์ ไม่ผลิตสินค้า ที่เป็นโทษต่อมนุษย์ เช่น การผลิตยาพิษ หรือ อาวุธ ใช้หลักไม่เบียดเบียนคือผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตและเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสีย

^{๑๖} พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์ เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙). หน้า ๒๐.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวไว้ใน การจัดการผลผลิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่า การจัดการผลผลิตโดยการคำนึงถึงความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อผลผลิตเหลือจากการผลิตภายในครัวเรือนแล้วจึงนำไปสู่การค้าเป็นอันดับที่รองลงมาเพื่อเป็นรายได้แก่เกษตรกร อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรจะอยู่ในสถานะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นผู้กระทำหรือเป็นตัวกำหนดดังที่เคยเป็นอยู่ ทั้งนี้ จะต้องมีการประหยัด ลดค่าใช้จ่ายหรือรายจ่าย ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้

สุภิญญา เอ็มอีธรรม กล่าวถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมครัวและประชาคมรวมตัวกัน สร้างผลิตภัณฑ์และประสบความสำเร็จ เมื่อได้พัฒนาอาชีพไปสู่ความมั่นคงแล้ว ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของภาคประชาชน ก็จะลดน้อยลง รัฐบาลสามารถทุ่มเทเวลาและงบประมาณที่เคยใช้ในการพัฒนาในระดับฐานรากไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนสร้างเสถียรภาพและความเข้มแข็งได้อย่างเต็มศักยภาพ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กล่าวว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นปรัชญาการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจที่มีสาระอยู่ที่ความพอเพียงเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐให้เป็นไปและดำเนินอยู่บนสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ความพอประมาณมีความหมายว่าไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่วนความมีเหตุมีผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีให้ความสำคัญในเรื่องของการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล และการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจทุกขั้นตอน^{๑๔}

วันชัย ทรงเมตตา ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาคน เพราะเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์และความยั่งยืนของการพัฒนา ให้ความสำคัญต่อเรื่องความอยู่ดีมีสุขมากกว่าความมั่งคั่ง และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ และการใช้คุณธรรมนำความรู้ เพราะว่าคนผู้ซึ่งเป็นผู้สร้างแวดล้อมของตนทำให้เกิดความพอเพียงได้ด้วยการรักษาความสมดุลในชีวิตของแต่ละคน แต่ละชุมชน แต่ละองค์กร และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิต ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการปลูกฝังคุณค่าของความเป็นคน การคิดให้ถูก พูดให้ถูก ปฏิบัติให้ถูกอย่างมีสติ และใช้ปัญญาไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อทางเลือกและพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนให้สามารถอยู่อย่างพออยู่พอกิน อุ่มชู

^{๑๔} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, การเรียนรู้สู่สมดุลปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, (จังหวัดเชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๘-๑๐.

ตนเองและครอบครัวได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อีกทั้งอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข^{๒๐}

วิทยากร เชียงกุล ได้กล่าวว่า แนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความหมายและสนับสนุนให้เกิดแนวทางการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจทุกระดับซึ่งเกี่ยวข้องกับ การผลิต การบริโภค การจำหน่ายและการให้ความสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจทุกขั้นตอนของชุมชน มีความเชื่อมั่นว่าแนวทาง วิถีคิดและศาสนตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถจะทำให้อยู่รอดและพึ่งตนเองได้ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่แยกโดดเดี่ยวจากกิจกรรมด้านอื่น ๆ ในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจของมนุษย์ แต่ถือว่ากิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกันอยู่ตลอดเวลาในระบบความสัมพันธ์ของชีวิตและสังคม แนวคิดนี้มีความหมายว่า การดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การผลิต การบริโภคและการทำมาหากินของชาวบ้านจะต้องเป็นส่วนที่สามารถทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดแนวทางการพึ่งตนเองที่เหมาะสม และสามารถสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ให้เป็นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชีวิตมีความดีงามเกิดขึ้น และเป็นไปอย่างมีความสุขด้วย สาระสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธส่วนหนึ่งให้ความสำคัญในเรื่องของการรู้จักประมาณในการผลิตและบริโภค ซึ่งมีความหมายว่าต้องรู้จักพอดี เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ สามารถนามาสรุปเป็นสาระตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่เน้นในเรื่องของมัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค เป็นความพอดีที่ให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจที่สมเหตุสมผล เมื่อจะบริโภคอะไรก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภคนั้น ความพอดีในทางเศรษฐศาสตร์ในความหมายนี้คือการดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่ในแนวทางที่เป็นสายกลาง เพื่อเกื้อกูลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่เป็นสุขและเป็นไปด้วยประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น^{๒๑}

สรุปแนวคิดในทางเศรษฐกิจแบบพุทธทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการแจกจ่าย มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ รู้จักประมาณไม่กักตุน ไม่บริโภคสิ่งไร้สาระ บริโภคไม่เบียดเบียน ไม่บริโภคเพื่อสร้างทุกข์ในอนาคต แต่ให้พิจารณาบริโภคเพื่อยังชีพให้ดำรงอยู่ได้ และไม่บริโภคด้วยความอยากหรือตามใจตนเอง จนหลงใหลมัวเมาขาดสติปัญญาไร้การพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรอง

๒.๒.๑.๑ คุณลักษณะพิเศษและองค์ประกอบของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๑. องค์ประกอบที่สำคัญ ระดับที่ ๑ ชั้นพื้นฐาน หลักสอง

^{๒๐} วันชัย ทรงเมตตา, “พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓๙.

^{๒๑} วิทยากร เชียงกุล, เศรษฐศาสตร์มิติใหม่, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕.

ทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ ๔ ประการ ตามความหมายในเศรษฐศาสตร์ตามแนวทางพุทธศาสตร์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวถึงพุทธจริยธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจไว้ว่า คำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเป็นอย่างมากเพราะเศรษฐกิจนั้นมีความสำคัญ คำสอนเกี่ยวกับเศรษฐกิจจำนวนมากนี้ ส่วนที่สอนแก่ชาวบ้านทั่วไปจะอยู่ในพระสูตร ในลักษณะพระธรรมเทศนา หรือศาสนทนากับบุคคลหรือกลุ่มชนในกาลและเทศะต่าง ๆ คำสอนแบบนี้จะพบเห็นกันบ่อย ๆ ก็เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนคฤหัสถ์ถึงวิธีการที่จะให้บรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่เรียกว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะ ซึ่งเป็นเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การมีทรัพย์สินเงินทองตลอดจนความมั่นคงทางสังคม การมีเพื่อนพ้องมิตรสหายบริวารอะไรต่าง ๆ แต่เริ่มแรกก็คือทางเศรษฐกิจ พระพุทธเจ้าตรัสสอนข้อปฏิบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดผลคือความมั่นคงทางเศรษฐกิจทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง ฟังตนเองได้เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อทฤษฎีธัมมิกัตถะ มีสี่ข้อด้วยกันคือ

๑.๑ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณา

๑.๒ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ

๑.๓ กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการทำงานทันต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกบาปมิตรชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูน หรือมีแต่จะหดหายลงไป

๑.๔ สมชีวิตา ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุล คือ เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้^{๒๒}

สุขชีพ ปุญญาณูปภาพ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องประโยชน์ปัจจุบันของพระพุทธศาสนา ข้อแรก คือ ความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพให้เกิดทรัพย์นั้น ตรงกับหลักเศรษฐกิจข้อแรก คือ Production (ผลิตรกรรม) อย่างนัดกันไว้ ทั้ง ๆ ที่วิชาเศรษฐกิจเกิดภายหลังพระพุทธศาสนานับจำนวนพันปี ส่วนข้อ ๒ คือ การรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ก็ตรงกับหลักการออมทรัพย์ (Saving) ข้อ ๓ คือ การรู้จักคบเพื่อนที่ดีงามก็เทียบกันได้กับการดาเนินงานในรูปบริษัทหรือสหกรณ์ ซึ่งจำเป็นต้องเลือกสมาชิกที่ดี แต่โดยปกติแม้ไม่ได้ดาเนินงานในรูปบริษัทหรือสหกรณ์ เพียงการครองชีวิตเฉพาะตัวมิตรสหายก็เป็นส่วนสำคัญอยู่มิใช่น้อยส่วนข้อสุดท้ายคือการใช้จ่ายพอเหมาะสมแก่ฐานะของตนนั้น ในภาษาทางเศรษฐกิจใช้คำว่า Household Budget ซึ่งแปลว่า งบประมาณประจำบ้านบ้างในส่วนกว้างขวางถึงประเทศชาติ เรียกว่า The Nation's Economic Budget (งบประมาณเศรษฐกิจแห่ง

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑.

ชาติ) บ้างรวมความแล้วก็เพื่อควบคุมรายจ่ายกับรายรับ ให้สมดุลกัน ตรงกับศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่าสมชีวิตาในทิวฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน) นั้นเอง^{๒๓}

นอกจากนั้นแล้ว คุณลักษณะพิเศษและองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์ นำไปใช้ในการบริหารจัดการบ้านเมือง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแนะนำกุกุทัณฑพราหมณ์ผู้ไปทูลถาม ปัญหาเรื่องการบูชายัญ พระองค์กลับเตือนพราหมณ์ผู้นั้นซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านพราหมณ์ อันใหญ่เท่าเมือง ๆ หนึ่ง ให้บริหารจัดการปัญหาทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองให้ดีกว่าก่อน วิธีปราบโจรผู้ร้ายไม่ใช่ปราบด้วยการฆ่า เพราะจะมีตัวตายตัวแทนอยู่เสมอ แต่ถ้าจัดการเศรษฐกิจให้ดี ให้ทุกคนมีงานทำตามความเหมาะสมแก่ความรู้ความสามารถของตน มีการช่วยเหลือชวาวนาพ่อค้า และข้าราชการให้เจริญในหน้าที่ และอาชีพของตนบ้านเมืองก็จะอยู่เป็นสุข เกี่ยวกับเรื่องการผลิตหรือผลิตกรรมตามความหมายของอุฏฐานสัมปทา^{๒๔}

การผลิตตามแนวพุทธ คือ เศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่อัตภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตนและครอบครัว ให้มีอยู่มีกินมีความสุขตามฐานะแห่งตน หากผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจ่านาย จ่ายแจกต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตน ผลิตโดยชอบธรรมไม่มีอคติ และใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะและภาวะไม่มีความโลภจนเกินไปชีวิตก็จะประสบความสุขตามอัตภาพของตน

องค์ประกอบในการผลิต ตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ (๑) คน เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว (๒) เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร (๓) การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ในทางพระพุทธศาสนาก็เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่าบริโภคนิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็นและนAPAชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้

วัตถุประสงค์ในการผลิต ก็เพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายในปัจจัยภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลังวัย สติปัญญา เพศความสามารถ ความถนัดในการผลิต(อัตตัญญุตตา) และจะต้องพิจารณาควคู่ไปกับปัจจัยภายนอกเสมอโดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของมนุษย์ว่า มีความต้องการอะไรเป็นหลัก อะไรเป็นปัจจัยรอง จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้วย โดยไม่ทำลายเพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่

^{๒๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๐.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐.

ตนเองและผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมายหรือรู้ผล รู้ประโยชน์ ที่ตนประสงค์ และสิ่งที่ไม่ควรผลิดคืออาวุธ เมรีย และยาพิษ^{๒๕}

๒. องค์ประกอบระดับที่ ๒ ชั้นสูง คือ หลักบَابัด

หลักคำสอนเศรษฐกิจชั้นสูง เมื่อได้กล่าวถึง การที่พระพุทธศาสนาได้สอนให้บุคคลสนใจทำตนให้เจริญในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเหตุให้สะดวกในการที่จะปฏิบัติตามศีลธรรม อันนับได้ว่าเป็นคำสอนหลักเศรษฐกิจชั้นต่ำ แล้วก็ควรจะได้กล่าวถึงหลักคำสอนเศรษฐกิจชั้นสูง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือสูงเกินเศรษฐกิจไว้ด้วย เพราะการสอนชั้นนี้ แทนที่จะให้เราคอยสนองความอยากได้ใคร่ดีต่าง ๆ กลับสอนให้เราเป็นนายเหนือความทะยานอยากได้ใคร่ดีต่าง ๆ กลับสอนให้เราเป็นนายเหนือความทะยานอยากนั้น ๆ รู้จักเอาชนะไม่เป็นทาสของความทะยานอยากรู้ว่าแค่ไหนเป็นความจำเป็น แค่ไหนเกินความจำเป็น แค่ไหนเป็นความทะยานอยากที่มาเผาผลาญจิตใจของเราให้เร่าร้อน^{๒๖}

จากศึกษาวิธีการของพระพุทธเจ้าในประเด็นนี้แล้ว เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่งในการบริหารจัดการตามแนวทางพุทธเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชั้นสูง โดยใช้พุทธวิธีที่ชาญฉลาดอันสุขุมฉลาดรอบคอบของพระพุทธองค์ “ในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นในโลก ซึ่งเป็นงานใหญ่มากเทียบดื่บกับการดำเนินงานต่าง ๆ ในทางโลกแล้ว เราก็เห็นได้เองว่าพระพุทธศาสนาอยู่มาได้กว่า ๒,๕๐๐ ปี แล้วอย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น แต่องค์การทางโลกยังไม่ปรากฏว่ามีองค์การใดดำรงมั่นคงสืบต่อกันมาเป็นหลักฐานได้ยั่งยืนและแพร่หลายเท่านี้”^{๒๗}

พระพุทธเจ้าได้ทรงเห็นมาแล้วถึงวิธีการของชาวโลกซึ่งต้องใช้เงินเป็นสรมะเป็นที่พึ่ง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงใช้วิธีตรงกันข้าม ซึ่งเรียกว่าเป็นหลักเศรษฐกิจชั้นสูง หรือหลักการเหนือหลักเศรษฐกิจกล่าวคือไม่ใช้เงินเลย ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระหิขจับหรือรับเงินหรือทอง ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น หลักการที่เรียกว่าเศรษฐกิจชั้นสูงของพระองค์ก็คือพยายามเป็นนายเหนือความทะยานอยากต่าง ๆ พยายามรู้ว่า เท่าไรจำเป็น เท่าไรเกินจำเป็น เท่าไรกลายเป็นความทะยานอยากไป พระองค์ได้อนุญาตสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุไว้ ๔ ประการเรียกว่าปัจจัย ๔ หรือที่ตรงกับคำอังกฤษว่า Four Requisites คือผ้าห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยาแก้เจ็บไข้ (คิลานเภสัช) เครื่องอาศัยทั้ง ๔ ประการนี้ มีการซ่อมความเข้าใจกันตั้งแต่แรกบวชว่าเอาพออาศัยเป็นไป ไม่มีผ้าตี ใช้ผ้าเก็บตกชิ้นเล็กชิ้นน้อยปะติดปะต่อกันก็ใช้ได้ ยารักษาโรคไม่มีตีเพียงยาตองน้ำมูตรก็ใช้ได้นอกจากนั้นยังมีข้อบัญญัติอีกหลายประการ ไม่ให้ใช้ของที่หาด้วยทองหรือเงินหรือกาวยาวสวยงามเกินไป ห้ามไม่ให้ขอของจากใครต่อใครโดยเขามิได้อนุญาต

^{๒๕} พระมหาจุลศักดิ์ จีรวฑฒโน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗). บทคัดย่อ

^{๒๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

ให้ขอได้ ในเมื่อไม่มีความจำเป็นจริง ๆ ไม่ให้หมักมากสะสม แม้กระทั่งเก็บอาหารที่รับไว้แล้วให้ค้างคืน เพื่อจะได้บริโภคในวันรุ่งขึ้น^{๒๘}

ภิกขุ ปัญญานันทะ ได้ให้ทัศนะ เกี่ยวกับอริยทรัพย์ ทรัพย์อันประเสริฐ ๗ ประการคำว่า “ทรัพย์” นี้เขียนตามแบบสันสกฤตว่า ทรวาย แปลว่าสิ่งอันให้เกิดความชื่นใจมีเงินเราก็สบายใจมีทองก็สบายใจ มีเพชรนิลจินดาเราก็สบายใจ มีช้างมีม้ามีวัวมีควาย มีที่ดินบ้านช่องทรัพย์ทั้งนั้นทรัพย์นี้ มี ๒ แบบ เราเรียกว่าสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า เพชรนิลจินดา นี้ทรัพย์เคลื่อนที่สังหาริมทรัพย์ ทรัพย์เกิดกับที่ เคลื่อนไม่ได้ เช่นที่ดิน บ้านเรือน เหล่านี้มันเป็นทรัพย์, ทรัพย์ภายนอก เรียกว่ามี ๒ ประการ ทรัพย์อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าทรัพย์ภายในทรัพย์ภายนอกก็คือทรัพย์ ดังที่กล่าวแล้ว ทรัพย์ภายในนั้นคือคุณงามความดีที่เกิดอยู่ในใจของผู้นั้นหรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า คุณธรรม

คุณธรรมเป็นทรัพย์ที่ประเสริฐ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะถ้ามีทรัพย์ภายในแล้ว ทรัพย์ภายนอกอยู่ได้ถ้ามีทรัพย์ภายนอกไม่มีทรัพย์ภายใน ทรัพย์ภายนอกอยู่ไม่ได้ ลูกเศรษฐีมีเงินทองมาก ๆ พอพ่อแม่ตายแล้วไม่สามารถจะรักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ เพราะลูกเศรษฐีคนนั้นไม่มีทรัพย์ภายใน จึงไม่สามารถหาทรัพย์ภายนอกได้ แต่ถ้ามีทรัพย์ภายในแม้ไม่มีทรัพย์ภายนอก เขาก็สามารถหาทรัพย์ภายนอกได้ ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เป็นหลักฐาน เพราะมีทรัพย์ภายใน นี้แหละทรัพย์ภายใน จึงสำคัญกว่าทรัพย์ภายนอก ทรัพย์ภายนอกเป็นทรัพย์อาศัย ทรัพย์ภายในนั้นเป็นทรัพย์แท้ที่อยู่กับเราตลอดเวลา ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ โจรผู้ร้ายจะมาจี้ก็ไม่ได้ เอาไปไม่ได้เพราะอยู่ข้างใน อยู่กับเราตลอดเวลา ใช้ได้จนกระทั่งแก่เฒ่าชรา จึงเป็นของประเสริฐ พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนถึงเรื่องทรัพย์ภายใน ให้ทุกคนเอาไปใช้เป็นของที่ไม่หมดไม่สิ้น กินไม่หมดว่าอย่างนั้น ถ้ารู้แล้วก็กินไม่หมดไม่สิ้นก็คือทรัพย์ภายในนั่นเอง^{๒๙}

๒.๒.๑.๒ หลักพุทธธรรม ทางด้านเศรษฐศาสตร์

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะให้บรรลุประโยชน์สุขปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจมี ๔ ประการคือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ ใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่องใคร่ครวญ มีความคิดริเริ่มสร้าง รู้วิธีการในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจให้ได้ผลดี

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓-๑๗๕.

^{๒๙} ภิกขุปัญญานันทะ, คำสอนในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖๙๘-๖๙๙.

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา เป็นผู้สามารถคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้น ไม่ให้พินาศหรือเสื่อมไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ

๓. กัลยาณมิตรตตา คบคนดีเป็นเพื่อน ซึ่งจะเป็นเหตุให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป เลือคบกับบัณฑิตผู้ทรงคุณธรรมมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นต้น ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ให้ถูกบาปมิตรชักนำไปทางอบายมุข

๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างพอดี รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายเลี้ยงชีวิตพอดี ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินไป มีรายเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวฉุกเฉิน^{๓๐}

การผลิตตามหลักสัมมาอาชีวะ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยใช้หลักธรรมมาปฏิบัติอย่างเป็นระบบ ในอังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึง สัมมาอาชีวะ คือการหาเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรม หมายถึงการเว้นจากมิถิลาชีพ ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม แต่หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต คือ ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ชีวิตอื่น และแก่สังคม หรือที่จะทำชีวิต จิตใจ และสังคมให้เสื่อมโทรมตกต่ำ ดังนั้นสำหรับคฤหัสถ์ จึงมีพุทธพจน์แสดงอภยนิยมนิชา คือการค้าขายที่อุบาสกไม่พึงประกอบ ๕ อย่าง ได้แก่

๑. สัตถวณิชชา ค้าขายอาวุธ
๒. สัตตวณิชชา ค้าขายมนุษย์
๓. มังสวณิชชา ค้าขายเนื้อสัตว์หรือ เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย
๔. มัชชวณิชชา ค้าขายน้ำเมา
๕. วัสวณิชชา ค้าขายยาพิษ^{๓๑}

วิธีคิดในเรื่องของการบริโภคที่ถูกต้อง เป็นพุทธวิธีแห่งการบริโภคที่มุ่งเน้นให้เกิดดุลยภาพแห่งชีวิตและธรรมชาติดอย่างแท้จริง หลักการบริโภคตามทฤษฎีพุทธศาสตร์ คือจะต้องบริโภคด้วยโยนิโสมนสิการ ด้วยทฤษฎีคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม ตามหลักพิจารณาด้วยปัญญา การบริโภคที่จะเกิดอรรถประโยชน์ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยพอใจ ๓ ชั้นคือ อรรถประโยชน์ชั้นตน ได้แก่ กามฉันทะ อรรถประโยชน์ชั้นกลาง ได้แก่ กุศลฉันทะ อรรถประโยชน์ชั้นสูง ได้แก่ ธัมมฉันทะ

อปณณกปฏิบัติ ขอบปฏิบัติที่ไม่ผิด เป็นปฏิบัติหรือทางดำเนินชีวิตที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญ เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข์อย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด มี ๓ ประการ ได้แก่

^{๓๐} อ. อรรถก. ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๓๑} อ. ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๒๓๓.

๑. อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ คือระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖

๒. โภขเน มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายใช้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก ไม่ใช่เพื่อสนุกสนาน มัวเมา

๓. ซาคரியานุโยค การหมั่นประกอบความเพียร ไม่เห็นแก่นอน คือ ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ขำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป^{๓๒}

โภคาอาทิสะ หรือ โภคาทิสะ ๕ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองโภคทรัพย์ เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ป้องกันภัยอันตราย

๔. ทำพลี ๕ อย่าง

๔.๑ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ

๔.๒ อติถิพลี ต้อนรับแขก

๔.๓ ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ

๔.๔ ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น

๔.๕ เทวดาพลี ถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ สำหรับผู้ที่ยังมีความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสอนเปลี่ยนแปลงเพียงให้เลิกเช่นสรวงสังเวจยาชีวิตบูชายัญ หันมาบูชาญาณชนิดใหม่ คือบริจาคตานและบำเพ็ญกุศลกรรมต่างๆ อุทิศไปให้แทน คือมุ่งที่วิธีการอื่นจะทำให้สำเร็จประโยชน์ก่อน ส่วนการเปลี่ยนแปลงความเชื่อถือเป็นเรื่องของการแก้ไขทางสุตปัญญา ซึ่งประณีตขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง โดยเฉพาะนักบวชในประเภทที่ ๑ แม้สาวกใดจะเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำให้อุปถัมภ์บำรุงนักบวชนั้นต่อไปตามเดิม

๕. อุปถัมภ์บำรุงสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ^{๓๓}

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้โดยรวมได้ ๔ อย่าง คือ

^{๓๒} อ. ตก. ๒๐/๔๕๕/๑๔๒.

^{๓๓} ข.จ. ๓๐/๑๒๐/๔๕.

๑. การแสวงหาทรัพย์ ต้องแสวงหามาโดยชอบธรรมหรือเป็นธรรม
๒. การเก็บออม คือ เก็บออมเพื่อเป็นทุนทำงานหรือเป็นทุนในการ ประกอบการต่อ อาชีพของตน เก็บออมไว้เป็นหลักประกันชีวิตในยามจำเป็น และหากมีมากเกินไปกว่าการใช้จ่ายดังกล่าว จะกลายเป็นทุนทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์และเกื้อหนุนสังคมต่อไป
๓. การใช้จ่าย แยกเป็นการใช้จ่ายเพื่อตนเอง เช่น เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เป็นต้น และจ่ายเพื่อมิตรภาพการอยู่ร่วมกันในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม
๔. การสัมพันธ์กับชีวิตด้านอื่น ในการฝึกฝนอบรมจิตใจ พัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ความสันโดษกับความพอเพียง

สันโดษ ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียร โดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ มี ๓ ประการ คือ

๑. ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา ไม่ปรารถนาสิ่งทีตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

๒. ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคภัยตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

๓. ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน รับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน^{๓๔}

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักธรรมแห่งการสร้างที่พึงให้แก่ตนเองสำหรับบุคคลทั่วไปและพระสงฆ์สาวก เรียกว่า นกถรรณธรรม มี ๑๐ ประการ^{๓๕} ได้แก่

๑. ศิล ความเป็นผู้มีศีล คือมีความประพฤติทางกายและวาจาเรียบร้อยดีงาม
๒. พากุสัจจะ ความเป็นพหูสูต คือฟังมาก เรียนมาก ทรงจำได้มาก และฝึกฝนในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา
๓. กัลป์ยามมิตตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดี มีมิตรสหายดี มีครูอาจารย์หรือผู้แนะนำพร่ำสอนดี
๔. โสวัจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่หัวดื้อ ไม่หัวแข็ง ยินดีรับฟังคำแนะนำจากบุคคลอื่นที่แนะนำด้วยความปรารถนาดี

^{๓๔} ม. อ. ๒/๑๘๘, อ. อ. ๑/๘๑, ขุททก. อ. ๑๕๙.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๗๙.

๕. กิจกรณียesu ทักขตา ความเป็นผู้ขยันในกิจการที่ควรทำ ที่มีประโยชน์ทั้งหลาย ไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งของตนและส่วนรวม

๖. จัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ในธรรม ผู้ฝึกฝนในความถูกต้องในความจริง ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และถูกต้องตามกฎศีลธรรมในศาสนาและกฎหมายของบ้านเมือง

๗. วิริยารัมภะ ความเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ทำความเพียรอยู่ตลอดเวลา ไม่ทอดทิ้ง ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาอุปสรรคทั้งหลายที่เกิดขึ้น

๘. สันตุฎฐิตา ความเป็นผู้สันโดษ ความเป็นผู้ยินดี พอใจในสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งที่แสวงหามาได้ และในสิ่งที่เหมาะสมถูกต้อง

๙. สติ ความระลึกได้ คือความรอบคอบ ความระมัดระวัง การรู้จักยับยั้งจิตใจ ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ที่น่าปรารถนาหรือไม่ปรารถนา

๑๐. ปัญญา ความรอบรู้ ความฉลาด ความมีเหตุมีผล การรู้เท่าทันสรรพสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ตามกฎของไตรลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ยังมีพุทธภาษิต คาถา หรืองานประพันธ์ที่เป็นบทร้อยกรองที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งตนเอง การพัฒนาตน เช่น ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ บุคคลผู้มีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันบุคคลได้โดยยาก หรือ บุคคลไม่ควรยังประโยชน์ตนให้เสื่อมไป เพราะประโยชน์ของผู้อื่น แม้มาก บุคคลรู้ประโยชน์ของตนเองแล้ว พึงเป็นผู้ชวนช่วยในประโยชน์นั้น^{๓๖} นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมในการพัฒนาตนเอง คือหลักการภาวนา ๓ อย่าง^{๓๗} ได้แก่

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย การอบรมกาย (รวม วาจา)

๒. จิตตภาวนา การพัฒนาจิต การพัฒนาพฤติกรรมทางจิต การอบรมจิต

๓. ปัญญาภาวนา การพัฒนาพฤติกรรมทางปัญญา การพัฒนาพฤติกรรมทางปัญญา การอบรมปัญญา

สรุปหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวเนื่องต่อการดำรงชีพของมนุษย์นั้นมีอีกมากมาย ที่พระพุทธองค์ทรงได้สั่งสอนไว้ มีตั้งแต่การสอนให้ใช้ชีวิตให้มีความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์บริโภค ความสุขของคฤหัสถ์ ฆราวาสธรรม หลักการบำรุงทิศทั้ง ๖ และมรรคมีองค์แปด เป็นต้น

^{๓๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๐.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐.

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน

คำว่า “ยั่งยืน” ในงานวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : รูปแบบการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์” มีความหมายว่า ยืนยง อยู่นาน^{๓๘} ตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เกี่ยวกับคำ “ยั่งยืน” ว่ามาจากคำ ในภาษาอังกฤษ “Sustainable” ที่ใช้ควบคู่กับคำว่า “Development” เป็น Sustainable Development แปลว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”^{๓๙} เพื่อใช้แก้ปัญหาการพัฒนาที่แล้งมา ที่ยิ่งพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้นปัญหายิ่งเพิ่มมากขึ้น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เกิดขยะและมลภาวะมากขึ้น คนรวยกลับรวยมากขึ้นในขณะที่คนจนกลับจนลง ถึงแม้ว่าจะเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและท่าทีต่อธรรมชาติที่ผิดพลาดของปรัชญาตะวันตกโดย

(๑) มองว่า ทรัพยากรธรรมชาติถูกสร้างขึ้นเพื่อมนุษย์จะใช้ประโยชน์อย่างไรก็ได้ ไม่มีวันหมด

(๒) ถือว่ามนุษย์เป็นต่างหากจากธรรมชาติ

(๓) มุ่งหมายว่า มนุษย์จะต้องพิชิตครอบครองและจัดการกับธรรมชาติให้เป็นไปตามความปรารถนา^{๔๐} แต่วิธีการแก้ปัญหายังเป็นการไปจัดการธรรมชาติแวดล้อมโดยไม่ได้กลับเข้ามามองว่าปัญหาต่างๆ เกิดภายในตัวมนุษย์เองโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จิตใจ

ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดท่านมีความเห็นว่า เกิดจากความแปลกแยกกันระหว่างโลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติ ที่เป็นไปในทุกระดับ ตั้งแต่ภายในตัวมนุษย์เอง กล่าวคือ มนุษย์ในฐานะบุคคล (ฝ่ายโลกมนุษย์) ได้แปลกแยกจากชีวิตของตนเอง (ฝ่ายโลกธรรมชาติ) และมีความเป็นอยู่ที่บั่นทอนหรือทำลายชีวิตของตนเอง เช่น มีพฤติกรรมการบริโภคที่ทำลายสุขภาพ มีวิถีชีวิต (Life-Style) ที่ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และทำให้เสียสุขภาพจิต ทั้งๆ ที่มาตรฐานการครองชีพ (Standard of Living) ของในสถานะฝ่ายโลกมนุษย์จะสูงขึ้น แต่คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของฝ่ายโลกธรรมชาติกลับเสื่อมทรามลง ในที่สุดสภาพปัญหาที่รุนแรงหนักหนากหนามมนุษย์ในประเทศที่พัฒนาแล้วขวัญเสียและคิดค้นร่นหาทางแก้ไข ดังที่เกิดมีแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ และท่านได้เสนอทางออกของปัญหาด้วยแนวทางแก้ไขจากภายในตัวมนุษย์เองก่อน ด้วยการพัฒนามนุษย์ให้เป็นระบบ ประกอบด้วย ๓ ด้านของการดำเนินชีวิตมนุษย์ คือ (๑) พฤติกรรม (๒) จิตใจ (๓) ปัญญา ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านนี้มีความสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกันก่อให้เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แยกได้เป็น ๒ ตอน ได้แก่ ๑) การพัฒนาคน และ ๒) การพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๔๑}

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๙๔๔.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๐-๒๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๒} อธิบายว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพคือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์ เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ องค์รวมของชีวิตที่มีสุขภาวะต้องเป็นอย่างไร กายกับใจต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร สุขภาวะจะสำเร็จได้ต้องพัฒนาจิตใจและปัญญา ปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและภาวะต่างๆ ของจิตใจดำเนินไปได้ โดยปัญญาให้แสงสว่าง สองทาง ชี้ทางให้ หลักการพัฒนามนุษย์ของพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา ๔ การพัฒนาแบบองค์รวมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาวะโดยตรง

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า การพัฒนายั่งยืน เป็นคำที่ถูกใช้คู่กับคำว่า “ธรรมาภิบาล” (good governance) ถือว่าเป็นสองคำที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เห็นว่า การพัฒนาจะยั่งยืนได้หากมีธรรมาภิบาล และธรรมาภิบาลก่อให้เกิดการพัฒนายั่งยืน^{๔๓}

แต่อย่างไรก็ดีสถาบันการพัฒนายั่งยืนนานาชาติ คือ ไอไอเอสดี (International Institute for Sustainable Development - IISD) ได้ระบุว่า มีเทคโนโลยี ๔ รุ่นที่เป็นเทคโนโลยีล่าสุดที่สามารถส่งเสริมการพัฒนายั่งยืนได้ ดังนี้

๑. เทคโนโลยีแก้ปัญหา เป็นเทคโนโลยีที่จะใช้ก็ต่อเมื่อปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ได้ เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นเทคโนโลยีพวกนี้จึงมีราคาแพง เป็นการแก้ที่อาการอย่างเดียวไม่ใช่แก้ที่ต้นเหตุ ตัวอย่างเทคโนโลยีประเภทนี้ ได้แก่ เทคโนโลยีฟื้นฟูหน้าดิน เทคโนโลยีชำระล้างพื้นที่ที่มีพิษ เทคโนโลยีบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

๒. เทคโนโลยีบรรเทาปัญหา เป็นเทคโนโลยีมุ่งกักเก็บสารพิษที่ปลายท่อก่อนปล่อยออกนอกโรงงาน เทคโนโลยีประเภทนี้มีราคาค่อนข้างแพงเช่นกัน และต้องใช้เงิน พลังงาน และทรัพยากรอื่นๆ อย่างสม่ำเสมอ ตัวอย่างเทคโนโลยีเหล่านี้ ได้แก่ เทคโนโลยีจับก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกจากก๊าซเชื้อเพลิงในหม้อ อพักลดเสียง เป็นต้น

๓. เทคโนโลยีป้องกันมลพิษ เป็นเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นป้องกันมลพิษตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบกระบวนการอุตสาหกรรม หรือออกแบบผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยีประเภทนี้เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตหรือตัวสินค้า เพื่อลดหรือป้องกันมลพิษ คุ่มค่ากว่าเทคโนโลยีบรรเทาปัญหาและลดการปล่อยไอน้ำทิ้งด้วย ตัวอย่างเทคโนโลยีประเภทนี้ ได้แก่ กระดาษปลอดสารคลอรีน กระบวนการ

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๘): ๕-๑๐.

^{๔๓} เสรี พงศ์พิศ, **การพัฒนายั่งยืน**, (ออนไลน์) แหล่งที่มา: [http://www.phongphit.com/2013/1๙ เมษายน ๒๕๖๖](http://www.phongphit.com/2013/1๙%20เมษายน%20๒๕๖๖)].

เคลือบโลหะปลอดสารไซยาไนด์ น้ำมันเชื้อเพลิงปลอดสารตะกั่ว และการออกแบบกระบวนการอุตสาหกรรมอื่นๆ เป็นต้น

๔. เทคโนโลยีที่ยั่งยืน เป็นเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการออกแบบสินค้าหรือบริการใหม่ ที่เป็นผลต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเทคโนโลยีประเภทนี้ ได้แก่ หลอดไฟฟ้าประหยัดพลังงาน กระจาดาชีโซเซลล์ พลังงานทดแทน เป็นต้น^{๔๔}

นอกจากนี้ก็ยังมีความคิดเรื่องนิเวศอุตสาหกรรม (Eco-Industrial System) มีที่มาจาก การสังเกตระบบนิเวศในธรรมชาติว่า ในระบบนิเวศโดยรวมไม่มีสิ่งที่จะเรียกว่าของเสียอยู่เลย เพราะของเสียจากสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่งเสมอ เช่น มูลสัตว์เป็นปุ๋ยสำหรับพืช เป็นต้น ดังนั้น นิเวศอุตสาหกรรม จึงหมายถึง ระบบที่ไร้ของเสีย (Zero Waste) อย่างสิ้นเชิง เพราะของเสียจากโรงงานหนึ่งสามารถนำไปใช้เป็นวัตถุดิบของโรงงานหรือกิจกรรมอื่นในพื้นที่เดียวกันได้เสมอ ตัวอย่างนิเวศอุตสาหกรรม คือ เมืองคาลุนด์บอร์ก (Kalundborg) ประเทศเดนมาร์ก เป็นผู้นำด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนมานานกว่าสามทศวรรษ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนิเวศอุตสาหกรรมของเมืองคาลุนด์บอร์ก ที่มีตั้งแต่ โรงไฟฟ้า โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานผลิตซีเมนต์ ประมง ฟาร์มเลี้ยงหมู เกษตรกรรายย่อย และเทศบาลเมืองคาลุนด์บอร์ก เป็นต้น ระบบนี้ได้ถูกออกแบบมาตั้งแต่แรกให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากการลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสีย ปรับปรุงประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และสร้างผลตอบแทนด้านสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น โรงกลั่นน้ำมันสามารถกักเก็บก๊าซที่เคยพุ่งออกมาจากปล่อง ขายให้กับโรงไฟฟ้า เป็นต้น ทั้งหมดทำให้ไม่มีของเสียที่สูญเปล่าเลย^{๔๕}

ในหนังสือ Global Ecology Handbook ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ไว้ดังนี้ “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต”

อัลเบิร์ต อาร์โนลด์ กอร์ (Albert Arnold Gore) ในฐานะนักอนุรักษ์สภาพแวดล้อม (Environmentalist) อาจารย์มหาวิทยาลัย อดีตรองประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาที่ ๔๕ ในรัฐบาลคลินตัน ช่วง ปี ค.ศ. ๑๙๙๓ – ๒๐๐๑ หลังจากเพียรศึกษาเรื่องภาวะโลกร้อนมากกว่า ๓๐ ปี Al Gore ได้เก็บรวบรวมข้อมูลมากมาย วิฤตสภาพอากาศเป็นเรื่องร้ายแรงมาก นักวิทยาศาสตร์ราว ๒,๐๐๐ คน จากนักร้อยประเทศที่ทำงานมาตลอด ๒๐ ปี ท่ามกลางความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์อย่างมากที่สุดในประวัติศาสตร์ ได้ฉันทามติอย่างชัดเจนร่วมกันว่า ประชาคมโลกจะต้องร่วมมือกันแก้ไขวิกฤตภาวะ โลกร้อน ทั้งนี้ Al Gore กล่าวเพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตระหนักในเรื่องวิฤตสภาพอากาศกับความเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา เกี่ยวกับสภาวะที่แท้จริงและ

^{๔๔} สฤณี อาชวานันทกุล, *ทุนนิยมมีชีวิตธุรกิจมีหัวใจ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

คุณลักษณะของสังคมอเมริกา ปัญหาสภาพแวดล้อมของประเทศสหรัฐอเมริกา และภาวะโลกร้อน อาทิ เรื่องปัญหาการกำจัดขยะ ปัญหาประชากรกับการบริโภคนิยม

หนังสือเรื่อง An Inconvenient Truth^{๔๖} ซึ่งใช้ชื่อภาษาไทยว่าโลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง และจัดทำเป็นสารคดีออกฉาย ในปี ค.ศ. ๒๐๐๖ AL GORE บรรยายเรื่องปัญหาโลกร้อน อย่างเห็นภาพชัดเจนและน่ากลัว นำเสนอปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมของโลกในปัจจุบัน สภาพแวดล้อมที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติภาวะโลกร้อน โดยเฉพาะเรื่องการละลายของธารน้ำแข็งที่ขั้วโลก ทำให้น้ำในมหาสมุทรมีอุณหภูมิเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วจนน้ำวิกฤต ท่านเรียกร้องให้สังคมโลกตระหนักรู้เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดระยะเวลายาวนานกว่าทศวรรษ กระทั่งท่านเป็นผู้ที่ถูกเสนอชื่อให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในฐานะนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปีปัจจุบัน พร้อมกับกับสารคดีชื่อเดียวกันนี้จะได้เข้าชิงรางวัลออสการ์สาขาสารคดียอดเยี่ยมแห่งปีนี้ด้วย

เอกสารของ UN Department of Economic and Social Affairs Division For Sustainable Development ในหัวข้อ Commission on Sustainable Development (CSD)^{๔๗} การดำเนินงานของคณะกรรมการการพัฒนาที่ยั่งยืนของ องค์การสหประชาชาติในปัจจุบัน ที่ว่าด้วยเรื่อง อากาศ เกษตรกร ภัยแล้ง การอพยพเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ เพราะปัญหาประชากร ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

นับเป็นเวลาประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ซึ่งเรียกโดยย่อว่า WHO ได้ให้บทนิยามของคำว่า “สุขภาพ” ไว้ว่า “สุขภาพ คือ ความสุขที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ไม่เพียงแต่ความปราศจากโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น” คำว่า “สุขภาพ” หรือ Health จึงหมายถึงสุขภาพที่สมบูรณ์ ใช้คำว่า “Complete Well-being” ทางกาย (Physical) ทางจิต (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิตวิญญาณ (Spiritual) ฉะนั้นคำจำกัดความดังกล่าวเป็นคำนิยามที่ลึกที่สุดกว้างที่สุด ครอบคลุมทุกอย่างทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงไม่ใช่เรื่องโรค เรื่องโรงพยาบาล หรือเรื่องยาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมไปทั้งหมด^{๔๘}

^{๔๖}Albert Amold gore, *An Inconvenient Truth*, คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^{๔๗}UN Department of Economic and Social Affairs Division For Sustainable Development, *Commission on Sustainable Development (CSD)*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental/csd>, [๒๒ เมษายน ๒๕๖๖].

^{๔๘} ประเวศ วะสี, *การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

เพื่อให้การประเมินการพัฒนาทางจิตใจกระทำได้ในระดับหนึ่งสำหรับการศึกษาวิจัย ใน
ที่นี้จะเสนอเป็น ๓ แนวทาง ได้แก่

- ๑ การประเมินในระดับความเข้าใจทางธรรม (สัมมาทิฏฐิ)
- ๒ การประเมินในระดับความรู้สึกทางใจ (เวทนา)
- ๓ การประเมินในระดับพฤติกรรม (กิจวัตร)

การประเมินในระดับความเข้าใจทางธรรม เป็นความพยายามที่จะประมาณระดับการ
พัฒนาทางจิตใจในระดับลึกซึ้ง เป็นลำดับซึ่งวัดโดยตรงไม่ได้ ในอริยมรรคอันมีองค์แปดและเป็นมรรค
ในพระพุทธานุสสา การฝึกฝนทางจิตใจต้องอาศัยสมาธิเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ สัมมาสมาธิเป็นประธาน
ส่วนองค์ ๗ ที่เหลือเป็นส่วนประกอบ อย่างไรก็ตาม ในการตัดกิเลสชั้น สัมมาทิฏฐิเป็นองค์นำ นอกนั้น
เป็นส่วนประกอบ^{๔๙}

พระไพศาล วิสาโล ให้ทรรศนะในการพัฒนาสุขภาพส่วนบุคคลและสังคมที่เน้นการ
เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความผาสุกทั้งในร่างกาย จิตใจ สังคมและธรรมชาติ เป็นการเปิดคุณค่าให้
สังคมมีทางออก ดั่งนั้นสุขภาพองค์รวมจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องวัฒนธรรม ความหลากหลายของท้องถิ่น
การส่งเสริมให้เมืองนครชุมชนเพื่อให้ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ
วัฒนธรรม การเมือง สิ่งแวดล้อม ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ส่งเสริมการจัดตั้งสถาบันบำบัดธรรมชาติ เช่น
เกษตรผสมผสาน เกษตรไร้สารเคมี ทำให้ได้สัมผัสธรรมชาติ^{๕๐}

พีรธ บุนยรัตพันธุ์และคณะ ได้กล่าวไว้ใน รายงานฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการวิจัย เรื่อง
การศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม ว่า
แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการ พัฒนาในทุกขั้นตอน
ของการพัฒนา และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน (Public
Participation) โดยเชื่อว่า ประชาชนคือกุญแจสำคัญที่ตัดสินใจ ควบคุม และผลักดันให้ผลของการ
พัฒนาประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว^{๕๑}

สรุปแล้วสุขภาวะที่พึงประสงค์ทั้งหมด ควรจะประกอบไปด้วยความสุขที่เกิดขึ้นทั้ง ๔
ด้าน คือ ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา จึงจะถือว่าเป็นความสุขที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

^{๔๙} พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), **ทิพยอำนาจ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย,
๒๕๕๔), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๕๐} พระไพศาล วิสาโล, **สุขภาพองค์รวมกับสุขภาพสังคม**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.visalo.org/article/healthsukapabkabOngRuam.htm>, [๙ เมษายน ๒๕๖๖].

^{๕๑} พีรธ บุนยรัตพันธุ์ และคณะ, "การศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาค
และความเป็นธรรมในสังคม", **รายงานฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อสร้างความ
เข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

ของชีวิตมนุษย์ หากขาดสิ่งใดไป ความสุขบางอย่างก็อาจหมดไปด้วย โดยเฉพาะปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นได้นั้นก็คือ ตัวมนุษย์เอง เพราะถือว่าเป็นตัวที่สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นความสุขที่แท้จริงจึงควรเกิดขึ้นทั้ง ๔ ด้าน และตัวเกษตรกรเองเป็นผู้สามารถทำให้เกิดเองได้ จึงจะเป็นความสุขที่ยั่งยืนและตลอดไป

๒.๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

วัลลภ พรหมทอง กล่าวถึง รายละเอียดเฉพาะหลักการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ไว้ในหนังสือ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริว่า “ทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำรินี้เนื่องจากทฤษฎีมีความลึกซึ้งและเป็นแก่นของการพัฒนาอย่างแท้จริงทฤษฎีใหม่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชนชนบท การผลิต เศรษฐกิจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความมั่นคงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การปกครองการรวมตัวของสมาชิกในครอบครัวและที่สำคัญที่สุดคือ วิถีคิดและจิตสำนึกของคน การเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ที่ได้พระราชทานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการประกอบอาชีพของเกษตรกร พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริหารและหน่วยงานราชการต่างๆ ทดลองศึกษาและทดสอบว่าใช้ได้ผล แล้วจึงนำออกเผยแพร่สำหรับเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของเกษตรกร หลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เป็นหลักการสำคัญ (Main point) ได้แก่

- ๑ เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒ เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่ยึดหลักความสามัคคีในชุมชน
- ๓ การผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักการพื้นฐาน
- ๔ การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร^{๕๒}

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทั้งทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์พยายามประยุกต์กลไกและวิถีจักรธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

^{๕๒} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐). หน้า ๑๕.

ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและ วงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบ ทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรมและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุก ผู้คนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement – IFOAM) ซึ่งเป็นเครือข่ายขององค์กรด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่

Ven. Veota Vongpadith การนำเสนอแนวทางการพัฒนาเกษตรกรสู่ความเป็น เกษตรกรอัจฉริยะในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ ระดับชุมชน และระดับเครือข่าย โดยระดับชุมชนจะต้องมีการวางเป้าหมายในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ มีกระบวนการพัฒนา เกษตรกรรุ่นใหม่ มีการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่าย โดยการจัดกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ทั้งในระดับ อำเภอจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มีการประเมินศักยภาพ มีหลักสูตร มีการคัดเลือก และพัฒนาเกษตรกร ส่วนในระดับเครือข่ายจะต้องอาศัยการพัฒนาจากระดับชุมชนและร่วมมือกับ หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรเอกชน และองค์กรธุรกิจเพื่อผลักดันให้เกษตรกรของชุมชนได้มี โอกาสในการเติบโตผ่านเวทีต่างๆ ของเครือข่ายข้างต้น^{๕๓}

Fleischer, A.andTchetchik การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ดีดำเนินการ ควบคู่ไปกับกลยุทธ์ด้านอื่น ๆ ในการส่งเสริมการทำเกษตรให้เป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวซึ่ง สามารถนำรายได้สู่ชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง^{๕๔}

^{๕๓} Ven. Veota Vongpadith, “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรไทยสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะในยุค ไทยแลนด์ 4.0บ้านลำแดงตำบลหันตะเภาอำเภอน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสาร มจร การพัฒนาสังคม , ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๖): ๗๐.

^{๕๔} Fleischer, A.andTchetchik, A. (2006). Does Rural Tourism Benefit from Agriculture?, online.Retrieved April 7, 2021, from <http://www.sciencedirect.com>.

Akpinar ได้กล่าวถึงการทำเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ การเกษตรยังเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะพัฒนาประเทศ^{๕๕}

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานเสนอต่อคณะกรรมการ บูรณาการนโยบายพัฒนาภาค แผนพัฒนาภาค พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ ส่งเสริมการเกษตร ส่งเสริมการ ท่องเที่ยว ทำให้สังคมได้รับทราบถึงความสำคัญของอาชีพเกษตรกร รวมถึงเกษตรกรสามารถนำ ทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าและที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เกษตรกรหรือ ผู้ประกอบการจะได้มีโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรแก่เยาวชน นักท่องเที่ยว รวมถึงผู้สนใจทั่วไป เพื่อการดำรงอยู่และสืบสานอัตลักษณ์วิถีเกษตร ซึ่งถือเป็นรากฐานการพัฒนา ประเทศที่สำคัญอย่างยิ่ง^{๕๖}

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ได้ให้ความหมายว่า “เกษตรอินทรีย์คือ ระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวม ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้ วัตถุอันตรายสังเคราะห์ และไม่ใช้พืช สัตว์หรือจุลินทรีย์ ที่ได้มาจากเทคนิคการตัดแปลงพันธุกรรม หรือพันธุวิศวกรรม มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษา สภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน โดยมีหลักการ ดังนี้

หลักการเกษตรอินทรีย์

หลักการสำคัญ ๔ ข้อของเกษตรอินทรีย์ คือ สุขภาพ, นิเวศวิทยา, ความเป็นธรรม, และ การดูแลเอาใจใส่ (health, ecology, fairness and care)

๑. มิติด้านสุขภาพ เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับ สุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์ มนุษย์ และโลก

สุขภาพของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชน เป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาพของ ระบบนิเวศ การที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรง มีสุขภาพที่ดี ส่งผลต่อ สัตว์เลี้ยงและมนุษย์ที่อาศัยพืชพรรณเหล่านั้นเป็นอาหาร

สุขภาพเป็นองค์รวมและเป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาพที่ดีไม่ใช่การ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพ จิตใจ สังคม และ

^{๕๕} Akpinar, N. I., Talay, C. C., and Gundus, S. (2005). Rural Women and Agro tourism in the Context of Sustainable Rural Development: A Case Study from Turkey. Environment Development and Sustainability. 6 (4), 473 – 486.

^{๕๖} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานเสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการ นโยบายพัฒนาภาค :แผนพัฒนาภาค พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐, (๒๕๖๔), หน้า ๗๔.

สภาพแวดล้อมโดยรวม ความแข็งแรง ภูมิทัศน์ และความสามารถในการฟื้นตัวเองจากความเสี่ยง
ถอยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาพที่ดี

บทบาทของเกษตรกรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจาย
ผลผลิต หรือการบริโภค ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตทั้ง
ปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กสุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่
มีคุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ได้มีสุขภาพที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ เกษตร
อินทรีย์จึงเลือกที่จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เวชภัณฑ์สัตว์ และสารปรุงแต่งอาหาร
ที่อาจมีอันตรายต่อสุขภาพ

๒. มิติด้านนิเวศวิทยา เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบ
นิเวศวิทยาและรัฐจักรแห่งธรรมชาติ การผลิตการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และ
ช่วยทำให้ระบบและรัฐจักรธรรมชาติเพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น

หลักการเกษตรอินทรีย์ในเรื่องนี้ตั้งอยู่บนกระบวนทัศน์ที่มองเกษตรกรอินทรีย์ในฐานะ
องค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศที่มีชีวิต ดังนั้น การผลิตการเกษตรจึงต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนการ
ทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติ โดยการเรียนรู้และสร้างระบบนิเวศสำหรับให้เหมาะสมกับการ
ผลิตแต่ละชนิด ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการปลูกพืช เกษตรกรจะต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิต หรือใน
การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์ม หรือในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
เกษตรกรต้องใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง

การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า จะต้องสอดคล้อง
กับวัฏจักรและสมดุลทางธรรมชาติ แม้ว่าวัฏจักรธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะ
ท้องถิ่นได้ ดังนั้น การจัดการเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่น ภูมินิเวศ
วัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมี
ประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำ การหมุนเวียน เพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน
ทั้งในแง่ของภูมินิเวศ สภาพบรรยากาศ นิเวศท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพ อากาศ และน้ำ

๓. มิติด้านความเป็นธรรม เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็น
ธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวม

ในหลักการข้อนี้หมายถึงการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การจัดสภาพการเลี้ยงให้สอดคล้องกับลักษณะและความต้องการทางธรรมชาติของสัตว์ รวมทั้งดูแล
เอาใจใส่ความเป็นอยู่ของสัตว์อย่างเหมาะสม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภคควรจะต้อง
ดำเนินการอย่างเป็นธรรม ทั้งทางสังคมและทางนิเวศวิทยา รวมทั้งต้องมีการอนุรักษ์ปกป้องให้กับ
อนุชนรุ่นหลัง ความเป็นธรรมนี้จะรวมถึงว่า ระบบการผลิต การจำหน่าย และการค้าผลผลิตเกษตร
อินทรีย์จะต้องโปร่งใส มีความเป็นธรรม และมีการนำต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาเป็น
ต้นทุนการผลิตด้วย

๔. มิติด้านการดูแลเอาใจใส่ การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบต่อ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งพิทักษ์ปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

เกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่มีพลวัตและมีชีวิตในตัวเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ควรดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตในการผลิต แต่ในขณะเดียวกันจะต้องระมัดระวังอย่าให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จะต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างจริงจัง และแม้แต่เทคโนโลยีที่มีการใช้อยู่แล้ว ก็ควรจะต้องมีการทบทวนและประเมินผลกันอยู่เนืองๆ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เรายังไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีพอเกี่ยวกับระบบนิเวศการเกษตร ที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้น เราจึงต้องดำเนินการต่างๆ ด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่ พอสรุปแนวความคิดการเกษตรแนวพุทธ ได้ดังนี้

๒.๒.๔ แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกันกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัตู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่างๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า ความโลภเป็นมูลเหตุของทุกข์ต่างๆ บุคคลใดรู้จักคำว่า พอประมาณ สันโดษ ก็เป็นคนที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้

เกษตรแนวพุทธ เป็นการถือเอาหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วย มีความพากเพียรขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้แนะนำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ ๕ ประการ กล่าวคือ ๑) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึงของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี ๒) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด ๔) ด้านเทคโนโลยี ๕) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญเพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัตู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเชื่อ ศรัทธา โดยมองปัญหาสังคมปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น โดยนำแก่นของพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธเพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และถาวร

พระพุทธศาสนานั้นมีความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยมีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของสังคม และมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ สังคมไทยโดยทั่วไปตั้งแต่

อดีตถึงปัจจุบันมีอาชีพเกษตรกรรมมีการยี่ตวิธวิธีการทำการเกษตรแบบที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนจึงได้ถูกเผยแพร่ไปโดยเกษตรกรที่มีภูมิปัญญา แท้จริงแล้วเกษตรกรรมยั่งยืนยังมีเป้าหมายการผลิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจ ได้อีกด้วยเกษตรกรกลุ่มนี้จึงทำการเกษตรแนวพุทธและเป็นแกนกลางที่สำคัญของเกษตรแนวพุทธ กล่าวเฉพาะรูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควายเน้นสวนผัก และ (๕) รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย ความสำเร็จของเกษตรกรแนวพุทธนอกจากจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรแต่ละรายที่ทำการเกษตร ส่วนรูปแบบต่างๆ ของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน มีความแตกต่างกันหลากหลายตามลักษณะของสภาพนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แนวทางของแบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับจากขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทยนั้น สามารถจำแนกได้เป็นกลุ่ม ๖ รูปแบบสำคัญๆ ได้แก่ ๑. ระบบไร่หมุนเวียน ๒. วนเกษตร ๓. เกษตรผสมผสาน ๔. เกษตรอินทรีย์ ๕. เกษตรธรรมชาติและ ๖. เกษตรทฤษฎีใหม่

ความสำเร็จของเกษตรแนวพุทธนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรในแต่ละราย และการผลิตที่มีข้อจำกัดที่ถูกควบคุมโดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่างๆ ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าความจริงของธรรมชาติ

๒.๒.๔.๑ การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

เกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา เกิดจากการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาจากต้นเหตุที่แท้จริง และมีฐานคิดสอดคล้องกับ หลักนิยาม และหลักปฏิจจสมุปบาทที่เป็นทฤษฎีแนวปฏิบัติที่เชื่อมโยงสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูลกันและกัน จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบที่ได้รับการศึกษาหาความรู้ เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ จนเกิดความสามารถในการพึ่งตนเอง เพราะต้นทุนการผลิตไม่สูง แต่ได้ผลผลิตมากเนื่องจากการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม การมีพฤติกรรมที่ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยเหมาะสมกับสภาพตนเอง การผสมผสานวัฒนธรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำทศวัฒนธรรมต่าง ๆ ทดลองด้วยหลักวิชาการอย่างละเอียด สุขุม รอบคอบ มีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นลำดับ เป้าหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ในปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดดุลยภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทั้งกายภาพชีวภาพและจิตวิญญาณได้อย่างชัดเจน นำไปสู่วิธีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อมๆ ไปกับพัฒนาเศรษฐกิจ

การดำเนินงานของชุมชนตามแนวคิดของ พระเทพรัตนมุนี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาททางสังคม เป็นผู้นำแนวคิด นวเกษตรแนวพุทธมาใช้ในชุมชน จนทำให้ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคำหลวง เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัวชุมชนที่ยั่งยืน ด้วยการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง ประกอบด้วยหลักอิทธิบาท ๔

และสังกะวัตถุ ๔ เป็นต้น ทำให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตน เพราะสามารถปลูกบริโภคเองได้ในพื้นที่ใช้สอยของตนเอง ทั้งในวัดและบ้าน สวน ไร่ นา ตามที่มีอย่างไม่เดือดร้อน และยังสามารถนำไปจำหน่ายแจกในชุมชนได้อีกด้วย เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ มีความสามารถในการพึ่งตนเอง เพราะต้นทุนการผลิตไม่สูง แต่ได้ผลผลิตมากเนื่องจากการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม การมีพฤติกรรมที่ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย เหมาะสมกับสภาพตนเอง การผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธ โดยได้นำบทสวดมนต์บทต่าง ๆ เช่น ชยันโต, อิติปิโส เป็นต้น มาสวดก่อนและหลังการปลูกพืชทุกครั้ง ได้อย่างลงตัว เป็นพิธีกรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมและให้แคล้วคลาดป้องกันอันตรายทั้งปวง จากการศึกษาพบต่าง ๆ เหล่านี้ ในทกๆ ครั้งขณะปลูกพืช จะทำให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ มีพลังจิตที่สะอาดสดใส มีความตั้งใจ และสนใจการปลูกพืชต่างๆ ทั้งการรดน้ำ ใส่ปุ๋ยธรรมชาติไม่มีสารพิษ และการพูดคุยกับพืชเหล่านี้ จึงทำให้พืชต่างๆ ที่ท่านปลูกมีความสดชื่น เจริญงอกงาม ออกดอกออกผลได้ดี มีผลผลิตมากมายตามที่ต้องการ

๒.๒.๔.๒ ระบบเกษตรอินทรีย์ก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการผลิตคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในเงื่อนไขที่ต้องตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมอยู่บนความรู้และคุณธรรม กล่าวคือการผลิตจะต้องมีเหตุผลในการดำเนินการที่อยู่บนพื้นฐานของความพอดี ในความหมายที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความรอบคอบ และมีการเตรียมพร้อมที่จะรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต ทั้งนี้การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมการผลิตจะอยู่บนพื้นฐานของการใช้ ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน มีความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ตลอดจนความเพียรและสติปัญญาในการดำเนินการผลิต

๑. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการใช้ปัจจัยจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชและสัตว์ เป็นต้น ทำให้ลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศ และการเกษตรผสมผสานทำให้มีผลผลิตหลากหลายชนิดเป็นความมั่นคงทางอาหารของครอบครัว ของชุมชนและของประเทศ หากสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ผลิตได้มีมากพอในเชิงพาณิชย์และกระบวนการตรวจรับรองตามมาตรฐานจะมีราคาสูง เป็นแนวทางเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นสร้างความมั่นคงให้กับเกษตรกร

๒. ความยั่งยืนทางสังคม คนในชนบทมีงานทำตลอดทั้งปี มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาทำให้มีการกระจายงบประมาณการพัฒนาสู่ชนบทอีกทั้งผู้ผลิตมีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคในการผลิตอาหารคุณภาพดี มีผลดีต่อสภาพทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

๓. ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยเกษตรอินทรีย์มีมาตรฐานที่ชัดเจนเป็นการผลิต

ขนาดที่พอเหมาะกับทรัพยากรในพื้นที่ ส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ การฟื้นฟูปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน การกระทำที่ไม่เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมสวัสดิภาพของสัตว์และพืช ทำให้มีทิวทัศน์สีเขียวที่สวยงาม ระบบนิเวศสมดุล

๑. รูปแบบการผลิต

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นแนวทางในการศึกษาสวนเกษตรทั้ง ๕ สวนว่าในกระบวนการผลิตได้ใช้หลักเหตุผลโดยการดำเนินชีวิตโดยรู้จักความพอประมาณ และใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นภูมิคุ้มกันตัวเองและครอบครัวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่แนวคิดวนเกษตร เป็นรูปแบบการเกษตรที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่างๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของการเกษตรแบบผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก และต้องการความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม หลักการของ"วนเกษตร"การทำการเกษตรในพื้นที่ป่า หรือการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นสวนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุมและมีความชุ่มชื้นสูงตามแนวคิดวนเกษตรอาจแบ่งวนเกษตรเป็นหลากหลายประเภท แนวคิดเกษตรยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตรและสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนหลายระดับ

ในการทำการผลิตตามแนวคิดเกษตรยั่งยืนในระดับสวนเกษตรคือใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของทางเกษตร และในระดับครัวเรือนการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความหลากหลายของระบบการผลิตที่นำไปสู่ความมั่นคงของอาหารและรายได้ ผลจากการทำการเกษตรยั่งยืนจะเกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจโดยลักษณะของการผลิตและเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม (เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัวและสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวได้) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมการผลิตจะผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ และมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกัน และความยั่งยืนทางด้านสังคมคือการผลิตรายได้ที่ยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทำการเกษตร มีการทำการผลิตที่มีความสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจ หรือการทำการผลิตรูปแบบใหม่เพื่อหาช่องทางในการหาตลาด ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ คือ การปลูกพืชเพื่อเกิดผลผลิตในทุกฤดูกาล และมีตลาดรองรับผลผลิตเพื่อไม่ให้เกิดการขาดทุนและภาวะสินค้าล้นตลาด จึงทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคง และการมีภูมิคุ้มกันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่จะตามมา การผลิตที่ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความมั่นคงของอาหารเป็นการผลิตในลักษณะของการผลิตที่สัมพันธ์เกื้อกูลเป็นลักษณะของเกษตรกรกับธรรมชาติ โดยมีลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ สังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ซึ่งมีการใช้พื้นที่สำหรับทำการเกษตรอยู่ โดยพื้นที่ทางกายภาพเหมาะสำหรับการเกษตรดังกล่าว เพราะการมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ รวมถึงการทำการเกษตรที่สารเคมีใน

ปริมาณน้อยเพื่อก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด เกษตรแบบผสมผสาน เน้นกิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างมีประสิทธิภาพ และการผลิตยังช่วยเพิ่มพื้นที่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ หลักการของ เกษตรผสมผสาน ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ มีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ กิจกรรมเป็นต้นไป และมีการเกี่ยวเนื่องประโยชน์ระหว่างกิจกรรมเกษตรต่างๆ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น ลักษณะการผสมผสานในระบบเกษตร ลักษณะการปลูกพืชผสมผสานกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างพืช สิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศตามธรรมชาติมาจัดการและปรับใช้ในระบบการเกษตร ดังนั้นการผลิตที่สอดคล้องกับการเกษตรแบบผสมผสานคือมีการปลูกพืช ๒ ชนิดขึ้นไป โดยพืชเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น การปลูกฝรั่งผสมผสานกับการปลูกดอกชมจันทร์และการปลูกต้นชะพลู โดยการดอกชมจันทร์และชะพลูจะมีส่วนช่วยในเรื่องของการปกคลุมดินและทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลประโยชน์แก่ต้นฝรั่งสามารถนำแร่ธาตุจากดินเข้าไปได้อย่างเต็มที่ นำมาสู่การลดใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกร เป็นต้น

สรุป ระบบเกษตรอินทรีย์ก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นวิถีชีวิตที่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนโดยที่ไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก และยังเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนของภาคเกษตรกรของไทยเราด้วย

๒.๒.๕ หลักพุทธธรรม เกี่ยวกับเกษตรกร

หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับเกษตรกรในพระพุทธศาสนา หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการเกษตรกรในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ

- ๑) หลักธรรมในการเป็นเกษตรกรที่ดี
- ๒) หลักธรรมที่พึงปฏิบัติเพื่อความเจริญของพืชผล
- ๓) หลักธรรมเพื่อความสำเร็จในอาชีพเกษตรกร
- ๔) หลักธรรมอันเป็นโทษของเกษตรกร

๒.๒.๕.๑ หลักไตรสิกขา

แนวทางของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คือ หลักธรรมในการเป็นเกษตรกรที่ดีและสามารถแก้ปัญหา อยู่ที่มีการปรับประยุกต์ใช้ตามสถานการณ์ต่างๆ ของเกษตรกร

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สันราคะสันโทสะ สันโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติ

อย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาร ความยุ่งยากลำบาก แก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๕๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง ทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน^{๕๘}

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลายดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้า จึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^{๕๙}

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบันหรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๖๐}

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีลเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กันจนถึงความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสำรวจระวัง กาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสและให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้วจึงเป็นฐานในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่

^{๕๗} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: ฤชาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): หน้า ๗.

^{๕๙} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๖๐} อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒- ๓๑๔.

หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิรณัน ๕ จนจิตหนึ่ง สงบเป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การงาน แล้ว จึงสามารถใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรมที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้ทันสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง^{๖๑}

๒.๒.๕.๒ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔

หลักในการปลูกพืชให้งามคือ หากเป็นต้นไม้ ที่ใช้เมล็ดเพาะ ในการปลูกถั่วงอกก่อนหลุมด้วยปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยคอกจะทำให้สามารถเจริญเติบโตได้เร็ว แต่หากพันธุ์ที่ซื้อมาและขยายพันธุ์ด้วยวิธีทาบกิ่ง ตอน แล้วนั้นการรองพื้นทำให้รากเน่าเร็ว จึงไม่ควรรองก้นหลุมก่อนปลูก ต้องให้สามารถตั้งตัวได้จึงค่อยใส่ปุ๋ยคอกให้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพืชทุกชนิดไม่สามารถขึ้นได้ในดินทุกประเภท ปัจจัยที่จะให้ต้นไม้เจริญเติบโตนั้น นอกจากจะให้น้ำใส่ปุ๋ยแล้ว อย่าลืมน้ำใจของคนปลูกลงไปด้วย คือการเอาใจใส่ดูแลเขา เพราะต้นไม้ก็มีความต้องการเหมือนกับคน รักเขามาก เขาก็เจริญเติบโตมาก รักน้อยเขาก็โตน้อย ตามอัตราส่วนของการให้นอกจากการรองก้นหลุม ในการปลูกแล้วนั้นยังมีการปลูกพืชบางอย่างที่ใช้ระบบพึ่งพาอาศัยกันในการปลูกเพื่อประหยัดเช่น ปลูก กลอย มันเครือ ไว้ตามต้นไม้ยืนต้น เพราะเขาสามารถพึ่งพาอาศัยกันแบบไม่เบียดเบียนกันเลย อีลอก ดอกกระเจียว ก็ปลูกได้ร่วมเงาไม้ใหญ่ได้ซึ่งเมื่อดูแลแล้วการทำบ่านุชชานาก็เป็นการเลียนแบบธรรมชาติ เพื่อจะได้กินผักผลไม้ที่ปลอดภัยจากสารพิษ ต้องบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะหากดินอุดมสมบูรณ์แล้ว พืชพรรณต่าง ๆ ก็จะมีอุดมสมบูรณ์ด้วยการเจริญเติบโตของพืช ต้องการปัจจัยหลายประการที่สำคัญ คือ น้ำ แสง ธาตุอาหารต่างๆ พืชเป็นสิ่งมีชีวิตมีการเจริญเติบโตและดำรงชีวิตอยู่ได้ย่อมต้องการ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม สภาพของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแต่สิ่งที่สำคัญมากก็คือการผลิตโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย หรือที่เรียกว่าการผลิตเชิงพุทธ สามารถอธิบายได้ในมิติแห่งประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง ดังนี้

ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔

๑ อุดมฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๒ อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษาคือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

^{๖๑} พิชญ์รัชต์ บุญช่วย, “การศึกษากระบวนการสร้างภาวนา ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕.

๓ กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดีคือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนา
สำเนียงหรือตระหนักรู้ที่จะศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธาศีลจาจะปัญญา

๔ สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสมคือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่
พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้^{๖๒}

ทั้ง ๔ องค์ประกอบตามที่กล่าวมานี้ องค์ ประกอบแรกคือความถึงพร้อมด้วยความหมั่น
จัดว่าเป็นการผลิตอย่างแท้จริง คือผู้ผลิตต้องมีความขยันหมั่นเพียรเป็นเบื้องต้นอาศัยเพียงความ
ขยันหมั่นเพียรเพียงอย่างเดียวการผลิตอาจไม่ได้ผล ต้องมีความชำนาญในการผลิต รู้จักหาอุบายวิธีให้
การผลิตนั้นประสบความสำเร็จด้วย เช่น สีน้าตัวเดียว แต่มีตัวเลือกหลายอย่างตามรสนิยมของผู้
บริโภคเช่น กาแฟมีหลายรส เป็นต้น

องค์ประกอบในการผลิตแนวพุทธประกอบด้วย ๔ อย่างคือ (๑) คนเพื่อทำหน้าที่ในการ
ดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเองและ
ครอบครัว (๒) เป้าหมายคือจะผลิตในปริมาณเท่าใดผลิตเพื่อใคร (๓) วิธีการคือดำเนินการผลิตที่
ไม่เบียดเบียนตนเองและทำลายสิ่งแวดล้อม (๔) ปัญญาคือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิตเพื่อให้
การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในทางพระพุทธศาสนาก็เน้นที่ปัญญานิยมมากกว่าบริโภคนิยม
เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็นและนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้^{๖๓}
องค์ประกอบทั้ง ๔ อย่างนี้สามารถอธิบายในหลักประโยชน์ปัจจุบันได้ดังนี้ คือ คน ได้แก่ ผู้ขยันทำ
การงานและสั่งสมทรัพย์โดยเฉพาะการคบกัลยาณมิตรก็มีความสำคัญ เพราะสามารถชี้แนะในการ
ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธได้, เป้าหมาย คือ การขยันทำงานเพื่อให้มีทรัพย์ สั่งสมทรัพย์
ไว้เพื่อให้ทรัพย์นั้นมีเหลือไว้ใช้จ่าย วิธีการ คือ ขยันทำมาหากิน สั่งสมอดออมทรัพย์ไว้ส่วนปัญหาคือ
ชี้แจงทำงานและไม่รู้จักอดออมทรัพย์

ดังนั้นพืชผลจะเจริญเติบโตได้ดีก็อยู่ที่การเอาใจใส่ เพราะหวานพืชเช่นใด ย่อมได้รับผล
เช่นนั้น การผลิตตามแนวพุทธหรือ ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่อัตภาพมีการดำเนิน
กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลายผลิตให้
พอเพียงที่จะเลี้ยงตนและครอบครัวให้มีอยู่มีกินมีความสุขตามฐานะชีวิตก็จะประสบความสำเร็จตาม
อัตภาพของตน

^{๖๒} อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐. และรายละเอียดในลักษณะอธิบายเพื่อความเข้าใจอย่างง่ายๆดู
เพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

^{๖๓} พระมหาจุลศักดิ์ จีรวุฒโน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗). หน้า ๗.

๒.๒.๕.๓ หลักอิทธิบาท ๔

หลักพุทธธรรมย่อมเข้าได้ใช้ได้กับทุกบริบท ซึ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานในการบริหารงานคือ อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมก่อให้เกิดความสำเร็จ คือ (๑) ฉันทะ มีความพึงพอใจในงานที่ทำ (๒) วิริยะ มีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจทำงาน(๓) จิตตะ มีความห่วง มีใจฝักใฝ่จดจ่อ เอาใจใส่ในการงานอย่างต่อเนื่อง (๔) วิมังสา มีความคิดรอบครอบ ไตร่ตรอง หาเหตุผล แก้ไขปรับปรุงงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งจะช่วยเหลือสนับสนุนและส่งเสริมให้การลงมือปฏิบัติเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหวังประโยชน์ได้อย่างแท้จริง อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท^{๖๔} ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ

๑) ฉันทะ (ฉันทะ ความพอใจที่ จะประกอบในสิ่งนั้น) คือ ต้องการที่ จะทำใฝ่ใจรักในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ประกอบอาชีพที่ เป็นทุกขโทษแก่ตนและคนอื่น และมุ่งหวังที่จะหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

๒) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ เมื่อเห็นประโยชน์จากการหาเลี้ยงชีพที่สุจริตแล้ว จึงขยันหมั่นประกอบอาชีพนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนไม่ท้อถอยแต่มีความตั้งใจ และพยายามเลี้ยงชีวิตอย่างสุดกำลังความสามารถ

๓) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ สิ่งนั้นไม่วางธุระ) หมายถึง ความเอาใจใส่กับอาชีพที่ตนทำ คือ หมั่นตรวจตราดูแลเอาใจใส่ กับอาชีพของตนอยู่เสมอหาข้อบกพร่องผิดพลาดกับตัวเองบ่อยๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เกิดทักษะต่อไป

๔) วิมังสา (หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมายถึง การใช้ปัญญาประกอบทำงานปัญญาที่ว่าได้แก่วิชาความรู้ แต่หากตั้งใจเลี้ยงชีวิตให้ประสบผลสำเร็จผู้ ทำอะไรจะสำเร็จถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ต้องอาศัยความพยายามตั้งแต่เริ่มแรก คือ

ข้อที่ ๑ จนถึงข้อสุดท้าย คือ ข้อที่ ๔ ในทางตรงกันข้ามผู้ไม่สำเร็จในการงานเลยมักจะขาดมาตั้งแต่ข้อแรกจนถึงข้อสุดท้าย หรือผู้สำเร็จแต่ได้ผลไม่ดีร้อยเปอร์เซ็นต์ มักจะขาดหรือบกพร่องข้อใดข้อหนึ่ง

การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ดังนี้ ได้ยอมบรรลุถึงความดีคือ อรรถะหรือประโยชน์ในระดับทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่ มองเห็นในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถประโยชน์คือประโยชน์ในด้านการพัฒนาจิตใจและปรมาตถประโยชน์ประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน หรือบรรลุจุดหมายของชีวิตครบถ้วนบริบูรณ์ทุกระดับจึงถือกุศลสังคมให้ใช้ความเพียรพัฒนาดนให้บรรลุถึงจุดหมายในระดับ

^{๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

ต่างๆ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อความอยู่ร่วมกันด้วยดีของสังคมทำให้คนในสังคมมีความเพียรเพื่อพัฒนาตนให้เข้าถึงความดีงาม และเกิดความผาสุกร่วมกัน หากสามารถยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ ได้การประกอบอาชีพที่สุจริตแม้จะมีอุปสรรคมากน้อยเพียงใด มีความยากลำบากเพียงใดก็ย่อมจะบรรลุความสำเร็จไปได้ด้วยดีเพราะความพยายามไม่ย่อท้อเหล่านั้นจะเป็นแรงผลักดันให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการจนถึงซึ่งความสำเร็จได้ในที่สุด ถึงกระนั้นการประกอบอาชีพก็จะต้องดำเนินอยู่ในแนวทางของสัมมาอาชีพะอยู่เสมอ จึงจะสามารถบรรลุถึงประโยชน์สุขดังกล่าว นอกจากนี้ในการทำงานนั้นหากหวังผลที่สมบูรณ์แห่งการงานที่ทำอยู่จะต้องยึดหลักการเหล่านี้ด้วย คือ^{๖๕}

๑ ตื่นแต่เช้าเอาใจใส่ในกิจการงานของตน กล่าวคือ ไม่เป็นคนนอนตื่นสายไม่เห็นแก่การนอนมากเกินไปจนเป็นเหตุให้อาชีพการงานเสียหาย

๒ เวลากลางวันเอื้อเพื่อสนใจในกิจการงานของตน กล่าวคือ ต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่กิจการงานของตน ไม่ทิ้งธุระหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่

๓ เวลาเย็น ตรวจตรากิจการงานของตน กล่าวคือ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจในแต่ละวันแล้ว ต้องคอยตรวจตราดูแลความเรียบร้อย เพื่อให้รู้ ว่าสิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไข ถูกต้องมีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้จัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

การประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็ตามต้องสร้างความเชื่อมั่นขึ้นในตนเอง เมื่อคนเรามีความเชื่อมั่นในตนเองแล้วก็ย่อมจะประกอบความเพียรขึ้นมาในตนเองอย่างไม่มีข้อสงสัย ถึงอย่างไรก็ตามคนเราแม้จะสร้างความเชื่อมั่นสร้างความสำเร็จให้กับตนเองก็ไม่ใช่ว่าจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานในกลุ่มคณะถ้าบุคคลเหล่านั้นขาดคุณธรรม ดังนั้น การทำงานทุกอาชีพในหลักพระพุทธศาสนาจะต้องมีหลักคุณธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ ตลอดเวลา งานอาชีพบางอย่างซึ่งในความรู้สึกของชาวโลก แล้วไม่มีปัญหาอะไรเพราะงานสามารถสร้างฐานะ หรือ อำนวยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่คนเหล่านั้นได้

๒.๒.๕.๔ หลักอนริยปริเยสนา

หลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขในพระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดถือกันที่ความมั่งมีหรือความยากจนเป็นเกณฑ์เพื่อวัดความดีความชั่ว แต่วัดกันด้วยความเป็นผู้ที่มีคุณธรรมความเป็นผู้มั่งมีหรือความเป็นผู้มีทรัพย์ มากนั้นถือว่าเป็นเพียงวิถี การนำไปสู่เป้าหมายอื่นการแสวงหาทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรม การครองทรัพย์ ไว้โดยไม่ทำให้เกิดประโยชน์และการใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่เป็นโทษแม้จะแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้วก็ไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติ เกี่ยวกับ

^{๖๕} พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๗.

ทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะทางธรรมเน้นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาไม่ได้เน้นไปที่วัตถุคือ ให้มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของการใช้ทรัพย์ไม่ใช่ให้ตกเป็นทาส แต่ให้เป็นนายทรัพย์ ให้ทรัพย์มีเพื่อรับใช้มนุษย์เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งดีงามช่วยผ่อนเบาทุกข์ ทำให้เกิดสุขมิใช่กลายเป็นเหตุเพิ่มทุกข์และทำลายคุณค่าของความเป็น มนุษย์

๑) อนริยปริเยสนา

การแสวงหาไม่ประเสริฐ หากินโดยทำทุจริตผิดกฎหมายและศีลธรรมหรือแสวงหาธรรมนอกพระพุทธศาสนา ไม่แสวงหาทางพ้นทุกข์มีแต่เพิ่มพูนกิเลสและอกุศลธรรมมากขึ้นตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ต้องให้มนุษย์ในสังคมมีความสุขและสันติดำรงชีพด้วยสมชีวิตาคือ เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การแสวงหาผลตอบแทนสูงสุด ในที่สุดแล้วทำให้สังคมเดือดร้อนจึงขัดต่อแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาการแสวงหาค่าตอบแทนจากปัจจัยการผลิต คือ ค่าจ้าง ค่าเช่า กำไรและดอกเบี้ยอาจเทียบได้กับการแสวงหาโภคทรัพย์ ตามแนวพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงผู้แสวงหาโภคทรัพย์ (กามโภคี) ไว้หลายประเภทซึ่งจำแนกไว้ ๓ จำพวก^{๖๖} คือ ๑) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์ โดยมีขอบธรรมด้วยแก่ได้ครั้งแล้วไม่นำทรัพย์นั้นมาเลี้ยงตนให้สุขสบาย ไม่จำแนกทาน ไม่ทำบุญ ๒) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์ โดยมีขอบธรรม ด้วยความเห็นแก่ได้ ครั้งแล้วนำทรัพย์นั้นมาเลี้ยงตนเองให้สุขสบาย แต่ไม่จำแนกทาน ไม่ทำบุญ ๓) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์มีขอบธรรมด้วยความเห็นแก่ได้แล้วเลี้ยงตัวเองให้สุขสบายแต่จำแนกทางทำบุญ

๒) การละเว้นอบายมุข

อบายมุข แปลว่า ทางแห่งอบายหรือความฉิบหายในสิ่ง คาลกสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงอบายมุขว่าเป็นเหตุฉิบหายแห่งโภคทรัพย์ มี ๖ อย่างคือ

(๑) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

(๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน...

(๓) การเที่ยวดูมหรสพ

(๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน...

(๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร

(๖) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย^{๖๗}

^{๖๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๑๙- ๔๓๐.

^{๖๗} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

ปัจจุบัน มนุษย์ใช้จ่ายทรัพย์สินให้สิ้นเปลืองกับอบายมุขเหล่านี้มาก แม้จะหาทรัพย์สินได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร แต่ในที่สุดก็ต้องหมดสิ้นทรัพย์สินไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีประโยชน์เลย มีแต่การให้ความเพลิดเพลินสำราญใจเท่านั้น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนไม่ให้ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีโทษ ดังกล่าวนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการผลิตและการบริโภคเชิงพุทธว่าสนใจว่าถ้าจะมุ่งถึงประโยชน์สุขของมนุษย์อย่างแท้จริงแล้ว การมองดูคุณค่าของการผลิตและการบริโภคเท่านั้นหาเพียงพอไม่ จะต้องมองดูคุณค่าของการ ไม่ผลิตและไม่บริโภคด้วย เมื่อมองในแง่ธรรม บุคคลผู้หนึ่งแม้ไม่ได้ผลิตอะไรในแง่ของเศรษฐกิจ แต่ถ้าเขาบริโภคทรัพยากรของโลกให้สิ้นเปลืองไปน้อยที่สุด และมีชีวิตที่เกื้อกูลแก่สภาพแวดล้อม ตามสมควร ก็ยังดีกว่าบุคคลหนึ่งซึ่งทำงานผลิตสิ่งที่เป็นอันตรายแก่ชีวิตและสังคมเป็นอันมาก พร้อมทั้งบริโภคทรัพยากรของโลกสิ้นเปลืองไปอย่างมากมา^{๖๘}

กล่าวอีกนัยหนึ่ง อบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อมเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลงที่เกิดขึ้นภายในใจของคนมีความโลภอยากได้จนขาดเหตุผลที่จะพิจารณาให้เห็นโทษของการกระทำเช่นนั้น บางเรื่องดูแล้วเป็นลักษณะของตัณหา คือ แต่ละข้อนั้นขอเพียงได้หยุดคิดแยกแยะให้เห็นคุณโทษของการเว้นจากอบายมุข และการตกเป็นทาสของอบายมุขตามความเป็นจริงย่อมสามารถที่จะงดเว้นจากอบายมุขและเป็นอิสระได้ แต่เพราะความโลภจัดจนทำให้ปริมาณของโมหะมีความเข้มข้นมากจนปิดบังเหตุผลสติปัญญาของมนุษย์ทำให้ไม่มีปัญญาพอที่จะคุ้มครองรักษาตนได้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของวินัยของผู้ครองเรือนพร้อมกับทรงชี้โทษของอบายมุขแต่ ละข้อไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย

๑) ความเป็นนักเลงหญิง หมายถึง การเป็นคนมักมากในกามมีความต้องการทางเพศ มากจนขาดการควบคุม ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ ยุ่งเกี่ยวกับภรรยาชายอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้างจนถึง ประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง ความเป็นนักเลงหญิงนั้นพึงเห็นโทษ

(๑) ชื่อว่าไม่รักตัว เพราะการเป็นนักเลงหญิงเป็นพฤติกรรมสำส่อนทางเพศเสี่ยง ต่อการทำให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคเอดส์ที่หวาดวิตกกังวลมากเพราะกำลังแพร่ระบาดทั่วโลก ในปัจจุบัน

(๒) ชื่อว่าไม่รักลูกเมีย เพราะเวลาทรัพย์สิน ความรัก ความอบอุ่น ส่วนหนึ่งได้ถูก แบ่งไปให้กับหญิงอื่นทั้งอาจจะนำโรคมารุ่ภรรยาของตนได้

(๓) ไม่เป็นที่ไว้วางใจของคนทั้งหลาย ทั้งนี้ เพราะนักเลงหญิงไม่ค่อยสนใจว่าลูก เขาเมียใคร ทำให้พ่อ แม่ สามี แฟนและญาติมิตรของหญิงทั้งหลายไม่ไว้วางใจคนประเภทนี้

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๙๔.

(๔) ก่อการทะเลาะวิวาท อาจจะเป็นเพราะแย่งผู้หญิงกัน เพราะความขัดแย้งกันเพราะหญิงเป็นเหตุ

(๕) นำความฉิบหายมาให้ ความฉิบหายที่เห็นได้ชัด คือความฉิบหายจากทรัพย์สิน สุขภาพพลาณามัย โรค ภัย อันตราย การสร้างศัตรูตลอดถึงฐานะตำแหน่งที่ควรจะได้และได้แล้วก็อาจจะเสื่อมไปเพราะนำตนเอง เงิน เวลา ไปปรนเปรอผู้หญิง

๒) ความเป็นนักเลงดื่มสุรามึโทษ ๖ ประการ คือ (๑) เสียทรัพย์สิน (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นเหตุให้เกิดโรค (๔) ถูกตีเตียน (๕) ไม่รู้จักละอาย (๖) ทอนกำลังปัญญา^{๖๙}

๓) ความเป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการคือ

- (๑) ชื่อว่า ไม่รักษาตัว
- (๒) ชื่อว่า ไม่รักษาลูกเมีย
- (๓) ชื่อว่า ไม่รักษาทรัพย์สินสมบัติ
- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- (๕) มักถูกใส่ความ
- (๖) ได้รับความลำบาก^{๗๐}

โทษทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นโทษที่เห็นได้ชัด เพราะคนเราเมื่อลงจากเรือนไปแล้ว ความสะดวกสบายที่เคยมีภายในบ้านก็หมดไป แม้การใช้อิริยาบถก็ขาดความคล่องตัวความเดือดร้อนย่อมเกิดแก่ตน บุตร ภรรยา สามี ทรัพย์สินสมบัติซึ่งอยู่ที่บ้านก็ถูกทอดทิ้งละเลยยังทำลายทรัพย์สินสมบัติที่ต้องใช้จ่ายให้สิ้นเปลืองไปเป็นธรรมดา จึงชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สินทั้งเคลื่อนที่ได้และไม่ได้ การไปมาของคนเที่ยวกลางคืนไม่เป็นเวลา ไม่เป็นที่เป็นทางคนอื่นอาจจะระแวงในพฤติกรรม บางครั้งอาจถูกกล่าวหาเพราะไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ ผิดกฎหมาย

๔) การเที่ยวดูการเล่การเล่นการเที่ยวดูการละเล่นสนุกสนานเพลิดเพลินต่างๆ ถือว่าเป็นการใช้ชีวิตที่หย่อนยาน จัดเป็นการดำเนินชีวิตในทางที่ผิดประการหนึ่ง เพราะเป็นชีวิตที่ฟุ่มเฟือยไร้แก่นสารสูญเสียทั้งเวลาและทรัพย์สิน หากสามารถเว้นจากอบายมุขข้อนี้ได้ชีวิตก็จะมีคุณค่าและมีสาระมากขึ้น

๕) เล่นการพนันมีโทษ ๖ ประการ คือ

^{๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^{๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

(๑) เมื่อชนะย่อมก่อเวร การเล่นการพนันเกิดขึ้นจากความโลภ หลง เมื่อสมหวัง ความโลภความหลงจะเกิดมากขึ้น เมื่อผิดหวังความโกรธ ความเสียใจ ก็เพิ่มขึ้นดังนั้นเมื่อเล่นชนะทำให้คนที่แพ้ต้องการจะแก้แค้น เพื่อทวงคืนสิ่งที่ตนต้องสูญเสียไป

(๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์สินที่เสียไป ซึ่งเป็นอาการของความโลภหลงที่ไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ พอแพ้ก็อยากจะเอาคืนทำให้วงจรของการพนันดำเนินต่อไปจนไม่สามารถใช้เหตุผลในการดำรงชีวิตได้

(๓) ทรัพย์สินย่อมฉิบหายไป จนอาจถึงสิ้นเนื้อประดาตัว

(๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ ในวงการพนันนั้นมักจะมีการหยิบยืมเงินทองของคนอื่นเมื่อตนแพ้พนัน โดยหวังว่าเมื่อชนะแล้วจะเอามาคืนแต่โอกาสที่ได้คืนมักมีน้อยทำให้ไม่อาจใช้หนี้ได้จนถึงพอกพูนหนี้สินกลายเป็นคนที่ทำตามทีพูดไม่ได้ จนในที่สุดไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำแม้บางครั้งจะพูดจริงก็ตาม

(๕) เป็นที่ดูหมิ่นของเพื่อน นักเลงเล่นการพนันไม่ค่อยมีเกียรติและศักดิ์ศรี เพราะแรงผลักดันของความโลภหลงดังกล่าวแต่กลับคิดรวบหางลัดด้วยการเล่นการพนันทำให้คนที่ไม่ยกย่อง แม้พวกพ้องเพื่อนฝูงก็รังเกียจ

(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย นักเลงเล่นการพนันจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม คนดีทั้งหลายไม่ต้องการจะเกี่ยวข้องกับแต่งงานเป็นสามีภรรยาแล้วยิ่งไม่มีใครต้องการแม้แต่งงานกันแล้วอีกฝ่ายหนึ่งถ้าเขาเป็นคนดี อาจจะต้องอย่าขาดจากกันเพราะการเอาชีวิตอนาคตไปฝากกับนักเลงเล่นการพนันนั้น คนดีจะไม่ต้องการเสี่ยงด้วย

๖) คบคนชั่วเป็นมิตร^{๗๑} การคบหาสมาคมกับคนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากคบคนเช่นไรย่อมส่งผลทำให้ตนเป็นอย่างคนที่ตนคบด้วยการถูกคนชื่อนำไปในทางใดทางหนึ่งนั้น หากคบกับคนชั่วแล้วอาจจะกลายเป็นคนชั่วครบทั้ง ๖ ประการ หรือมากกว่านั้นและอาจจะเป็นเชื้อให้เกิดความชั่วอย่างอื่นที่ ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นได้ ที่เกิดแล้วก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ควรหลีกเลี่ยงการคบคนชั่วเหมือนคนเดินไปในหนทางหากรู้ว่ามีอันตรายขวางอยู่ข้างหน้าจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงหนทางนั้นให้ได้เพื่อความปลอดภัย

๗) เกียจคร้านแล้วไม่ทำงาน มีโทษ ๖ ประการ ดังนี้คือ

๑) มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน

๒) มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน

๓) มักอ้างว่า เย็นนัก แล้วไม่ทำงาน

^{๗๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

- ๔) มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
- ๕) มักอ้างว่า หิวหนัก แล้วไม่ทำงาน
- ๖) มักอ้างว่า กระจายหนัก แล้วไม่ทำงาน^{๗๒}

สรุปตามปกติแล้วคนเราถ้าไม่รักดีแล้วสามารถอ้างอะไรก็ได้มาเป็นเครื่องแก้ตัวที่จะไม่ทำงาน แต่จากการไม่ทำงานนั่นเองผลคือความเดือดร้อน ความทุกข์ ความยากไร้ความไร้ความสามารถ เป็นต้น ความเกียจคร้านเป็นศัตรูของความเจริญเป็นข้าศึกของความสุข คนเกียจคร้านไม่สามารถเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าและเป็นสุขได้ การดำเนินชีวิตด้วยความขยันหมั่นเพียรจึงจะจัดเป็นการเลี้ยงชีพชอบการเกี่ยวข้องกับอบายมุข ๖ จัดเป็นการเลี้ยงชีพที่ผิดเพราะใครก็ตามที่จมอยู่ในอบายมุข ๖ แม้เพียงอย่างเดียวก็ยากที่จะเอาดีได้ในชีวิตนี้ ถ้าหากจมอยู่กับอบายมุขครบทั้ง ๖ ข้อ ถือว่าหมดศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิง

๒.๒ บริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ ๒๐,๔๘๓ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๓๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครราชสีมา อำเภอครบุรี อำเภอเสิงสาง อำเภอคง อำเภอบ้านเหลื่อม อำเภอจักราช อำเภอโชคชัย อำเภอด่านขุนทด อำเภอ โนนไทย อำเภอ โนนสูง อำเภอขามสะแกแสง อำเภอบัวใหญ่ อำเภอประทาย อำเภอปักธงชัย อำเภอพิมาย อำเภอ ห้วยแถลง อำเภอชุมพวง อำเภอสูงเนิน อำเภอขามทะเลสอ อำเภอสีคิ้ว อำเภอปากช่อง อำเภอหนอง บูนมาก อำเภอแก้งสนามนาง อำเภอโนนแดง อำเภอวังน้ำเขียว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอ เทพารักษ์ อำเภอเมืองยาง อำเภอพระทองคำ อำเภอลำทะเมนชัย อำเภอบัวลาย และอำเภอสีดา มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสระบุรี และลพบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดนครราชสีมาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแอ่งโคราช ลักษณะภูมิประเทศ ประกอบด้วยเทือกเขาสูง ซึ่งวางตัวเป็นขอบแอ่งแผ่กระจายในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้แก่ บริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันตกของอำเภอด่านขุนทด อำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย และวกลงด้านทิศใต้ของอำเภอโชคชัย อำเภอครบุรี นอกจากนี้จะมีพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มอยู่สองข้างฝั่ง

^{๗๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

ลำน้ำมูล ส่วนบริเวณอื่นๆ จะเป็นที่เนินสูงๆ ต่ำๆ ซึ่งวางตัวอยู่บริเวณเชิงเขา ที่ราบ และอยู่ระหว่าง หุบเขา ความสูงเฉลี่ยของพื้นที่ประมาณ ๑๗๔ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยบริเวณที่สูงสุดของพื้นที่ประมาณ ๙๔๙ เมตร ได้แก่ ยอดเขาภูสามง่ามอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอศรีบุญเรืองที่ต่ำสุดประมาณ ๑๓๑ เมตร ได้แก่ พื้นที่ที่เป็นที่ราบอยู่สองฝั่งลำน้ำมูลแม่น้ำ ที่สำคัญของจังหวัดได้แก่แม่น้ำ มูล แม่น้ำ ลำ สะเทก และแม่น้ำ ลำ เชียงไทย

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดมีทั้งที่เป็นภูเขาสูง ที่ราบลุ่ม พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นและพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ บริเวณ คือ

๑) บริเวณเทือกเขาและที่สูงทางตอนใต้ของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเล มากกว่า ๒๕๐ เมตร อยู่ในบริเวณอำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย อำเภอวังน้ำเขียว อำเภอศรีบุญเรืองและอำเภอเสิงสาง เทือกเขานี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสายที่ไหลไปทางตะวันออกของภาค ได้แก่ แม่น้ำมูล ลำแะชะ ลำพระเพลิง และลำปลายมาศ พื้นที่ระหว่างเทือกเขาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลึกและลูกคลื่นลอนตื้น ตอนล่างของหุบเขามีความลาดชันค่อนข้างมาก ทำให้มีการ สะล้างพังทลายของหน้าดินในบริเวณนี้ค่อนข้างสูง

๒) บริเวณที่สูงทางตอนกลางของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๒๐๐ -๒๕๐ เมตร อยู่ในเขตอำเภอด่านขุนทด อำเภอสีคิ้ว อำเภอเทพารักษ์ อำเภอพระทองคำ ตอนล่างของอำเภอโนนไทย อำเภอขามทะเลสอ อำเภอเมือง อำเภอสูงเนิน ตอนบนของอำเภอปักธงชัยและอำเภอศรีบุญเรือง อำเภอโชคชัย อำเภอหนองบุญมาก อำเภอจักราช และอำเภอเสิงสาง ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นลูกคลื่นลอนตื้นยกเว้นบริเวณใกล้เชิงเขามีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึก พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ได้แก่ ลำแะชะ ลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำน้ำมูลและลำจักราช

๓) พื้นที่ลูกคลื่นทางตอนเหนือของจังหวัด มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๐๐ เมตร อยู่ในเขตอำเภอขามสะแกแสง ตอนบนของอำเภอโนนไทย อำเภอคง ทางทิศตะวันตกของอำเภอบัวใหญ่ อำเภอบ้านเหลื่อม อำเภอห้วยแถลง และอำเภอชุมพวง อำเภอลำทะเมนชัย มีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นที่สูงสลับที่นา บางตอนเป็นพื้นที่ราบลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำลำเชียงไกร และลำปลายมาศ

๔) บริเวณที่ราบลุ่มทางตอนเหนือของจังหวัด มีความสูงจากระดับน้ำทะเลน้อยกว่า ๒๐๐ เมตร อยู่ในเขตอำเภอบัวใหญ่ อำเภอคง อำเภอโนนสูง อำเภอประทาย อำเภอพิมาย อำเภอสีดา อำเภอบัวลาย และอำเภอเมืองยาง มีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้น และมีที่ราบลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ

สภาพลุ่มน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา มี ๙ ลุ่มน้ำโดยมีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๒๐,๙๐๕ ตารางกิโลเมตร อำเภอที่ได้รับน้ำจากลุ่มน้ำ ได้แก่ อำเภอชุมพวง พิมาย ห้วยแถลง จักราช

โนนสูง เมือง เลิงสาง ครบุรี โชคชัย ปักธงชัย สูงเนิน ปากช่อง ขามทะเลสอ สีคิ้ว โนนไทย ประทาย โนนแดง บัวใหญ่ ขามสะแกแสง คง แก้งสนามนาง บ้านเหลื่อม หนองบุญมาก รวม ๒๓ อำเภอ มีรายละเอียดกลุ่มน้ำต่างๆ ดังนี้

๑.กลุ่มน้ำมูล ต้นกำเนิดเกิดจากเขาวง และเขาละมั่ง ของเทือกเขาสันกำแพงในเขต อาเภอปักธงชัย ไหลจากทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านท้องที่อำเภอปักธงชัย จักราช วกไปทางตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอำเภอโนนสูง พิมาย ชุมพวง ลาน้ำสายหลัก คือแม่น้ำมูล มีน้ำไหลตลอดปี และค่อนข้างมากในฤดูฝน ประชากรตามริมฝั่งกลุ่มน้ำมูล ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่ นอกจากนี้กลุ่มน้ำมูลยังมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ คือ โครงการเขื่อนพิมาย สร้างกั้นลำน้ำที่อำเภอพิมาย รวมทั้งฝายหินทิ้ง และโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเพื่อนำน้ำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

๒.กลุ่มน้ำลำมาศตอนปลาย มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำมาศ ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ใน อำเภอเลิงสาง คือ กลุ่มน้ำมาศตอนต้น ไหลผ่านอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา เป็น กลุ่มน้ำลำมาศตอนปลาย โดยไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่ตอนเหนือของอำเภอชุมพวง ประชากรส่วนใหญ่ตามริมฝั่งลำน้ำ ประกอบอาชีพทำนา และทำไร่เป็นส่วนใหญ่มีนน้ำไหลตลอดปี แต่ฤดูแล้งจะมีปริมาณน้ำน้อยจนไม่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรได้

๓.กลุ่มน้ำลำมาศตอนต้น มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำมาศ ซึ่งเกิดจากลำห้วยเพี้ยก ลำห้วยโพน และห้วยอื่น ๆ ไหลมารวมกันแล้วไหลเข้าสู่อำเภอนางรองจังหวัดบุรีรัมย์ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในเขตอุทยานแห่งชาติ ทับลาน ของอำเภอครบุรี และเลิงสาง น้ำไหลลงสู่ที่ต่ำอย่างรวดเร็วในฤดูฝนทำให้ดินดูดซับน้ำได้น้อยเกิดการชะล้างหน้าดินสูง ทำให้ลำน้ำตื้นเขินเร็ว และไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ มีโครงการชลประทานเขื่อน ลำปลายมาศอยู่ในพื้นที่กลุ่มน้ำ แต่ประชากรส่วนใหญ่ที่ได้รับประโยชน์อยู่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและขนาดเล็กอีกหลายแห่ง

๔.กลุ่มน้ำลำจักราช มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำจักราช ซึ่งเกิดจากห้วยสาระเพ็ชร และห้วยจักราชในอำเภอหนองบุญมาก แล้วไหลสู่แม่น้ำมูลในอำเภอพิมาย มีน้ำไหลเฉพาะช่วงฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่ ลำห้วยตอนต้นมีความลาดชันมาก ราษฎรสร้างฝายเป็นช่วงๆค่อนข้างมากบริเวณ กลุ่มน้ำมีอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง และขนาดเล็ก

๕.กลุ่มน้ำลำมูลบน - ลำพระเพลิง มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำพระเพลิง ลำมูลบน ลำชะและลำน้ำมูล มีความยาวประมาณ ๒๒๔ กิโลเมตร ซึ่งไหลไปบรรจบกับลำตะคองที่อำเภอจักราช ประชากรตามกลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และทำไร่ ต้นน้ำอยู่ในเขตอำเภอปักธงชัย และครบุรี มีปริมาณน้ำค่อนข้างมาก และไหลตลอดปี กลุ่มน้ำนี้มีเขื่อนขนาดใหญ่ ๓ แห่ง คือ เขื่อนลำมูลบน เขื่อนลำชะ และเขื่อนลำพระเพลิง นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและขนาดเล็กอีกหลายแห่ง

๖.กลุ่มน้ำลำตะคอง ต้นกำเนิดเกิดจากเทือกเขาสันกำแพง ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีลำน้ำสายหลักคือลำตะคอง มีความยาวประมาณ ๑๗๕ กิโลเมตร ไหลขึ้นไปทางเหนือผ่านอำเภอ

ปากช่อง และวกไปทางตะวันออกผ่านอำเภอสีคิ้ว สูงเนิน เมือง ไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ประชากรตามบริเวณลุ่มน้ำส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และปลูกไม้ผล นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ด้วย

๗.ลุ่มน้ำลำเชียงไกร ต้นกำเนิดเกิดจากภูเขาในเขตอำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ มีลำน้ำสายหลักคือ ลำเชียงไกร มีความยาวประมาณ ๑๔๕ กิโลเมตร ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในอำเภอด่านขุนทด และไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่อำเภอโนนสูงมีน้ำตลอดปีและค่อนข้างมากในช่วงฤดูฝน นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง และขนาดเล็ก ฝายน้ำล้นและบ่อบาดาลอีกหลายแห่งประชากรส่วนใหญ่ตามลุ่มน้ำประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์

๘.ลุ่มน้ำลำสะเทต ต้นน้ำอยู่ที่ห้วยปราสาทในเขตอำเภอด่านช้าง มีความยาวประมาณ ๓๕ กิโลเมตร มีต้นน้ำอยู่ที่อำเภอขามสะแกแสง และอำเภอด่านช้าง มีปริมาณน้ำตลอดปี และค่อนข้างมากในช่วงฤดูฝน และมีฝายน้ำล้นขนาดกลาง ขนาดเล็ก กั้นลำน้ำอีกหลายแห่ง ประชากรส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำประกอบ อาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกไม้ผล และเลี้ยงสัตว์

๙.ลุ่มน้ำชี มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำน้ำชี ช่วงผ่านจังหวัดนครราชสีมา มีความยาวประมาณ ๓๘ กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดปี และมีปริมาณน้ำค่อนข้างมากในฤดูฝน โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากแม่น้ำชีของการพลังงานแห่งชาติ ในพื้นที่อำเภอแก้งสนามนาง และแหล่งน้ำขนาดเล็กอีกหลายแห่ง ประชากรส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำประกอบอาชีพทำนา

ทรัพยากรดินโดยทั่วไปแล้วในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ดินเค็มถึงหนึ่งในสามของภาคคือ ๑๗.๘ ล้านไร่ จังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ดินเค็มมากที่สุดและรุนแรงที่สุด โดยมีพื้นที่ดินเค็มทั้งหมด ๑๒.๘ ล้านไร่ เป็นพื้นที่เค็มมากทำการเพาะปลูกไม่ได้ ๐.๔๘ ล้านไร่ พื้นที่ดินเค็มน้อย-ปานกลางใช้ปลูกข้าว ๒ ล้านไร่ และพื้นที่รับน้ำที่มีศักยภาพทำให้เกิดการแพร่ดินเค็มอีก ๒.๑ ล้านไร่

ตารางที่ ๒. ๑ การใช้ที่ดินในจังหวัดนครราชสีมา

การใช้ที่ดิน	เนื้อที่	ร้อยละ
๑. พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	๗๘๑,๗๗๖ ไร่	๖.๑๐
๒.พื้นที่การเกษตร	๘,๙๓๑,๐๓๒ ไร่	๖๙.๗๓
๒.๑ พื้นที่นาข้าว	๔,๓๒๙,๗๒๔ ไร่	๔๘.๔๘
๒.๒ พื้นที่ปลูกพืชไร่	๓,๗๙๓,๖๐๒ ไร่	๔๒.๔๘
๒.๓ พื้นที่ปลูกสวนผลไม้และไม้ยืนต้น	๖๐๖,๓๘๘ ไร่	๓.๙๗

๒.๔ พื้นที่ปลูกพืชสวน	๒๕,๗๘๒ ไร่	๒.๘๒
๒.๕ พื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	๑๕๗,๖๓๙ ไร่	๐.๒๙
๒.๖ พื้นที่อื่น ๆ เช่น พืชไร่ ไร่นาสวนผสม	๑๗,๘๙๗ ไร่	๐.๒๐
๓. พื้นที่ป่าไม้	๒,๒๙๗,๗๓๕ ไร่	๑๗.๙๔
๔. พื้นที่แหล่งน้ำ	๒๐๘,๓๑๓ ไร่	๒.๑๙
๕. พื้นที่เบ็ดเตล็ด เช่น ทุ่งหญ้า เมืองเก่า ฯลฯ	๕๑๗,๘๗๒ ไร่	๔.๐๔
รวมพื้นที่ทั้งหมด	๑๒,๘๐๘,๗๒๘	๑๐๐.๐๐

จากการสรุปข้อมูลสำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา พบว่า สภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีพื้นที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ ๓๐.๐๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และค่อนข้างสูง ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรกรรมเพียงร้อยละ ๓๐.๕ ของเนื้อที่ทั้งหมด ลักษณะของดิน สามารถแบ่งออกตามลักษณะกลุ่มดินได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๕๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๒. กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ทั้งหมด
๓. พื้นที่ภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๔. กลุ่มดินคละ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่ทั้งหมด

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมาอยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุม ๒ ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกเหนือแถบประเทศมองโกเลียและจีนพัดพาเอามวลอากาศเย็น และแห้งจากแหล่งกำเนิดเข้ามาปกคลุมประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมาประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็น และแห้งแล้ง โดยทั่วไป ส่วนมรสุมอีกชนิดหนึ่ง คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกใต้ บริเวณมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งพัดออกจากศูนย์กลางเป็นลมตะวันออกเฉียงใต้ และเปลี่ยนเป็นลมตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อพัดข้ามเส้นศูนย์สูตร พัดพาเอามวลอากาศชื้นจากมหาสมุทรอินเดียมาสู่ประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมา มีเมฆมากและฝนตกชุกโดยทั่วไป ฤดูกาลของจังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทยแบ่งออก ได้เป็น ๓ ฤดู ดังนี้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือปกคลุมจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ในช่วงกลางเดือนตุลาคม นานราว ๑-๒ สัปดาห์

เป็นช่วงเปลี่ยนฤดูจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว อากาศแปรปรวน ไม่แน่นอน อาจเริ่มมีอากาศเย็นหรืออาจยังมีฝนฟ้าคะนอง ในบางปีฤดูหนาวอาจเริ่มต้นช้ากว่ากำหนดนี้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความกดอากาศสูงจากประเทศจีนที่แผ่ลงมาปกคลุมประเทศไทยถ้าแผ่มาช้าฤดูหนาวจะเริ่มประมาณปลายเดือนตุลาคม เป็นต้นไป

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และเป็นระยะที่ขั้วโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ โดยเฉพาะเดือนเมษายนบริเวณจังหวัดนครราชสีมา ดวงอาทิตย์อยู่ตรงศีรษะในเวลาเที่ยงวัน ทำให้ได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์เต็มที่ สภาวะอากาศจึงร้อนอบอ้าวทั่วไป ในฤดูนี้แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีอากาศร้อนและแห้งแล้ง แต่บางครั้งอาจมีมวลอากาศเย็นจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุมถึงประเทศไทยตอนบน ทำให้เกิดการปะทะกันของมวลอากาศเย็นกับมวลอากาศร้อนที่ปกคลุมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก่อให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองและลมกระโชกแรงหรืออาจมีลูกเห็บตกก่อให้เกิดความเสียหายได้ พายุฝนฟ้าคะนองที่เกิดขึ้นในฤดูนี้มักเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พายุฤดูร้อน”

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้นจากมหาสมุทรอินเดีย พัดปกคลุมประเทศไทย และร่องความกดอากาศต่ำ(ร่องฝน) ที่พัดผ่านบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยจะเลื่อนขึ้นมาพาดผ่านบริเวณประเทศไทยตอนบน ทำให้จังหวัดนครราชสีมา มีฝนตกชุกทั่วไป และประมาณปลายเดือนมิถุนายนร่องความกดอากาศ ทำให้มีฝนตกชุกต่อเนื่องอีก จนกระทั่งมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดเข้ามาปกคลุมประเทศไทยแทนที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณกลางเดือนตุลาคม ประเทศไทยตอนบนจะเริ่มมีอากาศเย็นและฝนลดลง

จากผลการตรวจอากาศของสถานีอุตุนิยมวิทยานครราชสีมา อ.เมือง จ.นครราชสีมา พอสรุปข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาที่สำคัญได้ดังนี้

๑. อุณหภูมิ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ราบสูง มีป่าและทิวเขาสูงกั้นเขตแดนเป็นแนวยาว อากาศจึงค่อนข้างร้อนอบอ้าวมากในฤดูร้อน และในฤดูหนาวก็ค่อนข้างหนาวเย็นโดยอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๗.๔ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๒.๗ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๓.๐ องศาเซลเซียส เดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดคือเดือนเมษายน ตรวจวัดได้ ๔๒.๗ องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๒๒ ส่วนในฤดูหนาวเดือนที่หนาวที่สุดคือเดือนมกราคม ตรวจวัดได้ ๖.๒ องศาเซลเซียส

๒. ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์กับมวลอากาศและอิทธิพลของลมมรสุมเป็นสำคัญในช่วง ฤดูหนาวซึ่งเป็นระยะที่มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศในจังหวัดนครราชสีมาจะแห้งแล้งและหนาวเย็น ตอนรุ่งเช้าอากาศจะชุ่มชื้นความชื้นสัมพัทธ์มีค่าสูงและจะลดต่ำลงอย่างรวดเร็วในตอนบ่ายถึงเย็น ส่วนในช่วงฤดูร้อนอากาศจะแห้งแล้งและร้อนอบอ้าวมาก

ความชื้นสัมพัทธ์จะต่ำมาก และความชื้นสัมพัทธ์จะค่อยๆ สูงขึ้นเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝน คือเมื่อมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทยลมนี้เป็นลมที่พัดจากทะเลจึงพัดพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาด้วย ทำให้ความชื้นสัมพัทธ์สูงขึ้นเป็นลำดับตลอดฤดูฝน โดยค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดทั้งปี ๗๑ % ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเฉลี่ย ๘๙% ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดเฉลี่ย ๔๙ % และค่าความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดตรวจวัดได้ ๑๒ %

๓. ฝน ฝนที่ตกในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นฝนเนื่องจากพายุดีเปรสชันที่เคลื่อนตัวจากทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศเวียดนามเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ถ้าปีใดพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้เข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้น้อย ในปีนั้นบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดนครราชสีมาจะมีความแห้งแล้ง มีปริมาณฝนตกน้อย แต่โดยปกติแล้วพายุดีเปรสชันจะเคลื่อนผ่านเข้ามาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณปีละ ๒-๓ ลูกทำให้ปริมาณฝนอยู่ในเกณฑ์ดี ส่วนฝนที่เกิดจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้นั้นมีปริมาณน้อย เพราะจังหวัดนครราชสีมามีเทือกเขาเพชรบูรณ์กับเทือกเขาตองพญาเย็นอยู่ทางตะวันตก และเทือกเขาสันกำแพงกับเทือกเขาพนมดงรักอยู่ทางใต้เป็นเครื่องกีดขวางมิให้มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดเข้ามาถึงโดยสะดวก จึงทำให้มีฝนตกน้อย สำหรับปริมาณฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปีได้ประมาณ ๑,๐๑๙.๒ มิลลิเมตร เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนกันยายน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๒๐๒.๓ มิลลิเมตร ปริมาณฝนสูงสุดใน ๒๔ ชั่วโมง ตรวจวัดได้ ๑๔๓.๗ มิลลิเมตร

๔. ลม ระบบการพัดเวียนของลมในจังหวัดนครราชสีมามีความชัดเจนดี โดยในฤดูหนาวมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพัดปกคลุมประเทศไทยในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม ลมส่วนใหญ่เป็นลมตะวันออกเฉียงเหนือมีกำลังเฉลี่ยประมาณ ๔-๖ กม./ชม. และในตอนต้นฤดูร้อน ลมพัดแปรปรวน กำลังอ่อนจนถึงเดือนเมษายนลมจะเปลี่ยนเป็นทิศตะวันตกเฉียงใต้ กำลังเฉลี่ยประมาณ ๔-๖ กม./ชม. ในช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ลมยังคงพัดทิศตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังเฉลี่ยประมาณ ๖-๗ กม./ชม. และในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน ลมเปลี่ยนเป็นทิศตะวันตกมีกำลังลมเฉลี่ยประมาณ ๔-๗ กม./ชม. สำหรับกำลังลมสูงที่สุดที่เคยตรวจได้ในฤดูต่างๆ มีดังนี้ ฤดูหนาว ตรวจวัดลมสูงสุดได้ ๘๑ กม./ชม. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออก ในเดือนพฤศจิกายน ฤดูร้อน ตรวจวัดลมสูงสุดได้ ๙๘ กม./ชม. ทิศใต้ในเดือนเมษายน ส่วนในฤดูฝน ตรวจวัดลมสูงสุดได้ ๑๐๗ กม./ชม. และเป็นลมที่พัดแรงที่สุดในทิศตะวันตกเฉียงใต้^{๗๓}

^{๗๓} สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, บรรยายสรุปจังหวัดนครราชสีมา, มปป. (อัคราเนา)

จะเห็นได้ว่า สภาพบริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา นั้น พื้นที่เป็นที่ราบสูง สลับกับแม่น้ำสายสาย พื้นที่สภาพทรัพยากรดินส่วนใหญ่แล้ว เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ ๓๐.๐๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางและค่อนข้างสูง ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรกรรมเพียงร้อยละ ๓๐.๕

๒.๒.๑ สภาพบริบททั่วไปของอำเภอเมืองนครราชสีมา

เมืองนครราชสีมา เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวนอำเภอทั้งหมด ๓๒ อำเภอของจังหวัดนครราชสีมา เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด และหน่วยงานราชการต่าง ๆ และเป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัด

ประวัติศาสตร์

อำเภอเมืองนครราชสีมา มีชื่อเรียกตามความถนัดของชาวพื้นเมืองว่า โคราช เรียกตามภาษาราชการว่า "เมืองนครราชสีมา" เหตุที่เรียก ๒ ชื่อ ด้วยปรากฏว่าตามหลักฐานโบราณคดีเรื่องงานช่างต้นวินิจฉัยชื่อเมืองนครราชสีมาว่า ก่อนที่จะสร้างขึ้นในสถานที่ปัจจุบัน เดิมมีเมืองโบราณอยู่ ๒ เมือง ซึ่งอยู่ทางขวาของลำตะคอง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน เมืองที่หนึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของลำตะคองมีชื่อเรียกว่า เมืองโคราช จากหลักฐานที่ได้สำรวจพบว่าในบริเวณเมืองทั้งสอง เมืองเสมาสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ ต่อมาได้ข้ามมาสร้างเมืองโคราชขึ้นอีกเป็นเมืองใหม่ ทั้งเมืองเสมาให้เป็นเมืองร้างในที่สุด

ชื่อเมืองโคราช น่าจะเพี้ยนมาจากชื่อเมือง "นครราช" ในภาษาเขมร และไม่ให้นำมาจากชื่อเมือง "โคราฆะปุระ" ในมัชฌิมประเทศ เนื่องจากเมืองโคราฆะปุระเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในอินเดียราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งมีอายุน้อยกว่าอารยธรรมขอม-ทวารวดีของเมืองเสมามาก

ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงย้ายเมืองโคราชและเมืองเสมาสร้างในที่ตั้งปัจจุบัน และตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองนครราชสีมา เมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้เป็นเมืองหน้าด่าน มีคูล้อมรอบและมีประตูเมือง ๔ ประตู คือ

ทิศเหนือ เรียกว่า ประตูพลแสน หรือ ประตูน้ำ

ทิศใต้ เรียกว่า ประตูไชยณรงค์ หรือ ประตูผี

ทิศตะวันออก เรียกว่า ประตูพลล้าน

ทิศตะวันตก เรียกว่า ประตูชุมพล

ข้อมูลพื้นฐาน

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเมืองนครราชสีมาตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัด บนที่ราบสูงโคราช ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๔-๑๕ องศาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๑-๑๐๒ องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๘๐-๒๑๐ เมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ประมาณ ๒๕๙ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอโนนไทยและอำเภอโนนสูง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโชคชัยและอำเภอบัวชุม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสูงเนินและอำเภอยางชุมน้อย

พื้นที่และประชากร

เนื้อที่ทั้งหมดของอำเภอเมืองนครราชสีมาประมาณ ๗๕๕.๖๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔๖๘,๗๐๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓.๖๙ ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดนครราชสีมา^{๗๔}

มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น ๔๖๖,๘๔๘ คน เป็นชาย ๒๒๗,๓๑๒ คน เป็นหญิง ๒๓๙,๕๓๖ คน จำนวนบ้าน ๒๓๕,๐๕๐ หลัง ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เท่ากับ ๖๑๗.๘๕ คน ต่อ ตารางกิโลเมตร อำเภอเมืองนครราชสีมา เป็นอำเภอที่มีจำนวนประชากรมากเป็นลำดับที่ ๑ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^{๗๕}

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอเมืองนครราชสีมา ตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัดนครราชสีมา โดยแบ่งสภาพพื้นที่ดังนี้คือ บริเวณพื้นที่ทางตอนใต้ของอำเภอ มีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดชัน ลาดเอียงจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ และบริเวณทางตอนใต้ค่อนไปทางทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ป่าสงวนห้วยยางครอบคลุมพื้นที่ ในเขตตำบลไชยมงคล ตำบลหนองจะบก ตำบลบ้านใหม่ และตำบลโคกกรวด ส่วนบริเวณพื้นที่ตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองลำตะคอง คลองส่ง

^{๗๔} ที่ว่าการอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา.

^{๗๕} สำนักบริหารการทะเบียน. กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย. “จำนวนประชากร” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: ข้อมูลประชากร ตำบลในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (ธันวาคม ๒๕๖๔) .จาก สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (ธันวาคม ๒๕๖๕).

น้ำชลประทานและเป็นที่ตั้งของเขตเทศบาลนครนครราชสีมา และส่วนบริเวณทางตอนเหนือมีลักษณะพื้นที่เกือบราบถึงราบ

แหล่งน้ำ

พื้นที่อำเภอเมืองนครราชสีมาสามารถแบ่งลุ่มน้ำออกเป็น 3 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลุ่มน้ำลำตะคอง ลุ่มน้ำลำช่องโค และลุ่มน้ำลำเชิงไกร

ลุ่มน้ำลำตะคอง อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองนครราชสีมา ลำน้ำตอนต้นไหลผ่านหุบเขาเขตอำเภอปากช่องและอำเภอสีคิ้วที่มีความลาดชันมาก มีหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำทั้งหมดรวม ๑๔ ตำบล ๑๒๙ หมู่บ้าน

ลุ่มน้ำลำช่องโค อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองนครราชสีมา เป็นลำน้ำซึ่งรับน้ำมาจากลำมูล มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำ ๑ ตำบล คือ ตำบลหนองระเวียง จำนวน ๖ หมู่บ้าน

ลุ่มน้ำลำเชิงไกร อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองนครราชสีมา ต้นน้ำไหลมาจากแม่น้ำป่าสัก มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำ ๑ ตำบล คือ ตำบลโคกสูง จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน

พื้นที่นอกเขตลุ่มน้ำ คือ พื้นที่ตำบลโพธิ์กลาง หนองบัวศาลา ไชยมงคล และสุรนารี ตั้งอยู่ในที่ราบสูง ไม่มีแหล่งน้ำไหลผ่านและไม่สามารถจะจัดเป็นลุ่มน้ำได้ แต่ในแต่ละตำบลและหมู่บ้านดังกล่าวมีหนองน้ำและบึงขนาดใหญ่ รวมถึงอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทานอยู่ด้วย การผลิตน้ำประปาเพื่อให้บริการประชาชนในเขตเทศบาล อยู่ในความรับผิดชอบของกองประปาเทศบาลนครราชสีมา โดยอาศัยแหล่งน้ำดิบจากเขื่อนลำตะคอง ตำบลคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว

จะเห็นได้ว่า ภูมิประเทศของอำเภอเมือง สภาพพื้นที่ของตำบล มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง แหล่งน้ำธรรมชาติมีน้อยไม่เพียงพอมีลำห้วยขนาดเล็กมีสภาพตื้นเขิน กักเก็บน้ำไม่ได้ตลอดทั้งปี ปริมาณน้ำในลำห้วย สระ หนอง และการทำการเกษตรต้องอาศัยปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นหลัก บางปีฝนแล้งก็ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค และน้ำใช้ในการทำการเกษตร

๒.๒.๒ สภาพบริบททั่วไปของอำเภอขามทะเลสอ

ตำนานที่เล่าต่อกันมานาน มีหมู่บ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่ง ห่างจากที่ทำการอำเภอขามทะเลสอออกไปทางทิศตะวันออก ประมาณ ๕ กิโลเมตร ชื่อว่า “บ้านขามทะเลสอ” หมู่บ้านดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแห่งหนึ่ง อยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งบึงแห่งนี้ในฤดูแล้งนี้จะแห้ง และเมื่อน้ำแห้งสนิทในบึงจะเป็นสีขาว มีลักษณะคล้ายดินสอพอง จนชาวบ้านเรียกติดปากว่า “ดินสอ” หรือ “สอ” เมื่อน้ำในบึงแห้งลงไปถึงบริเวณไหนดินบริเวณนั้นจะกลายเป็นสีขาวทั่วทั้งบึง มองดูกว้างไกลคล้ายทะเล ชาวบ้านเรียกบึงนี้ว่า “บึงขามทะเลสอ” และต่อมาได้มีผู้อาศัยบ้านกับบึงมารวมกัน แล้วเรียกชื่อ

หมู่บ้านว่า “ บ้านขามทะเลสอ ” จนทุกวันนี้ เดิมนั้นหมู่บ้านขามทะเลสอ อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอโนนไทย เมื่อมีประชาชนมาอยู่รวมกันมากขึ้นก็ได้ยกฐานะ เป็นตำบลขามทะเลสอ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ย้ายเขตการปกครองไปขึ้นกับอำเภอสูงเนิน ในปี พ.ศ.๒๕๐๑ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะตำบลขามทะเลสอขึ้นเป็นกิ่งอำเภอขามทะเลสอ ประกอบด้วยตำบลขามทะเลสอ และตำบลโป่งแดง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ก็ได้มีพระราชบัญญัติยกฐานะเป็นอำเภอขามทะเลสอ โดยได้แบ่งเอาตำบลหนองสรวงและตำบลพันดุง ซึ่งเดิมอยู่ในเขตการปกครองอำเภอโนนไทยมาขึ้นกับอำเภอขามทะเลสอ ต่อมาในปี ๒๕๒๕ ได้แยกพื้นที่ของตำบลหนองสรวงและตำบลพันดุงบางส่วนตั้งเป็นตำบลบึงอ้อในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลขามทะเลสอ เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอขามทะเลสอ ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขามทะเลสอ ตามมาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๑ แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๙ ลำดับที่ ๑๐๔๕ ที่ตั้งและขนาด

องค์การบริหารส่วนตำบลขามทะเลสอ กระทรวงมหาดไทย ประกาศจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๑ แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ อาณาเขตของตำบลขามทะเลสอ มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๔,๕๐๐ ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลขามทะเลสอ ๓๔.๐๔ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๑,๒๗๕ ไร่ และพื้นที่เทศบาลตำบล

ขามทะเลสอ ๕.๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓,๒๒๕ ไร่ โดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอขามทะเลสอ มีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญได้แก่ ทางหลวงจังหวัดนครราชสีมา หมายเลข ๒๐๖๘ ถนนโคกกรวด – โนนไทย ซึ่งแยกจากเขตทางหลวงแผ่นดินสายมิตรภาพ ที่ตำบลโคกกรวด

มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง^{๗๖} ดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลบึงอ้อ	อำเภอขามทะเลสอ
ทิศใต้	จดตำบลโคกกรวด	อำเภอเมืองนครราชสีมา
ทิศตะวันออก	จดตำบลพลกรัง	อำเภอเมืองนครราชสีมา
ทิศตะวันตก	จดตำบลโป่งแดง	อำเภอขามทะเลสอ

^{๗๖} <https://www.khamthaleso.go.th/generaldata.php>

เขตการปกครองตำบลขามทะเลสอ แบ่งเขตการปกครอง ๙ หมู่บ้าน

- จำนวนหมู่บ้านในเขต อบต. เต็มทุกหมู่บ้าน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑,๕,๖,๘ และหมู่ที่ ๙

- จำนวนหมู่บ้านในเขต อบต. บางส่วน ๔ หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ ๒,๓,๔ และหมู่ที่ ๗ท้องถิ่นอื่น ๆ ในตำบล

- จำนวนเทศบาล ๑ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลขามทะเลสอ
ลักษณะภูมิประเทศตำบลขามทะเลสอ ด้านทิศเหนือ พื้นที่โดยทั่วไปจะเป็นที่ดอน และเป็นทุ่งคอกลิ้นลอนลาดเล็กน้อยถึงที่ราบ ซึ่งมีความสูงจากน้ำทะเลประมาณ ๒๐๐ – ๒๐๙ เมตร ทางทิศเหนือจะเป็นที่ดอน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๑๐ – ๒๒๗ เมตร และปริมาณตอนกลางของตำบลจะเป็นที่ดอนเล็กน้อยถึงที่ราบจะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๙๐ – ๑๙๕ เมตร ส่วนด้านทิศใต้และทิศตะวันออกของตำบล เป็นพื้นที่ราบลุ่มจะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๘๕ เมตร และมีคลองบริบูรณ์ที่ชาวบ้านเรียกว่า ระลม และคลองมอญ คลองขาบ ลำตะคลองไหลผ่าน นอกจากนี้ยังมีการขุดคลองชลประทานผ่านพื้นที่ของเกษตรกรทำให้พื้นที่บริเวณนั้นเหมาะสมในการทำนา ทำไร่สวนผสม และมีการปลูกพืชฤดูแล้งสภาพภูมิอากาศฤดูกาลในตำบลขามทะเลสอ มี ๓ ฤดู คือ

- ฤดูร้อน จะเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนเมษายน และในเดือนเมษายน จะเป็นเดือนที่ร้อนที่สุด

- ฤดูฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ฝนจะตกชุกในเดือนกันยายน และจะหมดฤดูฝนก็ประมาณต้นเดือนพฤศจิกายน

- ฤดูหนาว ก็เริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายน จนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์อากาศก็จะหายหนาวและเย็น

จะเห็นได้ว่า ภูมิประเทศของอำเภอขามทะเลสอ บริเวณตำบลขามทะเลสอส่วนใหญ่มีวัตถุที่กำเนิดมาจากตะกอนน้ำเก่าที่มีเนื้อที่หยาบหรือปานกลาง บางแห่งพบศิลาแลงด้วย เป็นดินลิก ลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายปฏิกิริยาเป็นกรดเล็กน้อย ส่วนดินกลางมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย ปฏิกิริยาเป็นกรดจัดมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีการระบายน้ำดีปานกลางถึงดี มีความสามารถให้น้ำซึมผ่านปานกลาง ข้อเสนอแนะการใช้ประโยชน์ที่ดินควรจัดเป็นพื้นที่ปลูกพืชอย่างถาวร สามารถปลูกพืชไร่หรือไม้ผลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี พืชไร่ที่แนะนำให้ปลูกได้แก่ ปอ ถั่วต่าง ๆ แตงโม อ้อย สับปะรด และมันสำปะหลัง มีการใช้ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสมและมีการจัดการที่ดีแล้ว ต้องมีมาตรการในการอนุรักษ์ดินที่ดีอีกด้วย เช่น ปลูกตามแนวระดับและการทำ

ชั้นบันได หรือคันดิน ในบริเวณที่อาศัยน้ำฝนสำหรับเพาะปลูกเพราะมักประสบภาวะแห้งแล้งอยู่เสมอ

๒.๒.๓ สภาพบริบททั่วไปของอำเภอวังน้ำเขียว

อำเภอวังน้ำเขียว เป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ตอนใต้ของจังหวัดนครราชสีมา ที่มาของชื่อ วังน้ำเขียว นั้นได้มาจากสภาพภูมิประเทศของที่นี่ เพราะพื้นที่ในแถบนี้มีวังน้ำที่ใสงดงามเป็นธรรมชาติ น้ำนั้นใส จนมองเห็นเงาสะท้อนสีเขียวของต้นไม้จึงเรียกพื้นที่นี้ว่า “วังน้ำเขียว” วังน้ำเขียว มีถนนเส้นหลักที่พาดผ่านอำเภอกบินทร์บุรี จากด้าน จ.ปราจีนบุรี ผ่านวังน้ำเขียวยาวลงไปถึงปักธงชัย คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๔ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางที่จะมาวังน้ำเขียวได้หลายด้าน ทั้งด้านมอเตอร์เวย์มาเชื่อม ๓๐๔ หรือนครนายกมาเชื่อม ๓๐๔ หรือด้านสระบุรี-ปากช่อง มาเชื่อมเข้า ๓๐๔ บริเวณปักธงชัย นอกจากทางถนนหลักแล้ว วังน้ำเขียวยังสามารถเดินทางทะลุไปออกปากช่องได้อีกทางโดยถนนเส้นศาลเจ้าพ่อ ที่มีความสวยงามทางธรรมชาติ

แต่เดิมวังน้ำเขียวเป็นหนึ่งในกิ่งอำเภอที่ขึ้นกับอำเภอปักธงชัย จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอวังน้ำเขียว เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ปัจจุบันได้แยกตัวออกมาเป็นอำเภอ และมีการปกครอง แยกเป็น ๕ ตำบล ตำบลต่างๆ ประกอบด้วย ตำบลวังน้ำเขียว ตำบลไทยสามัคคี ตำบลอุดมทรัพย์ ตำบลวังหมี และตำบลระเริง และมีพื้นที่ติดต่อกับ อำเภอนาดี อำเภอปักธงชัย อำเภอปากช่อง อำเภอเสิงสาง และอำเภอครบุรี แต่คนส่วนมากที่เคยมาเที่ยวจะกล่าวถึงวังน้ำเขียวว่าเป็น "สวิตเซอร์แลนด์แดนอีสาน" เพราะพื้นที่และอากาศในแถบนี้คล้ายคลึงกับสวิตเซอร์แลนด์

สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ภูมิประเทศของอำเภอวังน้ำเขียว ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง พื้นที่ลาดชัน อุดมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สัตว์ป่าหายาก เช่น กระต๊อบฝูงสุดท้ายที่เขาแผงม้า พญากระรอกสีด้าที่สถานีวิจัยเขาสะแกกราช แหล่งสงวนชีวมณฑล พื้นที่ของวังน้ำเขียวประกอบไปด้วยน้ำตกหลายแห่ง อาทิ น้ำตกคลองดินดำ น้ำตกขุนโจร น้ำตกห้วยใหญ่ใต้ น้ำตกสวนหอม ฯลฯ ที่ล้วนแต่มีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง ด้วยลักษณะภูมิอากาศ และภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้วังน้ำเขียวมีอากาศที่เย็นสบายเกือบทั้งปี ฝนก็ชุก และมีหมอกมาก นอกจากนี้ยังมีการทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ ทั้งสวนผัก ผลไม้ นานาชนิด

อำเภอวังน้ำเขียว ได้รับการกล่าวว่าเป็นสถานที่ที่มีโอโซนสูงเป็นอันดับ ๗ ของโลก ซึ่งคำกล่าวอ้างนี้ยังไม่มีการพิสูจน์แต่อย่างใด แต่สิ่งที่พอจะพิสูจน์ได้ก็คือ ที่สถานีวิจัยเขาสะแกกราช แหล่งสงวนชีวมณฑล ซึ่งเป็นสถานที่ในอำเภอวังน้ำเขียว ได้พบเฟิร์นชนิดหนึ่งซึ่งจะขึ้นเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่มีโอโซนในระดับสูงเท่านั้น นี่จึงเป็นที่มาของคำกล่าวอ้างที่คนนำมาพูดกันเกี่ยวกับอากาศที่บริสุทธิ์ของวังน้ำเขียว

ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณเดือนพฤศจิกายน - เดือนมกราคม อุณหภูมิประมาณ ๙-๑๘ องศา

ฤดูฝน ฝนตกชุก มีหมอกจัดพัดมาเป็นสายอย่างชัดเจน เหมือนอยู่ในทะเลหมอก บรรยายโดยทิวสวยงามมาก

ฤดูร้อน จะร้อนในระยะสั้นๆ เพราะกว่าจะเริ่มรู้สึกร้อนก็สัก ๑๐ โมง ประมาณบ่าย ๒-๓ โมง ก็เริ่มหายร้อน ด้วยอากาศแบบนี้ ทำให้วังน้ำเขียว เป็นที่ที่สามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดู มีกิจกรรมให้ทำมากมาย

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอวังน้ำเขียวตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอสูงเนินและอำเภอปักธงชัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอครบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอนาดีและอำเภอประจันตคาม (จังหวัดปราจีนบุรี)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอปากช่อง
- อำเภอวังน้ำเขียวแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๕ ตำบล ๘๓ หมู่บ้าน
๑. วังน้ำเขียว(Wang Nam Khiao) ๑๙ หมู่บ้าน
 ๒. วังหมี(Wang Mi) ๒๒ หมู่บ้าน
 ๓. ระเรียง(Raroeng) ๑๔ หมู่บ้าน
 ๔. อุดมทรัพย์(Udom Sap) ๑๗ หมู่บ้าน
 ๕. ไทยสามัคคี(Thai Samakkhi) ๑๑ หมู่บ้าน

สมรรถนะดิน

๑. กลุ่มดินดอน พื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายและดินร่วนปนดินเหนียวมีการระบายน้ำค่อนข้างดี มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินมีความเหมาะสมปานกลางสามารถ ปลูกพืชเศรษฐกิจและใช้เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ได้ดี

๒. กลุ่มดินคละ พบพื้นที่ราบลูกคลื่นลอนลาด ถึงลูกคลื่นลอนชันเล็กน้อยจนถึงเป็นภูเขา มีลักษณะเป็นเนื้อดินจะเป็นร่วนปนทราย และดินร่วนปนดินเหนียว ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง และมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ในการปลูกพืชไร่ ไม้ผลและผักต่าง ๆ

๓. กลุ่มดินภูเขา จะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนชันเล็กน้อยถึงเป็นภูเขา เป็นดินระบายน้ำได้ดี ดินชั้นล่างสุดเป็นดินร่วนปนดินเหนียว และดินทรายปนกรวด มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางในการปลูกไร่

การแบ่งลักษณะดิน

แบ่งตามความเหมาะสมในการปลูกพืชและสามารถแบ่งได้ตามสภาพของดิน และตามความเหมาะสมในการปลูกพืช ดังนี้

- พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่มีประมาณร้อยละ ๓๙ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่เกษตรกร
- พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการปลูกผลไม้ และไม้ยืนต้นร้อยละ ๔๑ ของพื้นที่เกษตรกร
- พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการจัดทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์มีประมาณร้อยละ ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่เกษตรกร^{๗๗}

จะเห็นได้ว่า ภูมิประเทศของอำเภอวังน้ำเขียว ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง พื้นที่ลาดชัน อุดมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สัตว์ป่าหายาก เช่น กระต๊อบฝูงสุดท้ายที่เขาแผงม้า พญากระรอกสีดำที่สถานีวิจัยเขาสะแกกราช แหล่งสงวนชีวมณฑล พื้นที่ของวังน้ำเขียวประกอบไปด้วยน้ำตกหลายแห่ง อาทิ น้ำตกคลองดินดำ น้ำตกขุนโจร น้ำตกห้วยใหญ่ใต้ น้ำตกสวนหอม ฯลฯ ที่ล้วนแต่มีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง ด้วยลักษณะภูมิอากาศ และภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้วังน้ำเขียวมีอากาศที่เย็นสบายเกือบ ทั้งปีฝนก็ชุก และมีหมอกมาก นอกจากนี้ยังมีการทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ ทั้งสวนผัก ผลไม้ นานาชนิด

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาจุลศักดิ์ จิรวัดมน ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง” (Relative Self-sufficient Economy) จึงเป็นรูปแบบที่คนไทยทั้งมวลควรน้อมเกล้าฯ รับไว้ปฏิบัติอย่างจริงจังโดยนัยแล้วเศรษฐกิจที่พอเพียงหมายถึงเศรษฐกิจที่ชุมชนต่างๆ ตั้งแต่ระดับตำบลอำเภอ จังหวัดสามารถจะทำการผลิตเพื่อการดำรงชีพได้ตามอัตภาพ ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตัวเอง “ให้ยืนบนขาตนเอง” และการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดีมีชีวิตใหม่คือหวนกลับมาใช้ชีวิตชีวิตไทยแนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงจึงควรเป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไป^{๗๘}

พระธานี เขมธมโม (จำปา) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก” โดยสรุปว่า หลักการของสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพราะยึดหลักกุศลกรรมบถ

^{๗๗} สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, บรรยายสรุปจังหวัดนครราชสีมา, ม.ป.ป.(อัสสัม)

^{๗๘} พระมหาจุลศักดิ์ จิรวัดมน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, คุษณินพนธ์พุทธศาสตร์คุษณินบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

ของพระพุทธศาสนาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการดำเนินชีวิตสุจริตทางกายทางวาจาและทางใจตามหลักโภควิภาค ๔ ได้แก่แบ่ง ๑ ส่วนสำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบการงานลงทุนประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงานจัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้นแบ่งส่วนที่สำคัญสำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน^{๗๙}

พระมหาศรวิวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา สรุปว่า การดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่วิถีไม่ประมาทและมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต^{๘๐}

พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ (ศิริพันธ์) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก” ว่าที่มาของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ คือความเรียบง่ายและหลักอหิงสา ในพระไตรปิฎกได้เน้นหนักในรูปของการพัฒนาชีวิตและสังคม โดยอาศัยปัจจัยหนึ่งที่เขาไปช่วยบำบัดความต้องการของมนุษย์ เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมดังกล่าว เช่น ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเรียบง่าย อาวาสสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เรียกว่าอาหารสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เรียกว่าธรรมสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย เรียกว่าบุคคลสัปปายะ ในพระไตรปิฎกมุ่งให้มีคุณภาพ ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้จิตใจเป็นตัวนำพฤติกรรม จิตใจไปสัมพันธ์กับวัตถุ และวัตถุไปสัมพันธ์กับชีวิต เรียกว่ามนุษย์มีการใช้ชีวิตโดยอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่ในเชิงพุทธมุ่งหมายให้ใช้ปัจจัยเหล่านี้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและสังคม คือมุ่งสอนหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณธรรม หรือในพระสูตรสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กล่าวถึงการแสวงหาทรัพย์ การจับจ่ายทรัพย์ และการแบ่งปันเศรษฐทรัพย์^{๘๑}

^{๗๙} พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”, **ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

^{๘๐} พระมหาศรวิวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, **ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕.

^{๘๑} พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ (ศิริพันธ์), “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก”, **ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๐.

มनुญ มุกขประดิษฐ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”^{๘๒} จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจกรรม คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนรวมด้วย

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การใช้ การสร้างตัวชี้วัดเพื่อ วิเคราะห์ เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์ ” โดยผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอปปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมัชฌิมาปฏิปทากับความพอประมาณเป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกการพัฒนาตน และอปปมาทธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่เมืองนครธรรมในระดับศีลเป็นประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์ กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถใช้เฉพาะองค์ธรรมในระดับศีลเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยองค์ธรรมในระดับศีลที่เกี่ยวข้องกับ ๔ ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาฐสุทธิศีล ๔ ที่ประกอบด้วย อาชีวนิปาฐสุทธิศีล ในกิจกรรมการผลิต ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่องอรรถประโยชน์ และปาฏิโมกขสังวรศีล ในการกระจายผลผลิต จากการศึกษาวิเคราะห์ เนื้อหาเพื่อค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ พร้อมทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ ตัวชี้วัดสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับของความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวจำนวน ๑๓ ตัวชี้วัด ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณจำนวน ๗ ตัวแบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วยประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพ การบริโภคประสิทธิผลการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณระหว่างกระบวนการ ๓ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยความไม่ พอเพียงความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ความพอเพียง ขั้นก้าวหน้าตัวชี้วัดด้านความมีเหตุผล จำนวน ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมบูรณ์) ประกอบด้วยคุณค่าของปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค

^{๘๒} มनुญ มุกขประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, *ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

และตัวชีวิตด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๒ ตัว (กลุ่มตัวชีวิตเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยสัดส่วนปัจจัยการผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค

พุทธิตา รักรัษง ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีโกศวิภาค ๔ หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ประกอบด้วย ทฤษฎีผู้มีกัตละ ๔ โภชนเมตต์ัญญุต ปัจจัยปัจเจกขณะ มัชฌิมาปฏิบัติทา วิริยะ ปัญญา ปาปนิกรรม และการเว้นจากอบายมุข ๖ ประการ เป็นการจัดสรรทรัพยากรลงในอัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในวัตถุ ประโยชน์ในทางธรรม และประโยชน์ในทางปัญญา พระพุทธศาสนาถือว่า ความสุขทางเศรษฐกิจมิใช่การมีทรัพย์สินเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่วิธีการที่ได้มาและการบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าอย่างที่สุด การใช้ทรัพย์สินไม่ใช้ให้ตกเป็นทาส แต่ให้เป็นนายทรัพย์สิน มีเพื่อรับใช้มนุษย์ เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์ให้กับมนุษย์^{๘๓}

พิราวรรณ ชนะพาห์^{๘๔} ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง พอสรุปได้ว่า ข้อสังเกตที่สำคัญได้แก่ความสอดคล้องระหว่าง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนมีหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย (๑) ศีล (๒) สมาธิ และ (๓) ปัญญา ทำให้เกิดความสุข ความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง มีการปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นทางสายกลาง ยอมรับความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม เพราะการผลิตและการบริโภคก่อให้เกิดของเสียและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและรบกวนต่อสิ่งมีชีวิต และเกิดความเสียหายกับทรัพยากรธรรมชาติ และยอมรับความจริงเกี่ยวกับขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท”^{๘๕} ผลการศึกษาพบว่าเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อนโดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่ จะ

^{๘๓} พุทธิตา รักรัษง, “การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีโกศวิภาค ๔”, *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๕๑). หน้า ๔๕.

^{๘๔} พิราวรรณ ชนะพาห์, *กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑). บทคัดย่อ.

^{๘๕} พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔). บทคัดย่อ.

ทุ่มเทสร้างความสำเร็จ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียวเพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป

ดลพัฒน ยศธร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์”^{๘๖} พบว่า แนวคิดในการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยการพัฒนาเศรษฐกิจบนแกนหลักนั้น แม้จะก่อให้เกิดผลสำเร็จในหลายด้านแต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาต่อประชาชนทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงปัญหาอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งเดิมแนวความคิดนี้เริ่มขึ้นจากทางโลกตะวันตกแล้วเผยแพร่มาสู่โลกตะวันออกนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ผลกระทบด้านลบที่ไม่พึงปรารถนาที่สำคัญก็คือ การพัฒนา ทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้น ทรัพยากรและสุขภาพอนามัยของคนในสังคมที่ยากจน เสื่อมโทรมลง คนจนไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ จึงมีความพยายามที่จะวางแนวทางพัฒนาใหม่ที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนอันหมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนถึงความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการที่จะตอบสนองความต้องการของคนในอนาคต

พระมหาสง่า พลสงคราม ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”^{๘๗} พบว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมิได้เริ่มจากสมมติฐานทางเศรษฐศาสตร์ หากเป็นแต่เพียงหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมะในฐานะที่เป็นบัพทสถานให้เกิดคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต ตามหลักปฏิบัติ สัมมาอาชีวะ โดยใช้สุตปัญญาควบคุมและกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณ ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเริ่มจากการผลิตบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นต่าง ๆ ซึ่งเริ่มจากการจัดสรรพื้นที่และแหล่งน้ำให้เหมาะสมกับการผลิตไปจนถึงการรวมกลุ่มกันในชุมชน เพื่อเป็นทุนทางสังคมในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ มีคำสอนแสดงถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์ในระบบชีวิตที่อาศัยกันทั้งมนุษย์ และสัตว์ในฐานะองค์รวมแต่เศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดที่แสดงถึงระบบโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภคบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

^{๘๖} ดลพัฒน ยศธร, "รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์", **ดุชนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุชนิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒). บทคัดย่อ.

^{๘๗} พระมหาสง่า พลสงคราม, “เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”, **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุชนิพนธ์** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒). บทคัดย่อ

สุเทพ พันประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”^{๘๘} ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรตัวอย่าง เป็นการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมที่มีระบบการผลิตในรูปแบบ พืช-ประมง-ปศุสัตว์ โดยเน้นในรูปแบบ ข้าว-พืชสวน-ประมง-ปศุสัตว์และมีสัดส่วนการดำเนินกิจกรรมการเกษตรแตกต่างกัน โดยขึ้นกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกับสัดส่วนทางทฤษฎี อย่างไรก็ตาม สัดส่วนต่างๆ สามารถยืดหยุ่นได้ จึงถือว่าสัดส่วนการใช้พื้นที่ของเกษตรกรแต่ละรายมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง ๒) การดำเนินกิจกรรมการเกษตรมีมากและหลากหลาย นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รับความรู้ในการดำเนินการเกษตร ๓) เกษตรกรมีกิจกรรมในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น มีผลผลิตของพืชหลากหลายออกมาในระยะเวลาที่ต่างกัน ทำให้ลดความเสี่ยงในการดำเนินการทั้งสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา อีกทั้งยังลดความเสี่ยงจากโรคและแมลง ตลอดจนในเรื่องของราคา ๔) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้น ทั้งจากการเพิ่มผลผลิต และมีผลผลิตอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มค่า เพราะนอกจากจะทำให้มีอาหารอย่างพอเพียงแล้ว ยังเป็นผลทำให้เกษตรกรมีงานทำตลอดทั้งปี มีรายได้ต่อเนื่อง ลดการอพยพถิ่นฐาน คุณภาพชีวิตและครอบครัวมีความอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเป็นผลทำให้ต้นทุนทางสังคมลดลง

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา คือ ๑) จัดตั้งศูนย์สาธิตการทำเกษตรกรทฤษฎีใหม่ โดยใช้กรณีของเกษตรกรที่มีความสำเร็จอย่างแท้จริงเป็นศูนย์กลาง และให้ศูนย์นี้กระจายออกไปทุกภูมิภาคของประเทศ ๒) จัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์การเกษตร และจัดโครงการเยี่ยมชมศูนย์สาธิตหมุนเวียนกันไป เพื่อกระจายการรับรู้ และตระหนักถึงผลสำเร็จของการปฏิบัติให้กว้างขวาง ๓) จัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกร และจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์แนวปรัชญาอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ผ่านสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายอย่างง่าย ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ๔) จัดกิจกรรมส่งเสริม และฝึกอบรมการปฏิบัติตามแนวปรัชญา ไปสู่ระดับที่ก้าวหน้ามากขึ้น หรือจัดเวทีให้ความรู้ โดยใช้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จเป็นวิทยากร พร้อมนำชมผลงานอย่างละเอียด ๕) จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการเฉพาะ โดยจัดทำเป็นวาระแห่งชาติ และ ๖) จัดนิทรรศการประกวดผลงานทฤษฎีใหม่ทั้งชั้นพื้นฐาน และขั้นก้าวหน้า เพื่อให้แนวปรัชญาเป็นนวัตกรรมทางการเกษตร เป็นที่รับรู้ จูงใจ และตระหนักเป็นเป้าหมายของการพัฒนาการประกอบอาชีพทางการเกษตร และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของสังคมเกษตรกรไทย

มณู มุกข์ประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” สรุปว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคบริโภคนิยม

^{๘๘} สุเทพ พันประสิทธิ์, “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์, (คณะเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ในปัจจุบันได้ ทำให้คนในทุกสังคม ทุกอาชีพมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามศักยภาพของตนเอง พึ่งพาตนเองได้ เพราะมีความพออยู่ พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนและสิ่งแวดล้อมรอบข้างทำให้มีความสุขกายสุขใจ^{๘๙}

ณิชา สุขสบาย และคณะ ได้ทำงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการเกษตรของชาวลองจิงดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยกล่าวถึง เกษตรยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตรและสิ่งแวดล้อม โดยมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรเพื่อการเกษตรที่ประสบความสำเร็จเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ขณะที่รักษาหรือปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแยกแยะความหมายของเกษตรยั่งยืนได้ใน ๒ ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง สวน : การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของทางเกษตร

ระดับที่สอง ครัวเรือน : การจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความหลากหลายของระบบการผลิตที่นำไปสู่ความมั่นคงของอาหารและรายได้ โดยตัวชี้วัดของเกษตรยั่งยืนมีหลักการสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ

๑ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ คือ มีลักษณะของการผลิตและเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะทำให้เกษตรกรสามารถมีผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัวและสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวได้

๒ ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ กิจกรรมทางการเกษตรอย่างผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลาย โดยมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของทรัพยากร

๓ ความยั่งยืนทางด้านสังคม คือ ก่อให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืน รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทำการเกษตรใหม่ความสมบูรณ์ นำไปสู่การสร้างครอบครัวชุมชน และสังคมที่มีความยั่งยืนและแข็งแกร่งขึ้นจากเดิม^{๙๐}

พวงพยอม เจริญทอง ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญ คือ ทุนประกอบอาชีพไม่เพียงพอ ขาดการรวมกลุ่มอาชีพ ผลผลิตราคาตกต่ำ ขาดการสนับสนุนจากนักวิชาการภาครัฐและเอกชนและพบว่าเกษตรกรมีความต้องการประกอบอาชีพด้านการปลูกผัก

^{๘๙} มนูญ มุกขประดิษฐ์, “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, *ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). บทคัดย่อ.

^{๙๐} ณิชา สุขสบาย และคณะ, “รูปแบบการเกษตรของชาวลองจิงดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, *รายงานการวิจัย*, (ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

ปลอดภัย เลี้ยงไก่พื้นเมือง ทอผ้าและแปรรูปการเกษตรในการจัดกิจกรรมแทรกแซงคือการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การปฏิบัติกิจกรรมด้านอาชีพ การจัดระบบตลาด การนิเทศ การติดตามผล ทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองดีขึ้น มีแนวโน้มที่จะพึ่งตนเองในด้านต่างๆ มากขึ้นเป็นส่วนใหญ่ มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีการช่วยเหลือหน้าที่การงานในครอบครัวดีขึ้น สามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเพียงพอ มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด และลักษณะอาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้มากกว่าอย่างอื่นคือการผลิตปลอดภัย อาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้น้อยคืออาชีพทอผ้า^{๙๑}

พระสุบิน ปณีโต ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการออมทรัพย์ว่า หลักการของกระบวนสัจจะสะสมทรัพย์อาศัยการผสมผสานหลักการจากระบบต่างๆ หลากรูปแบบ อาทิ ธนาคารหมู่บ้าน การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยเริ่มต้นจากชุมชน เพื่อนำไปสู่ความแข็งแกร่งของระบบเศรษฐกิจของสังคม ทั้งสามารถช่วยเหลือตนเองได้^{๙๒}

ยุทธนา หาระบุตร ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”^{๙๓} ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้รับรู้และปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมในระดับมาก การปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการขับเคลื่อนจะประสบความสำเร็จภายใต้เงื่อนไขสำคัญ ๓ เงื่อนไข ประกอบด้วย เงื่อนไขทางวัฒนธรรม เงื่อนไขความจงรักภักดีในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”^{๙๔} ผลการวิจัยพบว่า นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้ความหมาย “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า “เศรษฐกิจ

^{๙๑} พวงพยอม เจริญทอง, “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร”, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ก.

^{๙๒} พระสุบิน ปณีโต, สัจจะสะสมทรัพย์ : สะสมทุนสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

^{๙๓} ยุทธนา หาระบุตร, “ยุทธศาสตร์การนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓). บทคัดย่อ.

^{๙๔} บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์, “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

พอเพียงมีใช้ระบบเศรษฐกิจ... แต่เป็นหลักปรัชญาปรัชญา และเป็นธรรมะ ธรรมะเหมือนศาสนา ทั้งหลายทั้งปวงที่สอนให้ทุกคนทำความดี สอนให้มีพฤติกรรมอยู่ในความดีความชอบ รักษาความดี เป็นที่ตั้งอย่าท้อผัด ให้การดำรงอยู่อย่างมีคุณธรรม เพราะฉะนั้น ใครจะมีอาชีพอะไรก็ตาม จะเป็นนักธุรกิจ พ่อค้า ขวานา ชาวไร่ ข้าราชการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งนั้น”

หลักธรรมะ เพื่อสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระสังฆาธิการนำมาเผยแผ่ ได้แก่ อิทธิบาท ๔ อบายมุข ๔,๖ หลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔ อริยสัจ ๔ มรรค ๘ สัมปยุตธรรม ๗ ชั้นดี ไสรัจจะ ทมะ และสติสัมปชัญญะ สุขของคฤหัสถ์ ๔ โภชนมัตตัญญูตา โภควิภาค ๔ สันโดษ ๓ ตัณหา สติปัญญา มัตตัญญูตา และอาคาริยธรรม ๘ ตามลำดับ พบว่า เป็นธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตปัจจุบัน ให้อยู่ดีกินดี และสามารถประกอบอาชีพอย่างพอเพียงตามหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ

หลักธรรมะดังกล่าวที่พระสังฆาธิการได้ใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่เพื่อสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พบว่า สอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากการศึกษาโครงการทั้งสองโครงการ คือ

๑. โครงการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ วัดบ้านหนองโน ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้นำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการโครงการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คือ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และหลักอคติ ๔ ทำให้ได้รับประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ ประโยชน์ในด้านสวัสดิการ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านผลผลิต และด้านสังคมวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา

๒. โครงการประยุกต์การพึ่งตนเองกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มเกษตรกรและภูมิปัญญาชาวบ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านเกษตรกรกลุ่มนี้ สามารถดำเนินการต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี โดยใช้หลักพุทธธรรม คือ อิทธิบาท ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔ โภคอาทิยะ ๕ และอริยมรรค ๘ นามาปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม และลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดผลการปฏิบัติงานปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม ดังนี้

- ๑) ทำให้เกิดผลผลิตในการทาเกษตรไร่นาสวนผสม และเกษตรผสมผสาน
- ๒) ได้ผลผลิตของการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น ถ่านอัดไม้ไผ่ขยาย
- ๓) ทำให้เกิดผลงานด้านการทาเครื่องจักรสานและทอเสื่อ
- ๔) ทำให้เกิดผลผลิตจากไม้ไผ่
- ๕) ทำให้เพิ่มรายได้จากการเพาะเห็ด
- ๖) ทำให้เพิ่มรายได้จากการเลี้ยงจิ้งหรีด

สุเทพ พันประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”^{๕๕} ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรตัวอย่าง เป็นการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมที่มีระบบการผลิตในรูปแบบ พืช-ประมง-ปศุสัตว์ โดยเน้นในรูปแบบ ข้าว-พืชสวน-ประมง-ปศุสัตว์และมีสัดส่วนการดำเนินกิจกรรมการเกษตรแตกต่างกัน โดยขึ้นกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกับสัดส่วนทางทฤษฎี อย่างไรก็ตาม สัดส่วนต่างๆ สามารถยืดหยุ่นได้ จึงถือว่าสัดส่วนการใช้พื้นที่ของเกษตรกรแต่ละรายมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง ๒) การดำเนินกิจกรรมการเกษตรมีมากและหลากหลาย นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รับความรู้ในดำเนินการเกษตร ๓) เกษตรกรมีกิจกรรมในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น มีผลผลิตของพืชหลากหลายออกมาในระยะเวลาที่ต่างกัน ทำให้ลดความเสี่ยงในการดำเนินการทั้งสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา อีกทั้งยังลดความเสี่ยงจากโรคและแมลง ตลอดจนในเรื่องของราคา ๔) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้น ทั้งจากการเพิ่มผลผลิต และมีผลผลิตอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มทุน เพราะนอกจากจะทำให้มีอาหารอย่างพอเพียงแล้ว ยังเป็นผลทำให้เกษตรกรมีงานทำตลอดทั้งปี มีรายได้ต่อเนื่อง ลดการอพยพถิ่นฐาน คุณภาพชีวิตและครอบครัวมีความอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเป็นผลทำให้ต้นทุนทางสังคมลดลง

นางสาวเพ็ญพร พรหมพันธุ์ใจ ในปัจจุบันพฤติกรรมการบริโภคของผู้ผลิตและผู้บริโภค ได้ให้ความสนใจต่อการบริโภคสินค้าเกษตรปลอดภัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิดสำหรับพืชผักมีพื้นที่ปลูกกระจายอยู่ในทุกจังหวัด พืชผักที่สำคัญ ได้แก่ พริก หอมแดง ตะไคร้ มะกรูดมะนาว มะเขือ แตง บวบ ฟักทอง หน่อไม้ฝรั่ง โหระพา แมงลัก และผักพื้นบ้าน ได้แก่ ผักชะแยงผักหวานบ้าน กลุ่มเกษตรกรที่รวมกลุ่มกันผลิตผักคุณภาพส่งตลาด โดยมีสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ ๔ เป็นผู้ดูแลการผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด และผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ผลผลิต ที่ส่งผลในพื้นที่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรเข้มแข็ง รวมกลุ่มกันผลิตผักปลอดภัย สามารถจำหน่ายให้ตลาดส่งออก ห้างสรรพสินค้า ตลาดสีเขียว ตลาดสดนำซื้อโรงพยาบาลในชุมชน^{๕๖}

สรุปจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า มีเอกสารที่เกี่ยวกับการเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ/พุทธเศรษฐศาสตร์) มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งเอกสารที่คนไทยเขียนขึ้นและเอกสารที่ชาวต่างประเทศเขียน นอกจากเอกสารแล้วยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่

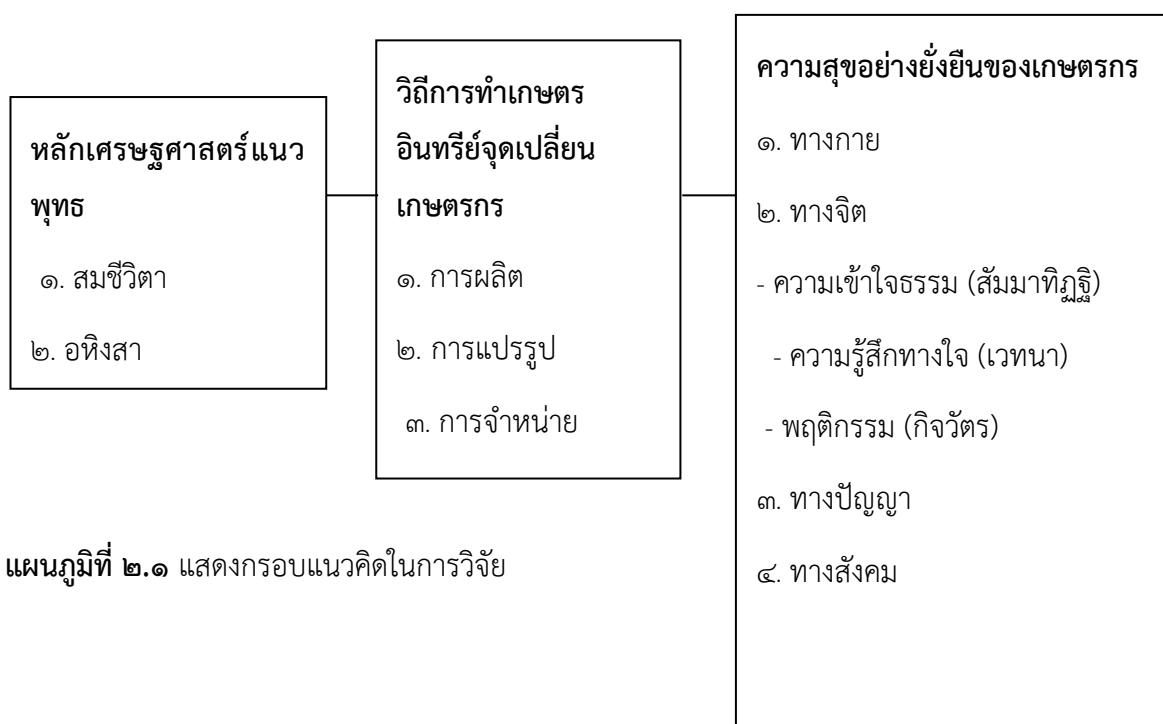
^{๕๕} สุเทพ พันประสิทธิ์, “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานการวิจัย, (คณะเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๕๖} นางสาวเพ็ญพร พรหมพันธุ์ใจ, รายงานโครงการวิจัยโครงการทดสอบและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตพืชผักปลอดภัยเพื่อเพิ่มมูลค่า, (กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๖๑), หน้า ๔.

เกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ากับหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตก การศึกษาเรื่องสัมมาอาชีวะในพุทธศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับการรู้จักหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งก็เป็นการศึกษาในหลักการผลิตให้รู้จักพอดีพอประมาณ ไม่เบียดเบียนชีวิตตนเองและไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่นตามแนวทางพุทธศาสนา ยังไม่มีการศึกษาให้กว้างไปถึงการพัฒนาารูปแบบที่ทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษา และเห็นว่าการทำวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งในการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในการดำเนินชีวิตประจำวันและเป็นการเสนอแนวทางในการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ให้เป็นทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งแก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไป

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารงานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย เรื่อง รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแบบมีโครงสร้างและการวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยใช้ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีกระบวนการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
- ๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาการทำเกษตรกรรม และการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๒) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๓.๑.๑) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การลงพื้นที่ ๓ แห่ง เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เกษตรกร ในพื้นที่ที่จะศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- ๑) กลุ่มเกษตรกรหรือการเพาะปลูก จังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๑๐ รูป
- ๒) บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเกษตรกรทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๖ คน
- ๓) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยววิสาหกิจชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับวัดที่ต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๒ ราย จำนวน ๖ ราย
- ๔) ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และใน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๕ ราย

รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๓๒ คน

๒) การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน เพื่อทราบถึงแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมาที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับชุมชน และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เพื่อพัฒนาศักยภาพ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

๔) การพูดคุยกับนักวิชาการและกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เกี่ยวกับนโยบายเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และนำไปตัวอย่างให้แก่ชุมชนที่อื่นได้

โดยการลงพื้นที่สำรวจแหล่งพื้นที่เกษตร เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัด เพื่อสำรวจศักยภาพ ปัญหา อุปสรรคและหาแนวทางแก้ไขปัญหาและเตรียมความพร้อมในการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ผ่านเครื่องมือ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีเสวนา โดยมีกรอบประเด็นในการสนทนา คือ ประวัติ และการทำเกษตรของเกษตรกร ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี ประสบการณ์การทำเกษตร

๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์ (Critical Study) โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทางเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย และภาษาบาลี รวมถึง คัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส รายงานการวิจัย หนังสือ ตำรา เอกสาร วารสาร สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความสิ่งพิมพ์อินเทอร์เน็ต ตลอดจนเอกสารงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๓.๒.๒ ศึกษาเบื้องต้นจากแหล่งสถานที่จริง ได้แก่ การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์ ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร เพื่อประเมินความเป็นไปได้ สถานที่กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน จำนวน ๓ แห่ง ดังนี้ ๑) อำเภอเมือง ๒) อำเภอขามทะเลสอ ๓) อำเภอวังน้ำเขียว

๓.๒.๓ สร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลวิจัย

๓.๒.๔ นำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒.๕ นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ ขยายความ ติดตามระเบียบการวิจัย แล้ววิเคราะห์ข้อมูลตามที่ต้องการทราบ

๓.๒.๖ นำเสนอผลการวิจัยตามที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และจากแหล่งภาคสนามจากที่เกี่ยวข้องตามความเป็นจริง

๓.๒.๗ สรุปและเสนอแนะ ตามที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แล้ว แบบบรรยายขยายความและอ้างอิงตามเอกสารหลักฐานที่เป็นจริง

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ นักวิชาการ ตัวแทนผู้นำท้องถิ่น และตัวแทนจากครัวเรือนเกษตรกรเกษตรที่นับถือพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่วิจัยคือ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่ง ๑)

อำเภอเมือง ๒) อำเภอขามทะเลสอ ๓) อำเภอวังน้ำเขียว ดังนี้ โดยเน้นสถานที่การเกษตร โดยลงพื้นที่ เพื่อสัมภาษณ์ระหว่างเดือน ธันวาคม ๒๕๖๕ และเดือน เมษายน ๒๕๖๖

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- ๑) กลุ่มเกษตรกรหรือการเพาะปลูก จังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๑๐ รูป/คน
- ๒) บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเกษตรกรทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๖ คน
- ๓) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตร วิสาหกิจชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๒ ราย จำนวน ๖ ราย
- ๔) ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓ แห่งๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๕ ราย

รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๓๒ คน

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก

รายชื่อ	หน้าที่การงาน/ตำแหน่ง
๑. ผู้นำท้องถิ่น	- ผู้นำท้องถิ่น - ประธานวิสาหกิจชุมชน - ประธานกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ - ประธานกลุ่มเกษตรกรกองทุนหมู่บ้าน
๒. เกษตรกร	- กรรมการหมู่บ้าน - กรรมการกลุ่มเกษตรกร - กลุ่มเกษตรกร
๓. เจ้าพนักงานราชการ	- เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน
๔. นักวิชาการ	- นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
๕. หน่วยงานราชการ	เจ้าหน้าที่ เกษตร สำนักงานที่ดิน เทศบาล

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาหลักการและแนวคิดที่มีผลต่อการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการทำเกษตรกร ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย คือ ได้ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยและแนวคิด

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ดังนี้

๓.๔.๑ วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๓.๔.๒ กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓.๔.๓ ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยการตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity)

๓.๔.๔ นำแนวการสัมภาษณ์กลับมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามที่คณะกรรมการให้คำแนะนำ

๓.๔.๕ สร้างเครื่องมือแนวสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตามระเบียบวิธีวิจัยให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุม รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา นำแนวการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์แล้ว นำมาสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑. ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
๒. ประวัติและการทำเกษตรของเกษตรกร
 - ๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร
 - ๒.๒ ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี
 - ๒.๓ ประสบการณ์การทำเกษตร และการพัฒนาความสุข
 - ๒.๔ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๓.๕.๑ ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ รูปแบบพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรกร ดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ประกาศ ระเบียบ และกฎหมาย เป็นต้น

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

๓.๕.๒ การศึกษาภาคสนาม

ข้อมูลเชิงคุณภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามภาคสนามจะกระทำการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) ตามกำหนดปฏิทินการสัมภาษณ์ โดยต้องติดต่อประสานงานเพื่อยืนยันกำหนดการสัมภาษณ์ทุกครั้ง และทำการบันทึกในเอกสารด้วยผู้ทำการศึกษาวิจัยเองทุกราย หากผู้ทำการสัมภาษณ์ประสงค์จะบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง กำหนดนัดหมายในปฏิทินการสัมภาษณ์ควรอยู่ในช่วงเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คือ สิ้นเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖ มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียม และศึกษาวิธีการใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ติดต่อขอหนังสือจาก สถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ในการเข้าสัมภาษณ์

๓) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

การรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จะใช้เทคนิคในการรวบรวมข้อมูลเนื้อหา (Content Analysis Technic) ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Primary Qualitative Data) ดังนี้

๑) การจัดทำข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และหัวข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก และทำการบันทึกข้อมูล

๒) นำข้อมูลที่บันทึกและถอดข้อความจากการบันทึกเสียง มาสรุปในแต่ละประเด็น และทำการจัดหมวดหมู่เพื่อหาคำตอบ

๓) การตรวจสอบข้อมูล ขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของข้อมูลในการรวบรวมข้อมูลภาคสนามทุกครั้ง

๓.๖ การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดการวิเคราะห์ (analysis) การสังเคราะห์ (synthesis) และประมวลผลข้อมูล โดยการนำบันทึกการสัมภาษณ์ของแต่ละบุคคลมาสรุปเป็นรายประเด็นการให้สัมภาษณ์แล้ว บันทึกใหม่เป็นข้อๆ แยกจากกัน เพื่อความสะดวกในการจัดกลุ่มข้อมูลของเรื่องเดียวกันมารวมกันเพื่อการวิเคราะห์ต่อไปข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

๓.๖.๑ ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Primary Qualitative Data)

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต แล้วจัดบันทึกลักษณะการบรรยาย (Descriptive) เพื่อที่จะนำเสนอข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานทั้ง ๓ แห่ง จำนวน ๓ อำเภอ

๒) แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ในจังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๓ แห่ง

๓) การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๑) การประมวลผลข้อมูลนี้จะแยกกลุ่มตามชนิดตัวแปรผลที่มีลักษณะเหมือนกัน การประมวลผลข้อมูลจะดำเนินการให้เสร็จภายในวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ได้แก่ การจำแนกข้อมูลออกเป็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หลักทฤษฎีเกษตรอินทรีย์ และหลักพุทธธรรม นำผลการวิเคราะห์มาสรุปรายงานผลการศึกษาดูภาพรวม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของรายบุคคล โดยใช้การนำเสนอและวิเคราะห์แบบอัตชีวประวัติ (Autobiography) ให้แล้วเสร็จภายในสิ้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ สรุปรายงานผลการศึกษาดูดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๓) การจัดทำข้อเสนอแนะ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ข้อเสนอแนะ “กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เพื่อเป็นแบบอย่างในการนำไปประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรของประเทศไทย และ (๒) ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยในอนาคต โดยจะดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๕ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๔) จัดทำเล่มวิจัยฉบับสมบูรณ์ โดยการปรับปรุงส่วนประกอบที่เป็นฉบับร่างทั้งหมดให้ถูกต้อง เช่น สารบัญ เชิงอรรถ และบรรณานุกรม เป็นต้น ตลอดจนจัดทำเอกสารประกอบที่สำคัญให้ครบถ้วนและถูกต้อง เช่น บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ กิตติกรรมประกาศ สารบัญภาพ สารบัญตาราง ภาคผนวก และประวัติผู้ทำวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และจากการสังเกตของผู้วิจัยเองในบริบทของเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ พื้นที่การศึกษาที่ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นพิเศษในกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ ดังนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๔.๒ รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๔.๓ นำเสนอการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๔.๑ ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา

๔.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

การทำเกษตรด้วยหลักธรรมชาติ บนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงอุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมีต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจพอเพียง แก่มวลมนุษยชาติ และสรรพชีวิต

สภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ ๓๐.๐๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และค่อนข้างสูง ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรเพียงร้อยละ ๓๐.๕ ของเนื้อที่ทั้งหมด^๑ ลักษณะของดิน สามารถแบ่งออกตามลักษณะกลุ่มดินได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๕๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๒. กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ทั้งหมด
๓. พื้นที่ภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๔. กลุ่มดินคละ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่ทั้งหมด^๒

ลักษณะอากาศทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมาอยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุม ๒ ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกเหนือแถบประเทศมองโกเลียและจีนพัดพาเอามวลอากาศเย็น และแห้งจากแหล่งกำเนิดเข้ามาปกคลุมประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมาประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็น และแห้งแล้ง โดยทั่วไป ส่วนมรสุมอีกชนิดหนึ่ง คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกใต้ บริเวณมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งพัดออกจากศูนย์กลางเป็นลมตะวันออกเฉียงใต้ และเปลี่ยนเป็นลมตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อพัดข้ามเส้นศูนย์สูตร พัดพาเอามวลอากาศชื้นจากมหาสมุทรอินเดียมาสู่ประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมา มีเมฆมากและฝนตกชุกโดยทั่วไป ฤดูกาลของจังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทยแบ่งออก ได้เป็น ๓ ฤดู ดังนี้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือปกคลุมจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ในช่วงกลางเดือนตุลาคม นานราว ๑-๒ สัปดาห์ เป็นช่วงเปลี่ยนฤดูจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว อากาศแปรปรวน ไม่แน่นอน อาจเริ่มมีอากาศเย็นหรืออาจยังมีฝนฟ้าคะนอง ในบางปีฤดูหนาวอาจเริ่มต้นช้ากว่ากำหนดนี้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความกดอากาศสูงจากประเทศจีนที่แผ่ลงมาปกคลุมประเทศไทยถ้าแผ่มาช้าฤดูหนาวจะเริ่มประมาณปลายเดือนตุลาคม เป็นต้นไป

^๑ สัมภาษณ์, สำนักงานที่ดิน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๖

^๒ สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และเป็นระยะที่ชี้วัดโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ โดยเฉพาะเดือนเมษายนบริเวณจังหวัดนครราชสีมา ดวงอาทิตย์อยู่ตรงศีรษะในเวลาเที่ยงวัน ทำให้ได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์เต็มที่ สภาวะอากาศจึงร้อนอบอ้าวทั่วไป ในฤดูนี้แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีอากาศร้อนและแห้งแล้ง แต่บางครั้งอาจมีมวลอากาศเย็นจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุมถึงประเทศไทยตอนบน ทำให้เกิดการปะทะกันของมวลอากาศเย็นกับมวลอากาศร้อนที่ปกคลุมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก่อให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองและลมกระโชกแรงหรืออาจมีลูกเห็บตกก่อให้เกิดความเสียหายได้ พายุฝนฟ้าคะนองที่เกิดขึ้นในฤดูนี้มักเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พายุฤดูร้อน” ^๓

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้นจากมหาสมุทรอินเดีย พัดปกคลุมประเทศไทย และร่องความกดอากาศต่ำ (ร่องฝน) ที่พาดผ่านบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยจะเลื่อนขึ้นมาพาดผ่านบริเวณประเทศไทยตอนบน ทำให้จังหวัดนครราชสีมา มีฝนตกชุกทั่วไป และประมาณปลายเดือนมิถุนายนร่องความกดอากาศต่ำ

(ร่องฝน) จะพาดผ่านบริเวณประเทศจีนตอนใต้ ทำให้ฝนลดลงระยะหนึ่ง และเรียกว่าเป็นช่วงฝนทิ้ง ซึ่งอาจนานประมาณ ๑ - ๒ สัปดาห์ หรือบางปีอาจเกิดขึ้นรุนแรงและมีฝนน้อยนานนับเดือน ในเดือนกรกฎาคมปกติจะมีร่องความกดอากาศ (ร่องฝน) จะเลื่อนกลับลงมาทางใต้พาดผ่านบริเวณจังหวัดนครราชสีมาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้มีฝนตกชุกต่อเนื่องอีก จนกระทั่งมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดเข้ามาปกคลุมประเทศไทยแทนที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณกลางเดือนตุลาคม ประเทศไทยตอนบนจะเริ่มมีอากาศเย็นและฝนลดลง

จากผลการตรวจอากาศของสถานีอุตุนิยมวิทยานครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พอสรุปข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาที่สำคัญได้ดังนี้

๑. อุณหภูมิ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ราบสูง มีป่าและทิวเขาสูงกั้นเขตแดนเป็นแนวยาว อากาศจึงค่อนข้างร้อนอบอ้าวมากในฤดูร้อน และในฤดูหนาวก็ค่อนข้างหนาวเย็นโดยอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๗.๔ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๒.๗ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๓.๐ องศาเซลเซียส เดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดคือเดือนเมษายน ตรวจวัดได้ ๔๒.๗ องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๒๒ ส่วนในฤดูหนาวเดือนที่หนาวที่สุดคือเดือนมกราคม ตรวจวัดได้ ๖.๒ องศาเซลเซียส

^๓ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สถานีอุตุนิยมวิทยานครราชสีมา, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

๒. ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์กับมวลอากาศและอิทธิพลของลมมรสุมเป็นสำคัญ ในช่วง ฤดูหนาวซึ่งเป็นระยะที่มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศในจังหวัด นครราชสีมาจะแห้งแล้งและหนาวเย็น ตอนรุ่งเช้าอากาศจะชุ่มชื้นความชื้นสัมพัทธ์มีค่าสูงและจะลดต่ำลงอย่างรวดเร็วในตอนบ่ายถึงเย็น ส่วนในช่วงฤดูร้อนอากาศจะแห้งแล้งและร้อนอบอ้าวมาก ความชื้นสัมพัทธ์จะต่ำมาก และความชื้นสัมพัทธ์จะค่อยๆ สูงขึ้นเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝน คือเมื่อมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทยลมนี้เป็นลมที่พัดจากทะเลจึงพัดพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้น มาด้วย ทำให้ความชื้นสัมพัทธ์สูงขึ้นเป็นลำดับตลอดฤดูฝน โดยค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดทั้งปี ๗๑ % ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเฉลี่ย ๘๙% ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดเฉลี่ย ๔๙ % และค่าความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดตรวจวัดได้ ๑๒ %

๓. ฝน ฝนที่ตกในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นฝนเนื่องจากพายุดีเปรสชันที่เคลื่อนตัวจากทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศเวียดนามเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ถ้าปีใดพายุ ดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้เข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้น้อย ในปีนั้นบริเวณภาค ตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดนครราชสีมาจะมีความแห้งแล้ง มีปริมาณฝนตกน้อย แต่โดยปกติแล้ว พายุดีเปรสชันจะเคลื่อนผ่านเข้ามาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณปีละ ๒-๓ ลูกทำให้ ปริมาณฝนอยู่ในเกณฑ์ดี ส่วนฝนที่เกิดจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้นั้นมีปริมาณน้อย เพราะจังหวัด นครราชสีมามีเทือกเขาเพชรบูรณ์กับเทือกเขาดงพญาเย็นอยู่ทางตะวันตก และเทือกเขาสันกำแพงกับ เทือกเขาพนมดงรักอยู่ทางใต้เป็นเครื่องกีดขวางมิให้มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดเข้ามาถึงโดยสะดวก จึง ทำให้มีฝนตกน้อย สำหรับปริมาณฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปีได้ประมาณ ๑,๐๑๙.๒ มิลลิเมตร เดือนที่มีฝน ตกมากที่สุดคือเดือนกันยายน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๒๐๒.๓ มิลลิเมตร ปริมาณฝนสูงสุดใน ๒๔ ชั่วโมง ตรวจวัดได้ ๑๔๓.๗ มิลลิเมตร

๔. ลม ระบบการพัดเวียนของลมในจังหวัดนครราชสีมามีความชัดเจนดี โดยในฤดูหนาว มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพัดปกคลุมประเทศไทยในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม ลมส่วนใหญ่เป็นลมตะวันออกเฉียงเหนือมีกำลังเฉลี่ยประมาณ ๔-๖ กม./ชม. และในตอนต้นฤดูร้อน ลมพัด แปรปรวน กำลังอ่อนจนถึงเดือนเมษายนลมจะเปลี่ยนเป็นทิศตะวันตกเฉียงใต้ กำลังเฉลี่ยประมาณ ๔- ๖ กม./ชม. ในช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ลมยังคงพัดทิศตะวันตกเฉียงใต้มี กำลังเฉลี่ยประมาณ ๖-๗ กม./ชม. และในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน ลมเปลี่ยนเป็นทิศตะวันตก มีกำลังลมเฉลี่ยประมาณ ๔-๗ กม./ชม. สำหรับกำลังลมสูงที่สุดที่เคยตรวจได้ในฤดูต่างๆ มีดังนี้ ฤดู หนาว ตรวจวัดลมสูงสุดได้ ๘๑ กม./ชม. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออก ในเดือน

พฤศจิกายน ฤดูร้อน ตรวจจับลมสูงสุดได้ ๙๘ กม./ชม. ทิศใต้ในเดือนเมษายน ส่วนในฤดูฝน ตรวจจับลมสูงสุดได้ ๑๐๗ กม./ชม. และเป็นลมที่พัดแรงที่สุดในทิศตะวันตกเฉียงใต้^๔

จะเห็นได้ว่า สภาพบริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา นั้น พื้นที่เป็นที่ราบสูง สลับกับแม่น้ำสายสาย พื้นที่สภาพทรัพยากรดินส่วนใหญ่แล้ว เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ ๓๐.๐๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางและค่อนข้างสูง ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรกรเพียงร้อยละ ๓๐.๕

เกษตรอินทรีย์

การใช้ทรัพยากรดินโดยไม่คำนึงถึงผลเสียของ ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในแร่ธาตุและกายภาพของดินทำให้สิ่งมีชีวิตที่มีประโยชน์ในดินนั้นสูญหาย และไร้สมรรถภาพความไม่สมดุลนี้เป็นอันตรายยิ่งกระบวนการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างต่อเนื่อง ผืนดินที่ถูกผลาญไปนั้น ได้สูญเสียความสามารถในการดูดซับแร่ธาตุ ทำให้ผลผลิตมีแร่ธาตุ วิตามิน และพลังชีวิตต่ำเป็นผลให้เกิดการขาดแคลนธาตุอาหารรองในพืช พืชจะอ่อนแอ ขาดภูมิต้านทานโรคและทำให้การคุกคามของแมลง และเชื้อโรคเกิดขึ้นได้ง่ายซึ่งจะนำไปสู่การใช้สารเคมีฆ่าแมลงและเชื้อราเพิ่มขึ้น ดินที่เสื่อมคุณภาพนั้น จะเร่งการเจริญเติบโตของวัชพืชให้แข่งกับพืชเกษตร และนำไปสู่การใช้สารเคมีสังเคราะห์กำจัดวัชพืช ขอบกพร่องเช่นนี้ก่อให้เกิดวิกฤติในห่วงโซ่อาหารและระบบการเกษตรของเราซึ่งทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง ในโลกปัจจุบันประเทศไทยนำเข้าสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรเป็นเงินปีละ ๔-๕ หมื่นล้านบาท เกษตรกรต้องซื้อปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ในการเพาะปลูกทำให้การลงทุนสูง และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องขณะที่ราคาผลผลิตในรอบปีไม่ได้สูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้นนั้น มีผลทำให้เกษตรกรขาดทุน มีหนี้สินล้นพ้นตัวเกษตรอินทรีย์จะเป็นหนทางของการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ มีดังนี้

เกษตรอินทรีย์

- ให้ปริมาณและคุณภาพผลผลิตที่ดีกว่า
- ให้อาหารปลอดภัยสำหรับชีวิตที่ดีกว่า
- ให้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำเพื่อเศรษฐกิจที่ดีกว่า
- ให้คุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดีกว่า
- ให้ผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ดีกว่า
- ให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกว่า^๕

ผลผลิตพืชอินทรีย์

- มีรูปร่างดีสมส่วน

^๔ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, บรรยายสรุปจังหวัดนครราชสีมา, มปป. (อัครา)

^๕ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๖

- มีสีสวยเป็นปกติ
- มีกลิ่นหอมตามธรรมชาติ
- มีโครงสร้างของเนื้อนุ่มกรอบแน่น
- มีรสชาติดี
- ไม่มีสารพิษตกค้าง
- เก็บรักษาได้ทนทาน
- ให้สารอาหารและพลังชีวิต^๖

เป็นเกษตรอินทรีย์

การเกษตรปัจจุบัน สามารถปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์ได้โดยเริ่มต้นศึกษาหาความรู้จากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ถูกกำหนดขึ้นควรเริ่มต้นด้วยความสนใจ และศรัทธาหลักทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ โดยศึกษาหาความรู้จากธรรมชาติเมื่อเริ่มปฏิบัติตามนี้แล้วก็นับได้ว่าก้าวเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ในระยะปรับเปลี่ยนเมื่อปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไม่นานก็จะเป็นเกษตรอินทรีย์ได้ ทั้งนี้ช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับประเภทของเกษตรอินทรีย์ที่จะผลิตซึ่งได้ถูกกำหนดไว้ในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แล้วข้อสำคัญนั้น อยู่ที่การทำความเข้าใจเกษตรอินทรีย์ให้ถ่องแท้มีความตั้งใจจริง มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ทอดยถ่ต่อปัญหาหรืออุปสรรคใด มีความสุขในการปฏิบัติก็จะบรรลุวัตถุประสงค์และประสบความสำเร็จดังที่ตั้งใจไว้เพราะเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้จริงเมื่อเกษตรอินทรีย์แล้วสามารถขอรับรองมาตรฐานจากภาครัฐจึงจะนับได้ว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ที่สมบูรณ์อันเป็นสมบัติล้ำค่าของแผ่นดิน

มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา มีประเด็นหลักสำคัญ ดังนี้

- ที่ดินไม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานกำหนด
- พื้นที่ปลูกต้องไม่มีสารเคมีสังเคราะห์ตกค้าง
- ไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ในกระบวนการผลิต
- ไม่ใช้เมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมีสังเคราะห์
- ไม่ใช้สิ่งที่ได้จากการตัดต่อทางพันธุกรรม
- ไม่ใช้มูลสัตว์ที่เลี้ยงอย่างผิดมาตรฐาน
- ปัจจัยการผลิตจากภายนอกต้องได้รับการรับรองมาตรฐาน
- กระบวนการผลิตต้องปราศจากสิ่งปนเปื้อนสารเคมีสังเคราะห์
- ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อม
- ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานอย่างเป็นทางการ^๗

ข้อมูลการตลาดเกษตรอินทรีย์

^๖ สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

^๗ สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

การผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ของชุมชนเพื่อส่งออกไปขายในตลาด

กรมส่งเสริมการส่งออก

หลักการผลิตพืชอินทรีย์

- เลือกพื้นที่ที่ไม่เคยทำการเกษตรเคมีมาไม่น้อยกว่า ๓ ปี
- เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างดอนและโล่งแจ้ง
- อยู่ห่างจากโรงงานอุตสาหกรรม
- อยู่ห่างจากแปลงที่ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี
- ห่างจากถนนหลวงหลัก
- มีแหล่งน้ำที่ปลอดภัย

ขั้นตอนการทำแปลง

- เก็บตัวอย่างดิน ดินบนและดินล่างอย่างละ ๑ กิโลกรัม นำไปวิเคราะห์พร้อมกันหาชนิดและปริมาณธาตุอาหารที่อยู่ในดิน

- แหล่งน้ำจะต้องเป็นแหล่งน้ำอิสระเก็บตัวอย่างน้ำ ๑ ลิตร นำไปวิเคราะห์เพื่อหาสารปนเปื้อนที่ขัดต่อหลักการผลิตพืชอินทรีย์

- เมื่อทราบข้อมูลของดินและน้ำแล้วว่าไม่มีพิษต่อการปลูกพืชอินทรีย์ ก็เริ่มทำการวางรูปแบบแปลงผลิตพืชอินทรีย์ การวางแบบแปลงจะต้องทำการขุดร่องล้อมรอบแปลง เพื่อเป็นการคักน้ำหรือป้องกันน้ำที่มีสารปนเปื้อนไหลเข้ามาท่วมแปลงในฤดูฝน ร่องขุดรอบแปลงควรกว้าง ๒ เมตร ลึก ๑ เมตร พร้อมกับทำการปลูกหญ้าแฝกริมร่องโดยรอบทั้งด้านในและด้านนอก รากหญ้าแฝกจะเป็นกำแพงกรองน้ำเสียให้กลายเป็นน้ำดี ซึมเข้าไปในดินที่ปลูกพืชอินทรีย์ ส่วนใบของหญ้าแฝกก็ตัดไปใช้ปรับสภาพดินหรือใช้คลุมแปลงพืชผักอินทรีย์ต่อไป

- ในการเตรียมแปลงในครั้งแรกอนุโลมให้ใช้รถไถเดินตามได้ แต่ในครั้งต่อไปให้ใช้คนขุดพรวนดิน ถ้าใช้รถไถบ่อย ๆ แล้วมลพิษจากเครื่องยนต์จะตกค้างอยู่ในดิน และจะปฏิบัติกริยาที่เป็นพิษต่อพืชจึงต้องระวัง ห้ามสูบบุหรี่ในแปลงพืชอินทรีย์ ในการเตรียมแปลงจะต้องทำการไถพรวนให้พื้นที่ในแปลงโล่งแจ้งพร้อมที่จะวางรูปแบบแปลงในการวางรูปแบบแปลงจะต้องวางไปตามตะวัน เนื่องจากพืชใช้แสงแดดปรุงอาหารและแสงแดดจะช่วยฆ่าเชื้อโรค แปลงที่จะปลูกพืชผักนั้นความกว้างไม่ควรเกิน ๑ เมตร ส่วนความยาวตามความเหมาะสมของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่ยังทำแปลงปลูกพืชผักไม่ทันก็ให้นำเอาพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียวหรือถั่วมะแฮะ มาหว่านคลุมดินเพื่อทำเป็นปุ๋ยพืชสดเป็นการปรับปรุงดินไปพร้อมกับเป็นการป้องกันแมลงที่จะวางไข่ในพงหญ้าด้วย

- เมื่อเตรียมแปลงแล้วก็หันมาทำการปลูกพืชสมุนไพรไล่แมลงก่อนที่จะปลูกพืชหลักคือพืชผักต่าง ๆ (เสริมกับการป้องกัน) ทางน้ำ ทางอากาศ และทางพื้นดิน พืชสมุนไพรที่กับแมลงรอบนอกเช่น สะเดา ชะอม ตะไคร้หอม ข่า ปลูกห่างกัน ๒ เมตร โดยรอบพื้นที่ ส่วนต้นด้านในกันแมลงในระดับต่ำ โดยปลูกพืชสมุนไพรเดี่ยวลงมาเช่น ดาวเรือง กะเพรา โหระพา ตะไคร้หอม พริกต่าง ๆ ปลูก

^๙ สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

ห่างกัน ๑ เมตร และที่จะล้มไม่ได้คือจะต้องปลูกตะไคร้หอมทุก ๆ ๓ เมตร แซมโดยรอบพื้นที่ด้านในด้วย

- หลังจากปลูกพืชสมุนไพรเพื่อกันแมลงแล้วก็ทำการยกแปลงเพื่อปลูกพืชผัก แต่ก่อนที่จะปลูกจะต้องทำการปรับสภาพดินในแปลงปลูก โดยการใส่ปุ๋ยคอก (ขี้วัว) การใส่ปุ๋ยคอกนั้นจะใส่มากขึ้นขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดินที่จะทำแปลงปลูกพืชอินทรีย์ (ขี้วัวต้องเป็นวัวที่กินพืชตามธรรมชาติ) ทำการพรวนคลุกกันให้ทั่วทั้งไว้ ๗ วัน ก่อนปลูก การปลูกให้ปลูกพืชสมุนไพรกันแมลงที่ขอบแปลงก่อน เช่น กุ้ยฉ่าย ขึ้นฉ่าย และระหว่างแปลงก็ทำการปลูกกะเพรา โหระพา พริกต่าง ๆ เพื่อป้องกันแมลงก่อนที่จะทำการปลูกพืชผัก พอครบกำหนด ๗ วันพรวนดินอีกครั้งแล้วนำเมล็ดพันธุ์พืชมาหว่าน แต่เมล็ดพันธุ์พืชส่วนใหญ่เป็นเมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมี จึงต้องนำเอาเมล็ดพันธุ์ผักมาล้างโดยการนำน้ำที่มีความร้อน ๕๐ - ๕๕ องศาเซลเซียส วัตได้ด้วยความรู้สึกของเราเองคือเอานิ้วจุ่มลงไปถ้าทนความร้อนได้ก็ให้นำเมล็ดพันธุ์พืชแช่ลงไป นาน ๓๐ นาทีแล้วจึงนำขึ้นมาคลุกกับกากสะเดาหรือสะเดาผงแล้วนำไปหว่านลงแปลงที่เตรียมไว้คลุมฟางและรดน้ำ ก่อนรดน้ำทุกวันควรขยำขยี้ใบตะไคร้หอมแล้วใช้ไม้เล็ก ๆ ตีใบกะเพรา โหระพา ข่า ฯลฯ เพื่อให้เกิดกลิ่นจากพืชสมุนไพรออกไปแมลง ควรพ่นสารสะเดาอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ๓ - ๗ วันกันก่อนแก้ ถ้าปล่อยให้โรคแมลงมาแล้วจะแก้ไขไม่ทันเพราะไม่ได้ใช้สารเคมี ควรดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดพอถึงอายุเก็บเกี่ยวควรเก็บเกี่ยวผลผลิต ถ้าทิ้งไว้จะสิ้นเปลืองสารสมุนไพรในการปลูกพืชอินทรีย์ในระยะแรกผลผลิตจะได้น้อยกว่าพืชเคมีประมาณ ๓๐ - ๔๐% แต่ราคานั้นมากกว่าพืชเคมี ๒๐ - ๕๐% ผลคือทำให้สุขภาพของผู้ผลิตดีขึ้นไม่ต้องเสียค่ายา (รักษาคน) สิ่งแวดล้อมก็ดีด้วย รายได้ก็เพิ่มกว่าพืชเคมีหากทำอย่างยั่งยืน อย่างต่อเนื่องผลผลิตจะไม่ต่างกับการปลูกพืชเคมีเลย

- หลักจากที่ทำเก็บเกี่ยวพืชแรกไปแล้วไม่ควรปลูกพืชชนิดเดียวกับพืชแรก เช่น ในแปลงที่ ๑ ปลูกผักกาดเขียวปลีได้ผลผลิตดี หลังเก็บผลผลิตไปแล้วปลูกซ้ำอีกจะไม่ได้อะไรเลย ควรปลูกสลับชนิดกัน เช่น ปลูกผักกาดเขียวปลี แล้วตามด้วยผักบุงจิ้นเก็บผักบุงจิ้นแล้วตามด้วยผักกาดหัว เก็บผักกาดหัวแล้วตามด้วยผักปวยเล้ง เก็บปวยเล้งตามด้วยตั้งโอ้ ทำเช่นนี้ทุก ๆ แปลงที่ปลูกแล้วจะได้ผลผลิตดี

- การปลูกพืชอินทรีย์ ปลูกได้ทั้งแนวตั้งและแนวนอน แต่จะต้องปลูกพืชสมุนไพรก่อนและต่อเนื่อง แล้วต้องปลูกพืชสลับลงไปแปลงพืชผักเสมอ ต้องทำให้พืชสมุนไพรต่าง ๆ เกิดการซ้ำจะได้มีกลิ่น ไม่ใช่ปลูกเอาไว้เฉย ๆ การปลูกพืชแนวตั้งคือพืชที่ขึ้นค้ำ เช่น ถั่วฝักยาว มะระจีน ฯลฯ และแนวนอนคือ พืชผักต่าง ๆ เช่น คื่นช่าย กะหล่ำปลี ปวยเล้ง ตั้งโอ้ ฯลฯ ควรทำเช่นนี้ทุกครั้งที่ปลูกพืชในแปลงเกษตรอินทรีย์

- การปลูกพืชสมุนไพรในแปลงเพื่อไล่แมลงยังสามารถนำเอาพืชสมุนไพรเหล่านี้ไปขายเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย หลังจากทำการเก็บเกี่ยวพืชผักแล้วควรรีบทำความสะอาดแปลงไม่

ควรทิ้งเศษพืชที่มีโรคแมลงไว้ในแปลง ให้รึบนำไปทำลายนอกแปลงส่วนเศษพืชที่ไม่มีโรคแมลงก็ให้สับ
ลงแปลงเป็นปุ๋ยต่อไป^๙

๔.๑.๒ เกษตรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เกษตรชุมชนเป็นการใช้พื้นที่ในชุมชนทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นที่นิยม ปฏิบัติกัน
อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบท เป็นแนวคิดที่สอดคล้อง กับการวางแผนและ
ออกแบบชุมชนที่น่าอยู่อาศัย เนื่องจากช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจที่ดีในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่ง
ตัวเองได้ และลดมลภาวะที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ซึ่งมักจะเป็นการเพาะปลูกพืช
เพียงชนิดเดียวเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมาก เป็นการทำลาย
ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสำคัญต่อความสมดุลของระบบนิเวศ ทำลายหน้าดินและป่าไม้ และ
สิ้นเปลืองพลังงานจำนวนมาก

แนวความคิดเรื่องเกษตรชุมชน เป็นการทำการเกษตรในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการ
หมุนเวียนการผลิตและการบริโภคภายในท้องถิ่นเอง สามารถทำได้ที่บ้านหลังบ้าน หรือแปลงเกษตร
ของชุมชน เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชน

ชุมชนที่น่าอยู่อาศัยและเป็นมิตรต่อสภาพแวดล้อม ควรส่งเสริมการทำเกษตรชุมชน ซึ่งมี
หลักการปฏิบัติดังต่อไปนี้

จัดให้มีพื้นที่การทำเกษตรชุมชนภายในชุมชน

การทำการเกษตรชุมชน ควรปฏิบัติโดยประชากรภายในชุมชนเอง ซึ่งจะช่วยส่งเสริม
ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทางเลือกอีกประการหนึ่ง คือ การที่ชุมชนทำการว่าจ้างเกษตรกรมา
ทำการเกษตรภายในพื้นที่ ผลผลิตที่ได้จะกลับคืนสู่ชุมชนเอง หรือนำออกขายในตลาดภายนอก
ชุมชน เพื่อเป็นรายได้กลับคืนสู่ชุมชน

อนุญาตให้มีการทำการเกษตรในย่านที่พักอาศัย

ในบางชุมชนมีกฎหมายห้ามทำการเกษตรในย่านที่พักอาศัย ซึ่งเป็นการจำกัดขอบเขตในการ
ส่งเสริมการทำเกษตรชุมชน

ศึกษาวิธีการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว และนำมาปฏิบัติในการทำการเกษตรชุมชน

การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งมีการจัดสรรพื้นที่
ให้มีประโยชน์สูงสุด พื้นที่ ๑๐๐% สามารถแบ่งเป็นสัดส่วนในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย
พื้นที่อยู่อาศัย ๑๐% พื้นที่สระน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์และใช้เลี้ยงปลา ๓๐% ใช้ปลูกไม้ผล พืชไร่ พืช
สมุนไพร ๓๐% พื้นที่สำหรับทำนาข้าวและปลูกพืชหมุนเวียน ๓๐% ตามทฤษฎีนี้จะช่วยแก้ปัญหาการ
ขาดแคลนน้ำใช้ ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่ในแต่ละแห่ง

^๙ สัมภาษณ์ หัวหน้าการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖.

๔.๑.๓ ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์

อาชีพเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในอาชีพของเขาและในยุคสมัยที่เทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมาก ก็ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและนำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

เกษตรกรรายที่ ๑ เล่าว่าก่อนที่จะมาทำเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบันนี้ สมัยเมื่อ ๑๐ กว่าปีที่แล้วก็ทำเกษตรเคมีตามบรรพบุรุษ คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายมาก่อน โดยที่สมัยก่อนนั้นคนในครอบครัวจะช่วยกันทำเกษตร จะสั่งซื้อปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชมาใช้เป็นประจำ ผลผลิตก็ออกมาดี ขายได้แต่ไม่ค่อยได้กำไรนัก เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วก็เหลือบ้างเล็กน้อย บางครั้งก็ขาดทุน ไม่ค่อยมีหลักในการทำเกษตรกรเท่าไรนัก ได้ความรู้จากเกษตรอำเภอบ้าง จากบริษัทที่เข้ามาขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรบ้าง จากประสบการณ์ที่เคยทำถูกทำผิดมาบ้าง ส่วนมากจะอดทนและขยันในการทำเกษตรจึงทำให้พออยู่ได้แต่ไม่ค่อยสู้ดีนัก และครอบครัวเป็นครอบครัวพุทธก็มีการทำบุญสวดมนต์เข้าวัด มีงานอะไรที่เกี่ยวกับหมู่บ้านก็จะช่วยกันทำ เช่น พัฒนาวัดใกล้บ้าน เป็นต้น

ผลที่ได้จากการทำเกษตรกร รวมถึงเรื่อง รายได้ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ในครอบครัว ในชุมชน คือก็สามารถผลิตผักและข้าวได้ดี พุดถึงรายได้เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วก็ไม่ค่อยดีนัก เป็นหนี้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร สุขภาพก็ไม่ค่อยดีโดยเฉพาะคุณแม่ต้องพาไปพบหมอเป็นประจำ สิ่งแวดล้อมไม่ดีมลพิษเยอะเพราะฉีดยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงเยอะ ความสัมพันธ์คนในครอบครัวก็ต่างคนต่างช่วยกันทำงาน ในชุมชนก็เงียบสงบไม่มีอะไรมากนัก มีเรื่องลักขโมยบ้างแต่ก็ไม่บ่อย

ปัญหาหลักๆ ในชีวิตคือเรื่องสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัว เจ็บไข้ได้ป่วยเล็กน้อยๆ ก็ซื้อยาจากร้านขายยามาทานเอง แต่ถ้าเป็นหนักก็ไปพบหมอ มีเรื่องหนี้สินบ้าง ก็พยายามผ่อนจ่ายทุกๆ เดือนให้หมดไป ช่วงหน้าฝนนี้ผักก็ไม่ค่อยงามทำให้มีผลผลิตน้อย ไม่ค่อยมีผักขายในช่วงหน้าฝนรายรับจึงไม่ค่อยมี พี่น้องบางคนก็เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็พอได้อาศัยกันบ้างในช่วงฤดูฝน

ชุมชนที่อยู่อาศัยอากาศก็ไม่ค่อยดี บางทีก็มีเหาหญ้า เหาซางข้าวบ้าง มีกลิ่นยาฆ่าแมลงบ้าง การลักขโมยก็มีบ้างแต่น้อยมาก ด้านความปลอดภัยของคนในชุมชนเราดูแลและช่วยกันสอดส่องบ้านใกล้เรือนเคียงกันก็ช่วยกันดูแล^{๑๐}

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐ แต่ยังเป็นอินทรีย์บ้างใช้สารเคมีบ้างผสมกัน จุดที่ทำให้เริ่มทำเกษตรอินทรีย์จริงจังหลังปี ๒๕๕๖ (หลังปีน้ำท่วม) คือเริ่มสนใจทำเกษตรอินทรีย์ล้วนๆ ก็เพราะเป็นห่วงมารดาที่เจ็บไข้ได้ป่วย แต่ละวันจะต้องสัมผัสกับสารเคมี อีกทั้งสุขภาพของตนเองก็ไม่ค่อยดี เป็นโรคที่เกิดจากการใช้สารเคมีโดยตรง เพื่อนบ้านบางคนต้องนำส่งโรงพยาบาล คนส่วนมากเมื่อเจ็บป่วยก็มักจะโทษคนทำการเกษตร จึงทำให้เกิดผลเสียเรื่องคุณภาพจิตด้วย เลยคิดมาทำเกษตรปลอดสารพิษตั้งแต่นั้นมา และด้วยน้ำท่วมในปีนั้นทำให้พืชตายหมด เมื่อน้ำแห้งจึงกลับหน้าดินใหม่ ใช้ปุ๋ยน้ำหมักที่ทำเองและตากหน้าดินไว้หลายวันและเริ่มมาทำเกษตรอินทรีย์

จึงคิดทำเกษตรอินทรีย์ โดยเริ่มมีความคิดความสนใจที่จะทำเกษตรอินทรีย์เหมือนกัน และต้องการดูแลสุขภาพ เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาการทำเกษตรโดยใช้ผลิตภัณฑ์ทางเคมีนั้นส่งผลเสียต่อดิน ทำให้ต้นทุนสูง ผลผลิตน้อย คุณภาพต่ำลง และตัวเกษตรกรเองก็มีสุขภาพที่ไม่ดีเพราะต้องปนเปื้อนอยู่กับสารเคมีทุกวัน ๆ

การทำเกษตร โดยไม่มีปัญหาเรื่องของสารตกค้างรวมถึงปัญหาอื่นๆ เนื่องจากระยะเวลาในการทำเกษตรในรูปแบบอินทรีย์ระยะเวลาดำเนินการมารวม ๑๐ ปี จึงทำให้การปนเปื้อนในดินและสารเคมีตกค้างในดินและพืชผักหมดไปโดยสิ้นเชิง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

การทำเกษตรกร ต้องเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนที่เข้าใจกันว่า ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีดี จึงหันไปทำเกษตรสารเคมีกันมาก แต่ยังสามารถค่อยๆ เปลี่ยนความคิดของคนได้ให้หันมาใช้สารอินทรีย์แทนสารเคมี ต้องใช้เวลาเพราะเขาทำตามกันมา เราต้องทำเป็นตัวอย่างให้เขาเห็นเกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนได้

การทำเกษตร มีวิธีการคือ ต้องมีจิตใจที่ซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค คือเรารับประกันผักที่มีสารพิษสุขภาพเราก็แย่ เช่นเดียวกันผู้บริโภค คนที่มาซื้อผักเราไปรับประกันก็ต้องได้รับสารพิษเช่นเดียวกัน สุขภาพเราแย่สุขภาพคนอื่นก็แย่ เพราะฉะนั้นความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นสำคัญที่สุดในการทำเกษตรอินทรีย์

การทำเกษตรส่วนมากจะประสบปัญหาในช่วงหน้าฝน เพราะจะควบคุมผลผลิตไม่ได้ มีปัญหาน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานาน เกษตรกรแก้ปัญหาโดยการปลูกผัก และนำมาใส่กระบะยกขึ้นปลูกเป็นแผงลอยก็พอได้ขาย

^{๑๐} สัมภาษณ์ เกษตรกรอำเภอเมือง, รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

วิธีการ หลักการ ในการทำเกษตร ทั้งเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย มีการนัดกลุ่มประชุมเพื่อพัฒนาการเกษตรโดยนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นหลัก เช่น การขุดสระเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่และเป็ดให้ไข่ตามธรรมชาติ ปลูกผักและผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลนั้นๆ และนำผลที่ได้มาแปรรูปเป็นอบแห้งบ้าง แช่อิ่มบ้าง การนำผักมาใส่บรรจุภัณฑ์เพื่อให้ผักยังคงคุณค่าได้นานและให้ดูน่าสนใจจึงนำไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า โรงแรม และโรงพยาบาลต่างๆ การผลิตส่วนใหญ่ก็จะทำกันที่บ้าน แปรรูปที่บ้าน มีพ่อค้าแม่ค้ามารับไปจำหน่ายที่ตลาด และ พ่อค้าแม่ค้ามารับได้ที่แปลง

หลักในการผลิตคือจะผลิตของที่มีคุณภาพและสร้างมูลค่าของผลผลิตโดยการแปรรูปใส่บรรจุภัณฑ์อย่างดี และวางจำหน่ายบนห้างสรรพสินค้าชั้นนำ เป็นการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตนั้นๆ สิ่งสำคัญคือต้องจริงใจและซื่อสัตย์กับลูกค้าเป็นประการสำคัญ การผลิตโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา คือเราต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและลูกค้าเพื่อสุขภาพของตนเองและของผู้บริโภค แปรรูปโดยใช้วัสดุที่ไม่ทำลายโลกและไม่สิ้นเปลืองจนเกินไป จำหน่ายพืชผักที่มีคุณภาพและราคาไม่สูงจนเกินไป ได้ผลกำไรพออยู่ได้ก็เพียงพอ การผลิตอาจจะมีปัญหาเรื่องของแมลงบ้าง ผลผลิตไม่สวยหรือผลผลิตน้อยบ้าง การแปรรูปอาจจะไม่พอเพียงต่อจำนวนที่ต้องการ ผู้บริโภคบางคนอาจจะไม่สนใจผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์มากเท่าใดนัก ผู้สนใจส่วนมากจะเป็นกลุ่มที่รักสุขภาพเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นว่าเกษตรกรรายนี้มีความชอบในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยคำนึงถึงตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรอินทรีย์ คือ การได้ทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ ผลิตผักผลไม้ที่มีคุณภาพทำให้เราและครอบครัวรวมถึงคนอื่นๆ ที่มาบริโภคผักของเราก็มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงไม่เป็นโรค ดีทั้งตัวเราและผู้อื่น ความสุขจากการแปรรูปคือการที่นำวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการแปรรูป เช่น ใบตอง ไม้ไผ่ และความสุขจากการจำหน่ายคือได้เห็นผู้บริโภคพอใจในผลผลิตของเราทำให้เรายิ้มได้แล้ว”^{๑๑}

ความยั่งยืนในการทำเกษตรอินทรีย์ คือต้องมีความใส่ใจและซื่อสัตย์ในการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย อย่าเอาตัวเงินเป็นที่ตั้งแต่ให้อา่ความสุข สุขที่เกิดจากการผลิตที่ปลอดสารพิษ การแปรรูปที่เน้นการเก็บรักษาให้ได้นานและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม คนอื่นก็สุข สุขเกิดจากการบริโภคพืชผักปลอดสารพิษและราคาก็เป็นธรรม สิ่งแวดล้อมก็ดีเพราะในอากาศ ในน้ำ และในดินไม่มีสารพิษในการทำเกษตร การทำเกษตรอินทรีย์จึงจะยั่งยืน

การทำเกษตรอินทรีย์ มีผู้นำชุมชนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน วางแผนจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเพื่อสามารถจัดการเรื่องพ่อค้าคนกลาง สถานที่จำหน่าย และเรื่องราคา มีเกษตรพัฒนาที่ดิน เกษตรจังหวัด กรมตรวจบัญชีและสหกรณ์ เข้ามาสนับสนุน เช่น การให้หัวเชื้อปุ๋ยอินทรีย์ การจัดอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย และมีผู้ทำธุรกิจเกี่ยวกับการ

^{๑๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนาคราสีมา, รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

ขายพืชผักอินทรีย์เข้ามารับซื้อถึงที่และส่งกระจายไปขายตามที่แตกต่างกัน จนบางครั้งพืชผักทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อผู้ซื้อ

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธแล้ว เกิดผลคือไม่มีหนี้สินเพราะใช้จ่ายน้อยลง มีกำไรเพิ่มขึ้นจึงมีเงินออม ความเป็นอยู่ครอบครัวทุกคนมีความสุข มีความเข้าใจกันและมีเวลาได้อยู่ร่วมกันมากขึ้นเพราะเราช่วยกันทำเกษตรร่วมกันดูแลเอาใจใส่กัน สุขภาพร่างกายมีความแข็งแรง ไม่มีโรค ได้ออกกำลังกายไปในตัว

ครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนา เป็นครอบครัวชาวพุทธ มีการสวดมนต์ก่อนนอน เข้าวัดไปทำบุญกับครอบครัวมีการนั่งสมาธิบ้าง เพื่อให้จิตใจสงบ รู้สึกสบายใจทุกครั้งที่ได้ทำบุญ และทำให้รู้จักการคิดที่มีเหตุมีผลมากขึ้นกว่าเดิม ด้วยประสบการณ์และเข้ารับการอบรมทางด้านการทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้มีความรู้ในหลายๆ เรื่อง สามารถนำความรู้ต่างๆ เหล่านั้นมาปรับใช้ในชีวิตจริงได้และถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ได้ด้วย

สิ่งแวดล้อมดีขึ้นมาก น่ายู่อาศัยมีแหล่งน้ำและต้นไม้เพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศน์ สร้างความหลากหลายทั้งพืชและสัตว์ ที่สำคัญสุขภาพดีขึ้น และยังมีรายรับเหลือเก็บด้วย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความภาคภูมิใจที่ได้ทำเกษตรแนวพุทธ คือการนำผลผลิตที่ดีมีคุณภาพมาให้ผู้บริโภคได้รู้ถึงคุณประโยชน์ของผักที่ปลอดภัยและมีคุณภาพ อยากให้ชาวบ้านหันมาทำการเกษตรอินทรีย์มากขึ้นเพื่อสุขภาพและเพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน”^{๑๒}

การได้คุณภาพชีวิตที่ดี รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นและยั่งยืนตามแนวพุทธนั้น ทุกคนต้องประชุมปรึกษากันบ่อยๆ อย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อให้มีโอกาสได้ปรึกษาหารือกัน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ถามสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ควรจัดทำรายรับรายจ่ายภายในครัวเรือนใช้เท่าที่จำเป็น และผลักดันให้ทุกบ้านทำเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด

การทำเกษตรอินทรีย์ ต้องทำด้วยใจรักในการทำการเกษตรอินทรีย์และต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภค เรารักตัวเราเองคนอื่นเขาก็รักตัวเขาเช่นกัน ทำผลผลิตออกมาให้มีคุณภาพและเพิ่มคุณค่าของผลผลิตนั้นไว้อยู่เสมอและพัฒนาให้ผลผลิตมีความทันสมัยน่าดึงดูดให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผักปลอดภัยมีมากขึ้น สุขภาพเราดีสุขภาพคนอื่นก็ดี ขายในราคาที่เป็นธรรม ทำตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ คือปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือเพียงพอกับสิ่งที่เราทำ สิ่งที่เราใช้ สิ่งที่เราใช้ นี่คือความสุขที่แท้จริง

^{๑๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

ทุกวันนี้ มีความภาคภูมิใจที่ได้ผลิตพืชผักอินทรีย์ที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค คนผลิตสุขภาพก็ดีขึ้น ไม่ต้องจ่ายเงินรักษาตัว สิ่งแวดล้อมก็ดี รายได้ก็แน่นอน ราคาดี มีตลาดรองรับ ขอแค่มุ่งมั่นตั้งใจ อดทน อยู่บนพื้นฐานของมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ อาทิ ที่ดินไม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานกำหนด พื้นที่ปลูกต้องไม่มีสารเคมีสังเคราะห์ตกค้าง ไม่ใช่สารเคมีสังเคราะห์ในกระบวนการผลิต ไม่ใช่เมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมีสังเคราะห์ ไม่ใช่สิ่งที่ได้จากการตัดต่อทางพันธุกรรม ไม่ใช่มูลสัตว์ที่เลี้ยงอย่างผิดมาตรฐาน ปัจจัยการผลิตต้องได้รับการรับรองมาตรฐาน กระบวนการผลิตต้องปราศจากสิ่งปนเปื้อนสารเคมีสังเคราะห์ ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม และต้องได้รับการรับรองมาตรฐานอย่างเป็นทางการ

สรุปเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายที่ ๑ ให้ความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์แก่กลุ่มฯ ทั้งส่งเสริมและสนับสนุนช่วยเหลือให้กลุ่มฯ มีความเข้มแข็งและพัฒนาไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการทำการเกษตรและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ไปด้วย เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้สนใจทำเกษตรอินทรีย์ และดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมแปลงผักเกษตรอินทรีย์ในชุมชน แม้ว่าปัจจุบันจะยังมีภาระเรื่องหนี้สินอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มาก โดยเฉพาะผลความสุขโดยรวมนั้นก็มีความสุขดี เพราะได้ทำเกษตรที่ตนรัก มีสุขภาพที่ดี และอยู่กับครอบครัวที่รักโดยเฉพาะการได้ดูแลคุณแม่ที่มีอายุมากแล้ว และได้อยู่กับพี่น้องและหลานๆ

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๒

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๒ ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ อาชีพอื่นนอกจากการทำเกษตรคือ, เป็นวิทยากรให้ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์

มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๔ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

รายได้หลักของครอบครัวคือ ได้จากการทำขนมขาย การขายพืชผัก รวมทั้งการส่งผักชีฝรั่งไปขายที่ประเทศไต้หวัน ค่าตอบแทนจากการเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ปัจจุบันมีหนี้เงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส) ที่กู้มาลงทุนในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยสุขภาพร่างกายในปัจจุบันนี้มีความแข็งแรงดี ไม่ค่อยเจ็บป่วย สภาพจิตใจก็มีความสุขดีที่ได้อยู่กับครอบครัวกับบุตรและสามี

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

เกษตรกรรายที่ ๒ เล่าว่าก่อนหน้านี้มีอาชีพเป็นครูผู้ช่วยมาก่อน ช่วยสอนหนังสือเด็กนักเรียนในโรงเรียน สามีจะทำเกษตรอยู่ที่บ้านอยู่แล้ว ทุกวันพระจะพาครอบครัวไปทำบุญสวนมนต์ที่วัด เทศกาลลอยกระทงก็จะทำกระทงไปถวายวัดเพื่อจำหน่ายนำเงินเข้าวัด สมัยนั้นรายได้ไม่พอกับรายจ่าย งานประจำเงินเดือนน้อย สิ่งแวดล้อมรอบบ้านมีสภาพไม่ค่อยดีเพราะสามีใช้สารเคมีใน

การเกษตร หน้าฝนจะควบคุมเรื่องการทำการเกษตรไม่ค่อยได้ พืชผักปลูกยาก น้ำก็ท่วมบ่อย รายได้ช่วงหน้าฝนจึงไม่ค่อยดีนัก สมาชิกครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาอยู่ด้วยกันเพราะต่างคนต่างทำงาน เด็กก็ไปเรียนหนังสือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงค่อนข้างห่างเหิน รวมทั้งมีสุขภาพไม่ดีนัก ในด้านความความปลอดภัยในชุมชนก็มีการลักขโมยบ้าง ส่วนมากจะเป็นกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มาจากต่างถิ่นเข้ามาขโมยของชาวบ้าน

แรกเริ่มก็ทำการเกษตรเพื่อการค้า ก็ทำเหมือนคนอื่นๆ ทั่วไป ใส่ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง หากเห็นแมลงเป็นต้องใส่สารเคมีกำจัด โดยไม่รู้ว่ามีแมลงชนิดไหนมีประโยชน์ในการช่วยควบคุมแมลงศัตรูพืช เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นทำให้ยังต้องสนใจเรื่องของสุขภาพ จึงเริ่มต้นศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เริ่มทำการเกษตรปลอดภัย GAP ก่อน จากนั้นจึงได้สนใจทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว ประมาณปี พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แรงจูงใจหลักๆ ที่ทำให้ออกจากงานประจำคืออาชีพครูมาทำเกษตรอินทรีย์ก็เป็นเหตุผลเรื่องสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัวตลอดจนคนซื้อไปกิน ผลจากการทำเกษตรอินทรีย์ได้รับผลตอบแทนมาดีเพราะทุกคนมีสุขภาพที่ดีขึ้น รายได้ก็ดี ประกอบกับการส่งเสริมแนะนำของเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา จากกรมวิชาการเกษตรได้ศึกษาหาข้อมูลจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“การจะทำเกษตรอินทรีย์ ประการสำคัญคือครอบครัวเราเป็นครอบครัวชาวพุทธ เราต้องมีจิตใจที่ซื่อสัตย์กับผู้บริโภค คือเราปลูกพืชปลอดสารพิษกินเอง ก็ต้องปลูกพืชปลอดสารพิษให้คนอื่นกินเช่นกัน **ความซื่อสัตย์**ในอาชีพการทำเกษตรอินทรีย์สำคัญที่สุด”^{๑๓}

ปัญหาหลักๆ ในการทำเกษตรอินทรีย์คือ ช่วงหน้าฝนน้ำอาจจะท่วม แก้ปัญหาด้วยการขุดร่องน้ำเพื่อระบายน้ำไม่ให้น้ำท่วมแปลงผัก ผลที่ได้ก็ดีขึ้นน้ำไม่เข้าท่วมแปลงผัก และยังสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการทำเกษตรได้อีกด้วย ได้ปลูกผักในน้ำเพิ่มด้วย เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักโสน เป็นต้น เกษตรกรรายนี้มีความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์จนสำเร็จ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“สิ่งสำคัญคือ ต้องทำความเข้าใจ มีความตั้งใจจริง อดทน ไม่เอาเงินเป็นที่ตั้ง ที่สำคัญมีความสุขที่ได้ทำ ปลอดภัยทั้งคนทำ คนบริโภค และสิ่งแวดล้อม”^{๑๔}

หลักการและวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งในเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายคือเราอยู่ใกล้กรุงเทพฯ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ในเรื่องมลพิษและสารพิษ จึงต้องปลูกพืชในมุ้ง และชุดคลองรอบๆ แปลง ปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อกันมลพิษ สารพิษ รอบแปลงก็จะมีการปลูกพืชสมุนไพรที่ช่วยกัน

^{๑๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาวันที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๑๔} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาวันที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

แมลง เช่น พริก ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา แปลงปลูกผักจะมีการยกร่องเพื่อปลูกพืชผัก โดยก่อนปลูกได้เก็บตัวอย่างดินนำไปวิเคราะห์ปริมาณธาตุอาหารที่อยู่ในดิน และปรับปรุงโครงสร้างดินด้วยปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลสัตว์ เช่น มูลวัวโดยจะต้องเป็นวัวที่กินพืชตามธรรมชาติ มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองในกลุ่มตามหลักมาตรฐานที่กำหนด การปลูกพืชผักอินทรีย์ต้องปลูกพืชสมุนไพวก่อนและต่อเนื่อง มีการปลูกพืชหมุนเวียนสลับกันไป ไม่ปลูกพืชผักชนิดเดิมๆ ในแปลงเดิมจะทำให้ได้ผลผลิตที่ดี ก่อนรดน้ำควรขี้ให้สมุนไพรรูปร่างได้มีกลิ่นไล่แมลง การแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ที่ทำอยู่ก็ทำเป็นแพ็คเกจๆ เพื่อส่งขายห้าง และส่งออกขายที่ประเทศ

การทำแปลงพืชผักเกษตรอินทรีย์ต้องทำอย่างประณีต มีการเก็บตัวอย่างดิน นำไปวิเคราะห์พร้อมกับหาชนิดและปริมาณธาตุอาหารที่อยู่ในดิน มีแหล่งน้ำอิสระ ต้องเก็บตัวอย่างน้ำไปวิเคราะห์เพื่อหาสารปนเปื้อนว่าขัดต่อหลักการผลิตพืชอินทรีย์หรือไม่ มีตากดิน วางรูปแบบแปลง โดยมีการขุดร่องล้อมรอบแปลงเพื่อกักน้ำ หรือป้องกันน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีที่อาจจะไหลบ่ามาท่วมในฤดูฝน มีการปลูกหญ้าแฝกริมร่อง เพื่อให้รากหญ้าแฝกเป็นกำแพงกั้นน้ำเสียให้กลายเป็นน้ำดี ส่วนใบของหญ้าแฝกก็สามารถนำไปคลุมแปลงพืชผัก อีกทั้งยังสามารถปรับสภาพดินได้ด้วย

ในการเตรียมแปลงนั้นจะใช้แรงงานคนขุด วางรูปแบบแปลงไปตามตะวันเนื่องจากพืชใช้แสงแดดปรุงอาหารและช่วยฆ่าเชื้อโรค ใช้พืชตระกูลถั่วมาหว่านคลุมดิน เพื่อเป็นปุ๋ยพืชสดปรับปรุงบำรุงดิน โดยรอบแปลงจะมีการปลูกพืชสมุนไพรรอบที่ช่วยกันแมลง เช่น พริก ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา เป็นต้น แปลงจะมีการยกร่องเพื่อปลูกพืชผัก โดยก่อนปลูกต้องมีการปรับปรุงสภาพดิน โดยใช้ปุ๋ยคอก เช่น มูลวัว จะต้องเป็นวัวที่กินพืชตามธรรมชาติ มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองในกลุ่มตามหลักมาตรฐานที่กำหนด

ส่วนเมล็ดพันธุ์ผักที่นำมาปลูกต้องนำไปล้างน้ำที่มีความร้อน ประมาณ ๕๐-๕๕ องศาเซลเซียส นาน ๓๐ นาที นำขึ้นมาคลุกกับกากสะเดาก่อนแล้วนำไปหว่านลงแปลง การปลูกพืชผักอินทรีย์ต้องปลูกพืชสมุนไพวก่อนและต่อเนื่อง มีการปลูกพืชหมุนเวียนสลับกันไป ไม่ปลูกพืชผักชนิดเดิมๆ ในแปลงเดิม จะทำให้ได้ผลผลิตที่ดี ก่อนรดน้ำควรขี้ให้สมุนไพรรูปร่างได้มีกลิ่นไล่แมลง นอกจากนั้น พืชสมุนไพรรอบที่ปลูกยังสามารถนำไปขายเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย เมื่อเก็บเกี่ยวพืชผักแล้ว ต้องรีบทำความสะอาดแปลง เศษพืชที่เป็นโรคให้รีบทำลายนอกพื้นที่ปลูก ส่วนที่ไม่เป็นโรคก็สามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยต่อไปได้ กลุ่มจะใช้ทรัพยากรในแปลงให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero waste)

ความสุขที่เกิดจากการทำเกษตรอินทรีย์ คือเราปลูกเองและเห็นผลผลิตออกมาสวยงามตามที่เราคาดหวัง และได้ให้ความสุขกับผู้บริโภคผักของเราด้วย เพราะผักเราปลูกเองปลอดภัยไร้สารพิษแน่นอน ลูกๆ และสามีก็ช่วยกันทำ มีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น ที่สำคัญคือ สุขภาพทุกคนแข็งแรงแน่นอน การสนับสนุนจากหน่วยงานข้างนอกก็จะมีกลุ่มเกษตรจังหวัดที่เราเป็นกรรมการอยู่ และ

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จะมีบทบาทที่สำคัญ พระสงฆ์ไม่มีเลยเพราะชุมชนเราไม่มีวัด นักธุรกิจก็มีบ้างที่เข้ามารับซื้อไปขายต่อ แต่ที่สวนจะเน้นเอาไปขายเองและส่งขายต่างประเทศ”^{๑๕}

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อหันมาทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ผลที่ได้คือทำให้สมาชิกครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น การขายพืชผักได้กำไรมากกว่าขาดทุน ถือได้ว่าอยู่กันแบบพอเพียง ยกตัวอย่าง เช่น ชาวบ้านทั่วไปที่ลงทุนเกษตรกรรมประมาณ ๖,๐๐๐ บาท แต่เราลงทุนทำเกษตรกรปลูกสารพิษต้นทุนไม่เกินสามพันบาท ซึ่งต้นทุนน้อยกว่าถึงร้อยละ ๕๐ แม้ว่าจะมีความแตกต่างของผลผลิต ถ้าเทียบต่อไร่เกษตรเคมีจะได้ ๘๐ ถึง ๑๐๐ บาท แต่เมื่อนับกำไรสุทธิกำไรเกษตรอินทรีย์เหลือมากกว่า ดีกว่ามวลรวมที่บอกว่าได้มากโดยยังไม่หักต้นทุน เกษตรอินทรีย์ต้องใช้ความอดทนและรอคอยผลผลิต

ในกรณีของตุนนั้น ผลดีอีกประการหนึ่ง คือ คนในครอบครัวให้ความสนใจและสนับสนุนเป็นอย่างดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงดี บุตรก็เชื่อฟัง หากเจ็บป่วยมากก็สามารถไปใช้บริการจากสถานอนามัยชุมชนได้ ทนสู้ทุกวันนี้ก็เพื่อลูก ๆ ไม่อยากให้เขาลำบากเหมือนเรา โดยเฉพาะครอบครัวชาวพุทธชอบทำบุญประจำ มีความสุขจากการได้ทำบุญ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ครอบครัวเราเป็นครอบครัวชาวพุทธทั้งครอบครัว เราจะไหว้พระก่อนนอนทุกคน เข้าวัดทำบุญเป็นประจำ สบายใจทุกครั้งที่ได้ทำบุญ มีความสุขมากในตอนนี่”^{๑๖}

ด้านความนึกคิด ความรอบรู้ การเรียนรู้จากการอบรมและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทำให้มีความคิดที่เป็นระบบมากขึ้น ทำผิดพลาดมาก็หลายครั้งแต่ก็ถือว่าเป็นบทเรียนที่ดี จนกระทั่งปัจจุบันนี้ได้เป็นผู้ที่ให้ความรู้แก่คนอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมปัจจุบันก็ดี ไม่มีสารเคมีมาปนเปื้อนเหมือนอดีต

ความภาคภูมิใจคือ การที่เราได้ทำตามที่เราตั้งเป้าหมายได้สำเร็จ คือปลูกพืชอินทรีย์ร้อยเปอร์เซ็นต์ และสามารถส่งขายยังต่างประเทศได้ อยากให้ทุกคนตั้งใจและทำตามเป้าหมายที่เราตั้งไว้ให้สำเร็จ แล้วเราจะได้พบกับความสุขที่เราสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตัวของเราเอง ความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้จากการทำเกษตรอินทรีย์

การที่จะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น ควรเริ่มจากการจดบันทึกรายรับและรายจ่ายภายในครอบครัว และชุมชน จัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ให้ซึ่งกันและกันและช่วยกันพัฒนาเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ให้ทุกบ้านทำเกษตรอินทรีย์ แล้วสิ่งแวดล้อมที่ดีจะตามมาเอง ความสุขโดยรวมของเกษตรกรรายนี้ คือการทำเกษตรรวมกับครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

^{๑๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาครั้งที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๑๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาครั้งที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

“ความสุขโดยรวมก็มีความสุขดี สุขจากการที่เราได้เห็นผลผลิตของเราได้คุณภาพได้เห็น กำไรจากการขายและการแปรรูปรวมถึงการขาย ทุกคนในครอบครัวอยู่ด้วยกันช่วยกันทำ เหนื่อยก็มีความสุขดี”^{๑๗}

การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป ต้องทำด้วยความตั้งใจ ไม่ท้อ ทำเกษตรอินทรีย์นี้ท้อไม่ได้ ผิดก็ทำใหม่จนกว่าจะได้ ค้นหาแนวคิดใหม่ๆ เพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ใช้เวลาที่มีให้คุ้มค่าที่สุด ชยัน อดทน เรียนรู้ไปเรื่อยๆ เพราะการทำเกษตรอินทรีย์มันมีเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมาก เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ การอบรม การหาข้อมูลใหม่ๆ ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์ในยุคปัจจุบัน พยายามตั้งเป้าหมายให้ตนเองและพยายามทำให้ดีที่สุด เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายนั้นๆ ความสำเร็จก็ตามมาเอง

เกษตรกรรายที่ ๒ ซึ่งปรับจากเกษตรกรที่เคยพึ่งพาสารเคมี พื้นที่ผลิตไม่ค่อยอำนวยต่อการปลูกผักอินทรีย์ แต่เพราะความพยายามอย่างต่อเนื่อง ก็สามารถทำสำเร็จได้ จนตอนนี้มีผักส่งให้ผู้ส่งออกทุกสัปดาห์ ทำให้ทางครอบครัวที่ไม่เห็นด้วยกับการทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่แรกมีความเชื่อมั่นและสนับสนุนให้ขยายพื้นที่แล้ว

ตอนนี้มีใบรับรองมาตรฐานอินทรีย์สากล ทางโครงการเลยเชิญผู้ส่งออกมาดูการประชุมกลุ่มประจำเดือน และมาดูระบบรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems = PGS) ซึ่งหลังจากที่ผู้ส่งออกมาประชุมครั้งนั้น ก็ทำให้เขามั่นใจกับวิธีการขับเคลื่อน และระบบการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม โดยที่เขาบอกว่าเขามั่นใจและกล้าที่จะซื้อผักโดยที่ยังไม่มีใบรับรองมาตรฐานอินทรีย์สากลด้วย นับได้ว่า PGS เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการขายอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะให้ความมั่นใจกับผู้ซื้อ

ผักที่ส่งไปจะถูกตรวจสอบสารเคมีปนเปื้อนทุกครั้ง ซึ่งเคยมีการตรวจพบสารเคมีปนเปื้อน และก็ได้ทำการตรวจหาที่มาของสารเคมี ปรากฏว่าเป็นสารเคมีที่ลุ่มพุดมาจากแปลงข้างเคียง ซึ่งถึงแม้จะมีแนวกันชนก็ตาม แต่ในช่วงที่ลุ่มพุดแรง อาจมีหลุดปนเปื้อนเข้ามาได้ จึงได้มีการชิงแผ่นพลาสติกเป็นแนวกันชนอีกชั้น หลังจากนั้นก็ไม่มีการตรวจเจอสารเคมีปนเปื้อนอีก

ทางผู้ส่งออกก็ได้มีข้อสงสัยกับเกษตรกรรายที่ ๒ ตั้งแต่ตอนที่ทางได้วันตรวจเจอสารเคมีปนเปื้อน เพราะเขาเชื่อมั่นกับการทำเกษตรอินทรีย์ นับได้ว่าเป็นบทพิสูจน์ให้เห็นว่าการที่ลูกค้ามารู้จักกับเกษตรกรโดยตรง และมีส่วนร่วมในระบบ PGS ของกลุ่ม จะทำให้ลูกค้ามั่นใจ และเข้าใจยามที่เกิดปัญหา

สรุปเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายที่ ๒ ถือว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จคนหนึ่งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดนครราชสีมา มีหน้าที่สำคัญคือ ให้ความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์แก่กลุ่มฯ รวมถึงการประสานงานกับเกษตรกรรายอื่นๆ ทั้งที่ทำเกษตรอินทรีย์และผู้ที่ทำ

^{๑๗} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา รายที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

เกษตรกรเคมี กระตุ้นและรณรงค์กลุ่มผู้ทำเกษตรเคมีให้มีความสนใจเรื่องสุขภาพและรายได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ จนทำให้กลุ่มๆ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ และมีเกษตรกรหลายรายที่ผ่านการตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จนได้รับการรับรอง แม้ว่าปัจจุบันจะยังมีภาระเรื่องหนี้สินอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มาก โดยเฉพาะผลความสุขโดยรวมนั้นก็มีความสุขดี เพราะได้ทำเกษตรที่ตนรักเห็นผลผลิตที่งอกงาม ส่งขายประเทศได้วันได้ คนในครอบครัวสุขภาพที่ดี สภาพแวดล้อมดีไม่มีสารเคมีปนเปื้อน และได้อยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวที่รัก

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๓

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๓ เป็นชาย นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรและทำงาน มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๔ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์ อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

๑. ภรรยา อายุ ๔๔ ปี อาชีพทำเกษตรอินทรีย์
๒. ลูกชาย อายุ ๒๓ ปี อาชีพพนักงานบริษัทจำหน่ายเครื่องถ่ายเอกสาร
๓. ลูกชาย อายุ ๑๗ ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

รายได้หลักของครอบครัวคือ การส่งผักขายที่ตลาดเทิดไท ในจังหวัดนครราชสีมาและทำอาชีพเสริม

ซึ่งปัจจุบันยังมีหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่กู้มาลงทุนในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยสุขภาพร่างกายในปัจจุบันนี้อยู่ในภาวะที่ดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

เกษตรกรรายที่ ๓ เล่าว่าทำเกษตรมาตั้งรุ่นพ่อรุ่นแม่ สมัยก่อนส่วนมากผลิตเพื่อบริโภคเองในครอบครัวและขายในหมู่บ้าน โดยใช้สารเคมีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ ต่อมาเข้าอบรมเกษตรอินทรีย์กับทางสำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา ก่อนหน้านั้นมีญาติพี่น้องป่วยเป็นโรคมะเร็งอันเนื่องมาจากการกินอาหารที่มีสารพิษปะปนตนเองต้องการให้เกิดความปลอดภัยพ้นจากการเจ็บป่วย พิจารณาเห็นสามารถทำการเกษตร โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ หลังจากทีเลิกจากการทำเกษตรเคมี มาทำเกษตรอินทรีย์ จนกระทั่งสามารถแนะนำหรือสอนผู้ที่สนใจ เน้นตรงที่ควรปรับแก้ไขอะไร อย่างไร เพื่อให้ทำได้จริงอย่างต่อเนื่อง เพราะตนเองมีใจรัก มีความมุ่งมั่นอยู่แล้ว ต้องการให้ชุมชนห่างไกลจากสารเคมีที่เป็นอันตราย มีชีวิตที่พัฒนา สุขภาพร่างกายและจิตใจดีขึ้น

ในการทำเกษตรดั้งเดิมนั้นเป็นเกษตรเคมี ที่มีแต่จะทำให้เป็นหนี้สินแก่ตนเองไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ ขณะนี้กำลังจุดประกายในเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น แต่ก็มีหนี้บ้าง

เพราะมีการลงทุน เช่นเฉพาะกองทุนเล็ก ๆ น้อย ๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ เช่น ไม่เข้าใจ คิดว่ายากที่จะทำ หรือไม่ถนัด ไม่อดทนหรือมั่งง่าย โดยปัญหาหลักๆ ของการทำเกษตรเคมี คือเรื่องสุขภาพ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก่อนทำเกษตรอินทรีย์สุขภาพก็ไม่ดี ต้องไปพบคุณหมออยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะคุณแม่ที่แก่แล้วยังมีโรคมาก ตอนนั้นมีหนี้สินมากเพราะกู้มาลงทุนทำการเกษตร ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ต่างคนต่างทำหน้าที่ พ่อทำเกษตร แม่เป็นครู ลูกๆ เรียนหนังสือ ไม่ค่อยได้อยู่ร่วมกัน”^{๑๘}

และปัญหาอีกอย่าง คือเรื่องโรคพืช สภาพดินก็เป็นสิ่งสำคัญ สมัยก่อนดินแข็งไม่ร่วนซุยเพราะใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทั้งเจอโรคพืช เจอแมลงอีก เลยต้องใช้สารเคมีช่วย

ชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนก็มีขโมยบ้าง เป็นพวกเด็กวัยรุ่นที่ติดยามารวมกลุ่มกัน ส่วนมากคนในชุมชนจะช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแลลูกหลานของตนในครอบครัว และบ้านเพื่อนใกล้เคียง

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๑ เมื่อ ๑๑ ปีที่แล้ว เหตุที่เปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์แทนการใช้สารเคมีนั้น เพราะสุขภาพของตนเองและสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยดี จึงลองเปลี่ยนทำเกษตรไร้สารพิษและได้รับการตอบรับจากลูกค้าดีมาก ภรรยาที่ออกจากงานประจำ ตอนนั้นภรรยาเป็นครูอยู่ ด้วยเหตุที่มีความสนใจในการเกษตรกันทั้งคู่ จึงมาร่วมทำเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน ชีวิตความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น เริ่มเข้ารับการอบรมโดยเฉพาะภรรยาที่เป็นสมาชิกเกษตรจังหวัดอยู่แล้วเลยมีโอกาสรับข้อมูลใหม่ๆ มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เริ่มทำปุ๋ยหมักชีวภาพสมุนไพร และฮอร์โมนด้วยตัวเอง ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ทำนา ทำสวน โดยใช้สารอินทรีย์ชีวภาพ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับงบประมาณจากกรมพัฒนาที่ดินให้เป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ตาม “โครงการเทคโนโลยีการพัฒนาดินเพื่อระบบเกษตรอินทรีย์” และในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึงปัจจุบันได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน “ศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนเกษตร” ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

หลักในการทำเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธ ต้องทำเกษตรอย่างซื่อสัตย์ต่อตัวเองและคนอื่น คือไม่ทำร้ายตัวเองและคนอื่นด้วย โดยไม่ใช้สารเคมีลงไปในพืชผักของเรา รวมถึงเมล็ดพันธุ์ พืชที่นำมาเพาะก็ต้องมั่นใจว่าเป็นอินทรีย์ด้วย ผมว่าสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะเราได้รักษาสุขภาพที่ ๑ คือไม่เบียดเบียนและทำร้ายชีวิตตัวเองและคนอื่น

^{๑๘} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาครั้งที่ ๓ , ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

ปัญหาในการทำเกษตรอินทรีย์ช่วงแรก ก็มีเรื่องที่ทำถูกบ้าง ผิดบ้าง ต้องอาศัยความอดทนทดลองทำ อาทิ ผักไม่สวยงาม ผลิตได้น้อยไม่พอกับความต้องการของผู้ซื้อ มีหนี้สินมากเพราะกู้มาลงทุนทำการเกษตรเคมี ซึ่งปัจจุบันสามารถผลิตผักอินทรีย์ได้ตามต้องการ และทยอยชำระหนี้ได้จนหมด

หลักการ วิธีการในการทำเกษตรอินทรีย์ในเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย คือ การผลิตพืชผักต้องให้ได้มาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือผักสวย ไม่มีสารพิษเจือปน แปรสภาพให้มันเป็นแพ็คเกจที่สวยงามเพื่อส่งเข้าห้างและส่งไปขายต่างประเทศ โดยเฉพาะผักซีฝรั่ง เราได้รับมาตรฐานสากลเกษตรอินทรีย์ (IFOAM) เรียบร้อยแล้ว จึงง่ายต่อการจำหน่ายตามห้างใหญ่ๆ รวมถึงตลาดใหญ่ในการกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์ด้วย

ทางตลาดจัดให้มีการสุ่มตรวจพืชผักผลไม้เพื่อหาสารเคมีตกค้างทุกอาทิตย์ เกษตรกรที่จะนำผลผลิตอินทรีย์มาขายตรงผ่านมาตรฐานอินทรีย์ของตลาดมีอยู่ ๓ ระดับ คือ เชี่ยวอ่อนคือยังแค่ปลอดภัยอยู่ เชี่ยวกลางคือ สินค้าส่วนใหญ่กำลังเข้าสู่ระบบ และเชียวเข้ม คือสินค้าที่ได้รับรองมาตรฐานอย่างเป็นทางการแล้ว ในปัจจุบันตลาดมีร้านค้ามากกว่า ๓๐ ร้าน แต่ละร้านมีเกษตรกร ๕-๖ ราย ที่นำผลผลิตประเภทเดียวกันมาวางจำหน่าย มีลูกค้าผู้บริโภคในท้องถิ่นร้อยละ ๓๐ และเป็นคนกรุงเทพฯและนักท่องเที่ยวร้อยละ ๗๐ มีรายได้ของตลาดต่อเดือนมากกว่า ^{๑๙}

ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน ถือเป็นหัวใจของเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรอินทรีย์นั้น เกษตรกรต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็น ฟาง ใบไม้ ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดิน ฟิ้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง และการไม่ใช้สารเคมีต่างๆ เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ยังเป็น การช่วยทำให้ดินสามารถฟื้นความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้พืชที่ปลูกมีความแข็งแรง ต้านทานต่อโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตต่อพื้นที่สูง

เราเน้นการผลิตเยอะๆ เพื่อขายส่ง เพราะไม่ได้ผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำแบบเป็นระบบส่งเข้าห้างใหญ่ๆ ได้เมื่อไหร่ นั่นคือกำไรที่เราจะได้ เพิ่มมูลค่า เพิ่มแพ็คเกจให้มันสวยหรูขึ้น มันก็สามารถส่งไปขายต่างประเทศได้ เราช่วยกันทำในครอบครัวมีจ้างคนช่วยทำบ้าง และส่งไปขายในห้างท็อปซูเปอร์มาร์เก็ต (TOP) ร่วมการเข้าร่วมโครงการ จะมีการให้สมาชิกไปจำหน่ายสินค้าตามที่ต่างๆ มีการนัดรวมตัวของผู้ซื้อและผู้ขายพืชผักอินทรีย์ที่มีความคิด และความซุขที่คล้ายกัน โดยเฉพาะความซุขที่เกิดจากการมีร่างกายที่ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

^{๑๙} กฤษณา บุญชัย.บทเรียนพื้นที่ต้นแบบ การจัดการระบบเกษตรและระบบอาหารที่ปลอดภัย จากสารเคมีทางการเกษตร.สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), ๒๕๕๙ หน้า ๔๔.

“ความสุขที่ได้โดยรวมคือ ความสุขใจที่ได้อยู่กับครอบครัว มีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรค และได้ให้ความสุขกับผู้ที่กินผักของเราที่ไม่มีสารพิษด้วย ทุกอาชีพที่เราทำมีความสุขได้หมดถ้าเราทำด้วยใจรัก ทำด้วยความสุจริตในทุกขั้นตอนตั้งแต่การผลิตจนถึงการขาย”^{๒๐}

องค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์มีมากในปัจจุบัน แต่เรื่องให้ความรู้เราได้รับจากเกษตรกรจังหวัดที่ภรรยาได้เป็นสมาชิกอยู่

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อหันมาทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธแล้ว ได้ผลคือมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาก มีอาชีพเป็นเกษตรกรรมคาทอลิก ครอบครัวยุคใหม่ได้มีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวที่มีความอบอุ่น มีความสมานสามัคคี โอบอ้อมอารี เข้าใจกันดี ดูแลเอาใจใส่กันดีไม่มีปัญหา บุตรชายเคารพเชื่อฟัง ให้การสนับสนุน ช่วยงาน ช่วยกันปลูกผักรดน้ำ ไม่มีหนี้สิน มีกำไรจากการขาย สุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงดี เกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่พื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของไทย มีความพอเพียงและไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนี้ดีทุกด้าน เพราะไม่มีสารเคมีปนเปื้อน ทั้งในดิน ในน้ำ ในอากาศ

ครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนา จะไหว้พระก่อนนอนทุกคืน เข้าวัดทำบุญเป็นประจำ สบายใจทุกครั้งที่ได้ทำบุญมีความสุขมากในตอนนี่

ความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้ ผมและภรรยาอบรมมากในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์เพราะสนใจในเรื่องนี้กันทั้งคู่เลย จึงมีความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์มากขึ้น สามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้ เป็นวิทยากร เป็นเกษตรกรตัวอย่างการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้คิดเป็นระบบ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือกับครอบครัว นี่เป็นความภูมิใจอย่างหนึ่งของชีวิตเกษตรกร ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความภาคภูมิใจคือ ภูมิใจในความที่เป็นลูกเกษตรกร และได้ทำเกษตรอินทรีย์จนสำเร็จสามารถส่งขายออกนอกได้ อยากให้เกษตรกรทุกคนขยันอดทน และหันมาทำเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน”

การจะทำให้คุณภาพชีวิตดี รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น ปัจจุบันภรรยาจะเป็นคนทำบัญชีครัวเรือน จะจดบันทึกทุกวัน จะรู้รายรับรายจ่ายในแต่ละวัน คนในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น สิ่งแวดล้อมก็ดีขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

^{๒๐} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาครั้งที่ ๓ , ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

“ความสุขโดยภาพรวมของการผลิต แปรรูป และจำหน่าย คือการได้อยู่กับครอบครัว มีเงินเก็บไม่มีหนี้ และสุขภาพดี”^{๒๑}

การจะทำให้ การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้ที่มีความยั่งยืนตลอดไป คือต้องทำตามแบบอย่างเศรษฐกิจพอเพียง ทำด้วยความตั้งใจ ไม่ท้อไม่หยุด และที่สำคัญอย่าหลงตัวเองและคนอื่น บอกคนอื่นว่าเป็นเกษตรกรอินทรีย์แต่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีต่าง ๆ สิ่งนี้คือสิ่งสำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์

สรุปเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายที่ ๓ ถือว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จคนหนึ่งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ เพราะอาศัยประสบการณ์โดยตรงของตัวเองและองค์ความรู้ที่ได้อบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์หลายๆ ที่จนเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะผลความสุขโดยรวมนั้นก็มีความสุขดี เพราะได้ทำเกษตรที่ตนรักและประสบความสำเร็จในการทำ ส่งผลผลิตไปจำหน่ายยังต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและเกษตรกรด้วยกัน สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดี สภาพแวดล้อมดีไม่มีสารเคมีปนเปื้อน ได้อยู่กับครอบครัวที่อบอุ่น และต้องการให้เกษตรกรทั่วไปยึดหลักการทำการเกษตรแบบพอเพียงตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๔

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๔ เป็นชาย ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๔/๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ทำอย่างอื่น

อาศัยอยู่กับหลาน ช่วยทำเกษตรอยู่ที่บ้าน ซึ่งรายได้หลักของครอบครัวคือ การขายผักและปลูกข้าว

ปัจจุบันไม่มีหนี้ โดยสุขภาพร่างกายในปัจจุบันนี้ก็ดีไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก ๆ มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

ทำการเกษตรมาตลอดตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ โดยปลูกผักไว้ขาย ทำเกษตรด้วยใจรักเพราะโตมากับการปลูกผัก เคยเป็นหนี้สินจากการทำการเกษตรในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ในอดีตนั้นเคยใช้สารเคมีซึ่งก่อปัญหามากมาย จากอดีตที่เคยมีการช่วยกันทำไร่นา วานบอกลงแขก ช่วยกันดำนา เกี่ยวข้าว นั้น ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว ตัวใครตัวมัน ต้องทำกันเอง หากทำถ้าไม่ไหวก็จ้างคนมาช่วย น้ำใจไมตรี

^{๒๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอรายที่ ๔ , ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

ระหว่างกันลดน้อยลง ผลที่ได้ในตอนนั้น รายได้พออยู่ได้ แต่มีหนี้สินมาก สุขภาพไม่ค่อยดีเจ็บป่วยบ่อย เป็นโรคความดันโลหิตสูง สิ่งแวดล้อมไม่ค่อยดีเพราะใช้สารเคมีในการทำเกษตรเกือบ ทุกบ้าน

จึงรวมเกษตรกรผู้ที่มีใจรักการทำเกษตรเหมือนกันรวมกลุ่มกัน ระยะเวลาที่ทำแบบผสม คือ เคมีบ้าง อินทรีย์บ้าง ปะปนกันไป จนกระทั่งตระหนักว่าคนใกล้ตัวเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งมากขึ้น รวมทั้งตนเองก็เจ็บป่วยบ่อย เวียนศีรษะบ่อย จึงเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เต็มตัวเมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่แล้ว

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๐ ทำได้ ๒๐ ปีแล้ว เหตุผลหลักๆ ที่ทำเกษตรเพราะ ตนเองก็เจ็บป่วยบ่อยต้องไปพบแพทย์ทุกเดือนด้วยโรคความดันโลหิตสูง จึงไม่ยอมใช้สารเคมีเพราะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หลังจากที่ไปเข้าอบรมเกษตรอินทรีย์กับสำนักงานเกษตรที่ได้มาให้ความรู้และส่งเสริม ทำให้ทราบถึงสารพิษที่เราใช้ทำการเกษตรว่ามีผลต่อสุขภาพโดยตรงโดยเฉพาะสารคาร์โบฟูราน เมโทมิล ไดโครโตฟอส และอีพีเอ็น นี่คือนิวหลักๆ ที่ฆ่าชีวิตเกษตรกรและผู้บริโภคไปมากโดยเฉพาะโรคมะเร็ง

พื้นที่เกษตรกรของเรายังมีการใช้สารเคมีและปนเปื้อนอยู่ในอาหารเป็นจำนวนมาก ก็ได้แต่รอความหวังว่าสารเคมีพิษเหล่านี้เมื่อไรจะหมดไปจากแปลงเกษตรบ้านเรา เราทำเกษตรอินทรีย์แต่พื้นที่รอบๆ ยังใช้สารเคมีอยู่ เราก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบบ้าง พวกเราทุกคนต้องช่วยกันทั้งผู้ผลิตและผู้ซื้อ ต้องช่วยกันสนับสนุนผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้ผลิต และเราจะมีอาหารที่มีความเสี่ยงน้อยต่อสารเคมีตกค้าง จะได้มีสุขภาพที่แข็งแรงกัน โดยเฉพาะความเชื่อตรงต่อผู้บริโภคถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเราก็คือผู้บริโภคเช่นเดียวกัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“มีหลักทางศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์ คือ ต้องซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้บริโภค ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร้อยเปอร์เซ็นต์ ทำด้วยความจริงใจ รักคนอื่นให้เหมือนรักตัวเอง”^{๒๒}

ช่วงหน้าฝนถือว่าเป็นปัญหาหลักๆ ของชุมชน เพราะมีน้ำท่วมตลอด พืชผักเจริญเติบโตช้า มีโรคพืชมาก เราจะแก้ไขด้วยการปลูกผักในกระบะยกพื้นสูง ปลูกในมุ้ง จะปลูกพืชที่ทนน้ำหน่อย ช่วงหน้าฝนแทบจะไม่ต้องรดน้ำผักเลยทีเดียว แต่ก็พอได้ขายบ้าง ปลูกผักที่อยู่ในน้ำผสมกันบ้าง เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด เป็นต้น

เกษตรกรรายนี้จะเน้นส่งจำหน่ายในห้างเป็นหลัก มีพ่อค้ามารับไปบ้าง พัฒนาการแพ็คเกจเพื่อส่งตลาดเป็นหลัก แต่จะไม่ขายแพงมาก เน้นขายได้เรื่อยๆ ปลูกมาก ขยันหน่อยก็ขาย

^{๒๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๔ , ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

ได้มากมีเงินเหลือเก็บ ไม่ต้องกู้ยืมเงินเหมือนคนอื่นๆ เพราะเราทำเองทุกขั้นตอนการผลิต ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมนั่นคือ การได้ปลูกผักไว้กินเองและขายให้คนอื่น เราเป็นลูกเกษตรกร ช่วยครอบครัวทำเกษตรมาตั้งแต่จำความได้ อยู่แต่กับผักที่เราปลูก ดุมันเจริญงอกงาม คนในครอบครัวช่วยกันทำอยู่กับคุณแม่ ดูแลกันไปเรื่อยๆ”^{๒๓}

ผลิต แปรรูป จำหน่ายอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน คือต้องตั้งใจทำทุกขั้นตอน ใส่ใจ ขยัน อดทนสู้กับชีวิต เราเกิดมาต้นทุนต่ำแต่เราอดทนขยันจนมีทุกวันนี้ได้ การได้ทำเอง แปรรูปเอง ขายเอง ช่วยลดต้นทุนได้ และเราทำเองมาตรฐานมันก็คุมได้ง่าย หากความรู้อยู่เสมอ เข้าประชุมกับกลุ่มทุกครั้ง จะได้นำความรู้มาปรับใช้กับการทำเกษตรของเราได้

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

ผลที่ได้จากการทำเกษตรแนวพุทธคือ ไม่มีหนี้สิน ชีวิตครอบครัวดีขึ้นมาก อยู่กับมารดา ๒ คน มีความสุขดี อยู่กันแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีกำไรในการขาย มีสุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงปกติ สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยดีขึ้นมาก รู้สึกอากาศดี แหล่งน้ำดี เพราะช่วยกันเลิกใช้สารเคมีและชักชวนให้คนที่รู้จักมาทำเกษตรอินทรีย์ให้มาก

เกษตรกรรายนี้เป็นครอบครัวชาวพุทธ โดยเล่าว่าคุณแม่ชอบทำบุญมาก จะพากันไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ เอาปิ่นโตไปถวายพระ ได้ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิก่อนนอน จิตใจสงบดี คือมีความสุขทุกครั้งที่ได้ทำบุญ

ความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้คือ ประสบการณ์จะสอนเรา เข้าอบรมบ่อยๆ หากความรู้เสมอๆ คิดให้มีเหตุเป็นผล วางแผนการใช้ชีวิต ก็รู้สึกว่าตอนนี้ตัวเองเป็นคนมีความรู้ เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์สามารถถ่ายทอดให้คนอื่นฯ ได้

มีความภาคภูมิใจที่ได้ผลิตพืชผักอินทรีย์ที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค คนผลิตสุขภาพก็ดีขึ้น ไม่ต้องจ่ายเงินรักษาตัว สิ่งแวดล้อมก็ดี รายได้ก็แน่นอน ราคาดี มีตลาดรองรับ ขอแค่มุ่งมั่น ตั้งใจ อดทน ถ่ายทอดความรู้ให้คนที่สนใจ พยายามส่งเสริมให้เกิดการรักสุขภาพ รักตัวเอง รักคนอื่น ความภูมิใจมันอยู่ตรงนี้

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น คือเป็นเกษตรกรโดยกำเนิด เรียนรู้ เรียนถูก เรียนผิดมามาก ประสบการณ์จะสอนให้เราทำเกษตรอินทรีย์เป็น และด้วยปัจจุบันเทคโนโลยีมีมาก โลกเปลี่ยนแปลงไปเร็ว เพราะฉะนั้นการหาความรู้ใหม่ๆ ถือว่าสำคัญมากในโลกปัจจุบัน หากความรู้โดยการเข้าอบรม อ่านหนังสือ ดูจากชีวิตจริงของตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะโลกโซเชียลมีข้อมูลข่าวสารเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อยู่มาก มีช่องทางในการจำหน่ายมากมาย ทำเกษตรอินทรีย์

^{๒๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๔ , ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

ทำด้วยใจ ชยัน อดทน รู้จักทำบุญชื้อรายรับรายจ่าย จ่ายเท่าที่จำเป็น ทำเท่าที่ทำได้ อยู่แบบพอเพียง รักเรา รักเขา รักสิ่งแวดล้อม คุณภาพที่ดีก็จะมาเอง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมคือ การได้ทำในสิ่งที่เรารักเราชอบและเราถนัด อยู่กับผักที่เราทำเองปลูกเองไร้สารเคมี บริโภคเอง เหลือกก็ขายบ้างแจกบ้าง ดูแลคุณแม่ นี่คือนิสัยที่ทำให้ผมมีความสุขในทุกวันนี้”^{๒๔}

เกษตรกรรายนี้ให้ความสำคัญต่อการผลิต การแปรรูปและการจำหน่ายให้ที่มีความยั่งยืนตลอดไปคือ ด้วยเหตุที่ว่าเป็นชาวพุทธ ต้องใช้หลักพระพุทธศาสนา มีความตั้งใจจริง เมตตาต่อผู้ที่ด้อยโอกาส รู้ลดต้นทุนให้เขามีโอกาส ทำให้ครอบครัวบุตรหลานอยู่ได้ เมื่อสังคมรอบตัวปลอดภัยตัวเราก็ปลอดภัย ครอบครัวเราจะปลอดภัยเพียงครอบครัวเดียวไม่ได้ หลักการถ่ายทอดการทำเกษตรอินทรีย์จะไม่ถ่ายทอดแบบครูสอนลูกศิษย์ แต่ให้เขารู้ถึงทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เพิ่มคุณค่ามากขึ้น เน้นหลักเมตตา สุจริต ทำเอง กินเอง ผู้อื่นได้ประโยชน์ด้วย สังคมประเทศอยู่ได้ นี่คือนิสัยของการทำเกษตรอินทรีย์

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร คือ อยากให้มีการทำเกษตรแบบพอเพียงทั่วไปอย่างกว้างขวาง ไม่ควรมองวัตถุเป็นที่ตั้ง เพราะสร้างความอยากให้ไม่รู้จักพอ ทำให้เกษตรกรรากหญ้าปรับตัวไม่ได้ เกิดหนี้สิน ต้องการมีรถ โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ แต่ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ควรสนับสนุนให้เห็นประโยชน์จากพืชผักต้นไม้ธรรมชาติให้ปลูกแบบเกษตรดั้งเดิม ตัดหญ้าปล่อยให้แห้งแล้ววางรองพื้นให้สัตว์เหยียบเป็นปุ๋ยได้ สิ่งที่เกิดจากธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างขึ้นมันดีของมันอยู่แล้ว ให้ใช้ชีวิตเหมือนรุ่นบรรพบุรุษ ปู ยา ตา ยาย เพราะเกษตรอินทรีย์ให้ผลดีและยั่งยืนในโลกแห่งเทคโนโลยีในปัจจุบัน

สรุปเกษตรกรรายที่ ๔ ทำอาชีพเกษตรกรมาทั้งชีวิตสืบทอดจากบรรพบุรุษ สมัยก่อนใช้สารเคมี เนื่องจากมีปัญหาด้านสุขภาพทั้งตนเองและบุคคลรอบ หลังจากเข้ารับกรมเกษตรอินทรีย์จนมีความรู้และทักษะ จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์จนประสบความสำเร็จทั้งในการผลิตและเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างถูกต้อง ครอบครัวเป็นชาวพุทธจึงได้ทำบุญโดยเฉพาะทุกวันพระและไหว้พระสวดมนต์เป็นประจำ ความสุขโดยรวมของเกษตรกรรายนี้คือเรื่องสุขภาพของตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะการได้ดูแลมารดาที่มีอายุมากนอกจากนี้ ยังต้องการเห็นพื้นที่ทุกแห่ง เกษตรกรทุกคนหันมาทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อสุขภาพและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นด้วย

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๕

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๕ เป็นชาย ปัจจุบันอายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๑/๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี ครอบครัวนับถือ

^{๒๔} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๔ , ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

พระพุทธรักษา ประกอบอาชีพเกษตรกร หน้าที่ทางสังคมคือ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธานกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ เป็นประธานกลุ่มเกษตรกองทุนหมู่บ้าน มีครอบครัวอยู่กับภรรยาอายุ ๕๒ ปี เป็นผู้เอาชีวิตรับราชการ รายได้หลักของครอบครัวคือ เงินเดือนประจำและการขายผักอินทรีย์

ปัจจุบันนี้ไม่มีหนี้สินปัจจุบันมีสุขภาพร่างกายไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

ครอบครัวเรานับถือพระพุทธรักษา รักราชการกันทั้งคู่ เมื่อมีโอกาสจะไปทำบุญ ถวายสังฆทาน ทอดผ้าป่ากฐิน เป็นต้น ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนันเพราะพ่อแม่สอนมาตั้งแต่เด็กๆ แล้วว่า สิ่งพวกนี้ไม่ดี จึงจำใส่ใจไว้เสมอจนถึงทุกวันนี้

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

ก่อนที่จะกลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน เคยไปทำมาหากินรับจ้างในต่างถิ่น แล้วหวนกลับมาทำอาชีพเกษตรกร โดยการทำเกษตรสารเคมีแบบเกษตรกรคนอื่น ผู้อื่นปลูกพืชชนิดใดก็ปลูกตาม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงหันมาทำเกษตรกรแบบอินทรีย์ปลอดสารพิษ จนทำให้ตั้งตัวได้ เกษตรกรดีกว่าเกษตรสารเคมี เพราะไม่ทำให้เกิดมลพิษ จากการศึกษาเล่าเรียนมาจนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี แล้วไปทำงานโรงงาน ณ กรุงเทพมหานคร ทำงานเป็นหัวหน้าช่าง เดินสายทั่วประเทศ รายได้ดี ทำไปได้ระยะหนึ่ง ก็รู้สึกมันไม่ใช่เส้นทางของตน อยากกลับมาเป็นชาวนา พ่อแม่ทำนา ตั้งใจว่าจะทำนาให้รวยให้ได้ แก้ปัญหาให้ได้

กลับมาทำนาโดยไม่มีประสบการณ์ ทำอยู่ประมาณ ๓-๔ ปี บนเนื้อที่ประมาณ ๑๓ ไร่ อยากรองวิชาเพราะคิดว่าตนเองมีวิชา รู้ดีกว่าเขา ได้กู้เงินจาก ธกส. มาทำนาข้าวเพียงอย่างเดียว ผลก็คือ ยิ่งทำยิ่งจน แล้วกู้เงินมาทำใหม่เป็นวงจร ทำเกษตรตามชาวบ้าน โดยจ้างเขาอย่างเดียว กำไรไม่มีแม้แต่ขาดทุนตลอด ปัญหาการทำเกษตรหลักๆ ตอนนั้นคือ พวกโรคระบาดพืช แมลงวัชพืชต่างๆ แม้ว่าจะยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี แต่สิ่งแวดล้อมไม่สู้จะดีนัก มีแต่สารเคมีอันตรายเต็มไปหมด

ได้เรียนรู้ว่าตำราเป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น แต่ความเป็นจริงต้องอาศัย ดิน น้ำ ฝน ฟ้าอากาศ คอยช่วยเหลือ

๓) ประสบการณ์การทำเกษตร และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๕๓ เป็นต้นมา พอทำไปได้ประมาณ ๑ ปี ก็ประสบปัญหาน้ำท่วม ทั้งข้าวและพืชผักที่ปลูกไว้ตายหมด เสียเงินลงทุนไปจำนวนมากเพราะกู้เงินจากธนาคารมาลงทุนทำเกษตร ครั้นคำนึงถึงกระแสพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่จะให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงแบ่งพื้นที่ประมาณ ๓ ไร่ มาทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยไม่ได้จัดสรรพื้นที่เพื่อทำตามแนวทฤษฎีใหม่โดยเฉพาะ แต่ประยุกต์ปลูกพืชต่างๆ ตามหัวไร่ปลายนาและพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ โดยปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือจึงขาย เมื่อทำแล้วได้ผล ตนเองมีรายได้อย่างต่อเนื่อง จึงชักชวนลูกบ้านมาทำร่วมกันเป็นเครือข่ายจนกลายเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอำเภอขามทะเลสอในปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เหตุที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์ก็เพราะใจรักเรื่องการทำเกษตรอยู่แล้ว โดยเฉพาะโครงการเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวง นำเอาหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ด้วยอาชีพของตัวเอง ด้วย เลย์เริ่มสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นมา”^{๒๕}

เมื่อรวมกลุ่มกันกับคนที่มีความชอบเหมือนกัน รักในการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ใครมีปัญหาอะไร มีข้อสงสัยอะไร ก็จะช่วยกันแชร์ประสบการณ์และหาวิธีแก้ไขปัญหา ช่วยกันคิดช่วยกันทำ โดยการจัดประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง จนเกิดเป็นความรู้ขึ้นมามากมาย

นอกจากเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว อาชีพเกษตรกรถือเป็นอาชีพหลักอีกหนึ่งอย่าง โดยปัจจุบันเน้นเกษตรกร มุ่งเน้นสารจากพีชธรรมชาติ เช่น ตะไคร้ เป็นต้นในการขับไล่แมลงแทนการใช้สารพิษ อาศัยความชำนาญพิเศษและจุดเด่นของศูนย์ฯ การทำไร่นาสวนผสม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ ความรู้ด้านการจัดการทุน สวัสดิการของชุมชนและธุรกิจชุมชน และการขยายพันธุ์ไม้ ติตดา ทาบกิง ขยายพันธุ์ไม้หลายชนิดด้วยกัน เพื่อนำไปแจกและปลูกต่อไป

ด้วยตำแหน่งหน้าที่การเป็นผู้ใหญ่บ้าน ทำให้สามารถก่อตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบนที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ด้วยการสั่งสมประสบการณ์ และองค์ความรู้จนชำนาญในเรื่องการทำเกษตรไร่นาสวนผสม รวมถึงการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในด้านสหกรณ์และการออมทรัพย์ จนเป็นที่เชื่อถือของคนในชุมชน ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานและฝึกอบรม ต่อมาจึงร่วมกับเพื่อนร่วมงานในแวดวงเครือข่ายเดียวกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการบรรยาย ประสบการณ์ที่ได้ทำมาด้วยตนเอง การสอนด้วยวิธีอธิบายพร้อมกับการสาธิต โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ การบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชนประเภทสหกรณ์เครดิตยูเนียน ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย รวมถึงเป็นคลังข้อมูลภูมิปัญญาไทย ให้ชุมชนสามารถนำไปพัฒนางาน และพัฒนาตนเองให้ใช้ชีวิตได้อย่างเป็นสุข ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๖

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในขามทะเลสอตำบลพิเศษกว่าที่อื่นๆ ตรงที่มีน้ำไหลผ่านตลอดที่จะทำเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก ผู้เข้ามาเรียนรู้จะเห็นการปลูกผักคะน้า ผักกาดในกระถาง กะละมัง ปลูกกะเพรา โหระพาในขวดน้ำพลาสติกใช้แล้ว มีเล้าไก่สำหรับเก็บไข่อินทรีย์ไว้บริโภคในครัวเรือน โดยยกตัวอย่างให้เข้าใจชัดเจนว่าเงินทองเป็นของมีค่า การทำกับข้าวแต่ละหม้อ บางครั้งต้องการเพียงกะเพรา โหระพาเพียงชนิดเดียว หากไปซื้อต้องจ่ายเงินถึงกำละ ๕ บาท ๑๐ บาท ปลูกเองประหยัดไปได้มาก

สามารถจัดหลักสูตรฝึกอบรม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำไร่นาสวนผสม การจัดการทุน สวัสดิการของชุมชน และธุรกิจชุมชน การพัฒนาศักยภาพผู้นำ การส่งเสริมอาชีพ เช่น การทำสบู่ น้ำยาล้างจาน การทำเครื่องใช้ทางการเกษตร เช่น การทำเตาแก๊สชีวภาพ การทำเตา

^{๒๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

พลังงานแสงอาทิตย์ ผสมพันธุ์ไม้ ตัดตา ทาบกิ่ง การเลี้ยงปลา/กบ การปลูกไม้ผล และการปลูกป่าในบ้าน

ความสุขในปัจจุบันคือ การที่ได้เป็นเป็นผู้เผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะจัดให้ผู้สนใจงานเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นคนจากชุมชนเมือง มีพื้นที่ไม่มาก หรืออยู่ตามบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม มาเรียนรู้ที่นี่ เพราะเป็นต้นแบบที่เป็นรูปธรรมนำไปปฏิบัติได้จริง เป็นการเผยแพร่ให้คนทั่วไปทราบว่าเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ไม่ได้มีไว้สำหรับชาวนาเกษตรกรอย่างเดียว แต่พระราชทานไว้เพื่อคนไทยทุกคนนำไปเป็นแนวทางการดำรงชีวิตในสังคมทุกวันนี้

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว คุณภาพชีวิตครอบครัวดีขึ้น ไม่มีหนี้สิน ทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำ ช่วยกันดูแล ตอนนี้ต้องจ้างคนงานมาทำช่วย เพราะด้วยอาชีพงานประจำแล้ว การทำเกษตรก็ถือว่าเป็นอาชีพหลักในปัจจุบัน ทำให้ครอบครัวได้มีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้นเราอยู่กันแบบพอเพียง มีกำไรในการขาย สุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงดี และด้วยหน้าที่ทางสังคม กับการที่เราเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ส่วนมากถ้ามีบุญบ้านไหนก็ไปช่วยกัน ทุกช่วงเทศกาลต่างๆ จะพาครอบครัวไปทำบุญที่วัด ครึ่งล่าสุดก็ไปสวดมนต์ข้ามปีที่วัดมา ชอบทำบุญ ทำแล้วมีความสุขดี

ความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้ ด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งอบรมเรียนรู้จากเกษตรกรด้วยกัน จนตอนนี้สามารถสร้างเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการทำเกษตรอินทรีย์ เราสามารถปลูกผักในคอนโด ในบ้านไว้กินเองได้ คือความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรอินทรีย์

หลักในการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย ด้วยที่เป็นศูนย์เรียนรู้อยู่แล้ว นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมมาก เราสาธิตวิธีทำให้เขาดู และถือโอกาสขายพืชผักเราด้วยเลย โดยเน้นขายให้นักท่องเที่ยวและพ่อค้าที่เข้ามาสั่งซื้อถึงที่

หลักในการทางศาสนาในการทำอาชีพเกษตรกรนี้ คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจ เป็นกันเอง ไม่หวงความรู้ รู้อะไรก็บอกเขาให้หมด เราทำเกษตรอินทรีย์ก็เป็นการทำให้สุขภาพเราดี สุขภาพคนอื่น ๆ ก็ดีด้วย เรียกว่า ไม่เบียดเบียนเราไม่เบียดเบียนเขา สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็ดี จึงจะประสบความสำเร็จได้ คือความภาคภูมิใจของเกษตรกร ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความภาคภูมิใจของผม คือการนำเอาพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นอินทรีย์ จนสำเร็จมีทุกวันนี้ และถ่ายทอดให้คนอื่นได้นำพระราชดำรินี้ไปใช้ นี่คือการภูมิใจสูงสุดของชีวิตผมแล้ว”^{๒๖}

^{๒๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอรายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นควรใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวง ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รู้จักเก็บ รู้จักใช้ หลีกเลี่ยงสารเคมีทุกอย่าง ความสุขโดยรวมนั้นคือการได้ทำในสิ่งที่ตนรัก ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมคือ การทำเกษตรทำในสิ่งที่เรารัก รักสิ่งที่เราทำ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแบบแผนการดำรงชีวิต”^{๒๗}

เกษตรกรมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ไม่จำกัดเพียงประโยชน์ของตนเองหรือทำตามหน้าที่ทำตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาเท่านั้น เราสามารถส่งเสริมให้มีการประกวดโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนเพื่อปลูกฝังให้เด็กๆ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่ต้องยึดวัตถุมาก มีการเชิญเข้าร่วมงาน ขอความร่วมมือ ให้นำมาสนใจเรื่องสุขภาพ เปลี่ยนการเกษตรเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด หน่วยงานราชการต้องให้ความสนใจมากกว่านี้ โดยมีคติประจำใจว่า “ปลูกทุกอย่างที่เรากิน กินทุกอย่างที่เราปลูก”

สรุปเกษตรกรรายที่ ๕ สมัยก่อนเคยทำงานประจำมาก่อน แต่ด้วยรักในการทำเกษตรจึงหันมาทำเกษตร ในช่วงแรกก็ลองถูกลองผิดจนเกือบหมดเนื้อหมดตัวเลยที่เดียว แต่ด้วยแรงผลักดันในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์ จึงปรับพื้นที่ของตน แบ่งเป็นสัดส่วน ปลูกข้าว ปลูกพืชผัก ทำแปลงสาธิตเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมมาเรียนรู้ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง นำหลักคำสอนทางศาสนาพุทธมาใช้ จนประสบความสำเร็จในปัจจุบัน

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๖

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๖ เป็นหญิง ปัจจุบันอายุ ๗๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ทำอย่างอื่น

มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๒ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

รายได้หลักของครอบครัวคือ การขายผัก ปัจจุบันไม่มีหนี้ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธมีบุญมีงานอะไรก็จะไปทำช่วยกันโดยเฉพาะงานวัดใกล้บ้าน สมัยก่อนทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันทำ มีการลงแขกเกี่ยวข้าว สมัยนั้นไม่ต้องเสียเงินค่าจ้าง

^{๒๗} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอรายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

เลย ถึงคิวเราเขามาช่วย ถึงคิวเขาเราไปช่วย สลับกันไปมาแบบนี้ ชุมชนในตอนนั้นก็มิของชายบ้าง ลักขโมยของกันบ้าง เราช่วยๆ กันดูแลบ้านใกล้กันก็ช่วยกัน ฟังพาอาศัยกัน

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

ทำอาชีพเกษตรมาตั้งแต่วัยเด็ก ตั้งแต่อายุ ๗ - ๘ ขวบ ก็สามารถปลูกผักเป็นแล้ว ในสมัยก่อนจะเน้นปลูกผักที่ขายได้ราคาดี เช่น คื่นช่าย กะหล่ำปลี ฟักทอง ถั่วฝักยาว แต่เป็นการปลูกแบบทั่วไปคือใช้สารเคมีเมื่อมีโรคมะเร็ง กระตุ้นให้โตเร็วสวยมีปริมาณมากๆ คือทำตามแบบที่พ่อแม่และคนรุ่นก่อนทำ บริษัทขายปุ๋ยขายสารเคมีจะให้เอามาสารเคมีมาใช้ก่อนและจ่ายเงินภายหลัง ซึ่งดำเนินการแบบนี้มาโดยตลอด ได้กำไรบ้าง ขาดทุนบ้าง โดยเฉพาะหน้าฝนมักจะขาดทุนแน่นอน เพราะอยู่ในพื้นที่ลุ่ม ในฤดูฝนมีน้ำท่วมตลอด ต้องใช้เครื่องสูบน้ำสูบน้ำออก พี่ชผักจะได้อยู่รอด แม้ว่าจะเป็นที่ชนบทแต่อยู่ติดกับเมืองกรุง จึงหลีกเลี่ยงมลพิษและสารเคมียาก สิ่งแวดล้อมจึงไม่ค่อยดี

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๖ จุดเปลี่ยนที่เลิกใช้เคมีเลยนั้นเพราะ เห็นผู้อื่นทำแล้วประสบความสำเร็จ เพื่อนที่ทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วได้ชักชวนให้ไปอบรมที่โรงแรมสามพราน พอหันมาทำเกษตรอินทรีย์ก็มีชีวิตที่ดีขึ้น จากการทำเกษตรเคมีที่ได้กำไรบ้างขาดทุนบ้าง มีหนี้สินมาก มีหนี้หมุนเวียนตลอด กล่าวคือ เมื่อชำระหนี้แล้วก็ไปกู้ใหม่ เป็นอยู่เช่นนี้ จึงไม่มีเงินเก็บเลย พอเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์โดยไปเข้าร่วมกลุ่ม ได้รับความสะดวกหลายประการ ไม่ต้องหาตลาดจำหน่าย เพราะกลุ่มมีตลาดอยู่แล้ว ผลิตไม่ทันขายเลยทีเดียว โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในศาสนาอยู่แล้ว เพราะเราไม่ใช้สารเคมี สัตว์ในดิน ในน้ำก็ไม่ตาย คือไม่ต้องฆ่าสัตว์ ไม่ฆ่าชีวิตตัวเองและคนอื่นเขา เพราะเราปลูกผักไร้สารเคมีร้อยเปอร์เซ็นต์ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค

การทำเกษตรอินทรีย์ย่อมมีปัญหา อุปสรรค ทุกอาชีพก็ต้องมีปัญหาหมด อาชีพการทำเกษตรอินทรีย์เช่นกัน ก็เจอปัญหาบ้าง แต่วิธีแก้ไขส่วนใหญ่จะแก้ไขเอง ลองถูกลองผิดไปบ้าง ถ้าไม่ไหวเวลาเราเข้าประชุมกลุ่ม ก็นำเอาปัญหาของเราไปให้หลายๆ คนช่วยแนะนำ ก็แก้ปัญหาได้ดีกว่าคิดอยู่คนเดียว มีหลักในการทำการเกษตรอินทรีย์ คือลูกค้าอยากได้ผักอะไรปลูกปลูกผักชนิดนั้น ตั้งคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“มีวิธีการ หลักการ การทำเกษตรอินทรีย์ทางด้าน การผลิต การแปรรูป การจำหน่ายคือ โชคดีที่พี่สาวสามารถผ่านเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์และส่งผักซีฟรุ้งไปขายที่ประเทศไต้หวัน เขามผลิตไม่ทันเราจึงปลูกและส่งต่อให้พี่สาวอีกที เวลาจะปลูกอะไรต้องดูความต้องการของคนซื้อคือ เขาอยากได้อะไรเราก็ปลูกให้เขาเท่านั้นเอง”^{๒๘}

^{๒๘} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๖ , ๖, เมษายน ๒๕๖๖.

ครอบครัวจะช่วยกันทำเกษตร เด็กๆ บ้านอื่นเขาวางจากเรียนก็มาช่วย ให้เงินค่าขนม เด็กเป็นสิ่งตอบแทน การจำหน่ายมีส่งเข้าห้างบ้าง ส่วนมากจะเป็นเดอะมอลล์ ที่อปซูปเปอร์มาร์เก็ต ห้างแม็กแวลู โรงแรมสามพราน บางทีก็มีพ่อค้ามาซื้อถึงที่บ้าน โดยมีวิธีการ หลักการในการทำ คือ ต้องไม่ใช้สารเคมีเลย ล้างให้สะอาดใส่แพ็คเกจๆ ขายในราคาไม่แพง ทำด้วยใจรักเพราะเติบโตมากับพืชผัก อาชีพนี้ความซื่อสัตย์เป็นสิ่งสำคัญ เราซื่อสัตย์ต่อเขาเดี่ยวเขาก็กลับมาซื้อเราอีก และบอกต่อให้คนอื่นๆ มาซื้อด้วย

ปัญหาหลักๆ ของผู้ทำเกษตรอินทรีย์คือ ความเชื่อใจและไว้วางใจ จนกว่าจะทำให้ผู้บริโภคไว้วางใจต้องใช้เวลา ตอนนี้อยากขอใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อยู่ เพื่อให้คนมาซื้อเชื่อใจว่าผักปลอดภัยร้อยเปอร์เซ็นต์ ปัญหาอีกอย่างคือ ผลิตไม่ทันความต้องการของคนซื้อ เราทำได้แค่ไหนก็เอาเท่านั้น มีแรงทำอยู่เท่านี้ เพราะความสามารถทั้งด้านร่างกายและจิตใจของแต่ละคนนั้นแตกต่างกัน โดยเฉพาะความสุข ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขที่ทำให้เกิดความยั่งยืน ความซื่อสัตย์ อดทน ขยันหาขยันเก็บ ไม่สร้างหนี้ โดยไม่จำเป็น มีเงินใช้มีเงินเก็บ สุขภาพร่างกายดีได้ออกกำลังกายทุกวัน และสิ่งแวดล้อมก็ดีเพราะไม่มีสารเคมี”^{๒๙}

มีหน่วยงานกรมพัฒนาที่ดิน ให้การสนับสนุนด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เช่น หัวเชื้อในการทำเกษตรอินทรีย์ และมีเอกชนเข้ามาสนับสนุนรับซื้อปุ๋ยคอก เพราะทำเกษตรอินทรีย์ ผลิตปุ๋ยใช้เอง ทำมากเหลือใช้ก็ใส่ลงจำหน่าย

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อมาทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ได้ผล คือ ครอบครัวไม่มีหนี้ไม่ต้องวิ่งหาเงินใช้หนี้ เมื่อก่อนกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรบ้าง แต่ตอนนี้ใช้ไปหมดแล้วมีเงินเหลือเก็บ ทำให้ครอบครัวได้มีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้นเราอยู่กันแบบพอเพียง มีกำไรในการขาย สุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงดี เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็กินยาสมุนไพรบ้าง กินยาหมอบ้าง

ครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนา คือ จะถือปิ่นโตช่วยพ่อแม่ไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ อยู่แล้วตั้งแต่เด็กๆ โตมาก็ชอบทำบุญไปทำบุญตลอด รู้สึกฟังพระท่านเทศน์สอนแล้วเหมือนเรารู้ทันชีวิตมากขึ้น รู้สึกสบายใจขึ้น เวลามีปัญหาที่อ่านหนังสือธรรมะบ้าง มีความสุขที่ได้ทำบุญ มีความสุขที่ได้ปฏิบัติสมาธิ เพราะสมาธิทำให้คิดมีเหตุผลมากขึ้น แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ตั้งแต่ทำเกษตรอินทรีย์ว่า มีความคิดที่เป็นระบบมากขึ้น จะทำอะไรก็คิดถึงเหตุและผลที่ตามมาเสมอ ทำผิดก็แก้ไขใหม่จนถูก”^{๓๐}

^{๒๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๖ , ๖, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๓๐} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๖ , ๖, เมษายน ๒๕๖๖.

สิ่งแวดล้อมทุกวันนี้ดีขึ้นมาก เราโชคดีที่อยู่พื้นที่ที่มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี แต่ก็ไม่ได้ช่วงหน้าฝน ฝนตกที่ไร่น้ำท่วมตลอด แต่ก็ถือว่าโชคดีกว่าหลายๆ พื้นที่ที่ฝนไม่ตก ไม่มีน้ำทำเกษตร บางที่น้ำท่วมขังตลอดทำเกษตรไม่ได้ ก็ต้องทำประมงไปก็มี

ความภาคภูมิใจ คือ ได้ทำในสิ่งที่รัก มีเงินใช้ ไม่มีหนี้สินและมีครอบครัวที่อบอุ่น ทำอะไรก็ช่างต้องใจรักถึงจะสำเร็จ รักอาชีพ รักตัวเอง รักครอบครัว รักคนอื่น ๆ จนมีอยู่ทุกวันนี้เพราะใจเรามีสิ่งเหล่านี้

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น ต้องรู้จักหา รู้จักเก็บ รู้จักใช้ ใช้เท่าที่มีเท่าที่จำเป็น ทำบัญชีครัวเรือนนี้ก็สำคัญ ต้องทำไม่ทำไม่ได้เราจะได้รับรู้รายรับรายจ่ายของเราในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี ต้องรู้จักทำสิ่งเหล่านี้ละ ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว ไม่มีโรค ไม่มีหนี้ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เขาเรียกประชุมเราก็ไปประชุม เขาให้อบรมเราก็ไปอบรม หาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอด

ข้อแนะนำของเกษตรกร คือ ไม่ควรทำเกษตรโดยใช้สารเคมีมากเกินไปหรือควรเลิกใช้ไปเลยจะดีมาก เพราะทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตตนเองและผู้อื่น ทั้งมีผลให้สัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในดินในน้ำก็ตายไปด้วย มีผลเสียต่อสุขภาพร่างกาย อยากให้เกษตรกรทุกคนถือคติว่า “เราจะทำทุกคำที่พ่อบอก เราจะทำทุกอย่างที่พ่อสอน”

สรุปเกษตรกรรายที่ ๖ ประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม มาตั้งแต่วัยเด็ก มีความรักในอาชีพ สมัยก่อนเคยใช้สารเคมีโดยตลอด มีหนี้สินอย่างต่อเนื่อง ไม่เคยปลอดหนี้ ได้รับการชักชวนจากเพื่อนที่ทำเกษตรอินทรีย์ จึงสนใจเรียนรู้และทำเกษตรอินทรีย์จนประสบความสำเร็จ ไม่มีหนี้สินร่างกายแข็งแรง ครอบครัวมีสุข มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ยึดหลักการดำเนินชีวิตตามพระราชดำริพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อยู่แบบพอเพียงคุณภาพชีวิตที่ดีก็ตามมา มีความซื่อสัตย์ สร้างความไว้วางใจในคุณภาพผลผลิตที่ได้มาตรฐาน

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๗

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๗ เป็นหญิงปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๒/๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ทำอย่างอื่น อาศัยอยู่กับสามีอายุ ๖๘ ปี อาชีพทำเกษตรอินทรีย์ รายได้หลักของครอบครัวคือ การขายข้าว ขายอ้อยและผัก

ปัจจุบันไม่มีหนี้ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก ๆ มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

สมัยก่อนประมาณ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว เคยทำงานก่อสร้างมาก่อน เพราะไม่มีงานทำตามผู้อื่นมาทำงานในกรุงเทพฯ รับจ้างทำงานก่อสร้างได้เงินเดือน เดือนละ ๑,๒๕๐ บาท แต่ค่าใช้จ่าย

สูง รายได้ไม่พอรายจ่ายในแต่ละวัน อีกทั้งต้องส่งเงินมาให้พ่อกับแม่ที่ทำเกษตรอยู่ที่บ้าน สมัยนั้นทุกข์ยากมาก สุขภาพร่างกายก็แย่มากเพราะเจอแต่ฝุ่นจากงานก่อสร้างทุกวัน จนรู้สึกได้ว่าปอดไม่ดี เป็นโรคไอเรื้อรัง จนบิดาเสียชีวิตและงานก่อสร้างไม่ค่อยมี บางทีไม่มีงานเลย ก็เลยตัดสินใจกลับมาอยู่กับมารดาและมาทำเกษตรอยู่ที่บ้าน

ตอนนั้นก็ทำเหมือนเกษตรกรรายอื่นๆ คือใช้สารเคมี เพื่อให้พืชผักเราสวย ได้ปริมาณมากๆ ช่วยกันทำอยู่ ๓ คน กับภรรยาและแม่ จนกระทั่งแม่เสียชีวิตด้วยโรคติดเชื้อในกระแสเลือด ก็เลยมาคุยกับภรรยาว่า เราทำเกษตรไม่ได้เงินเลยมีแต่หนี้ สุขภาพก็ไม่ดี คนในครอบครัวก็ตายจากไปทีละคนเลยหันมาปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกอ้อย แบบไร้สารเคมี ค่อยๆ ปรับ ค่อยๆ เปลี่ยนจนเป็นเกษตรอินทรีย์สมบูรณ์ ในสมัย ๒๐ กว่าปีที่แล้ว ช่วยกันทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่นั้นมา

ในชุมชนสมัยนั้นโจรผู้ร้ายไม่มี เพราะต่างคนต่างทำมาหากินกัน ไม่มีอะไรให้โจรมาลักหรือมีของหายบ้างก็ไม่มาก ไม่ได้ทำกำแพงกันรอบบ้าน แต่อาศัยเพื่อนบ้านช่วยๆ กันดูมีอะไรก็แบ่งปันกัน เขามีบวบเขาก็เอามาให้เรา เรามีแตงกวาก็เอาไปให้เขา สมัยก่อนทำแบบนี้สิ่งแวดล้อมก็ไม่ดี เพราะมีอยู่ไม่กี่หลังที่ทำเกษตรแบบอินทรีย์ มีแต่ละองของสารเคมีทั้งนั้น

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์จริงๆ จังๆ ได้ประมาณ ๒๔ ปี สาเหตุที่เปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เพราะครอบครัวข้างเสียชีวิตไปทีละคน โดยเฉพาะหลังจากที่บิดาเสียไม่นาน มารดาก็มาเสียชีวิต ทำให้รู้สึกว่าชีวิตคนเรานี้สั้นจริงๆ จะตายวันตายพรุ่งก็ไม่อาจรู้ได้ ประกอบกับสุขภาพของตนเองก็ไม่แข็งแรง มีอาการไอเรื้อรังไม่หายขาด จึงตัดสินใจหันมาทำเกษตรอินทรีย์

ในช่วงทำเกษตรอินทรีย์ใหม่ๆ ก็ลองถูกลองผิดอยู่หลายรอบเหมือนกัน จนเข้าร่วมกับเกษตรจังหวัดเข้าอบรมอยู่หลายครั้ง ก็เอาความรู้มาปรับใช้กับพืชผักเรา ตั้งแต่ปลูกพืชตระกูลถั่วอ้อยเพื่อเป็นกำแพงกันสารเคมีที่มาจากที่อื่น ปลูกผักในระบบปิด ปลูกผักตระกูลที่พวกแมลงศัตรูพืชมันไม่ชอบ ขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ ขุดคลองรอบแปลงปลูก ช่วยกันจนดีขึ้น

ปกติแล้วครอบครัวจะทำบุญประจำอยู่แล้ว ว่างจากการทำเกษตรโดยเฉพาะทุกวันพระต้องทำปิ่นโตไปที่วัด เป็นคนชอบฟังพระเทศน์และชอบนั่งสมาธิ เคยไปเข้าอบรมสมาธิ ๑๕ วัน บ้าง ๑ เดือนบ้างแล้วแต่โอกาสเพราะลูก ๆ โตกันหมดแล้ว อยู่แต่ตาก็บยายเลยมีเวลาว่างมากหนอยก็นำคำสอนทางศาสนามาใช้ในชีวิตเป็นประจำโดยเฉพาะเราทำอะไรต้องบริสุทธิ์ไม่คดโกงไม่ทุจริตต่ออาชีพของเราเอง ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่พูดโกหก ไม่ดื่มเหล้าเสพยาต่าง ๆ เรื่องนี้ตายายจะทำประจำกัน โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เรากินได้ คนอื่นก็กินได้ เราก็สุขภาพดี คนอื่นก็สุขภาพดี เเท่านี้ก็มีมีความสุขแล้ว

มีปัญหา อุปสรรคในการทำเกษตรอินทรีย์ก็จะเจอพวกหนอน แมลงศัตรูพืช โรคพืชบ้าง แก้ไขปัญหาด้วยการทำน้ำหมักเอง ทำปุ๋ยหมักเอง โดยเน้นปุ๋ยพืชสดและจากมูลสัตว์ ป้อนกันหนอน ป้อนกันแมลง บำรุงต้นไม้ ปลูกผักกลางมุ้ง ปลูกอ้อยเป็นกำแพงกันสารเคมีจากที่อื่น ผลที่ได้ก็

ทำให้ผักกรอบ สวย อยู่ได้นานไม่เน่าง่าย และราคาดีมีคนซื้อเยอะ ปลุกไม่ทันขาย เพราะเราเน้นคุณภาพไม่ได้เน้นปริมาณ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“วิธีการ หลักการ การทำเกษตรอินทรีย์ในด้านการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย คือ ทำเกษตรอินทรีย์มีปลูกข้าว และปลูกผักสวนครัวทุกชนิด ทั้งกินเองและขาย ส่วนมากก็ตัดขายเลยไม่มีการแปรรูปใดๆ มีคนมารับไปขายอีกที เราทำเท่าที่ทำได้ไม่ได้เน้นเยอะแต่เน้นคุณภาพเพราะเรากินเองด้วยเลยต้องดูแลดีๆ”^{๓๑}

การปลูกผักในมุ้งเพื่อป้องกันสารเคมีที่ปลิวมากับลมและป้องกันแมลงต่างๆ ปลูกพืชไม่ซ้ากันอยากปลูกอะไรก็ปลูก ปลูกผักที่เราได้กินด้วย ใส่ปุ๋ยหมักเองบำรุงดินหน่อย ตรวจสอบสภาพดินเป็นประจำเพราะเป็นสมาชิกเกษตรอำเภออยู่แล้ว จำหน่ายด้วยการตัดขายซึ่งเป็นกิโล มีคนมารับไปขายอีกทีหนึ่ง บางทีเก็บให้เขาไม่ทัน คนซื้อเขาก็ช่วยเราเก็บ เพราะทำแบบธุรกิจครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่วยกันปลูกเองที่บ้าน ช่วยกันทำ ๒ ตายายบางทีหลานมาช่วยบ้างถ้าเขาว่างจากเรียนหนังสือเขาก็มาช่วย และมีคนมารับไปขายที่โรงแรมสามพราน ขายทุกเสาร์-อาทิตย์ ขายตามห้างแม่คเณลบ้าง เราไม่ได้ไปขายเอง มีคนมารับซื้อถึงที่”^{๓๒}

หลักในการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายคือ ต้องคอยดูแลเอาใจใส่เพื่อป้องกันหนอนหรือศัตรูพืชต่างๆ และไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด เมื่อก่อนใช้สารเคมีบ่อย ๆ สุขภาพก็ไม่ดี สภาพดินก็ไม่ดี หมามาแวกก็แยะไปหมด การจำหน่ายก็ตามราคาแม่ค้ามาเสนอ ใครให้ราคาดีก็ขายให้เขา แต่ส่วนมากจะเป็นเจ้าประจำที่มาซื้อกันเป็นประจำอยู่แล้ว

หลักการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายทางศาสนา คือ ชอบทำบุญอยู่แล้ว มีมากก็แจกเพื่อนบ้าน ขายให้เขาก็แถมให้เขาอีก ไม่มีขาดทุนไม่รู้จกคำว่า “ขาดทุน” เพราะเราได้กำไรคือความรู้สึกทางใจมีความสุขก็พอ ผลิตด้วยความใส่ใจ ไม่โกหกผู้บริโภค และไม่โกงราคา คือซื้อสัตย์สุจริตไม่คดโกง ที่สำคัญผักเราปราศจากสารเคมีร้อยเปอร์เซ็นต์แน่นอนเพราะทำเองผลิตเอง และได้รับใบรับรองเกษตรอินทรีย์ด้วย

การผลิต การแปรรูป การจำหน่ายมีปัญหา อุปสรรคคือ ก็มีเรื่องหนอนที่ชอบมากัดกินผัก เราช่วยกันทำเท่าที่มีกำลังทำได้ ส่วนเรื่องการจำหน่ายก็บางทีผลผลิตมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของแม่ค้าเขาเพราะเราทำกันอยู่ ๒ คน ปลุกไม่ทันขาย หน้าฝนเน้นปลูกผักที่ทนน้ำ เพราะน้ำท่วมตลอด ต้องสูบน้ำออกตอนหน้าฝน

ความสุขโดยรวมคือ ตากับยายเป็นเกษตรกรต่อจากรุ่นพ่อแม่ ทำมาเป็น ๒๐ กว่าปีแล้ว เกษตรอินทรีย์นี้ อยู่กับผักที่เราปลูก ฝัสดูมันเติบโตและได้กินมัน เก็บขายก็มีความสุข ได้กินผักที่

^{๓๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๗ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๓๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๗ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

มีคุณภาพปลอดภัยทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงมีเงินเก็บ อยู่แบบพอเพียงอยู่กับครอบครัวมีความสุขแล้ว

การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้เกิดความยั่งยืน คือ ผลิตด้วยใจรักคือทุ่มเทใจให้กับการทำเกษตรอินทรีย์ เรียนรู้ให้มากแล้วนำมาใช้ให้รู้วิธีการ เช่น การปลูกในมุ้งเพื่อป้องกันหนอน ปลูกอ้อยกันบ้าง ต้องใส่ใจทุกขั้นตอนในการผลิตและไม่ใช้สารเคมีในการผลิต การจำหน่ายก็ไม่ต้องราคาสูงจนเกินไปอาจทำให้เสียลูกค้าได้

ส่วนมากกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์จะช่วยกันเอง มีเกษตรจังหวัดเข้ามาให้ความรู้บ้าง บริษัทเอกชนเข้ามารับซื้อผักไปขายบ้าง

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อหันมาทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ก็ดีมีความสุขดี ได้ทำเกษตรอินทรีย์มา ๒๐ กว่าปีแล้ว ก็มีความสุขดี สุขภาพก็ดี ไม่มีหนี้สินใดๆ มีเงินเก็บ ใช้ชีวิตแบบพอเพียงที่รัชกาลที่ ๙ ท่านสั่งสอนไว้ มีความสุขทั้งครอบครัว สุขภาพร่างกายแข็งแรงปกติ ไม่ค่อยได้ไปหาหมอ เพราะส่วนมากเจ็บใช้ธรรมดาไม่มาก ซ้อมยามากินก็หายแล้ว พวกลูก ๆ ก็โตมีครอบครัวกันไปหมดแล้ว หลานก็เรียนหนังสืออยู่ หากมีเวลาว่างก็มาช่วยปลูกผัก รดน้ำผัก เก็บผักบ้าง

เนื่องจากเป็นครอบครัวชาวพุทธ จึงไปทำบุญที่วัดบ่อย มีความสบายใจที่ได้ไปวัดทำบุญ นั่งสมาธิก่อนนอนเป็นประจำ บางครั้งก็ไปบรณนั่งสมาธิ ๑๕ วันบ้าง ๑ เดือนบ้าง ส่วนมากจะไปที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีเพื่อนในหมู่บ้านชักชวนไป ซึ่งก็มีโอกาสปฏิบัติเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาก็ทำให้รู้อะไรหลาย ๆ อย่างเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ทำถูกบ้างผิดบ้างก็แก้ไข จนตอนนี้ทำเกษตรอินทรีย์ได้ดีไม่ค่อยมีปัญหา มีก็แก้ไขมันเท่านั้นเอง ให้ขยันและอดทนสู้ก็พอ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความภาคภูมิใจ คือภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่เรารักและได้มีเวลาอยู่กับครอบครัว มีความสุขในการได้ปลูกผัก ได้ดูแลมันและเก็บมากินมาขาย อยากแนะนำให้คนทำเกษตรอินทรีย์ว่าอย่าท้อ ให้ขยันและอดทน ทำที่เราทำได้ มีปัญหาที่แก้มันสู้กับมันเดี๋ยวก็ตัวเอง”^{๓๓}

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นคือ มีการจดบันทึกรายรับรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมาก ใช้ชีวิตแบบพอเพียงจะทำให้ไม่มีหนี้สิน เรามีก็แบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เขามีเขาก็เอามาให้เราแบ่งปันกันไป สิ่งแวดล้อมในชุมชนก็ดีขึ้นหลังจากมีหลาย ๆ บ้านมาทำเกษตรอินทรีย์ มีความสุขเวลาเห็นหลายๆ ครอบครัวเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

^{๓๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว รายที่ ๗, ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

“ความสุขโดยรวม คือได้ปลูกผักที่เราชอบกิน ได้กินผักที่เราปลูกเอง อยู่กับครอบครัว ไม่เจ็บ ไม่มีหนี้ เเท่านี้ก็มีสุขมากแล้ว เพราะเราเกิดมาเป็นลูกหลานเกษตรกร เราก็ชอบทำเกษตร ชอบกินผัก ทำในสิ่งที่เรารัก ชอบในสิ่งที่เราทำมีความสุขดี”^{๓๔}

การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้มีความยั่งยืนตลอดไป การทำเกษตรอินทรีย์ ต้องมีใจรัก มีความอดทน ความขยัน การอดออม ไม่กู้หนี้ยืมสิน มีเท่าที่จำเป็น ใช้เท่าที่จำเป็น และพึ่งพาอาศัยตนเองเป็นหลัก อย่าหวังพึ่งผู้อื่น ถ้าคนอื่นขอความช่วยเหลือจากเรา ก็ช่วยเท่าที่เราช่วยได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำเกษตรอินทรีย์ คือทำทุกอย่างอย่างด้วยใจรัก และซื่อสัตย์ ต่ออาชีพ ไม่คดโกง ใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเก็บออมในยามแก่เฒ่าเพื่อไม่เป็นภาระแก่ผู้ใด ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่พึ่งสารเคมีทุกชนิด สุขภาพของตนเองและผู้อื่นก็ดีด้วย ใช้ชีวิตให้เป็น ก็จะมีสุข ครอบครัวเป็นสุข เพื่อนบ้านเป็นสุข คนอื่น ๆ ก็มีความสุข

สรุปเกษตรกรรายที่ ๗ เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการทำเกษตรอินทรีย์ ด้วยประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ ๒๔ ปี ลองถูกลองผิดมา อาศัยประสบการณ์ตรง และประสบการณ์จากการเข้าอบรม จนได้รับใบรับรองมาตรฐานสากลเกษตรอินทรีย์ เป็นผู้มีความสุขดี ชอบทำบุญและปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะตอนที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ แสดงความดีใจที่มีพระคุณเจ้าไปหาถึงที่บ้าน ให้การต้อนรับอย่างดี มีความเป็นกันเองและให้ข้อมูลทุกอย่างเต็มที่ สีสหน้าและแววตาดีมีความสุขจากการทำอาชีพเกษตรอินทรีย์ “การได้ปลูกผักและเฝ้าดูเขาเจริญเติบโตคือความสุขของป่า” นี่คือการกล่าวของคุณป่าหลังจากที่ให้ข้อมูลแล้ว

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๘

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๘ ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕/๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ทำอย่างอื่น

มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๔ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

๑. ภรรยา อายุ ๖๕ ปี อาชีพทำเกษตรอินทรีย์
๒. ลูกสาว อายุ ๔๒ ปี อาชีพพนักงานบริษัท
๓. ลูกชาย อายุ ๓๖ ปี อาชีพพนักงานบริษัท

^{๓๔} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว รายที่ ๗, ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

รายได้หลักของครอบครัว คือ ได้จากการทำเกษตร ปัจจุบันไม่มีหนี้ สุขภาพร่างกายไม่ค่อยดี มีโรคความดัน โรคหัวใจ และโรคไขมัน สภาพจิตใจดีมีความสุขดี

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

เมื่อก่อนประกอบอาชีพเกษตรกร ตามรุ่นพ่อรุ่นแม่ ทำมาตั้งแต่วัยเด็ก มีปลูกผักคะน้า ผักบุ้ง ผักกาดขาว หน่อไม้ฝรั่ง ต้นหอมผักชี เป็นต้น และเลี้ยงกบขาย ทำเกษตรเคมีเหมือนเกษตรกรอื่นๆ เพราะเคยปฏิบัติมาเช่นนั้น เนื่องจากมีการใช้สารเคมีในการเกษตรมานานหลายสิบปี ทำให้หน้าดินเสีย คือ ดินแห้งและแข็งไม่อุ้มน้ำ ปลูกอะไรก็ไม่งาม มีผลให้ขาดทุนมาโดยตลอด ต้องกู้ยืมเงินจาก ธกส. มาลงทุนและขาดทุนเรื่อยมา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“สมัยก่อนเมื่อฝนตกดินไม่อุ้มน้ำ ชับน้ำไม่อยู่ ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ จึงปรึกษาหารือกันกับเพื่อนๆ ที่ทำเกษตรเหมือนกัน ชักชวนกันมาอบรม ทำอาชีพปลูกถั่วลิสง ทำแบบปุ๋ยตายาย ทำไปเรื่อย ๆ ไม่ผูกมัดอะไรกันในตอนนั้น”^{๓๕}

ได้เข้ารับการอบรมที่เกษตรจังหวัดนครราชสีมา จึงรู้ว่าดินเสียเพราะปุ๋ยเคมี ทำให้หน้าดินเสีย ฝนตกจะไม่ดูดซึม น้ำจะไหลผ่าน เลยทำปุ๋ยขี้วัว ขี้ควายกันขึ้นมา ศึกษาอบรมมาจากหลายที่ รวมกลุ่มสมาชิก มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใช้ขี้วัว ขี้ไก่ ปัจจุบันขี้ไก่ ขี้วัว ขี้ควายมีราคาแพง นำขี้ไก่มาหว่าน ค่อย ๆ ลด ละ เลิกปุ๋ยเคมีวิทยาศาสตร์ เกษตรกรเริ่มตื่นตัวแข่งขันกัน ลงทุนน้อยผลกำไรเยอะ ปัจจุบันคนเริ่มหันมาทำอินทรีย์มากแล้ว เศรษฐกิจเริ่มดี ครอบครัวก็ดีขึ้นมากสามีภรรยาลูกทั้ง ๒ คน ทุกคนจบปริญญาตรีกันทั้งหมด

สัตว์ที่เคยเลี้ยงคือ ควาย วัว และกบ ตอนนั้นไม่ได้เลี้ยง เพราะดูแลลำบาก แต่ก่อนเลี้ยงไว้จำนวนมาก ดูแลไม่ทั่วถึง กลัวขโมย โจร จึงเลิกไปไม่เลี้ยงต่ออีก เลี้ยงแล้วเกิดความสงสาร ซื้อเขามาต้องดูแลให้ดี ปัจจุบันไม่จึงไม่เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย มีเลี้ยงปลาไว้ดูเล่น แต่ไม่กินและไม่ขาย เพราะเลี้ยงแล้วก็มีคามผูกพัน

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๓ ทำมาได้ประมาณ ๘ ปี ด้วยเหตุที่หน้าดินเสียไม่ชับน้ำ ปลูกอะไรก็ไม่งาม ทำให้ขาดทุนโดยตลอด เลยเข้าอบรมปรึกษาปัญหาดินกับทางเกษตรจังหวัด ทำการปลูกถั่วลิสงเพื่อปรับสภาพหน้าดิน และไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด ใช้เพียงปุ๋ยคอกและปุ๋ยพืชสดหมัก ทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้รดหน้าดิน จนดินเริ่มกลับมาดี แต่เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๔ เกิดน้ำท่วมอย่างหนัก ช่วงนั้นประสบความยากลำบากกันมากต้องไปอาศัยอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด พอน้ำลดจึงพลิกโอกาสเปลี่ยนเป็นการทำเกษตรอินทรีย์โดยสมบูรณ์

ครอบครัวเป็นครอบครัวพุทธ มีโอกาสที่ไปวัดทำบุญกันตลอด โดยเฉพาะวันพระใหญ่ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา เช่นนี้ก็ไปกันทั้งครอบครัว เมื่อก่อนเคยเลี้ยงวัวควาย กบไว้ขายและกินด้วย

^{๓๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่ ๘ , ๑๐, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

คือเลี้ยงตามพ่อแม่มา เขาพาเลี้ยงเราก็ก็นเลี้ยง เพราะตอนนั้นครอบครัวไม่ค่อยมีเงินกัน ทำอะไรที่ได้เงิน ก็ทำหมด แต่ตอนนี้หนี้สินไม่มี พอมีเงินเก็บบ้าง เลยเลิกเลี้ยงสัตว์ไว้กินหรือขาย เรามีบ่อปลาขุดสระไว้ เก็บน้ำช่วงหน้าแล้ง เลยเอาปลาตุ๊ก ปลาไนล ปลาตะเพียนมาปล่อยเลี้ยงเขาไว้ดูเล่น เห็นเขาแย่งกินอาหารกันแล้วก็มีความสุขเพลินดี ไม่ฆ่าไม่กินไม่ขายเพราะสงสารมัน เลี้ยงเขามาแล้วผูกพันเหมือนคน ในครอบครัวเรา กลัวบาปด้วย เพราะการทำเกษตรอินทรีย์เป็นการรักษาศีลไปในตัวด้วย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“การทำเกษตรอินทรีย์ผมว่ามันก็เป็นแนวพุทธอยู่แล้วนะ เราเน้นปลูกพืชที่หลากหลายปะปนกัน ส่วนมากจะเป็นพืชสวนครัวที่คนทั่วๆ ไปเขาชอบกินกัน เราปลูกเองกินเองขายเอง คือทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำ ความสัมพันธ์ของครอบครัวก็ดี มีทะเลาะกันบ้างธรรมดา แต่ก็รักใคร่กันดี ในชุมชนก็ไม่ค่อยมีเหตุอะไร คนในชุมชนช่วยกันดูแล”^{๓๖}

ปัญหาที่คนทำเกษตรอินทรีย์ประสบเหมือนกันหมดคือ ปัญหาเรื่องแมลงศัตรูพืช โรคพืช สภาพลมฟ้าอากาศที่คาดคะเนไม่ได้ เช่น บางทีฝนตกหนัก มีลมแรง แดดแรงมาก สถานการณ์เหล่านี้ทำให้พืชเจริญเติบโตช้า ตายหรือเสียหายได้ ต้องช่วยกันดูแล มีปัญหาอะไรก็แก้ไข ไปตามเรื่องนั้นๆ

หลักและวิธีการการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เราเน้นปลูกพืชที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วขาดไม่ได้ พืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น ตะไคร้ แดงกวา-แตงร้าน ฟักทอง แตงโม ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดข้าวเหนียว แพง และ ถั่วฝักยาว ปรับดินเตรียมแปลงปลูก ลงทุนทำระบบน้ำหยด เพื่อให้รากพืชส่งผ่านทางท่อ และปล่อยน้ำออกทางหัวหยดน้ำ ซึ่งติดตั้งไว้บริเวณโคนต้นพืช น้ำจะหยดซึมลงไปที่บริเวณรากของต้นพืชอย่างช้าๆ และสม่ำเสมอ ช่วยให้ดินมีความชื้นคงที่ พืชได้รับน้ำในปริมาณที่เหมาะสมและสม่ำเสมอทั้งแปลง ช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน บำรุงรักษาระบบง่าย แถมควบคุมวัชพืชได้ง่ายอีกต่างหาก และเราจะปลูกพืชที่ชอบน้ำด้วย เช่น ผักกูด ใบเตย ผักกระเฉด และพวกที่เจอน้ำท่วมขังเมื่อตายแล้วเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น มะระขึ้นนก ยานาง พวกทนน้ำ เช่น มะกรูด มะนาว จะปลูกพืชหลากหลายชนิด “เราปลูกอะไรก็ได้กินอย่างนั้น เราอยากกินอะไรก็ให้ปลูกสิ่งนั้น” โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์เน้นตัดขายเลยที่หน้าสวน ให้พ่อค้าแม่ค้ามารับเอาที่หน้าสวนเลย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“การแปรรูป ที่บ้านเน้นตัดขายสด ขายยกกิโล ไม่ได้แปรรูปอะไร ขายให้พ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำ เขาก็เอาไปขายต่อ เราอยู่ได้เขาก็อยู่ได้ เรามีสุขภาพดี คนกินผักเราก็สุขภาพดีด้วย”^{๓๗}

^{๓๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๘ , ๑๐, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๓๗} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๘ , ๑๐, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

ความสุขโดยรวมคือ การได้ปลูกผักไว้กินเองและให้คนอื่นกิน ทำเองทุกขั้นตอน สุขภาพเรดีก็อยากให้สุขภาพคนที่กินผักเรดีด้วย ทำชีวิตให้พอเพียง ให้รู้จักคำว่า “พอ” แบ่งปันเมื่อมีโอกาส ความสุขมีเท่านี้

การทำให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านการผลิต แปรรูป และจำหน่าย คือต้องพยายามเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจดิน ฟ้า อากาศ เข้าใจพืชผักที่เราจะปลูก ต้องรู้จักเรียนรู้หาความรู้อยู่ตลอดเวลา เพราะการทำเกษตรนี้มันมีอะไรใหม่ๆ เข้ามาเสมอ ทั้งด้านเทคโนโลยี และความรู้มันเกิดขึ้นตลอดเวลา ความขยัน อดทน ซื่อสัตย์กับตัวเองและผู้ซื้อ ผู้บริโภค ทำเสียแค่ครั้งเดียวอาจไม่ได้รับความไว้วางใจจากเขาอีกเลย

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ได้ผลคือ ทำให้ครอบครัวมีความสุข ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง นำผักที่ปลูกมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุด นำมาบริโภคเอง นำมาแจกเพื่อนบ้าน นำมาขายเพื่อมีเงินใช้จ่ายในส่วนอื่น มีเงินเก็บไม่มีหนี้สิน ร่างกายแข็งแรงไม่มีโรค คนในครอบครัวเรียนสำเร็จชั้นอุดมศึกษาตามความสนใจกันทั้งหมด มีความรู้ใช้ชีวิตพอเพียงอยู่กับครอบครัวที่อบอุ่น

ครอบครัวชอบทำบุญ ถึงประเพณีเทศกาลทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ ก็จะไปวัดไปทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม รักษาศีล มีความสุขที่ได้ไปทำบุญร่วมกัน โดยเฉพาะระบบความคิดความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้ ผม ภรรยาและลูกทั้ง ๒ เรียนจบปริญญากันมาทั้งหมด ชอบการศึกษา การเรียนรู้ทั้งครอบครัว เพราะมันทำให้เราอยู่ในเรื่องที่เราไม่รู้ และนำเอาความรู้นั้นๆ มาใช้ในการทำเกษตร ทุกอย่างมันสัมพันธ์กันทั้งหมด ไม่ว่าจะผลิต จะแปรรูป และจำหน่าย หากเรารู้และเข้าใจกระบวนการเหล่านี้ก็ไม่ยากที่เราจะประสบความสำเร็จในอาชีพเกษตรกร

สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ดีมาก ทั้งอากาศ แหล่งน้ำ พื้นดิน พืชผักต่างๆ เพราะทำให้ทุกอย่างปลอดภัยหมด ดีใจและภูมิใจมากในฐานะที่เราเป็นลูกหลานเกษตรกร ทำเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จ คือความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความภาคภูมิใจ ในการทำเกษตรอินทรีย์จนสำเร็จ คือได้ทำในสิ่งที่รัก รักในการอยู่กับธรรมชาติอยู่กับพืชกับผักกับต้นไม้ เราสามารถทำให้พื้นที่ที่เราอยู่นี้ปลอดภัยหมด คือความภาคภูมิใจของผม”^{๓๘}

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น คือต้องรู้จักแสวงหาความรู้ในเรื่องที่เราทำ เมื่อเรามีความรู้ ก็จะสำเร็จเอง แต่ความอดทน ความขยันนี้ต้องมีด้วย ทำบัญชีรายรับรายจ่ายทำทุกวัน เราจะได้รู้ว่าเราต้องใช้เท่าไร ต้องเก็บเท่าไร ใช้เท่าที่จำเป็นอันนี้ก็สำคัญ คนสมัยใหม่อยากได้นั้น

^{๓๘} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอลำปางน้ำเขียว รายที่ ๙, ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

อยากได้นี้ ทั้งๆ ที่ของเก่าก็ใช้ได้ ยังไม่พัง ก็อยากเปลี่ยนเป็นรุ่นใหม่ๆ รุ่นใหม่ๆ ราคามันก็สูง เราใช้เท่าที่มี ใช้เท่าที่จำเป็น ไม่ต้องไปตามกระแสตามคนอื่นเขา เราตามเขาไม่ทันหรอกเพราะเงินในกระเป๋าเราจะหมดก่อน ใช้ชีวิตให้เป็นธรรมชาติที่สุด อยู่กับธรรมชาติให้เป็น คุณภาพชีวิตก็จะตามมาเอง

ข้อเสนอแนะ อาชีพเกษตรกรนั้นมีความยั่งยืนที่สุด อยากให้ลูกหลานเยาวชนและคนไทยหันมาสนใจเกษตรกร

และฟื้นฟูเกษตรกร โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง ทำเกษตรอินทรีย์ไร้สารเคมี เพื่อสุขภาพตนเองเพื่อสุขภาพผู้อื่น เพราะเป็นอาชีพอิสระไม่ต้องไปเป็นลูกจ้างใคร ถ้ามีความต้องการ อยากรับประทานอะไร ก็สามารถที่ปลูกกินได้ตามความต้องการ ขยันมากก็ได้มาก แต่ต้องขยันให้เป็น ทำให้ถูก แล้วความสำเร็จจะตามมาเอง

สรุปเกษตรกรรายที่ ๘ เป็นเกษตรกรอีกรายหนึ่งที่ทำเกษตรอินทรีย์จนสำเร็จ ด้วยการลองถูกลองผิดมา จนสนใจเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งประสบการณ์ที่สั่งสมมาและความรู้จากการศึกษาเล่าเรียน จากการเข้าประชุม อบรม สัมมนาจนเกิดองค์ความรู้มากมาย และเป็นผู้ที่ส่งเสริมให้คนในครอบครัวได้เรียนจนจบปริญญาตรีทั้งหมด เมื่อเกิดความรู้แล้วก็นำมาปรับใช้ในชีวิตจริงจนประสบความสำเร็จทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น สุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี มีความสุข มีความรอบรู้ สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยดี โดยยึดหลักคำสอนของพ่อหลวง รัชกาลที่ ๙ คือ ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๙

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๙ ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๒/๖ หมู่ที่ ๑ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างเดียวไม่ได้ทำอย่างอื่น หน้าที่ทางสังคมเป็นประชาสัมพันธ์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๔ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

๑. บิดา อายุ ๘๔ ปี อาชีพช่วยทำเกษตรอินทรีย์อยู่ที่บ้าน
๒. ภรรยา อายุ ๕๐ ปี อาชีพทำเกษตรอินทรีย์ที่บ้าน
๓. ลูกชาย อายุ ๓๒ ปี อาชีพพนักงานบริษัท

รายได้หลักของครอบครัวคือ การขายผัก ปัจจุบันไม่มีหนี้ มีสุขภาพร่างกายดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยหนักๆ มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

เป็นครอบครัวชาวพุทธ ชอบทำบุญกันตามปกติ เช่น ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ทำบุญวันเกิด และช่วยงานต่างๆ ของวัด ชุมชนที่อยู่อาศัย ไม่มีปัญหาอะไร เจ็บสงบดี เพราะต่างคนต่างทำอาชีพของตนเองไป ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร ขโมยก็มีน้อยมาก ต่างคนต่างอยู่ต่างทำงานของใครของมัน ไม่ค่อยได้สนใจกัน มีเวลาว่างถึงมาพูดคุยกันบ้าง

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

สมัยก่อนนั้น ทำเกษตร ปลูกพืชทำนาตามบรรพบุรุษ คนในครอบครัวจะช่วยกันทำ ตอนนั้นบุตรชายยังไม่ได้ทำงานประจำก็ช่วยทำด้วย เมื่อก่อนเน้นซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงวัชพืชต่างๆ จากพ่อค้าที่เข้ามาขายให้ถึงที่ พ่อขายได้แล้วก็ค่อยจ่ายเงินคืนเขาไป ซึ่งทำแบบนี้มานาน โดยจะปลูกข้าว ๓ ไร่ และที่เหลือปลูกผักสวนครัวต่างๆ ประมาณ ๓ งาน เน้นปลูกจำนวนมาก เร่งให้โตเร็วๆ ขายได้เร็วๆ เพื่อมีเงินส่งคืนค่ายา ค่าปุ๋ย เมื่อหักค่าใช้จ่ายทุกอย่างออกแล้ว เหลือเงินเพียงไม่กี่พัน แม้ว่าจะพออยู่ได้ แต่เหน็ดเหนื่อยมาก สุขภาพก็ไม่ดี ต้องไปพบแพทย์ตลอด เพราะต้องคลุกคลีอยู่กับสารเคมีทุกวัน หนี้สินก็ต้องจ่ายให้พ่อค้าที่เข้ามาขายปุ๋ยขายยาแบบผ่อนจ่ายที่เดียวตอนขายผลผลิตแล้ว แต่ราคาก็จะสูงกว่าท้องตลาดมาก

ปัญหา อุปสรรค คือ หน้าฝนมีน้ำท่วมขังตลอด ต้องขุดคลองรอบแปลงผักไว้เพื่อไม่ให้หน้าท่วมผัก หากมีน้ำท่วมมาก ก็ใช้เครื่องสูบน้ำออก หน้าฝนนี้มักจะทำเกษตรไม่ค่อยได้ จะปลูกผักให้น้อยลง เพื่อจะได้ดูแลได้สะดวกและพยายามลดต้นทุนทุกอย่าง แต่ก็พอได้เก็บขายได้บ้าง

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๓ เป็นระยะเวลา ๘ ปี เหตุผลในการหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพราะเรื่องสุขภาพเป็นประการสำคัญ เมื่อก่อนต้องไปหาหมอประจำ จะปวดหัวคลื่นไส้อาเจียนบ่อย บางครั้งก็หน้ามืดไปเฉยๆ และเห็นเพื่อนที่เขาทำเกษตรอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว เห็นเขาสุขภาพไม่เป็นอะไรเลย แกรมขายผักได้ตลอดปลูกจนไม่พอขาย เลยหันมาปลูกผักอินทรีย์ดีกว่า ตอนแรกๆ ก็ไปศึกษาจากเพื่อนก่อน ไปดูเขาปลูกเขาขาย หลังจากนั้นก็มาทำเอง และเข้าอบรมกับเกษตรจังหวัด เอาความรู้มาทำที่บ้าน จนเริ่มดีขึ้น สุขภาพก็ดี รายรับก็ดี มีเงินเหลือเก็บมากขึ้น คือการไม่เบียดเบียนชีวิตตนเองและผู้อื่น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักในการทำเกษตรอินทรีย์ที่เกี่ยวกับศาสนาคือ ทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่สารเคมีเลย สุขภาพเราดี คนกินผักก็สุขภาพดี ข้อนี้คือไม่เบียดเบียนชีวิตตนเองและชีวิตผู้อื่น เราทำอินทรีย์ผลที่ได้คือนอกจากเรื่องสุขภาพแล้ว สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเราก็ดีไปด้วย อากาศก็ดี น้ำ ดินดีหมด”^{๓๙}

ปัญหา อุปสรรคในการทำเกษตรอินทรีย์คือ ปัญหาเรื่องโรคพืช ปัญหาเรื่องแมลงที่มาทำลายพืช เรื่องแมลงนี้เรายังพอป้องกันได้โดยการฉีดน้ำหมักไล่แมลงและการปลูกในมุ้งก็กันแมลงได้ แต่เรื่องโรคพืชนี้บางทีก็เอาไม่อยู่เหมือนกัน ต้องถอนทิ้งทั้งหมดพักหน้าดินซักพักและปลูกใหม่ก็พอช่วยได้ บางทีก็เรื่องลมฟ้าอากาศก็มีบ้าง

วิธีการ หลักการ การทำเกษตรอินทรีย์ในด้าน การผลิต การแปรรูป การจำหน่ายคือ เกษตรอินทรีย์เกิดจากความพอเพียง ลดค่าใช้จ่ายให้น้อยลง ปุ๋ยอินทรีย์ทำเองจากธรรมชาติ หอยเชอร์รี่ มูลโค วัว แบ่งเป็นปุ๋ยหมักกับบ่อก๊าซชีวภาพหุงต้มในครัวเรือน โดยใช้สูตรปรับปรุงบำรุงดินจะใช้สูตร ๕๔๓๒๑ จากมูลสัตว์ ๕ ส่วน พืชผักสด ๔ ส่วน แกลบดิบ ๓ ส่วน แกลบดำ ๒ ส่วนและรำละเอียดพร้อมกับกากน้ำตาลอีก ๑ ส่วน นำมาผสมคลุกเคล้าทำเป็นปุ๋ยไร่นา สิ่งแวดล้อม เมื่อก่อนในดินไม่มีไส้เดือน ปูปลา แต่ตอนนี้มีจุลินทรีย์ ทำให้มีปูปลาต่าง ๆ หรือหนีรอดมาจากนาคนอื่น

ปัจจุบันนี้ต้องจ้างลูกจ้างมาช่วยเพราะปลูกไม่ทันพ่อค้าแม่ค้า มีเท่าไรเขาเอาหมดปลูกไม่ทัน ตอนนี้อยู่จะเน้นปลูกข้าวอินทรีย์และปลูกผักไว้ขาย เรามีโรงสีข้าวด้วย สีข้าวไว้กินเอง ไว้ขายบ้าง พวกแกลบก็นำมาทำปุ๋ยหมักดีมาก ต้องใส่ใจทุกขั้นตอน มีความตั้งใจว่าซื้อที่เพิ่มเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก โดยเฉพาะปลูกข้าว มีแรงทำก็ทำกันไป เพราะการทำให้สุขภาพคนบริโภคดี คือการทำบุญอย่างหนึ่ง และมีความสุขจากการได้ทำ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เราให้สิ่งดีๆ แก่ผู้บริโภค เราก็ได้รับสิ่งดีๆ กลับมา ไม่ได้หมายถึงเรื่องเงินเรื่องทอง แต่หมายถึงความรู้สึกในใจที่มีความสุขทุกครั้งที่เราตั้งใจทำผักปลอดสารพิษให้คนจำนวนมากได้กินกัน คือสิ่งดีๆ ที่ได้รับกลับมาคือความสุขทางใจ เรามีสุขภาพดีก็อยากให้คนอื่น ๆ เขามีสุขภาพดีด้วย”^{๔๐}

ปัญหาหลักๆ ในตอนนี้คือ ผลผลิตไม่พอต่อผู้ซื้อ เพราะมีพื้นที่จำกัด จริงๆ ก็อยากปลูกข้าวปลูกผักมากกว่านี้แต่มีที่ดินแค่ ๓ ไร่กว่า เลยทำได้ไม่มาก ไม่อยากเช่าเขา เพราะรายจ่ายมันก็มาก เพราะฉะนั้นเลยปล่อยเลยตามเลย ทำได้เท่าไรก็เท่านั้น เพราะเอาครอบครัวเป็นที่ตั้ง ขอให้เราและครอบครัวมีความสุขก็เพียงพอแล้ว ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมนั้น การมีสุขภาพที่ดี และแบ่งปันให้ผู้บริโภคผัก มีสุขภาพที่ดีด้วย นี่คือนิสัย สุขภาพที่ดีอยู่บนความพอเพียง รู้จักเก็บ รู้จักใช้เพื่อบันปลายของชีวิตผม ภรรยาและเพื่อนาคตของลูก”^{๔๑}

^{๓๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอลำปางน้ำเขียว รายที่ ๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๔๐} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอลำปางน้ำเขียว รายที่ ๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๔๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอลำปางน้ำเขียว รายที่ ๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

ผลดีอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน จะแปรรูปอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน จะจำหน่ายอย่างไรให้เกิดความยั่งยืนคือ ความรู้ทำให้เกิดความยั่งยืน เรา รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักหา รู้จักเลือก รู้จักคน รู้จักเวลา รู้จักสถานที่ เน้นทำทุกอย่างเองไม่ต้องคอยให้ใครเขามาช่วย ความรู้ที่ไม่มีว่าจะหมดสิ้นมันมีความรู้ใหม่ๆ เข้ามาอยู่เสมอ ต้องรู้จักเรียนรู้มันและนำมาปรับใช้กับการทำเกษตรอินทรีย์ของเรา

มีหน่วยงานเครือข่ายข้างนอกเข้ามาให้ความรู้ หาทุนมาให้ รวมถึงเครื่องมือเครื่องมือทางการเกษตร เช่น เกษตรจังหวัด กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร ภาคเอกชนก็มีโรงงานใหญ่ๆ ที่นำพนักงานเข้ามาเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของเรา บริษัทต่างๆ ที่เข้ามาสั่งซื้อพืชผัก ข้าวอินทรีย์ของเรา

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เมื่อหันมาทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ได้ผลคือ ไม่มีหนี้ มีเงินเหลือเก็บ ครอบครัวผูกพันกันมากขึ้น เพราะเราช่วยกันดูช่วยกันทำ ลูกชายก็ชอบ แต่เขาอยากหาประสบการณ์ทำงานประจำไปก่อน มีเงินเก็บแล้วก็จะออกมาช่วยพ่อแม่ทำเกษตรอินทรีย์ ลูกจ้างเราจะจ้างประจำอยู่สองคน ถ้ามีออเดอร์มากก็จะจ้างเพิ่มอีก ๔-๕ คน สุขภาพตอนนี้ก็ดีขึ้นมาก

ชอบไหว้พระก่อนเข้านอนกันทุกคืน ชอบสวดมนต์ก่อนนอน เวลามีเรื่องเครียดมากๆ ก็สวดมนต์มันทำให้เราหายเครียดได้ เลยชอบสวดมนต์บ่อยๆ วันสำคัญทางศาสนาก็จะพาครอบครัวไปทำบุญกัน ชอบไปทำบุญวัดต่างจังหวัดกัน วัดสายปฏิบัติส่วนมากจะเป็นวัดป่าที่ชอบไปกัน

ความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้คือ ชอบอ่านหนังสือ ชอบเข้าอบรม ฟังบรรยาย โดยเฉพาะในอาชีพที่เราทำ ทั้งประสบการณ์ ทั้งความรู้ ปัจจุบันเลยมีความคิดที่เป็นระบบมาก จะวางแผนการใช้ชีวิตในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปีเลยทีเดียว

สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ดีกว่าสมัยเมื่อ ๘ ปีที่แล้วมาก เมื่อหันมาทำเกษตรอินทรีย์แนะนำให้ลูกบ้านมาทำเกษตรอินทรีย์ ค่อยๆ ลด ละ เลิกสารเคมีไป จนตอนนี้สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็ดีด้วย

มีความภาคภูมิใจในการทำเกษตรแนวพุทธจนสำเร็จ และมีข้อเสนอแนะแก่ชาวบ้านที่ทำให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรดีขึ้นคือ ผมและภรรยาปฏิบัติตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ผมนำเอาคำสอนของท่านมาเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตในการใช้ชีวิต และผมก็จะบอกทุกๆ คนให้ใช้ชีวิตแบบที่พระองค์สอน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้ได้กับทุกคนจริงๆ ผมจะบอกลูกผมและภรรยาเสมอให้เราอยู่กับธรรมชาติอยู่กับความพอเพียง สิ่งนี้คือสิ่งที่ผมภูมิใจที่สุด

สรุปเกษตรกรรายที่ ๙ ประกอบอาชีพเกษตรกร มาตลอด จนกระทั่งเมื่อ ๘ ปีที่แล้วสุขภาพไม่ดีต้องไปหาหมอประจำ และเห็นเพื่อนบ้านเขาทำเกษตรอินทรีย์แล้วประสบความสำเร็จเลยหันมาทำเกษตรอินทรีย์ จนประสบความสำเร็จเพราะตนเองนั้นเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบเข้าอบรม ฟังบรรยายต่างๆ จนมีความรู้สามารถนำมาปรับใช้กับการทำเกษตรอินทรีย์จนมีคุณภาพชีวิตที่

ดี สุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี ไม่มีหนี้ สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็ดีไม่มีสารเคมี โดยเฉพาะการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตตามคำบอกของพ่อหลวง “ทำมาหากิน ไม่ใช่ทำมาหาเงิน” จนมีความภาคภูมิใจและความสุขในทุกวันนี้

ตัวอย่างเกษตรกรรายที่ ๑๐

๑) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

เกษตรกรรายที่ ๑๐ ปัจจุบันอายุ ๔๙ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพค้าขาย และทำเกษตรอินทรีย์ หน้าที่ทางสังคมเป็นกำนัน

มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด ๔ คน รวมตนเองด้วย โดยแต่ละคนมีความสัมพันธ์อายุ และอาชีพ ดังต่อไปนี้

๑. บิดา อายุ ๗๑ ปี อาชีพช่วยทำเกษตรอินทรีย์

๒. ภรรยา อายุ ๔๘ ปี อาชีพทำเกษตรอินทรีย์

๓. ลูกชาย อายุ ๒๘ ปี อาชีพพนักงานบริษัท

รายได้หลักของครอบครัวคือ รายได้จากงานประจำ ขายข้าว ขายผัก ปัจจุบันมีหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) ที่กู้มาลงทุนในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยสุขภาพร่างกายก็ดีไม่ค่อยเจ็บป่วยหนัก ๆ มีเป็นไข้ไม่สบายบ้างเล็กน้อย สภาพจิตใจก็มีความสุขดี

ครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนา ชอบทำบุญ โดยเฉพาะเป็นผู้นำในการทอดผ้าป่าสามัคคีตามวัดต่างๆ ชุมชนที่อยู่อาศัยก็อากาศดีมีความสุข การลักขโมยก็มีบ้างแต่น้อยมาก ด้านความปลอดภัยของคนในชุมชนเราดูแลและสอดส่องช่วยกันดูแลบ้านใกล้เรือนเคียงกัน

๒) ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี

เดิมทำอาชีพเกษตรกร กับครอบครัว และ ก็ยังช่วยที่บ้านทำเกษตรอยู่ เมื่อก่อนปลูกผักทำเกษตรแบบใช้สารเคมี ต้นทุนการปลูกสูงมากครับ ครอบครัวเรามีหนี้สินทางการเกษตรมาก เพราะต้องกู้เงินมาลงทุนทำเกษตร ในที่สุดก็หาเงินจ่ายค่าหนี้ไปแต่ละเดือน ที่ทำกันมาเหมือนไม่ได้อะไรเลย เหมือนเราหาเงินใช้หนี้เขาไปเฉยๆ สุขภาพก็ไม่ดี แม่ต้องเสียชีวิตไปด้วยโรคปอดติดเชื้อ ตอนนี้เหลือคุณพ่อคนเดียว เลยเริ่มหันมาใส่ใจเรื่องสุขภาพของตนเองและครอบครัวด้วย

เกษตรกรมีปัญหาเรื่องสุขภาพทุกชุมชน เพราะคลุกคลีอยู่กับสารเคมี ทำเองคลุกคลีเอง แล้วยังจะกินวัตถุดิบที่ซื้อมา ไม่ได้ทำเอง ซื้อมาเขาก็ทำด้วยเคมีเหมือนกัน มีสารปนเปื้อน เพราะฉะนั้นเรื่องปัญหาสุขภาพจึงมีทุกตัวตน สาธารณสุขมาดูแลแต่ก็ไม่สามารถจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรได้ ก็บอกว่าอย่างนี้ อย่ากินแต่ก็ไม่เลิก แล้วผลกระทบตามมาเยอะ

๓) ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาความสุข

เนื่องในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ หมู่บ้านได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำท่วมและมีหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุน ให้สามารถผลิตอาหารและของใช้ในครัวเรือนได้เอง และสามารถทำเป็นรายได้เสริมในครัวเรือน ทำให้เกิดการบูรณาการความคิดและการทำงานในชุมชน นำไปสู่การปฏิบัติจริงที่มีประสิทธิภาพ เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับ แปลงสาธิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เช่น โรงเห็ดในตะกร้า การเลี้ยงปลาตุ๋กในกระชัง การเลี้ยงกบ คอนโด และการปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น ซึ่งศูนย์ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนว ทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปี พ.ศ.๒๕๕๖

ครอบครัวเราได้ตัดสินใจเปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตรอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๖ โดย เรื่องสุขภาพเป็นหลัก เป็นห่วงคุณพ่อ ภรรยาและลูกเลยทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่นั้นมา ผลที่ได้คือมี ความพึงพอใจต่อผลที่ได้รับและรายได้ที่พอควร มีสุขภาพที่แข็งแรงไม่เป็นโรคที่เกิดจากสารเคมี ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็มีความสุขดี ทุกคนภายในบ้านมีความสุขร่างกายที่แข็งแรง ในชุมชนทุกคน มีความสามัคคีและให้การสนับสนุนร่วมมือกันทำการเกษตรอินทรีย์อย่างมีความสุข

ด้านการเกษตรมีความชำนาญและด้วยตนเองเป็นกำนัน จึงจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อ ช่วยเหลือชาวบ้าน กลุ่มสร้างอาชีพสตรีและผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตรบ้าน ด้านการ แปรรูปสินค้าเกษตร เช่น ผลิตภัณฑ์กล้วยอบแผ่นที่ได้มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์มะม่วงปลอดสารพิษ (แปรรูป มะม่วงแช่อิ่ม) ออกจำหน่ายและผลิตข้าวเกรียบสมุนไพร ผลิตภัณฑ์เสริมโอโอติน เป็นต้น

การทำเกษตรสารเคมีถึงแม้ว่าจะให้ผลผลิตงดงามและมีจำนวนมาก แต่ให้ผลเสียต่อ สุขภาพร่างกายและจิตใจ มีเกษตรกรมากมายที่ป่วยเพราะใช้เคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืชโดยขาดการ ป้องกันที่ดี บางรายถึงกับเป็นโรคตามเท้าและฝ่ามือแทบจะรักษาไม่ได้ ส่วนมากเกษตรกรที่เข้าใจ การเกษตรหลังที่ได้อบรมมา ต่างก็พากันทิ้งเกษตรสารเคมี แล้วหันไปทำเกษตรอินทรีย์กันแล้วเป็น ส่วนมาก เกษตรอินทรีย์ทำให้ปลอดสารพิษ ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข ผลที่ได้จาก เกษตรอินทรีย์ เช่น เป็นอาหารดีมีคุณภาพ ปลอดสารพิษ ทำให้ร่างกายแข็งแรงห่างโรคร้ายไข้เจ็บ

ปัจจุบันที่นี้ทำผักสวนครัวเศรษฐกิจพอเพียง เช่น มะเขือ ผักกวางตุ้ง ผักคะน้า เป็น ต้น เพราะว่าทำไม่ไหว อย่างไหนที่มันหนักเราก็กักผ่อน ถ้าไม่ทำลูกหลานก็ไปทำงานที่โรงงานกันหมด เราก็ดึงเอาลูกมาช่วยและนำไปฝากให้อยู่กับ ชกส. กับผู้ใหญ่ ตำแหน่งหน้าที่ไม่สำคัญ สำคัญที่จำกัด โอกาสที่เขาจะไปแสวงหาวิชาความรู้ อาชีพเกษตรกรอย่างไรก็ไม่พอกิน ถ้าขบวนการอย่างนี้ เพราะว่า ผลิตเพื่อขาย ผลิตอย่างเดียวแล้วซื้อร้อยอย่าง คือผลิตโดยไม่มีคุณภาพเราว่านะ แต่เขาบอกว่ามี คุณภาพเขาสามารถทำได้ถึงร้อยละ ๘๐ ต่อไร่ เขาขายได้ เขาทำข้าวที่แข่งกินไว้กินเอง แต่ข้าวที่สวย รวงหนึ่งมีหลายเม็ดเอาไว้ขายอย่างเดียว เพราะฉะนั้นเมื่อเขาทำเพื่อขาย มันก็ไม่พอ เขาไม่ทำเพื่อกิน ถ้าทำเพื่อกินแล้วก็มีเวลามาดูตรงนี้ ผมไม่เคยซื้อข้าวกิน เกษตรกรไม่มีทางเอาตัวรอดได้เลยถ้าทำ เช่นนี้

การทำเกษตรอินทรีย์ ต้องใช้ดินพลิกพื้นดิน เขาก็ขุดดินพื้นดิน แปลงปรับพื้นไร่ หว่านลงไป ก็ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร เพราะพืชใช้ดินเป็นหลักตั้งอยู่บนดิน ถ้าทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่

เคมี ต้องใช้ปุ๋ย ในดินจะต้องมีอาหารพอสมควร แต่ในดินที่เคยทำเคมีหรือไม่เคยทำอินทรีย์เลย อาหารมันจะร่อยหรือไป ธรรมชาติจะต้องธาตุอินทรีย์ ๕ % คือมี ๔๕ มีน้ำ ๒๕ มีอากาศ ๒๕ และเศษซากอินทรีย์วัตถุอีก ๕ % แต่ทุกวันนี้ทั่วประเทศมีน้อยมาก เพราะฉะนั้นการทำเกษตรอินทรีย์จึงอยู่ที่การปรับปรุงดิน ทำอย่างไรเราจึงจะต้องปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ เอื้อต่อการเจริญของพืชให้ได้

การแก้ปัญหา ก็ใช้วิธีเศษซากอินทรีย์วัตถุที่เรามี ปุ๋ยหมักขามเทศ ปุ๋ยก้ามปู เป็นต้น รำข้าวนำมาหมักกับขี้วัว แกลบ เอามาผสมกันอย่างอย่างน้อย ๑๐ กว่าวัน คลุกเคล้าให้ลงไปดิน ๘ นิ้ว เพราะรากของพืชจะหยั่งลงไป ๘ นิ้ว ถ้าบำรุงดินได้อย่าง แล้วดินก็จะกลายเป็นต่าง วิธีนี้ได้มาจากการศึกษาหาความรู้จากแหล่งศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ

หลักทางพระพุทธศาสนาในการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายคือ ความซื่อสัตย์ ต่อตนเองและลูกค้าเป็นสิ่งสำคัญ เราบอกลูกค้าว่าเราเป็นอินทรีย์ทั้งหมด แต่ยังใช้สารเคมีเร่งการเจริญโต เร่งให้สวยให้งาม เช่นนี้ไม่ได้ ความซื่อสัตย์สำคัญในอาชีพนี้ เราจะอยู่ได้ด้วยความซื่อสัตย์ แม้กระทั่งน้ำที่นำมาล้างผัก วัสดุที่นำมาห่อผักก็ต้องเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขายในราคาที่ไม่สูงมาก คือเราเน้นขายได้เรื่อยๆ และตลอดไป ไม่จำเป็นต้องขายได้มากทีเดียวแล้วไม่กลับมาซื้ออีกแบบนั้นเราอยู่ไม่ได้ มีกินมีใช้ก็พอ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมคือ ความสุขของผมไม่ใช่มีเงินมาก แต่มีกินตลอดก็พอ ไม่ต้องดิ้นรนให้เหนื่อย แต่ทำเพราะต้องการออกกำลังกาย เราอยู่กับข้าวอยู่กับผักอยู่กับพื้นดินพื้นน้ำและอากาศที่ปราศจากเคมีนี้ ถือว่าเป็นที่สุดแห่งความสุขแล้ว สมัยก่อนไม่มีเคมีรุ่นปู่ย่าตายายเราอยู่ได้อายุยืนอีก ไม่เห็นมีโรคแบบปัจจุบันนี้เลย หันไปใช้ชีวิตแบบรุ่นนั้นคงจะดี”^{๔๒}

การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้เกิดความยั่งยืนคือ เราต้องทำเอง กินเอง อยู่กับอินทรีย์ไม่ใช่เคมี อยู่บนพื้นฐานแห่งธรรมชาติให้มากที่สุด ทำเพื่อตัวเอง เหลือก็ขาย ใช้เท่าที่จำเป็น หาความรู้อยู่เสมอ ไม่พึ่งพาแต่รัฐอย่างเดียว เราต้องช่วยเหลือตัวเราเอง และปลูกฝังค่านิยมให้ลูกๆ หลานๆ ให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่างหลงกับวัตถุ

มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาสนับสนุน ทั้งเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เช่น การให้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเกษตร เงินลงทุน และมารับซื้อจากสวนเพื่อไปจำหน่าย เราไม่ต้องหาตลาด แต่ตลาดเข้ามาหาเราเอง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวทั้งหลาย มาเที่ยวชมแล้วซื้อติดมือกลับไปทานเองและเป็นของฝากเพื่อนฝูง

๔) การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์

เกษตรกรในการศึกษาคั้งนี้ ทุกคนเป็นชาวพุทธที่มีวิถีปฏิบัติด้านศาสนาอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือ ชอบสวดมนต์ โดยสวดมนต์ก่อนนอน เข้าวัดไปทำบุญกับครอบครัว มีการนั่งสมาธิ

^{๔๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอลำปางน้ำเขียว รายที่ ๑๐ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

บ้างเพื่อให้จิตใจสงบ รู้สึกสบายใจทุกครั้งที่ได้ทำบุญ เพราะจิตใจสงบ ความนึกคิด ความรอบรู้ มีเหตุมีผลมากขึ้น รู้จักแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น เพราะตนมีประสบการณ์ลองถูกลองผิดมามาก อาศัยประสบการณ์จากเพื่อนๆ ที่ทำเกษตรอินทรีย์มาก่อน เข้าอบรม รวมทั้งการอ่านหนังสือ อ่านตำรา จึงมีความรอบรู้มากขึ้น เกษตรกรบางรายสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ให้แก่ผู้ที่สนใจได้อีกด้วย

ผลที่ได้รับจากการทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธ คือ ไม่เป็นหนี้เป็นสินเพราะใช้จ่ายน้อยลง มีกำไรเพิ่มขึ้นจึงมีเงินเก็บออมบ้าง ความเป็นอยู่ครอบครัวทุกคนมีความสุข มีความเข้าใจกัน และมีเวลาได้อยู่ร่วมกันมากขึ้นเพราะช่วยกันทำเกษตร ร่วมกันดูแลเอาใจใส่กัน สุขภาพร่างกายมีความแข็งแรง ไม่มีโรค ได้ออกกำลังกายไปด้วย

นอกจากนี้ ยังมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่ดี คือ มีคุณภาพชีวิตที่ดี จิตใจแจ่มใส สิ่งแวดล้อมน่าอยู่ มีแหล่งน้ำและต้นไม้เพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิตของทุกคนในชุมชน โดยเกษตรกรมีความภาคภูมิใจ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“มีความรู้สึกภาคภูมิใจในการทำเกษตรแนวพุทธจนสำเร็จ มีข้อเสนอแนะแก่ชาวบ้านที่ทำให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรดีขึ้นคือ ภูมิใจที่ได้นำผลผลิตที่ดีมีคุณภาพมาให้ผู้บริโภคได้รู้ถึงคุณประโยชน์ของผักปลอดสารเคมี อยากให้ชาวบ้านหันมาทำการเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดเพื่อสุขภาพและเพื่อสร้างรายได้ให้ยั่งยืนแก่ชาวบ้าน”^{๔๓}

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นคือ ต้องประชุมกัน ต้องปรึกษาหารือกัน บ่อยๆ ช่วยกันแก้ปัญหาและแนะนำวิธีที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรอินทรีย์ให้แกกันและกัน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ และทำรายรับรายจ่ายภายในครัวเรือน และชุมชนให้สอดคล้องกัน “หาเท่าที่ได้ ใช้เท่าที่จำเป็น” ให้คิดว่า “ปัญหาของใครคนใดคนหนึ่ง คือปัญหาของเราทุกคนในชุมชน” เมื่อทำเช่นนี้คุณภาพชีวิตที่ดีก็ตามมา สุขภาพดี จิตใจผ่องใส มีสติคิดรอบรู้ สิ่งแวดล้อมไม่มีเคมี

ความสุขโดยรวมคือ การที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น ได้ให้คำแนะนำคนอื่น การทำให้คนอื่นประสบความสำเร็จเช่นเราเอง ทำให้เขามีสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี

ข้อเสนอแนะต่อการทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธ อยากให้เกษตรกรทุกคนหันมาทำเกษตรอินทรีย์กันทั้งหมด ทำเพื่อตัวเอง ทำเพื่อครอบครัว ทำเพื่อชุมชน ทำเพื่อสังคม และทำเพื่อประเทศชาติ เราได้อยู่กับธรรมชาติที่แท้จริงไม่มีสารเคมีปน เรียนรู้ศึกษาให้มาก เพราะโลกเราเปลี่ยนไปเร็วมาก ทั้งทางด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เข้ามา เราต้องอาศัยเครื่องมือใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ แต่อยู่กับวิถีชีวิตเกษตรแบบอินทรีย์

^{๔๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอด่านช้างน้ำเขียว ราชที่๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

สรุปเกษตรกรรายที่ ๑๐ ทำอาชีพเกษตรกร ตั้งแต่บรรพบุรุษ และด้วยบทบาทหน้าที่หลักในปัจจุบันที่เป็นกำนัน ทำให้รู้จักคนมาก หลากๆ ที่หันมาทำอินทรีย์นั้นเพราะ คุณแม่ที่เสียชีวิตด้วยโรคปอดติดเชื้อ และคุณพ่อที่มีอายุมากแล้ว รวมทั้งตัวเองก็สุขภาพไม่ค่อยดี ปี พ.ศ.๒๕๕๖ จึงมาทำเกษตรอินทรีย์เต็มตัว เข้าอบรม อ่านหนังสืออ่านตำรา ศึกษาจากผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการทำเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าจะมีประสบการณ์ในการทำแค่ ๕ ปี แต่ก็ถือว่าประสบความสำเร็จทั้งในตำแหน่งหน้าที่ และอาชีพเกษตรอินทรีย์ไปพร้อมๆ กัน ถือว่าเป็นกำลังสำคัญอีกคนหนึ่งในชุมชนการผลักดันให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ และเกิดโครงการต่างๆ มากมาย เช่น การหาอาชีพให้สตรีผู้สูงอายุในชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในการทำเกษตรอินทรีย์ จนเป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวในทุกวันนี้

จากตัวอย่างของเกษตรกรทั้ง ๑๐ รายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูก ซึ่งเป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อการขยายการเกษตรหรือนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรกรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต

นอกจากนี้ เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกร วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย

๔.๑.๔ การใช้หลักพุทธศาสนาในการทำเกษตร

พุทธเกษตร ก็คือการเกษตรทั่วไปโดยการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ในแนวคิดทฤษฎีทางพุทธเข้าไปประยุกต์โดยมุ่ง แก้ปัญหาบางประการที่การเกษตรทั่วไปยังขาด พอสรุปได้ ๓ หลัก คือ ๑) หลักการทำเกษตรที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมอยู่บน ฐานการไม่เบียดเบียน ๒) หลักการบริโภคแจกจ่ายแบ่งปันกัน และ ๓) เป้าหมายของการทำเกษตรที่ดีงาม มีดังนี้

๔.๑.๔.๑ หลักการทำเกษตรที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม

บริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพตามหลักศีลธรรม

การเกษตรในปัจจุบัน ที่มุ่งใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจนก่อให้เกิดปัญหาสารพิษปนเปื้อนในอาหาร สิ่งแวดล้อมและดินเสื่อมโทรมคุณภาพ ผลผลิตลดลง และต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้แนวทางเกษตรอินทรีย์ถูกนำมาใช้เพื่อขจัดปัญหาเหล่านี้และมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนจากปลูกพืชเคมีมาเป็นอินทรีย์ เมื่อเทียบความแตกต่างเรื่องของต้นทุนแล้ว เกษตรเคมีจะมีต้นทุนที่สูงกว่าแต่ผลิตได้เยอะและสวยงามกว่าแต่มีราคาการจำหน่ายที่ถูก ตรงกันข้ามพืชผักที่ผลิตแบบอินทรีย์แม้ว่าต้นทุนจะถูกกว่าแต่การผลิตได้น้อยและไม่สวยงาม และยังขายได้เฉพาะกลุ่มผู้บริโภคที่มีความสนใจเรื่องสุขภาพ สถานที่จำหน่ายก็มีจำนวนไม่มากจึงทำให้ราคาพืชผักเกษตรอินทรีย์มีราคาที่สูงกว่าเคมี ดังตารางเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทน ดังนี้

ตารางที่ ๔. ๑ แสดงต้นทุน ผลตอบแทน และราคาเฉลี่ยต่อกิโลกรัมของการผลิตพืชผักอินทรีย์ และพืชผักที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก^{๔๔}

รายการ	ผลตอบแทนต่อไร่/ปี	ต้นทุนการผลิตต่อไร่/ปี	ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่/ปี	ราคาผลผลิตบาท/กิโลกรัม
การปลูกผักอินทรีย์	๕๗,๕๔๑.๖๗	๗,๘๓๒.๕๓	๒๒,๓๘๙.๖๑	๒๕
การปลูกผักใช้สารเคมี	๑๓,๓๗=.๒๖	๓๕,๑๕๒.๐๖	๕,๕๔๖.๗๓	๘.๗๙

หัวใจสำคัญของเกษตรอินทรีย์ คือการปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และให้ความสำคัญกับระบบนิเวศและสังคม ซึ่งแตกต่างจากการทำเกษตรเคมี ดังต่อไปนี้

^{๔๔} สุดใจ จงวรกิจวัฒนา, การศึกษาเศรษฐกิจการผลิต การตลาด พืชผักอินทรีย์, ข่าวเศรษฐกิจการเกษตร สศก. ฉบับที่ ๕๕๑,๕๕๒,๕๕๓ปี ๒๕๕๖, สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, ออนไลน์ [ที่มา]: https://www.alro.go.th/article_attach_201609051473067967 [๒๙ เมษายน ๒๕๖๖].

๔.๒. การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เกษตรกรและการเกษตรกร เป็นอาชีพที่อยู่คู่คนไทยมาอย่างช้านานจนกลายเป็นรากฐานของสังคมไทย ทำให้อาชีพเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในอาชีพของเขาและในยุคสมัยที่เทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมากวิถีชีวิตของคนเพาะปลูกและทำอาชีพเกษตรกรจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างสังคม วัฒนธรรม การปกครอง การกินอยู่ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ของคนในประเทศและรวมไปถึงเรื่องของการค้า เศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ ก็ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและนำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น

๔.๒.๑. การตระหนักความสำคัญของการทำเกษตร

๑) การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ก่อนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อและกระบวนกรความคิดที่ว่า การที่หาเงินได้มาก ๆ จะทำให้ได้คุณภาพชีวิตที่ดี เพราะเงินนั้นสามารถซื้อได้ทุกอย่าง แต่ปัจจุบันความเชื่อและกระบวนกรคิดเป็นการทวนกระแสกับการทำเกษตร^{๔๕}

กระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ไม่เพียงแต่ระบบการผลิต แปรรูป และจำหน่ายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการใช้ชีวิตของเกษตรกรด้วย สัมภาษณ์ที่ว่า

“แรกเริ่มก็ทำการเกษตรเพื่อการค้า อยากรู้เงินเยอะ ๆ ได้กำไรมาก ๆ ก็ทำเหมือนคนอื่น ๆ ทั่วๆ ไป ใส่ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง หากเห็นแมลงเป็นต้องใช้สารเคมีกำจัด โดยไม่รู้ว่าแมลงชนิดไหนมีประโยชน์ในการช่วยควบคุมแมลงศัตรูพืช ปัจจุบันผลจากการทำเกษตรอินทรีย์ได้รับผลตอบแทนดีเพราะทุกคนมีสุขภาพที่ดีขึ้น รายได้ก็ดีขึ้น”^{๔๖}

^{๔๕} สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

^{๔๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา รายที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

“สิ่งสำคัญคือ เราต้องทำความเข้าใจ มีความตั้งใจจริง อดทน ไม่เอาเงินเป็นที่ตั้ง ที่สำคัญมีความสุขที่ได้ทำ ปลอดภัยทั้งคนทำ คนบริโภค และสิ่งแวดล้อม”^{๔๗}

๒) การเปลี่ยนแปลงในการทำเกษตร แต่ก่อนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อและกระบวนการคิดที่ว่า การทำการเกษตรตามบรรพบุรุษที่เคยทำได้ คือ ปลูกอะไรก็จะปลูกแต่อย่างนั้น เช่น บรรพบุรุษปลูกข้าวอย่างเดียวว่าปลูกข้าวอย่างเดียวเช่นกัน แต่ปัจจุบันความเชื่อและกระบวนการคิดแตกต่างกันคือ มีความเชื่อและกระบวนการคิดที่คำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของระบบนิเวศมากขึ้น เช่น การปลูกพืชที่มีความหลากหลายเป็นพืชที่เจริญเติบโตระยะสั้นๆ ระยะกลางๆ และพวกไม้ยืนต้นต่างๆ การเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ และนำมูลสัตว์เหล่านั้นมาทำเองให้แก่พืชที่ปลูก โดยเฉพาะการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อเพิ่มสารอาหารให้แก่ดิน เมื่อดินดีปลูกอะไรก็งาม นอกจากเป็นการสร้างความหลากหลายในระบบนิเวศแล้ว ยังทำให้เกษตรกรนั้นมีรายรับทุกวันจากการปลูกพืชที่หลากหลายและความแตกต่างในเรื่องระยะเวลาในการปลูกพืชแต่ละชนิดด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อก่อนประกอบอาชีพเกษตรกร ตามรุ่นพ่อรุ่นแม่ ทำมาตั้งแต่วัยเด็ก มีปลูกผักคะน้า ผักบุ้ง ผักกาดขาว หน่อไม้ฝรั่ง ต้นหอมผักชี เป็นต้น และเลี้ยงกบขาย ทำเกษตรเคมีเหมือนเกษตรกรอื่นๆ เพราะเคยปฏิบัติมาเช่นนั้น”^{๔๘}

“มีการนัดกลุ่มประชุมเพื่อพัฒนาการเกษตรโดยนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นหลัก เช่น การขุดสระเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่และเปิดให้ไข่ตามธรรมชาติ ปลูกผักและผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลนั้นๆ และนำผลที่ได้มาแปรรูปเป็นอบแห้งบ้าง แช่อิ่มบ้าง การนำผักมาใส่บรรจุภัณฑ์เพื่อให้ผักยังคงคุณค่าได้นานและให้ดูน่าสนใจจึงนำไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า โรงแรม และโรงพยาบาลต่างๆ”^{๔๙}

๓) ความเข้าใจในการทำเกษตรอดีตสู่ปัจจุบัน แต่ก่อนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อและกระบวนการคิดที่ว่า ต้องรอคอยการสนับสนุนจากภาครัฐบาลบ้างจากภาคเอกชนบ้าง แต่ปัจจุบันความเชื่อและกระบวนการคิดแตกต่างกันคือ เกษตรกรส่วนใหญ่จะพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค กินผักที่ปลูกเองเหลือก็แจกบ้างขายบ้าง ทำให้ลดรายจ่ายในด้านอาหารรวมถึงปัจจัยการผลิต เพิ่มรายได้จากในตลาดชุมชนและนอกตลาดชุมชน นอกจากจะเหลือออกมาแล้ว การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ที่ได้จากประสบการณ์และความรู้ที่ได้จากการอบรม การอ่าน การฟังให้มากเป็นการฝึกทักษะให้มีปัญญาคือความรอบรู้ในเรื่องที่ทำมากขึ้น จนสามารถทำการผลิต การแปรรูปและการจำหน่ายได้ด้วยตนเอง สร้างความยั่งยืนในที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

^{๔๗} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๓, ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๔๘} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว, รายที่ ๘, ๑๐, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๔๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

“มีหน่วยงานกรมพัฒนาที่ดินให้การสนับสนุนด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เช่น หัวเชื้อในการทำเกษตรอินทรีย์ และมีเอกชนเข้ามาสนับสนุนรับซื้อปุ๋ยคอก เพราะทำเกษตรอินทรีย์ ผลิตปุ๋ยใช้เอง ทำมากเหลือใช้ก็ใส่ถุงจำหน่าย”^{๕๐}

๔) การเกษตรเพื่อสุขภาพที่ดี แต่ก่อนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อและกระบวนการคิดที่ว่า การทำการเกษตรเป็นการออกกำลังกายด้วย ต้องเจอสารเคมีจากปุ๋ยจากยาฆ่าแมลงและวัชพืชเป็นเรื่องธรรมดา แต่ปัจจุบันความสนใจในเรื่องสุขภาพมีมากขึ้น ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ทำให้มีความหวังในอาชีพเกษตรกร และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งผลให้มีสุขภาพการและสุขภาพจิตที่ดีกว่าการทำเกษตรกระแสหลัก โดยเฉพาะตนเอง สมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้านประสบความสำเร็จป่วยเป็นโรคที่เกิดจากการใช้สารเคมีโดยตรง บางครั้งต้องนำส่งโรงพยาบาล ส่วนมากเมื่อเจ็บป่วยก็มักจะโทษคนทำการเกษตร จึงทำให้เกิดผลเสียเรื่องคุณภาพจิตด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ปัญหาหลักๆ ในชีวิตคือเรื่องสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัว เจ็บไข้ได้ป่วยเล็กน้อยๆ ก็ซื้อยาจากร้านขายยามาทานเอง แต่ถ้าเป็นมากก็ไปพบหมอ โดยเฉพาะคนใกล้ตัวที่ล้มป่วยและเสียชีวิตไปด้วยโรคที่มีสารเคมีจากการทำการเกษตร เป็นต้นเหตุ จึงเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพที่ดีของตนเองและคนในครอบครัว”^{๕๑}

“เหตุที่เปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์แทนการใช้สารเคมีนั้น เพราะว่าสุขภาพของตนเองและสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยดี จึงลองเปลี่ยนทำเกษตรไร้สารพิษและได้รับการตอบรับจากลูกค้าดี มาก”^{๕๒}

“การหันมาทำเกษตร เพราะเรื่องสุขภาพเป็นประการสำคัญ เมื่อก่อนต้องไปหาหมอประจำ จะปวดหัวคลื่นไส้อาเจียนบ่อย บางครั้งก็หน้ามืดไปเฉยๆ และเห็นเพื่อนที่เขาทำเกษตรอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว เห็นเขาสุขภาพไม่เป็นอะไรเลย”^{๕๓}

๕) การวางแผนระยะยาว แต่ก่อนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อและกระบวนการคิดที่ว่า การใช้ชีวิตไปวันๆ หาแล้วใช้จ่ายไปเรื่อยๆ โดยไม่ได้สนใจในเรื่องอนาคตเลย แต่ปัจจุบันมีความเชื่อและกระบวนการคิดในการสร้างเป็นบ้านอายุให้แก่ตนเองยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานสืบต่อไป เป็นการมีความหวังและมีเป้าหมายระยะไกล ทำให้เกิดความเพียรพยายามและมีกำลังใจในการปรับเปลี่ยนระบบเกษตร ร้อยเปอร์เซ็นต์ การวางแผนระยะยาวนี้ มีฐานจากการเรียนรู้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว สมาชิกในชุมชนและสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านสุขภาพ กาย สุขภาพจิต ความปลอดภัยในอาหาร หนี้สิน ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน จากนั้นจึงได้ไตร่ตรองถึงแนวทางแก้ไขทั้งการ

^{๕๐} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๖ , ๖, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๕๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๕๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๓ , ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว รายที่ ๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

ปลูกพืชผักแบบอินทรีย์ การทำบัญชีครัวเรือน การควบคุมรายจ่าย การลดต้นทุน การวางแผนการผลิตและการออม

ปัจจุบันที่นี้ทำผักสวนครัวเศรษฐกิจพอเพียง เช่น มะเขือ ผักกวางตุ้ง ผักคะน้า เป็นต้น เพราะว่าทำไม่ไหว อย่างไหนที่มันหนักเราก็พักผ่อน ถ้าไม่ทำลูกหลานก็ไปทำงานที่โรงงานกันหมด เราก็ดึงเอาลูกมาช่วยและนำไปฝากให้อยู่กับ ชกส. กับผู้ใหญ่ ตำแหน่งหน้าที่ไม่สำคัญ สำคัญที่จำกัดโอกาสที่เขาจะไปแสวงหาวิชาความรู้ อาชีพเกษตรกรอย่างไรก็ไม่พอกิน ถ้าขบวนการอย่างนี้ เพราะว่าผลิตเพื่อขาย ผลิตอย่างเดียวแล้วซื้อร้อยอย่าง คือผลิตโดยไม่มีคุณภาพเราว่านะ แต่เขาบอกว่ามีคุณภาพเขาสามารถทำได้ถึงร้อยละ ๘๐ ต่อไร่ เขาขายได้ เขาทำข้าวที่แข่งกินไว้กินเอง แต่ข้าวที่สวยรวงหนึ่งมีหลายเม็ดเอาไว้ขายอย่างเดียว เพราะฉะนั้นเมื่อเขาทำเพื่อขาย มันก็ไม่พอ เขาไม่ทำเพื่อกิน ถ้าทำเพื่อกินแล้วก็มีเวลามาดูตรงนี้ ผมไม่เคยซื้อข้าวกิน เกษตรกรไม่มีทางเอาตัวรอดได้เลยถ้าทำเช่นนี้

สรุป จุดเปลี่ยนในความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรของผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในอดีตและปัจจุบัน คือ การคิดทวนการทำเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ที่เน้นการผลิตแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติมาในรุ่นบรรพบุรุษ มุ่งเป้ารายได้ที่เป็นตัวเงิน การใช้สารเคมี การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก เปลี่ยนเป็นความคิด ความเชื่อในแนวทางการเกษตรที่สร้างความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์ โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ตระหนักถึงการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เป็นการสร้างความมั่นคงให้ตนเองยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน โดยความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นหลัก

ความเชื่อและกระบวนการคิดทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสิ่งที่กำหนดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ได้ ๓ หลักใหญ่ๆ ดังนี้

๑) การปรับโครงสร้างการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย

ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ ๖ ปัจจัย ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ พูน และการตลาด ในส่วนของการตลาดมีข้อเสนอแนะว่าการตลาดที่ตอบโจทย์นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ นั้นจะต้องใช้ Digital Marketing ซึ่งก็คือการโปรโมทสินค้าหรือแบรนด์ผ่านช่องทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่าง Computer หรือ สมาร์ทโฟน โดยใช้ digital marketing channel เป็นช่องทางในการส่งข้อมูล เมื่อข้อมูลถูกส่งไปแล้ว ผู้ส่งสามารถรู้ผลตอบรับได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นโมเดลที่พัฒนาขึ้นจึงเน้น Digital Marketing ในตัวแปรการตลาด ซึ่งอยู่ภายใต้ตัวแปรแฝงปัจจัยแห่งความสำเร็จ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่พัฒนาขึ้น อธิบายถึงรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่ต้องการ โดยเกิดจากกลุ่มคนที่มี “จิตอาสา” มาทำงานร่วมกัน ดังนั้น จึงเพิ่มปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งก็คือ การมีจิตอาสา นี้เป็นปัจจัยนำเข้าสู่โมเดลประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ฯ ที่พัฒนาขึ้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกับจิตอาสา กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็คือ หลักสังฆวัตต ๔ นั้นเอง ให้มีความ

เหมาะสมต่อครัวเรือนและชุมชน อาทิ การปรับปรุงบำรุงดินให้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยพืชสด ปรับแปลงผักให้มีขนาดสูงขึ้นและขุดคลองโดยรอบ เพื่อลดปัญหาขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง และปัญหาน้ำท่วมในหน้าฝน การปลูกพืชที่หลากหลาย การปลูกพืชกางมุ้งเพื่อลดปัญหาเรื่องโรคและสารเคมีต่างๆ ที่พัดมาตามอากาศ การปลูกพืชผักอินทรีย์ต้องปลูกพืชสมุนไพรก่อนและต่อเนื่อง มีการปลูกพืชหมุนเวียนสลับกันไป ไม่ปลูกพืชผักชนิดเดิมๆ ในแปลงเดิมจะทำให้ได้ผลผลิตที่ดี เป็นต้น การแปรรูป เน้นเรื่องความสะดวกและความปลอดภัยเป็นหลัก ส่วนการจำหน่าย เน้นการจำหน่ายที่หน้าสวนโดยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมการการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ต เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ก รวมถึงการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าเกษตรอินทรีย์ตามแหล่งต่าง ๆ และสามารถพัฒนาพืชผักให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสากลเกษตรอินทรีย์ส่งออกจำหน่ายในต่างประเทศได้

วิธีการ หลักการ ในการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย มีการนัดกลุ่มประชุมเพื่อพัฒนาการเกษตรโดยนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นหลัก เช่น การขุดสระ เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่และเป็ดให้ไข่ตามธรรมชาติ ปลูกผักและผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลนั้นๆ และนำผลที่ได้มาแปรรูปเป็นอบแห้งบ้าง แช่อิ่มบ้าง การนำผักมาใส่บรรจุภัณฑ์เพื่อให้ผักยังคงคุณค่าได้นานและให้ดูน่าสนใจ การผลิต การแปรรูปส่วนใหญ่ก็จะทำกันที่บ้าน มีพ่อค้าแม่ค้ามารับไปจำหน่ายที่โรงพยาบาล โรงแรม ตลาดจำหน่ายผลิตผลอินทรีย์ และซูเปอร์มาร์เก็ตชั้นนำทั่วไป ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักในการผลิตคือจะผลิตของที่มีคุณภาพและสร้างมูลค่าของผลผลิตโดยการแปรรูปใส่บรรจุภัณฑ์อย่างดี และวางจำหน่ายบนห้างสรรพสินค้าชั้นนำ โรงพยาบาล โรงแรม รวมถึงส่งขายต่างประเทศ” ช่วงหน้าฝนน้ำอาจจะท่วม แก้ปัญหาด้วยการขุดร่องน้ำเพื่อระบายน้ำไม่ให้น้ำท่วมแปลงผัก ผลที่ได้ก็ดีขึ้นน้ำไม่เข้าท่วมแปลงผัก และยังสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการทำเกษตรได้อีกด้วย ได้ปลูกผักในน้ำเพิ่มด้วย เช่น ผักบั้ง ผักกระเฉด ผักโสน เป็นต้น^{๕๔}

การผลิตพืชผักต้องให้ได้มาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือผักสวย ไม่มีสารพิษเจือปน แปรสภาพให้มันเป็นแพ็คเกจที่สวยงามเพื่อส่งเข้าห้างและส่งไปขายต่างประเทศ โดยเฉพาะผักซีฝรั่ง เราได้รับมาตรฐานสากลเกษตรอินทรีย์ (IFOAM) เรียบร้อยแล้ว จึงง่ายต่อการจำหน่ายตามห้างใหญ่ๆ มหาวิทยาลัยมหิดล โรงพยาบาล โรงแรมสามพรานรีเวอร์ไซด์ รวมถึงตลาดสุขใจที่เป็นตลาดใหญ่ในการกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์ด้วย

เรื่องตลาดเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าจะไม่ใช่ประเด็นปัญหาหลักของผู้ทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากตอนนี้สถานการณ์เปลี่ยนไป ปริมาณความต้องการสินค้าอินทรีย์มีมากกว่ากำลังการผลิต แต่สิ่งที่ยากคือความสามารถในการบริหารจัดการตามแผนการผลิตที่วางเอาไว้ การวางแผนการผลิตและตลาดอินทรีย์จึงควรได้รับการส่งเสริมให้ทำในระดับกลุ่ม ไม่ใช่รายบุคคล โดยต้องมีการจัด

^{๕๔} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา, รายที่ ๑, เมษายน, ๒๕๖๖.

กระบวนการให้ความรู้ในการผลิตข้าวและพืชผักอินทรีย์ การสนับสนุนการผลิตปัจจัยการผลิตให้ได้ด้วยตนเอง เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ รวมทั้งมีการรับซื้อผลผลิต การประกันราคาผลผลิตจากกลุ่มให้กับเกษตรกร เป็นต้น

เกษตรอินทรีย์เกิดจากความพอเพียง ลดค่าใช้จ่ายให้น้อยลง ปุ๋ยอินทรีย์ทำเองจากธรรมชาติ หอยเชอร์รี่ มูลโค วัว แบ่งเป็นปุ๋ยหมักกับบ่อก๊าซชีวภาพหุงต้มในครัวเรือน โดยใช้สูตรปรับปรุงบำรุงดินจะใช้สูตร ๕๔๓๒๑ จากมูลสัตว์ ๕ ส่วน พืชผักสด ๔ ส่วน แกลบดิบ ๓ ส่วน แกลบดำ ๒ ส่วนและรำละเอียดพร้อมกับกากน้ำตาลอีก ๑ ส่วน นำมาผสมคลุกเคล้าทำเป็นปุ๋ยโรนาลิ่งแวดล้อม เมื่อก่อนในดินไม่มีไส้เดือน ปูปลา แต่ตอนนี้มีจุลินทรีย์ ทำให้มีปูปลาต่าง ๆ หรือหนีรอดมาจากนาคนอื่น

๒) การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการใช้น้ำหมักชีวภาพและสมุนไพรในการกำจัดหรือไล่ศัตรูพืช โดยเริ่มจากพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษในช่วงแรก และเปลี่ยนเป็นอินทรีย์ในที่สุด การใช้วัสดุแปรรูปผลผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย การทำแปลงพืชผักเกษตรอินทรีย์ต้องทำอย่างประณีต

ที่ดินต้องมีมาตรฐานที่กำหนด มีการเก็บตัวอย่างดิน นำไปวิเคราะห์พร้อมกับหาชนิดและปริมาณธาตุอาหารที่อยู่ในดิน พื้นที่ปลูกต้องไม่มีสารเคมีสังเคราะห์ตกค้าง มีแหล่งน้ำอิสระ ต้องเก็บตัวอย่างน้ำไปวิเคราะห์เพื่อหาสารปนเปื้อนว่าขัดต่อหลักการผลิตพืชอินทรีย์หรือไม่

มีการตากดิน วางรูปแบบแปลง โดยมีการขุดร่องล้อมรอบแปลงเพื่อกักน้ำ หรือป้องกันน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีที่อาจจะไหลบ่ามาท่วมในฤดูฝน มีการปลูกหญ้าแฝกริมร่อง เพื่อให้รากหญ้าแฝกเป็นกำแพงกรองน้ำเสียให้กลายเป็นน้ำดี ส่วนใบของหญ้าแฝกก็สามารถนำไปคลุมแปลงพืชผัก อีกทั้งยังสามารถปรับสภาพดินได้ด้วย

มีปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน ใช้เมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมีสังเคราะห์ ไม่ใช่สิ่งที่ได้จากการตัดต่อทางพันธุกรรม ไม่ใช่เมล็ดพันธุ์ที่เลี้ยงอย่างผิดมาตรฐาน ปัจจัยการผลิตต้องได้รับการรับรองมาตรฐาน กระบวนการผลิตต้องปราศจากสิ่งปนเปื้อนสารเคมีสังเคราะห์ ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม และต้องได้รับการรับรองมาตรฐานอย่างเป็นทางการ

๓) การปรับการผลิตเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลายและเกื้อกูลกัน โดยการปลูกพืชผักระยะสั้น อาทิ ผักสวนครัวต่าง ๆ ระยะกลาง อาทิ ต้นกล้วย มะละกอ ไม้ผลและไม้ยืนต้น รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เชิงระบบนิเวศน์ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ครั้นคำนึงถึงกระแสพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่จะให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงแบ่งพื้นที่ประมาณ ๓ ไร่ มาทำเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยไม่ได้จัดสรรพื้นที่เพื่อทำตามแนวทฤษฎี

ใหม่โดยเฉพาะ แต่ประยุกต์ปลูกพืชต่างๆ ตามหัวไร่ปลายนาและพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ โดยปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือจึงขาย”^{๕๕}

“การปลูกผักในมุ้งเพื่อป้องกันสารเคมีที่ปลิวมากับลมและป้องกันแมลงต่างๆ ปลูกพืชไม่ซ้ำกันอยากปลูกอะไรก็ปลูก ปลูกผักที่เราได้กินด้วยนี่ละ”^{๕๖}

การปลูกพืชที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วขาดไม่ได้ พืชที่ใช้ให้น้อย เช่น ตะไคร้ แดงกวา-แตงร้าน พักทอง แตงโม ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดข้าวเหนียว แพง และ ถั่วฝักยาว ปรับดินเตรียมแปลงปลูก ลงทุนทำระบบน้ำหยด เพื่อให้ น้ำถูกส่งผ่านทางท่อ และปล่อยน้ำออกทาง หัวหยดน้ำ ซึ่งติดตั้งไว้บริเวณโคนต้นพืช น้ำจะหยดซึมลงมาที่บริเวณรากของต้นพืชอย่างช้าๆ และสม่ำเสมอ ช่วยให้ดินมีความชื้นคงที่ พืชได้รับน้ำในปริมาณที่เหมาะสมและสม่ำเสมอทั้งแปลง ช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน บำรุงรักษาระบบง่าย แคมควบคุมวัชพืชได้ง่ายอีกต่างหาก และเราจะปลูกพืชที่ชอบน้ำด้วย เช่น ผักกูด ใบเตย ผักกระเฉด และพวกที่เจอน้ำท่วมขังเมื่อตายแล้วเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น มะระขึ้นก ยานาง พวกหนน้ำ เช่น มะกรูด มะนาว จะปลูกพืชหลากหลายชนิด “เราปลูกอะไรก็ได้กินอย่างนั้น เราอยากกินอะไรก็ให้ปลูกสิ่งนั้น”

สรุปหลักการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนอยู่ ๓ หลัก คือ การปรับเปลี่ยนทางด้านโครงสร้างการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายให้สัมพันธ์และสอดคล้องกันมีความเหมาะสมต่อครัวเรือนและชุมชน การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทุกชนิดและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพสมุนไพรต่าง ๆ ปรับการผลิตพืชผักที่มีความหลากหลายโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วที่สามารถเพิ่มธาตุไนโตรเจนให้แก่ดินปรับโครงสร้างของดินแล้ว ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของพืชตระกูลถั่ว อาทิ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว และปอเทือง นอกจากนำไปเป็นปุ๋ยพืชสดได้ ซึ่งปุ๋ยพืชสด คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการไถกลบ หรือคลุกเคล้าส่วนต่าง ๆ ของพืชในขณะที่ยังสดอยู่ นอกจากนี้เมื่อพืชตระกูลถั่วเจริญเติบโตเต็มที่แล้ว จะช่วยในการป้องกันกำจัดวัชพืชที่ไม่ต้องการให้ขึ้นได้ เป็นการลดต้นทุนในการป้องกันกำจัดวัชพืชอีกด้วย สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยในชุมชนให้เป็นพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ต่อไป

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชน ตั้งแต่เดิมเป็นการทำการเกษตรตามบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่นโดยการใช้สารเคมีเป็นหลักและทำตามเศรษฐกิจกระแสหลักที่แสวงหาแต่ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ตามกระแสนิยม โดยไม่สนใจเรื่องของความสุขที่แท้จริงของชีวิต (นิรามิสสุข) โดยจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตเกษตรกร ที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีดังนี้

^{๕๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ, รายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๕๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว, รายที่ ๗ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

๔.๒.๒ ประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเกษตรกร

หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีกรอบแนวคิดอยู่ว่า “เป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม โดยเน้นการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปันดูแลซึ่งกันและกันและการคำนึงถึงกระบวนการทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง”^{๕๗} แนวคิดและทฤษฎีเกษตรอินทรีย์เป็นระบบการทำเกษตรของเกษตรกรที่มุ่งหวังทางด้านการรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ โดยมีความคิดสติปัญญาที่ออกมาจากจิตวิญญาณของความเป็นเกษตรกรอย่างสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถ และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมชุมชน หลีกไกลเว้นห่างจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้วยแนวคิดเกิดมาจากธรรมชาติจะต้องรักษาธรรมชาติ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและของสิ่งมีชีวิต โดยการให้ความสำคัญจาก สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement –IFOAM) ซึ่งเป็นเครือข่ายขององค์กรด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ ที่มีสมาชิกกว้างขวางที่สุดในโลก^{๕๘} จากหลักการดังกล่าวสามารถสรุปเป็นหลักสำคัญที่สอดคล้องกับ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์กับหลักเศรษฐศาสตร์ ดังนี้

๑) **หลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง)** การใช้ชีวิตพอเพียงในทางพระพุทธศาสนานั้น คือ การรู้จักเหตุรู้จักผล ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ คุณและโทษ ตามหลักการใช้ชีวิตพอเพียงตามหลักธรรมดังต่อไปนี้

(๑) มัชฌิมาปฏิปทา (มรรค ๘)

มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ในศาสนาพุทธ หมายถึง การไม่ยึดถือสุดทาง (สุดโต่ง) ทั้ง ๒ อย่าง ได้แก่ อัตตภิณฑานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป เช่น การที่เกษตรกรต้องการกำไรมาก ๆ โดยการผลิตให้มาก แต่ต้องใช้ทุนมากต้องกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งทุนต่าง ๆ ทั้งในระบบ ได้แก่ สหกรณ์และธนาคาร รวมทั้งแหล่งเงินกู้นอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง อีกทั้งต้องจ้างคนงานเพิ่มเพราะทำการผลิตเกินกำลังแรงงานในครอบครัว เช่นนี้เรียกว่า การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย (กามคุณ ๕ อย่าง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) เช่น การที่เกษตรกรอยากมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายมีรถหลายคัน มีบ้านหลายหลัง มีที่ดินหลายไร่ร้อยไร่ มีเงินทองเหลือเก็บ มีชื่อเสียง มีคนสรรเสริญ มีตำแหน่งหน้าที่ทางการปกครอง เป็นต้น เมื่อหลงอยู่กับกามคุณต่าง ๆ เหล่านี้ ความทะเยอทะยานก็เกิดขึ้น ความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นก็เกิดขึ้น ความเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มากก็เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรง

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๒-๑๔๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

กำหนดหลักทางสายกลางนี้ไว้อย่างชัดเจน คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เมื่อย่นย่อแล้ว เรียก ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล (ความปรกติของกายและวาจา), สมาธิ (การตั้งมั่นแห่งจิต), ปัญญา (ความรอบรู้)

การทำเกษตรอินทรีย์นี้ เกษตรกรให้ความเห็นที่สำคัญว่า ต้องทำด้วยใจรักใน ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภค เรารักตนเองผู้อื่นเขาก็รักตัวเขาเช่นกัน ทำผลผลิตให้มีคุณภาพและคงคุณค่าของผลผลิตนั้นไว้อยู่เสมอ รวมทั้งพัฒนาให้ผลผลิตมีความทันสมัย เพื่อดึงดูดให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผักปลอดสารเคมีมากขึ้น ให้ผู้ผลิต ผู้บริโภคมีสุขภาพดี จำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม ทำตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ คือปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือเพียงพอกับสิ่งที่มี สิ่งที่เราใช้ นี่คือการความสุข ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นควรใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวง ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รู้จักเก็บ รู้จักใช้ หลีกเลี่ยงสารเคมีทุกอย่าง”^{๕๙}

คุณภาพชีวิตที่ดีเกิดจากการรู้จักหา รู้จักเก็บ รู้จักใช้ ใช้เท่าที่มี เท่าที่จำเป็น ทำบัญชีครัวเรือนนี้ก็สำคัญ ต้องทำไม่ทำไม่ได้จะได้รู้รายรับรายจ่ายของในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปี ต้องรู้จักทำสิ่งเหล่านี้ ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว ไม่มีโรค ไม่มีหนี้ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หมั่นหาความรู้ เข้าอบรม หาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอด ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้มีความยั่งยืนตลอดไป การทำเกษตรอินทรีย์นี้ ต้องมีใจรัก มีความอดทน ความขยัน การอดออม ไม่กู้หนี้ยืมสิน มีเท่าที่จำเป็น ใช้เท่าที่จำเป็น และพึ่งพาอาศัยตนเองเป็นหลัก อย่าหวังพึ่งผู้อื่น ถ้าผู้อื่นขอความช่วยเหลือจากเรา ก็ช่วยเท่าที่เราช่วยได้”^{๖๐}

การจะทำให้คุณภาพชีวิต คือต้องรู้จักแสวงหาความรู้ในเรื่องที่ทำ เมื่อเรามีความรู้ ก็จะสำเร็จเอง แต่ความอดทน ความขยันนี้ต้องมีด้วย ทำบัญชีรายรับรายจ่ายทำทุกวัน เราจะได้รู้ว่าต้องใช้เท่าไร ต้องเก็บเท่าไร ใช้เท่าที่จำเป็นอันนี้ก็สำคัญ คนสมัยใหม่อยากได้นั้นอยากได้นี้ things ที่ของเก่าก็ใช้ได้ ยังไม่พัง ก็อยากเปลี่ยนเป็นรุ่นใหม่ๆ รุ่นใหม่ๆ ราคามันก็สูง เราใช้เท่าที่มี ใช้เท่าที่จำเป็น ไม่ต้องไปตามกระแสตามคนอื่นเขา ตามเขาไม่ทันหรอก เพราะเงินในกระเป๋าจะหมดก่อน ใช้ชีวิตให้เป็นธรรมชาติที่สุด อยู่กับธรรมชาติให้เป็น คุณภาพชีวิตที่ดีจะตามมาเอง

(๒) โภชนะ มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร)

เป็นหลักในการใช้ชีวิตบนพื้นฐานแห่งความไม่โลภ คือความพอเพียง พอประมาณ ระเบิดระวังในการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายรวมถึงการบริโภคแต่พอประมาณไม่มากจนเกิดความโลภและไม่น้อยจนทำให้ตนเองและครอบครัวลำบาก เช่น การเห็นเพื่อนบ้านที่ทำเกษตรด้วยกันมีรถ

^{๕๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๖๐} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว รายที่ ๗ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

มีบ้าน มีเครื่องใช้อำนวยความสะดวก ส่งบุตรหลานศึกษาในระดับสูงที่มีค่าใช้จ่าย ก็อยากทำเช่นนั้นบ้าง จึงต้องกั๊กเงินมาใช้จ่ายจนกระทั่งไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ทัน เป็นเหตุให้เกษตรกรและครอบครัวประสบความลำบากมากขึ้น เพราะฉะนั้น เกษตรกรจึงต้องรู้จักประมาณตนในการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย และการบริโภค รวมถึงการใช้ชีวิตประจำวันแต่พอควรไม่มากและไม่น้อยเกินไป ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ทำเกษตรอินทรีย์ทำด้วยใจ ขยัน อดทน รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่าย จ่ายเท่าที่จำเป็น ทำเท่าที่ทำได้ อยู่แบบพอเพียง รักเรา รักเขา รักสิ่งแวดล้อม คุณภาพที่ดีก็จะตามมา”^{๖๑}

“เมื่อรวมกลุ่มกับคนที่มีความชอบเหมือนๆ กัน รักในการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ใครมีปัญหาอะไร มีข้อสงสัยอะไร ก็จะช่วยกันแชร์ประสบการณ์และหาวิธีแก้ไขปัญหา ช่วยกันคิดช่วยกันทำ โดยการจัดประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง จนเกิดเป็นความรู้ขึ้นมาเรื่อยๆ”^{๖๒}

การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น คือ มีการจัดบันทึกรายรับรายจ่ายภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากในการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่มีหนี้สิน มีผลผลิตก็แบ่งปันระหว่างกัน นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมในชุมชนก็ดีขึ้นหลังจากมีเกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์กันมากขึ้นความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้คือ คิดมีเหตุมีผลมากขึ้นรู้จักแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้นครับ เพราะเราเรียนถูกเรียนผิดมามาก อาศัยประสบการณ์จากเพื่อนๆ ที่ทำเกษตรอินทรีย์มาก่อน บ้านเข้าอบรมบ้าง อ่านหนังสืออ่านตำราบ้าง จึงมีความรอบรู้มาก ตอนนั้นนอกจากเป็นกำนันแล้ว ยังเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ให้แก่ผู้ที่สนใจด้วยการจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นคือ ต้องประชุมกัน ต้องปรึกษาหารือกันบ่อยๆ ช่วยกันแก้ปัญหาและแนะนำวิธีที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่กันและกัน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ และทำรายรับรายจ่ายภายในครัวเรือน และชุมชนให้สอดคล้องกัน “หาเท่าที่ได้ ใช้เท่าที่จำเป็น” ให้คิดว่า “ปัญหาของใครคนใดคนหนึ่ง คือปัญหาของเราทุกคนในชุมชน” เมื่อทำเช่นนี้คุณภาพชีวิตที่ดีก็ตามมา สุขภาพดี จิตใจผ่องใส มีสติคิดรอบรู้ สิ่งแวดล้อมไม่มีเคมี

(๓) โยนิโสมนสิการ (ไตรตรองโดยอุบายที่ชอบ)

โยนิโสมนสิการ คือ การคิดของบุคคลที่ต้องมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิดและวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม อย่างนี้เรียกว่า “การคิดแบบมีเหตุผลจนทำให้เกิดปัญญา” อาทิ เกษตรกรจะต้องมีการวางแผนการผลิต วางแผนการแปรรูป วางแผนการจำหน่ายเสียก่อน เช่น ถูคู่นี้เป็นหน้าฝนดังนั้นควรปลูก

^{๖๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๔ , ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๖๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๕ , ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

พืชที่ทนน้ำสูง ปลูกพืชในที่สูง ปลูกพืชในกระชังหรือพีชน้ำ เป็นต้น หน้าฝนนี้มีความแปรปรวนเรื่องดินฟ้าอากาศอย่างมาก เดี่ยวฝนตกเดี๋ยวไม่มีฝน เดี่ยวร้อนเดี๋ยวหนาว เดี่ยวมีแดดเดี๋ยวไม่มีแดด มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชผักอย่างมาก เพราะฉะนั้นจึงต้องวางแผนให้ดีทั้งการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“การเรียนรู้จากการอบรมและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทำให้มีความคิดที่เป็นระบบมากขึ้น คิดเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ทำผิดพลาดมาก็หลายครั้งแต่ก็ถือว่าเป็นบทเรียนที่ดี จนกระทั่งปัจจุบันนี้ได้เป็นผู้ที่ให้ความรู้แก่คนอื่นๆ สิ่งแวดล้อมปัจจุบันก็ดี ไม่มีสารเคมีมาปนเปื้อนเหมือนอดีต”^{๖๓}

“ชอบการเรียนรู้ทั้งครอบครัว เพราะมันทำให้รู้ในเรื่องที่ไม่รู้ และนำเอาความรู้นั้นๆ มาใช้ในการทำเกษตร ทุกอย่างมันสัมพันธ์กันทั้งหมด ไม่ว่าจะผลิต จะแปรรูป และจำหน่าย หากรู้และเข้าใจกระบวนการเหล่านี้ก็ไม่ยากที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพเกษตรกร”^{๖๔}

ความรู้ทำให้เกิดความยั่งยืน เรา รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักหา รู้จักเลือก รู้จักคน รู้จักเวลา รู้จักสถานที่ เน้นทำทุกอย่างเองไม่ต้องคอยให้ใครเขามาช่วย ความรู้ไม่มีว่าจะหมดสิ้น มันมีความรู้ใหม่ๆ เข้ามาอยู่เสมอ เราต้องรู้จักเรียนรู้มันและนำมาปรับใช้กับการทำเกษตรอินทรีย์ของเรา ทั้งมีความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้คือ ชอบอ่านหนังสือ ชอบเข้าอบรม ฟังบรรยาย โดยเฉพาะในอาชีพที่เราทำ ทั้งประสบการณ์ ทั้งความรู้ ปัจจุบันเลยมีความคิดที่เป็นระบบมาก จะวางแผนการใช้ชีวิตในแต่ละวัน แต่ละเดือน แต่ละปีเลยทีเดียว

๒) หลักอหิงสา (ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น) การนำหลักอหิงสาธรรมมาใช้ในชีวิตของเกษตรกร คือต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ชื่อสัตย์) รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยและการบริโภคที่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เหลือน้อยลงหรือหมดสิ้นไปในที่สุด โดยการมุ่งเน้นทางสายกลางทั้งเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย รวมถึงการบริโภคที่สมดุล ไม่เน้นเฉพาะประโยชน์ส่วนตน มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานโดยทั่วไป เช่น ไม่เลี้ยงเพื่อขายหรือฆ่าเพื่อเป็นอาหาร หลักอหิงสาธรรมป้องกันการทะเลาะวิวาท แย่งชิง แข่งดีแข่งเด่น และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่มุ่งให้เกิดความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน (แบ่งปัน)

หลักในการทำเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธนี้ ต้องทำเกษตรอย่างซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น คือไม่ทำร้ายตัวเองและคนอื่นด้วย โดยไม่ใช้สารเคมีลงไปในพื้นที่รวมถึงเมล็ดพันธุ์พืชที่นำมาเพาะก็ต้องมั่นใจว่าเป็นอินทรีย์ด้วย เพราะว่าคุณภาพเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะการรักษาศีลข้อที่ ๑ คือไม่เบียดเบียนและทำร้ายชีวิตตนเองและผู้อื่น

^{๖๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๘ , ๑๐, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๖๔} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๑๐ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

สิ่งสำคัญคือต้องจริงใจและซื่อสัตย์กับลูกค้าเป็นประการสำคัญ การผลิตโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและลูกค้าเพื่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค แปรรูปโดยการใช้วัสดุที่ไม่ทำลายโลกและไม่สิ้นเปลืองจนเกินไป จำหน่ายพืชผักที่มีคุณภาพและราคาไม่สูงจนเกินไป ได้ผลกำไรพออยู่ได้อย่างเพียงพอ

การมุ่งเน้นการเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นปุ๋ยอินทรีย์นั้น แสดงถึงการดำเนินธุรกิจที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยจิตสำนึก และการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนที่ ยังสะท้อนความสำเร็จของการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการดำเนินธุรกิจด้วยการจัดการแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นธุรกิจและตลาดแบบทางเลือก ที่ผู้บริโภคให้ความสนใจมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“มีหลักทางศาสนาในการทำเกษตรอินทรีย์ คือ เราต้องซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้บริโภค ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ๑๐๐ % ทำด้วยความจริงใจ รักคนอื่นให้เหมือนรักตัวเอง”^{๖๕}

ด้วยเหตุที่ว่าเป็นชาวพุทธ ต้องใช้หลักพระพุทธศาสนา มีความตั้งใจจริง เมตตาต่อผู้ที่ด้อยโอกาส รู้ ลดต้นทุนเพื่อให้เขามีโอกาส ทำให้ครอบครัวบุตรหลานอยู่ได้ ตนเองและครอบครัวก็ปลอดภัย ซึ่งจะปลอดภัยเพียงครอบครัวเดียวไม่ได้ สังคมรอบตัวจะต้องปลอดภัยด้วย อีกทั้ง หลักการถ่ายทอดการทำเกษตรอินทรีย์จะไม่ถ่ายทอดแบบครูสอนลูกศิษย์ แต่จะกระตุ้นให้เขาารู้ถึงทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เพิ่มคุณค่ามากขึ้น เน้นหลักเมตตา สุจริต ทำเอง กินเอง ผู้อื่นได้ประโยชน์ด้วย สังคมประเทศอยู่ได้ นี่คือการยั่งยืนของการทำเกษตรอินทรีย์

หลักในการทางศาสนาในการทำอาชีพเกษตรกรรมนี้ คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจ เป็นกันเอง ไม่หวงความรู้ รู้จะไร้ก็บอกเขาให้หมด เราทำเกษตรอินทรีย์ก็เป็นการทำให้สุขภาพเราดี สุขภาพคนอื่น ๆ ก็ดีด้วย เรียกว่า ไม่เบียดเบียนเราไม่เบียดเบียนเขา สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็ดี จึงจะประสบความสำเร็จได้

การทำเกษตรอินทรีย์ก็เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในศาสนาอยู่แล้ว เพราะว่าการที่เราไม่ใช้สารเคมี สัตว์ในดิน ในน้ำก็ไม่ตาย คือไม่ต้องฆ่าสัตว์ ไม่ฆ่าชีวิตตัวเองและคนอื่นเขา เพราะเราปลูกผักไร้สารเคมีร้อยเปอร์เซ็นต์ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค ไม่ใช่ว่าบอกคนซื้อว่าปลูกแบบปลอดสารเคมี แต่เราก็ใช้สารเคมีอยู่ เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ต้องซื่อสัตย์กับตนเองและผู้บริโภค

ปกติแล้วครอบครัวจะทำบุญประจำ วางจากการทำเกษตรโดยเฉพาะทุกวันพระต้องทำ ปันโตไปที่วัด เป็นคนชอบฟังพระเทศน์และชอบนั่งสมาธิ เคยไปเข้าอบรมสมาธิ ๑๕ วันบ้าง ๑ เดือนบ้างแล้วแต่โอกาสเพราะลูก ๆ โตกันหมดแล้ว อยู่แต่ต่อกับยายเลยมีเวลาวางมากหน่อย ก็นำคำสอนทางศาสนามาใช้ในชีวิตเป็นประจำโดยเฉพาะเราทำอะไรต้องบริสุทธิ์ไม่คดโกงไม่ทุจริตต่ออาชีพของเราเอง ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่พูดโกหก ไม่ดื่มเหล้าเสพยาต่าง ๆ เรื่องนี้ตายายจะทำประจำกัน

^{๖๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๔, ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เรากินได้ คนอื่นก็กินได้ เราก็กินได้ คนอื่นก็กินได้ เรายังมีความสุขดี คนอื่นก็มีความสุขดี เเท่านี้ก็มีมีความสุขแล้ว ดั่งคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายทางศาสนา คือ ตาก็บยายชอบทำบุญอยู่แล้ว มีมากเราก็แจกเพื่อนบ้าน ขายให้เขาก็แถมให้เขาอีก (การแบ่งปัน) ไม่มีขาดทุนไม่รู้จักคำว่า “ขาดทุน” เพราะเราได้กำไรคือความรู้สึกทางใจมีความสุขก็พอ ผลิตด้วยความใส่ใจ ไม่โกหกผู้บริโภค และไม่โกงราคา คือซื้อสัตย์สุจริตไม่คดโกง ที่สำคัญผักเราปราศจากสารเคมีร้อยเปอร์เซ็นต์ แน่แน่นอน เพราะเราทำเองผลิตเอง และได้รับใบรับรองเกษตรอินทรีย์ด้วย”^{๖๖}

ครอบครัวชาวพุทธ มีโอกาสที่ไปวัดทำบุญกันตลอด โดยเฉพาะวันพระใหญ่ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา เช่นนี้ก็ไปกันทั้งครอบครัว เมื่อก่อนเคยเลี้ยงวัวควาย กบไว้ขายและกินด้วย คือเลี้ยงตามพ่อแม่มา เขาพาเลี้ยงเราก็กิน เพราะตอนนั้นครอบครัวไม่ค่อยมีเงินกัน ทำอะไรก็ได้เงินก็ทำหมด แต่ตอนนี้หนี้สินไม่มี พอมีเงินเก็บบ้าง เลยกินเลี้ยงสัตว์ไว้กินหรือขาย (ไม่เบียดเบียน) เรามีบ่อปลาชุดสระไว้เก็บน้ำช่วงหน้าแล้ง เลยเอาปลาตุ๊ก ปลาไนล ปลาตะเพียนมาปล่อยเลี้ยงเขาไว้ดูเล่น เห็นเขาแย่งกินอาหารกันแล้วก็มีมีความสุขเพลินดี ไม่ฆ่าไม่กินไม่ขายเพราะสงสารมัน เลี้ยงเขามาแล้วผูกพันเหมือนคนในครอบครัวเรา กลัวบาปด้วย ดั่งคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักในการทำเกษตรอินทรีย์ที่เกี่ยวกับศาสนา คือ เราทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่สารเคมีเลย สุขภาพเราดี คนกินผักเราก็กินดี ขอนี้คือไม่เบียดเบียนชีวิตตนเองและชีวิตผู้อื่น เราทำอินทรีย์ผลที่ได้คือนอกจากเรื่องสุขภาพแล้ว สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเราก็ก็น่าไปด้วย อากาศก็ดี น้ำ ดินก็ดีหมด”^{๖๗}

การปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์นั้น จะเห็นว่าในระดับบุคคลทำได้ยากกว่าการปรับเปลี่ยนโดยมีกลุ่มและองค์กรเกษตรกรสนับสนุน หลายกรณีแม้ว่าจะเห็นตัวอย่างจากความสำเร็จของเกษตรกรรายบุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนไปสู่เกษตรอินทรีย์ เพราะประสบปัญหาสุขภาพ มีสารเคมีตกค้างในร่างกาย หรือมีบทเรียนสรุปได้ด้วยตนเองว่าเกษตรเคมีมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง ผลผลิตขายได้ราคาต่ำ ทำให้ขาดทุนและมีหนี้สิน ฯลฯ แต่จะพบว่าแม้แต่ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และเกษตรกรที่มีแปลงเกษตรข้างเคียงก็จะได้เปลี่ยนมาทำตาม นั้นเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่เรื่องง่าย เกษตรกรต้องมีความอดทน ใช้น้ำหนักกว่า อาจมีปัญหารายได้ที่ลดลง ซึ่งต้องแบกรับในระยะเวลาของการปรับเปลี่ยน ดังนั้นแนวทางการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องที่ต้องได้รับการส่งเสริมให้ทำระดับกลุ่มและองค์กรเกษตรกร ไม่ใช่ระดับบุคคล ดังเห็นได้จากการรวมกลุ่มที่จัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์วิสาหกิจ เป็นต้น

สรุปการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเกษตรกรในชุมชนให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีกรอบแนวคิดตามคำกล่าวของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ที่ว่า

^{๖๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๗, ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๖๗} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๘, ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

“เป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม โดยเน้นการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปันดูแลซึ่งกันและกันและการคำนึงถึงกระบวนการทั้งภายในคือ จิตใจความรู้สึกรู้สึกนึกคิด และกระบวนการภายนอกคือ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง”

ดังนั้นเกษตรกรควรมีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วย หลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง) และหลักอหิงสา (ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น) จึงจะเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างแท้จริง ทำให้เกิดโยชน์สุขทั้งในปัจจุบันตลอดถึงอนาคตรุ่นต่อไป เพื่อสร้างความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนตลอดไป

๔.๒.๓. ความเข้าใจการดำเนินวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เมื่อมีความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ก็จะขอชี้ถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้มีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่า เศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เพราะวาระบบชีวิตของพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่ามัชฌิมาปฏิปทา องค์ของมรรคนั้นแต่ละข้อเป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมาหรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดีนั่นเอง เศรษฐศาสตร์แบบพุทธ ขอพูดต่อไปว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะก็ต้องมีมิจฉาอาชีวะด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อมีสัมมาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ก็ต้องมีมิจฉาอาชีวะคือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดด้วย ทั้งนี้เศรษฐกิจถูกต้องที่เป็นสัมมา ก็คือ เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา มีดังนี้

ในทางพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมา ความเป็นสายกลาง ความพอดี มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมด ตลอดจนสมตา เทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุล หรือดุลยภาพ คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญในทางพุทธศาสนา^{๖๘}

ที่ว่า เป็นสายกลาง เป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณ ได้ดุลยภาพ อันนี้เป็นอย่างไร ความพอดีหรือทางสายกลางอยู่ที่ไหน^{๖๙}

ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต เมื่อถึงจุดนี้ ก็จึงโยงกลับไปหาการบริโภค ที่พูดมาเมื่อนี้ว่า การบริโภคเป็นจุดยอดของเศรษฐกิจ^{๗๐}

^{๖๘} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว รายที่ ๑๐ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๖๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา รายที่ ๑, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๐} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๑ ๑ เมษายน ๒๕๖๖.

เศรษฐศาสตร์ก็หมายถึง การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในแบบพุทธ การบริโภคคือการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจโดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น พอบริโภคปั๊บก็เกิดมีคุณภาพชีวิตนั้น นั่นคือการบริโภคที่สำเร็จผล ถ้าบริโภคเฉยๆ ได้รับความพึงพอใจก็จบ แค่นี้ไม่ถือว่าเป็นเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เพราะบริโภคแบบคลุมเครือ ทำตามๆกันไป ไม่เข้าใจและไม่คำนึงถึงเหตุผลของการบริโภคไม่รู้ว่าความมุ่งหมายที่แท้ของการบริโภคนั้น เมื่อบริโภคไปได้รับความพึงพอใจหลงเพลินไป ก็จบเท่านั้น แต่พึงพอใจอาจจะเกิดโทษแก่ชีวิตก็ได้ อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่าทำให้เสียคุณภาพชีวิต^{๗๑}

การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ต่อไป ทำให้ชีวิตมีความดีงามยิ่งขึ้น ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์จึงไปสัมพันธ์กับการมีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดที่จะเป็นอยู่อย่างดี มีชีวิตที่ดีงาม ทำสังคมให้มีสันติสุข โดยนัยนี้ ถ้าเศรษฐศาสตร์จะมีความหมายอย่างแท้จริง เศรษฐศาสตร์จะต้องมีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ในการทำให้มนุษย์มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตที่ดีงาม มีความสุขร่วมกัน ได้ดียิ่งขึ้นด้วย มิฉะนั้นเศรษฐศาสตร์จะมีไว้เพื่ออะไร^{๗๒}

จุดยอดของเศรษฐศาสตร์ที่ว่าเมื่อกี้อยู่ที่การบริโภค เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ จึงปรากฏตัวในหลักที่เรียกว่า โภชนะ มตตถนุตา หลักนี้มีกล่าวอยู่เสมอ แม้แต่ในโอวาทปาติโมกข์ที่เราเรียกว่าหัวใจพุทธศาสนาที่ระบุไว้ว่า มตตถนุตา จ ภตตสมิ ความรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือรู้จักพอดี ความพอประมาณ คือความพอดี คำว่า มตตถนุตา คือความรู้จักพอดี เป็นหลักสำคัญกระจายอยู่ทั่วไปในสัปบุริสธรรม 7 ประการ ก็มี โดยเฉพาะในหลักการบริโภคจะมีมตตถนุตานี้เข้ามาทันที ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็คือ มตตถนุตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึงความพอดีที่ทำให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ^{๗๓}

ในคำสอนแสดงข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ เมื่อจะบริโภคอะไรก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภค ตามสูตรที่ว่า ปฏิสังขา โยนิโส ปิณฑปาตพิจารณาทุกอย่างไม่ว่าจะบริโภคอะไร แต่เดี๋ยวนี้เราว่ากันเป็นมนต์ไปเลย ไม่รู้เรื่อง สวดจบเป็นใช้ได้ อันที่จริงนั้นท่านสอนว่า เวลาจะบริโภคอะไรก็ให้พิจารณา คือพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยกคายแล้วจึงบริโภคอาหาร เนว ทวาย นมทาย นมณฺฑนาย มิใช่เพื่อสนุกสนาน มิใช่เพื่อลุ่มหลงมัวเมา มิใช่เพื่อโก้ หูหรา ฟุ่มเฟือย ยาวเทว อิมสส กายสส แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายมั่นคงดำรงอยู่ได้ เพื่อให้

^{๗๑} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๒, ๑ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๒} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๓, ๒ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๓} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๔, ๓ เมษายน ๒๕๖๖.

ชีวิตดำเนินไป เพื่อกำจัดทุกขเวทนาเก่า เพื่อป้องกันมิให้มีทุกขเวทนาใหม่ เพื่อเกื้อหนุนชีวิตอันประเสริฐ เพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม^{๗๔}

เวลาบริโภคน้ำจะต้องเข้าใจความหมายอย่างนี้ และบริโภคน้ำให้ได้ผลตามความมุ่งหมายแล้วความพอดีก็อยู่ที่นี้ ฉะนั้น จึงบอกว่า ความพอดีหรือสายกลาง อยู่ที่คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ เพราะว่าผู้ที่เป็นชาวพุทธพิจารณาเข้าใจความหมายของการบริโภคน้ำเพื่อความมีสุขภาพดี เพื่อเกื้อกูลต่อการมีชีวิตที่ดี เพื่ออยู่เป็นสุข ดังนั้น คุณภาพชีวิตคือสิ่งที่ต้องการในการบริโภคน้ำ และบริโภคน้ำแล้วได้รับความพึงพอใจที่ได้คุณภาพชีวิตนั้น นี่คือความหมายของ มัตตัญญูตา คือ ความพอดีที่ว่าเป็นทางสายกลาง กิจกรรมในทางเศรษฐกิจนี้ เป็น means คือ มรรคา ไม่ใช่เป็น end หรือจุดหมายในตัวเอง ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็นมรรคา คือ เป็นฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาตนของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เขาบริโภคอาหารแล้วไม่ใช่อิมเฉย ๆ ไม่ใช่อิมแล้ว พออร่อย ๆ ก็จบเสร็จกัน ไม่ใช่แค่นั้น แต่ให้เขามีกำลังกาย มีกำลังความคิดจะได้ทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ จะได้ฟังได้พิจารณาในเรื่องที่เจริญปัญญาต่อไป ดังในเรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่างที่ว่า พระพุทธเจ้าให้คนจัดหาอาหารให้คนเข็ญใจรับประทาน เมื่อเขาได้รับประทานเสร็จแล้ว ก็ไม่ใช่จบแค่นั้น แต่เพื่อให้เขาได้ฟังธรรมต่อไป มันจึงเป็น means ^{๗๕}

ในเมื่อหลักการมีอยู่อย่างนี้แล้ว ก็จะมีวิธีปฏิบัติปลีกย่อยที่แยกช่อยออกไปอีก เช่น ในกรณีที่คุณมีกินอยู่แล้ว เรากลับไม่สอนให้เขากินให้เต็มที่ ไม่สอนให้กินตามที่อยู่ยาก ยิ่งกว่านั้น บางครั้งยังมีการยกย่องพระบางองค์ที่ฉันมือเดียว^{๗๖}

ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์ยุคอุตสาหกรรม ก็ต้องสรรเสริญคนที่กินให้มากที่สุด บริโภคน้ำมือสิบมือคงยิ่งดีใหญ่ แต่ในกรณีที่พอแก่ความต้องการคุณภาพชีวิต เรากลับสรรเสริญพระบางองค์ที่ฉันมือเดียว แต่ไม่ใช่การฉันมือเดียวนั้นเป็นจุดหมายนะ ถ้าฉันมือเดียวแล้วไม่ได้ทำอะไรให้เกิดผลจากการฉันมือเดียวก็ไม่ได้เรื่อง กลายเป็นเบียดเบียนตัวเองไป ฉะนั้น จะต้องพิจารณาโดยมีเงื่อนไข คือ บริโภคสิ่งทีและเท่าที่จะช่วยเกื้อหนุนให้การพัฒนาตนได้ผลดี^{๗๗}

ในเรื่องนี้แม้แต่ชาวบ้านก็เหมือนกัน ไม่เฉพาะแต่พระ บางทีมาถืออุโบสถดอาหารในเวลาเลยเที่ยงไปแล้ว ไม่รับประทานในเวลาบ่าย เวลาค่ำ การงดกินอาหารที่เคยกินมาตามปกติ

^{๗๔} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๕, ๔ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๕} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๑, ๑ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๖} สัมภาษณ์, พระสงฆ์, รูปที่ ๒, ๑ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๗๗} สัมภาษณ์, นักวิชาการทางด้านเกษตร, ๖ เมษายน ๒๕๖๖.

กลับมีความหมายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ฉะนั้น การบริโภคจึงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นไปได้ทั้งในแง่บวกคือกิน และแง่ลบคือไม่กิน หมายความว่า "ไม่กิน" ก็เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในทางที่จะเพิ่มคุณภาพชีวิตได้ เหมือนกัน แล้วคนก็สามารถมีความพึงพอใจจากการงดกินได้ด้วย คือ สามารถได้รับความพึงพอใจ จากการไม่บริโภค แต่ได้รับคุณภาพชีวิต ตามปกติ เราต้องมีความพึงพอใจจากการบริโภค แต่ในหลายกรณี เรามีความพึงพอใจจากการไม่บริโภคหรือไม่ได้บริโภค อย่างไรก็ตาม การได้รับความพึงพอใจ จากการงดการบริโภคอาจจะเกิดจากกิเลส เช่น มีมานะถือตัว จะแสดงให้เห็นว่าเรานี้เก่ง เรานี้แน่ จึง งดไม่รับประทานอาหาร แล้วรู้สึกภูมิใจพอใจว่า เรานี้รับประทานอาหารมื้อเดียวได้ เราเก่งแล้วก็พึงพอใจ แต่เป็นความพึงพอใจจากกิเลส คือมานะ เป็นเพียงการก้าวจากตัณหาขึ้นไปสู่มานะ

ส่วนความพึงพอใจที่ถูกต้อง คือความพึงพอใจที่ว่า การกินน้อยลงหรือการอดอาหาร ครั้งนี้ เป็นการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง หรือเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต การที่เรงดการบริโภคครั้งนี้ มันช่วยให้คุณภาพชีวิตของเราดีขึ้น ถ้าเกิดความพึงพอใจอย่างนี้ขึ้นก็เป็นความพึงพอใจที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า ในกิจกรรมของมนุษย์ปุถุชนที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจในการบริโภคนั้น คนจำนวนมากทีเดียว เมื่อบริโภคเพื่อบำบัดความต้องการ เช่นกินอาหารโดยมุ่งรสอร่อย แต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย เปียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น กินสุราทำให้พอใจ แต่ทำให้เสียสุขภาพ ก่อการวิวาท เกิดอุบัติเหตุ ของบางอย่างอร่อย บริโภคมากเกินไป เกิดเป็นโทษต่อสุขภาพ หรือกินโดยไม่มุ่งคุณภาพ กินโดยไม่มุ่งคุณค่าอาหาร กินมากเปลืองมาก บางทีกินมากเปลืองมาก แต่กลับขาดธาตุอาหาร บางคนกินของดีเอร็ดอร่อยมากมาย แต่ต่อมาปรากฏว่าเป็นโรคขาดอาหาร ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่มันก็เป็นไปแล้ว และไม่เท่านั้น แถมทำให้คนอื่นอดกินไปเสียด้วย ตัวเองก็ขาดธาตุอาหาร คนอื่นก็พลอยอดกิน เพราะตัวเองกินมากเกินไปความพอใจไม่เป็นตัวตัดสินอรรถประโยชน์ ถ้าความพอใจนั้น ไม่มาพร้อมกับการได้คุณภาพชีวิต ความพึงพอใจบางครั้งกลับเป็นตัวการทำลายอรรถประโยชน์ เช่น ทำให้คนหลงมัวเมา ทำลายสุขภาพ เสียคุณภาพชีวิต เป็นต้น

๔.๒.๔. วิเคราะห์การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา: ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน เป็นหลักตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ของพุทธศาสนา ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีทีเดียว เป็นมัชฌิมาก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคน เรามีหลักว่า อหิงสา สัพพปาณาน แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้เขา

เรียกว่า ecosystems ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมีซิมิมา คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน ธรรมชาติ ด้วยมนุษย์อาศัยธรรมชาติจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติจึงจะอยู่รอดได้โดยมีหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ดังนี้

๑) ด้านความขยัน คือเกษตรกรมีวิริยะอุตสาหะไม่อยู่นิ่งเฉยคิดวางแผนงานอยู่ตลอดเวลาไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำทั้งทางด้านสารอินทรีย์ พันธุ์พืช ขยันทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ในแต่ละวัน

๒) ด้านการประหยัด เกษตรกรมีความประหยัด อดออม รู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่เหมาะสมที่ควร ไม่ใช้จ่ายเกินขอบเขตเกินฐานะ

๓) ด้านความซื่อสัตย์ เกษตรกรมีความซื่อสัตย์ทั้งซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภค ซื่อสัตย์ในอาชีพการงานที่จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและไว้วางใจของผู้ซื้อ

๔) ด้านความอดทน เกษตรกรมีความอดทนสูงเป็นที่ตั้งในการทำเกษตรกร ซึ่งไม่ห่อถอย พากเพียรพยายามย่อมนจะประสบความสำเร็จ

๕) ด้านวินัย เกษตรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้างอาจจะเป็นการลงมือทำเกษตรกรอินทรีย์ที่มีคุณค่าด้วยวินัย คือต้องอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้และนำความรู้มาใช้ในชีวิตการทำเกษตรกรจนสร้างให้เป็นวินัยให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตตนเอง

๖) ด้านคุณธรรม เกษตรกรมีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นและคุณงามความดีด้านอื่น ๆ ย่อมสามารถทำการงานมีเกษตรกรเป็นต้นให้สำเร็จลงได้

๗) ด้านปัญญา เกษตรกรมีความรอบรู้ทั้งทางด้านการทำเกษตรโดยการแสวงหาความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางด้านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำเอาความรู้ที่ตนมีมาปรับใช้ในชีวิตการทำเกษตรอินทรีย์ให้บรรลุถึงเป้าหมายความสุขอย่างยั่งยืนที่ตนเองปรารถนา

๘) ด้านสังคม เกษตรกรที่ทำเกษตร มีการจัดการกับเครือข่ายทางด้านการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายผู้ผลิตคือเกษตรกรด้วยกัน เครือข่ายผู้ซื้อ พ่อค้าแม่ค้าคนกลางรวมถึงผู้บริโภค และเครือข่ายทางด้านตลาดหรือสถานที่จำหน่าย ให้มีความหลากหลายและสอดคล้องซึ่งกันและกันมากขึ้น

ตารางที่ ๔. ๒ เปรียบเทียบระหว่างการทำเกษตรเคมีและการทำเกษตรอินทรีย์^{๗๘}

เกษตรเคมี	เกษตรอินทรีย์
ใช้หลักการและแนวคิดการเกษตรแบบแยกส่วน	ใช้แนวคิดการเกษตรแบบองค์รวม
เน้นการผลิตแบบเชิงเดี่ยว (mono culture) ที่เป็นพืชหรือสัตว์เศรษฐกิจชนิดเดียว ในลักษณะเกษตรอุตสาหกรรม	เน้นการผสมผสานให้เกิดความหลากหลายที่แต่ละกิจกรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
ใช้พันธุ์ที่ได้จากคัดเลือกโดยหลักการทางพันธุศาสตร์เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง	ใช้พันธุ์ที่คัดเลือกให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่แตกต่างกัน
เน้นการเพิ่มผลผลิตจากการใช้ปัจจัยการผลิตที่ได้จากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอโมน ฯลฯ	เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีในท้องถิ่น และใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่ช่วยให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและลดต้นทุนการผลิต
ใช้เครื่องทุ่นแรงจากพลังงานการเผาไหม้ของน้ำมันเชื้อเพลิงจากฟอสซิล ซึ่งส่วนใหญ่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ	ใช้แรงงานคน สัตว์ และเครื่องทุ่นแรงขนาดเล็กที่ประหยัดพลังงาน ใช้หลักการธรรมชาติในการจัดการศัตรูพืช การปรับปรุงดิน
มีเป้าหมายเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีกำไรเป็นตัวเงินเป็นเครื่องชี้วัดผลสำเร็จ	มีเป้าหมายการผลิต เพื่อความยั่งยืนในระยะยาวทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความมั่นคงทางอาหาร

จุดเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดตั้งแต่การทำเกษตรแบบเคมีมาเป็นการทำเกษตรแบบอินทรีย์มีกระบวนการหรือจุดเปลี่ยนที่ตรงกันอยู่ ๕ ลักษณะ ซึ่งทั้ง ๕ ลักษณะที่ทำให้กระบวนการคิดความเชื่อนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากชีวิตความเป็นอยู่ กระบวนการพัฒนาเกษตรกรเหล่านี้ ปรากฏว่าสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ นำไปสู่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามขั้นตอนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเกษตรกร เกษตรกรสามารถพัฒนาให้มั่นคงและยั่งยืนกว่าเดิม และให้สอดคล้องกับหลักการที่กล่าวมาคือ หลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ทฤษฎีเกี่ยวกับการ

^{๗๘} Organic Thai Products, เกษตรเคมี VS เกษตรอินทรีย์. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.organic.moc.go.th/th> [๓ พฤษภาคม ๒๕๖๖]

พัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตร และหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ชุมชนเกษตรกรที่พึงประสงค์ นั่นคือ

(๑) มีความสามารถในการคิด ในการทำ ในการจัดการ และในการประสานงานกับเครือข่าย

(๒) ทำแต่ความดี คุณประโยชน์ เว้นสิ่งที่ไม่โทษ มีศรัทธาภาพและทัศนคติในทางที่ดีงาม และ

(๓) มีความสุขกาย สุขใจ สุขด้วยความรอบรู้ และสุขอยู่กับชุมชนสังคมเกษตรกรที่ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ว่า พุดชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ และรู้จักพอประมาณ^{๗๙}

เมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ก็เลยมาสัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ว่ามีองค์ประกอบ 3 อย่างสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่ องค์ประกอบ 3 อย่างนี้คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ธรรมชาติในที่นี้ จำกัดวงแคบเข้ามา ในความหมายของคำว่า ecosystems ซึ่งในภาษาไทยบัญญัติศัพท์ไว้ว่า ระบบนิเวศ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ธรรมชาติแวดล้อม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ที่ดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และเกื้อกูลต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ ecosystems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม

๔.๒.๔.๑. การพัฒนาเกษตรกรให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน

จากการพัฒนากระบวนการดังกล่าวข้างต้นทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา รูปแบบการทำเกษตร ให้สอดคล้องกับบริบทการใช้ชีวิตของแต่ละครัวเรือน โดยที่แต่ละครัวเรือนมีการบริหารจัดการทางการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ การพึ่งตนเองรวมถึงการสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ผลการศึกษา พบว่า

^{๗๙} กรีนเนท, องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และการค้า ประกอบด้วย ๒ หน่วยงาน คือ สหกรณ์กรีนเนท และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน, [ออนไลน์]ม แหล่งที่มา: <https://www.greenet.or.th/แนวทางเกษตรอินทรีย์/> [๑๑ มีนาคม ๒๕๖๖].

หลักในการผลิตคือจะผลิตของที่มีคุณภาพและสร้างมูลค่าของผลผลิตโดยการแปรรูปใส่บรรจุภัณฑ์อย่างดี และวางจำหน่ายบนห้างสรรพสินค้าชั้นนำ โรงพยาบาล โรงแรม รวมถึงส่งขายต่างประเทศ สิ่งสำคัญคือต้องจริงจังและซื่อสัตย์กับลูกค้าเป็นประการสำคัญ การผลิตโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและลูกค้าเพื่อสุขภาพของตนเองและของผู้บริโภค แปรรูปโดยใช้วัสดุที่ไม่ทำลายโลกและไม่สิ้นเปลืองจนเกินไป จำหน่ายพืชผักที่มีคุณภาพและราคาไม่สูงจนเกินไป ได้ผลกำไรพออยู่ได้ก็เพียงพอ^{๘๐}

๑.การทำเกษตร ต้องทำด้วยใจรักและต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภค ทำผลผลิตออกมาให้มีคุณภาพและคงคุณค่าของผลผลิตนั้นไว้อยู่เสมอและพัฒนาให้ผลผลิตมีความทันสมัยน่าดึงดูดให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผักปลอดสารเคมีมากขึ้น สุขภาพเกษตรกรและผู้บริโภคก็ย่อมดีขึ้นด้วย

๒.การทำเกษตรต้องทำด้วยความตั้งใจ ไม่ท้อ ผิดก็ทดลองทำใหม่จนกว่าจะได้ผลที่ต้องการ ค้นหาแนวคิด แนวทางใหม่ๆ เพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ใช้เวลาที่มีให้คุ้มค่าที่สุด ขยัน อดทน เรียนรู้ไปเรื่อยๆ เพราะการทำเกษตรมีเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมาก เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ การอบรม การหาข้อมูลใหม่ ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในยุคปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักการ วิธีการในการทำเกษตรในเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย คือ การผลิตพืชผักต้องให้ได้มาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตร คือ ผักสวย ไม่มีสารพิษเจือปน แปรสภาพให้มันเป็นแพ็คที่สวยงามเพื่อส่งเข้าห้างและส่งไปขายต่างประเทศได้”^{๘๑}

ปัจจุบันเทคโนโลยีพัฒนาเร็วมาก เพราะฉะนั้นการหาความรู้ใหม่ๆ ถือว่าสิ่งสำคัญในปัจจุบัน หากความรู้โดยการเข้าอบรม อ่านหนังสือ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและจากกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์เหมือนกัน โดยเฉพาะโลกโซเชียลมีข้อมูลข่าวสารเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อยู่มาก มีช่องทางในการจำหน่ายหลายช่องทาง ทำเกษตรอินทรีย์ทำด้วยใจ ขยัน อดทน รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่าย จ่ายเท่าที่จำเป็น ทำเท่าที่ทำได้ อยู่แบบพอเพียง รักตัวเอง รักคนอื่น รวมถึงรักสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะตามมา ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักในการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย ด้วยที่เป็นศูนย์เรียนรู้อยู่แล้ว นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมมาก เราก็หาวิธีทำให้เขาดู และถือโอกาสขายพืชผักด้วยเลย เน้นขายให้นักท่องเที่ยว และพ่อค้าที่เข้ามาสั่งซื้อถึงที่”^{๘๒}

“หลักการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายทางศาสนา คือ ชอบทำบุญอยู่แล้ว มีมากเราก็แจกเพื่อนบ้าน ขายให้เขาก็แถมให้เขาอีก ไม่มีขาดทุนไม่รู้จักคำว่า “ขาดทุน” เพราะเราได้กำไรคือ

^{๘๐} สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

^{๘๑} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมา รายที่ ๓, ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๘๒} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอขามทะเลสอ รายที่ ๕, ๕, เมษายน ๒๕๖๖.

ความรู้สึกทางใจมีความสุขก็พอ ผลิตด้วยความใส่ใจ ไม่โกหกผู้บริโภค และไม่โกงราคา คือซื้อสัตย์ สุจริตไม่คดโกง”^{๘๓}

การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป การทำเกษตรอินทรีย์ ต้องทำด้วยใจรัก (ฉันทะ) มีความขยันหมั่นเพียร (วิริยะ) เอาใจจดจ่อต่อการทำเกษตร (จิตตะ) หมั่น ตรีตรองพิจารณาเหตุผลในการทำเกษตรอินทรีย์ (วิมังสา) ต้องรู้จักการใช้จ่ายเงินที่หามาได้ ไม่กู้หนี้ยืมสิน มีเท่าที่จำเป็น ใช้เท่าที่จำเป็น และพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด อย่าหวังพึ่งคนอื่น ถ้าผู้อื่นขอความช่วยเหลือจากเรา ก็ช่วยเท่าที่เราช่วยได้

หลักและวิธีการการทำเกษตรทั้งด้านการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เน้นปลูกพืชที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วขาดไม่ได้ พืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น ตะไคร้ แดงกวา-แตงร้าน ฟักทอง แดงโม ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดข้าวเหนียว แฝง และ ถั่วฝักยาว และเราจะปลูกพืชที่ชอบน้ำด้วย เช่น ผักกูด ใบเตย ผักกระเฉด และพวกที่เจอหน้าท่วมขังเมื่อตายแล้วเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น มะระ ขึ้นก ย่านาง พวกหน่น้ำ เช่น มะกรูด มะนาว จะปลูกพืชหลากหลายชนิด “เราปลูกอะไรก็ได้กินอย่างนั้น เราอยากกินอะไรก็ให้ปลูกสิ่งนั้น”

วิธีการ หลักการ การทำเกษตรในด้าน การผลิต การแปรรูป การจำหน่ายคือ เกษตรกรเกิดจากความพอเพียง ลดค่าใช้จ่ายให้น้อยลง ปุ๋ยอินทรีย์ทำเองจากธรรมชาติ หอยเชอร์รี่ มูลโค วัว แบ่งเป็นปุ๋ยหมักกับบ่อก๊าซชีวภาพหุงต้มในครัวเรือน สิ่งแวดล้อม เมื่อก่อนในดินไม่มีไส้เดือน ปุปลา แต่ตอนนี้มีจุลินทรีย์ ทำให้มีปุปลาสัตว์มีชีวิตต่าง ๆ หรือหนึ่รอดมาจากนาคนอื่น อาศัยความซื้อสัตย์ต่อตนเองและลูกค้าเป็นสิ่งสำคัญ คือเน้นขายได้เรื่อยๆ และตลอดไป ไม่จำเป็นต้องขายได้มากทีเดียวแล้วไม่กลับมาซื้ออีกแบบนั้นเราอยู่ไม่ได้แน่ เราต้องทำเอง กินเอง อยู่กับอินทรีย์ไม่ใช่เคมี อยู่บนพื้นฐานแห่งธรรมชาติให้มากที่สุด ทำเพื่อกินเอง เหลือกก็ขาย ใช้เท่าที่จำเป็น หาความรู้อยู่เสมอ ไม่พึ่งพาแต่รัฐอย่างเดียว เราต้องช่วยเหลือตัวเราเอง และปลูกฝังค่านิยมให้ลูกๆ หลานๆ ให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่าหลงกับวัตถุ

แม้ว่าการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายจะใช้คำว่า “ผักปลอดภัยพิช” แต่ผู้บริโภคยังเกิดความกังวลและขาดความเชื่อมั่นในการเลือกซื้อสินค้าเกษตร โดยเฉพาะตามร้านค้าทั่วไปหรือแม้แต่ห้างสรรพสินค้าถึงแม้จะมีมาตรฐานการรับรองผลผลิต แต่ภายใต้ตรารับรองเหล่านั้นก็ไม่สามารถทราบถึงกระบวนการผลิต แหล่งที่มา หรือ ผู้ผลิตของสินค้านั้นได้ ดังนั้นการจะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เลือกซื้อสินค้าได้อย่างสนิทใจ ผู้ผลิตต้องสร้างความเชื่อใจ เปิดโอกาสการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบตลาดพืชที่มีการใช้สารเคมี การผลิตแล้วไม่รู้จะจำหน่ายให้กับใคร และใครจะเป็นผู้บริโภค มาเป็นระบบที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่นร่วมกัน หรือเรียกว่า ระบบตลาดสมาชิกที่ผู้บริโภคให้การ

^{๘๓} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียว ราชที่๗ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

สนับสนุนผู้ผลิต หรือกระบวนการจัดการกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตามระบบ CSA (Community Supported Agriculture) นั้นเอง^{๘๔}

๔.๒.๔.๒ การนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน

สรุปรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา จะเห็นว่าแต่ละครัวเรือนนั้นมีรูปแบบวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ด้วยความเชื่อและกระบวนการคิด ทุนทางสังคมแต่ละครัวเรือนนั้นมีความแตกต่างกัน แต่ที่คล้ายกันทุกครัวเรือนคือ วิถีชีวิตแบบพอเพียง อยู่บนพื้นฐานการทำมาหากินลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ไม่เบียดเบียน ผลักดันให้เป็นเกษตรไร้สารพิษ ๑๐๐ % เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของครอบครัวและชุมชนสิ่งแวดล้อม โดยใช้การพัฒนากระบวนการให้เกิดเป็นรูปแบบที่พึงประสงค์ ๘ ด้าน คือ ด้านความขยัน ด้านการประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความอดทน ด้านวินัย ด้านคุณธรรม ด้านปัญญา และด้านสังคม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ปัจจุบันนี้ได้มีความตื่นตัวกันมากในประเทศพัฒนาแล้ว โดยพากันห้วงใยต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคน เช่น การใช้สารเคมี และการเผาผลาญเชื้อเพลิง ซึ่งส่งผลในการทำลายสุขภาพตนเอง ทำลายสุขภาพผู้อื่น และทำลายสภาพแวดล้อม เข้าหลักว่าเบียดเบียนตนเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของอารยธรรมมนุษย์ เมื่อพูดถึงองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมนี้ ก็มีเรื่องแทรกเข้ามาคือเรื่อง เทคโนโลยี ปัญหาอย่างหนึ่งคือ เราเข้าใจเทคโนโลยีว่าอย่างไร ในความหมายของพุทธศาสนาหรือเฉพาะพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า เทคโนโลยีคืออะไร เนื่องจากเวลาหมดแล้ว จึงขอรวบรัดว่า ในความหมายของพระพุทธศาสนา เทคโนโลยี คือ เครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ เรามีมือ มีเท้า มีหู มีตา มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ เรามีอินทรีย์ แต่อินทรีย์ของเรามีขีดความสามารถจำกัด เราต้องการจะต่อตะปูตัวหนึ่งเราต้องการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่งเราจะเดินก็ช้า เราจะเอามือต่อตะปูก็เจ็บแสบ แล้วจะทำอย่างไร เราก็เลยต้องผลิตขึ้นมาขึ้นมา มาช่วยขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ทำให้มือของเราสามารถทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น ต่อตะปูได้สำเร็จ เราขยายวิสัยของเท้า จะเดินทางก็มีรถยนต์ ต่อมาก็มีเครื่องบิน ตาของเราเห็นได้จำกัด ของเล็กนักก็มองไม่เห็น เราก็สร้างกล้องจุลทรรศน์ขึ้นมา ทำให้สามารถมองเห็นจุลินทรีย์ตัวเล็ก ๆ ได้ ตาของเรามองไป ได้ไกลไม่พอที่จะเห็นดวงดาว ซึ่งอยู่ไกลมากดูเล็กเกินไป บางดวงก็ไม่ได้เห็น เราก็สร้างกล้องโทรทรรศน์ขึ้นมา มองไปเห็นสิ่งเหล่านั้นได้

ปัจจุบันนี้เราก็สามารถขยายวิสัยแห่งอินทรีย์สมองของเราออกไป โดยสร้างเครื่องคอมพิวเตอร์ขึ้นมา รวมความว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ทำให้เกิดความสุข

^{๘๔} สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

เจริญในระบอบอุตสาหกรรมขึ้นมา แต่ในสมัยโบราณยุคหนึ่ง คนเอียงสุดไปทางจิต ก็ได้พยายามขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิต การขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิตนั้นก็ทำให้เกิดเป็นฤทธิ์เป็นอภิญญาขึ้นมา ดังที่มีเรื่องบอกไว้ว่า คนนั้นคนนี้มีฤทธิ์มีปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น ก็เป็นการขยายวิสัยแห่งอินทรีย์เหมือนกัน เป็น physical technology คือ เทคโนโลยีทางกายอย่างหนึ่ง กับ psychical technology คือ เทคโนโลยีทางจิตอย่างหนึ่งเป็นอันว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์และเทคโนโลยีนั้นก็เข้ามาสัมพันธ์กับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบ 3 ประการนั้น กล่าวคือ มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือของตนในการเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบส่วนอื่นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือธรรมชาติและสังคม และเทคโนโลยีนี้ก็เกิดเป็นสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ขึ้นมา เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

ดังนั้นสภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอด คือ สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอด คือ การพัฒนาเทคโนโลยีนั้น อาจจะเป็นการพัฒนาในลักษณะที่ขัดแย้งกับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทำให้เสียคุณภาพ ทำให้เสียดุลในระบบของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม แล้วก็ขัดขวางความสัมพันธ์ที่ดี ที่เกื้อกูลกัน ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามอย่างนั้นมีการใช้เทคโนโลยีนั้น ในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่น ฉะนั้น เมื่อสัมพันธ์กับเทคโนโลยี มนุษย์จะต้องแก้ปัญหาที่พัฒนาเทคโนโลยีในลักษณะที่จะทำให้เกิดการประสานและเกื้อกูลกัน ภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสามอย่างแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น

ตารางที่ ๔.๓ การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ ๔ ด้าน

การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ๔ ด้าน			
การพัฒนาตนเอง	การพัฒนาเศรษฐกิจ	การพัฒนาสังคม	การพัฒนาสิ่งแวดล้อม
<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ไม่มีโรค - เกษตรกรมีสุขภาพจิตที่ดี คือ มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> การที่เกษตรกรใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียงและไม่เบียดเบียนตนเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยรู้จักเก็บออมไม่สร้างหนี้ ใช้จำยเท่าที่จำเป็น โดยยึดหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> การรวมกลุ่มของชุมชนเกษตรกรและสังคมที่มีความเชื่อ วิถีชีวิต และทัศนคติที่เหมือนกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ และเชื่อมโยงเครือข่ายทั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> การที่เกษตรกรมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมชุมชน การเรียนรู้สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย การปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะสมแก่การปลูกพืชและปราศจาก

<p>มีความรู้สึกที่ดีเมื่อปลูกผัก จำหน่ายจ่ายแจก รวมถึงการบริโภคผักที่ตนเองได้ปลูก</p> <p>มีกิจวัตรประจำวันที่ได้อยู่กับแปลงผักทุกวัน ได้เห็นผักเจริญเติบโต ได้ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว</p> <p>- เกิดความรอบรู้ ทั้งประสบการณ์โดยตรงและจากการศึกษาเรียนรู้</p> <p>- เกษตรกรมีการร่วมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนพืชผัก แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงให้เกิดเป็นสังคมการเรียนรู้ เกษตรรูปแบบเดียวกัน</p>	<p>ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ไม่เบียดเบียน ตั้งใจ และรอบรู้)</p>	<p>ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน</p>	<p>สารเคมี รวมถึงแหล่งน้ำ อากาศ และความหลากหลายของระบบนิเวศน์</p>
--	--	---------------------------------	---

๑) **พัฒนาตนเอง** (เกษตรกร) เพราะการทำอาชีพการเกษตรกร ต้องเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของตนเองคือ ซื่อกินน้อยลง เพราะได้อาหารจากผักที่ปลูกเองกินเอง อยากริกินอะไรก็ปลูกเหลือก็แจกก็ขาย ทั้งมีความรู้สึกปลอดภัยจากผักที่ตนเองนั้นปลูกเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษแน่นอน สุขภาพจิตที่ดีและมีความสุขอย่างยั่งยืนย่อมเกิดขึ้น

- **กาย** คือการทำเกษตรกรตั้งแต่เช้าจนเย็นเป็นการออกกำลังกายที่ดี อีกทั้งมีความปลอดภัยจากผักที่ตนเองนั้นปลูกเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และไม่มีโรคจากสารเคมีแน่นอน

- **สัมมาทิฐิ** (เข้าใจธรรม) คือเกษตรกรมีความขยันและอดทน เพราะใช้ชีวิตอยู่กับแปลงผักทุกวันตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูกจนถึงการเก็บขาย ได้ทำกิจกรรมต่อเนื่องและออกกำลังกายไปในตัว เกิดความขยันและอดทน รู้สึกสบายใจในการมีงานทำในแปลงตลอดทั้งวัน

- **เวทนา** (ความรู้สึกทางใจ) คือเกษตรกรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร ต่อเพื่อนบ้านและชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เหมือนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน เมื่อหันมาปลูกไว้กินเหลือก็แจกจ่ายให้แก่กันและกัน แสดงถึงความมีอยู่มีกินที่แท้จริงของเกษตรกรที่ยั่งยืน

- กิจวัตร (พฤติกรรม) คือเกษตรกรมีจิตใจที่สงบมีความสุขกับครอบครัวเพราะได้ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งวัน ได้อยู่พร้อมหน้ากัน มีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับครอบครัว ญาติและคนในชุมชน เห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมองเห็นอนาคตของตนเองและบุตรหลาน

- ปัญญา คือเกษตรกรมีการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ความรอบรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน และความรู้ที่เกิดจากการเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาเรียนรู้จากตำรา แม้กระทั่งความรู้ที่ได้จากเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

- สังคม คือเกษตรกรมีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น เป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีความเชื่อและกระบวนการคิดเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดจากเครือข่ายเกษตรกรต่างถิ่น

๒) พัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพราะการทำอาชีพการเกษตรมีความละเอียดประณีต เกษตรกรจะต้องมีความรอบรู้สติปัญญาความสามารถในการที่จะคิดและวางแผนว่าจะทำอะไรก่อนอะไรหลังด้วยความรอบคอบระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง หลักการสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องให้เป็นไปตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ หลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง) การรู้จักเหตุรู้จักผล ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นคุณหรือโทษ ไม่หลงอยู่กับกามคุณต่าง ๆ มีวิถีชีวิตตามทางสายกลาง ความพอเพียงพอประมาณ ระมัดระวังในการผลิต แปรรูป และจำหน่าย ไม่มากจนเกิดความโลภ และไม่น้อยจนทำให้ตนและครอบครัวลำบาก มีรายได้เพิ่มจากการลดต้นทุนการผลิตในส่วนของสารเคมีทุกชนิด มีตลาดรองรับและสร้างอำนาจในการต่อรองมากขึ้นซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรทั้งเครือข่ายภายในและภายนอก ทำให้หนี้สินที่มีค้อย ๆ ลดลงและหมดไปในที่สุด และจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น ด้วยเกษตรกรมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ สามารถคิดและวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุสู่ผล ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย โดยให้อยู่ในการควบคุมของหลักศีล สมาธิ และปัญญา คือ ไม่เบียดเบียน ตั้งใจ และรอบรู้

๓) พัฒนาด้านสังคม เพราะอาชีพการเกษตร ส่วนมากอยู่ในสังคมที่ต่างคนต่างก็ดิ้นรนเอาตัวรอดแทบทั้งสิ้น สังคมเกษตรกรจะน่าอยู่ต้องตั้งอยู่ในหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ การรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่มีความเชื่อ วิถีชีวิต ทัศนคติที่เหมือนกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายต่างถิ่น ช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหา แนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนกลุ่มของตนและเครือข่ายให้เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นกระบวนการทัศนชุดเดียวกัน

๔) พัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความสำคัญทั้งต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ถ้าหากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษหรือถูกทำลายการจะพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมก็คงเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะชุมชนที่ได้เข้าไปศึกษาอยู่ใกล้เมืองใหญ่คือ อยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร ดังนั้นการจะหลีกเลี่ยงจากมลพิษสารพิษต่าง ๆ นั้นค่อนข้างยาก แต่ด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าวโดยการปลูก

ต้นไม้แทนกำแพงหรือปลูกพืชกางมุ้งหรือป้องกันสารพิษที่มาในอากาศ การปรับสภาพดินพลิกหน้าดินให้สารเคมีหมดไปจากดิน ปลูกพืชที่มีประโยชน์ต่อดิน อาทิ พืชตระกูลถั่วต่าง ๆ การปลูกพืชหมุนเวียนและต้นไม้ที่มีความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ น้ำที่ใช้ในการทำการเกษตรก็ต้องแน่ใจว่าปลอดสารเคมีเช่นกัน แม้กระทั่งการใช้วัสดุในการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนนั้น มิได้หมายความว่าเฉพาะการผลิต การแปรรูป หรือการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความคิด จิตใจ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ ความรู้ความสามารถในภูมิปัญญาพื้นบ้านและการพัฒนาเทคโนโลยีของตนเอง ตลอดจนความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคม จึงเกิดการทำการเกษตรที่มีความสุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

อย่างไรก็ตาม กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรกรให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน สิ่งเหล่านี้สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่าง ๆ ที่มีอยู่ซึ่งเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง อันได้แก่ นโยบายการนำเข้าและการส่งเสริมการยกเลิกใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและระบบนิเวศ

แม้ผลการศึกษาจะไม่ได้บ่งชี้ถึงการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างก็ตาม แต่สะท้อนถึงความพยายามของเกษตรกรในการขัดขืน ยืนหยัด ในระดับบุคคล ครอบครัวและกลุ่มซึ่งอยู่ในวิสัยที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่มีแรงกดดันหรือต่อต้านจนเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญ มีผลนำไปสู่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้ พัฒนาความสามารถ และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่กำลังทำอยู่นั้นคืออาชีพเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรสามารถพัฒนาให้มั่นคงและยั่งยืนเกิดความสุขกว่าเดิมและให้สอดคล้องกับหลักการที่กล่าวมาแล้วคือ หลักทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หลักทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน หลักทฤษฎีเกี่ยวกับการทำการเกษตรอินทรีย์ หลักทฤษฎีวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกร และหลักทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ชุมชนเกษตรกรพึงประสงค์ นั่นคือ

(๑) เกษตรกรมีความสามารถในการคิด ในการทำ ในการจัดการ และในการประสานงานกับชุมชนทั้งในและนอกเครือข่าย

(๒) เกษตรกรทำแต่ความดี สร้างคุณประโยชน์ เว้นสิ่งที่ให้โทษ มีศักยภาพและทัศนคติในทางที่ตรงตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

(๓) เกษตรกรมีความสุขกาย สุขใจ (สัมมาทิฐิ เวทนา กิจวัตร) สุขด้วยความรอบรู้ และสุขอยู่กับชุมชนสังคมเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ว่าหลักสมชีวิตา (มรรค ๘, โภชนะ มัตตัญญูตา, โยนิโสมนสิการ) และหลักอหิงสา

จากข้อมูลที่ได้ดังกล่าวมานี้ จะเห็นว่ากลุ่มเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จ ส่วนใหญ่ทำงานร่วมกับเอ็นจีโอ ภาครัฐ ภาคเอกชนอย่างใกล้ชิด และมีการหนุนเสริมกันทั้งในด้านแนวคิด องค์ความรู้ การหาช่องทางและการต่อรองทางการตลาด รวมถึงการมีงบประมาณสนับสนุนเริ่มต้นที่จำเป็น เช่น สนับสนุนกองทุนหมุนเวียนของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกกู้เงินจากกลุ่มในรูปแบบของวัสดุอุปกรณ์และปัจจัยการผลิตเพื่อปรับโครงสร้างการผลิตในช่วงเริ่มต้น การทำงานของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบ

ความสำเร็จแล้ว มักขยายแนวทางของกลุ่มให้กว้างไปกว่าเรื่องเกษตรอินทรีย์ เช่น การมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร การรักษาที่ดินทำกิน และการแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิก สำคัญที่สุดในทั้งหมดนี้ก็คือ การส่งเสริมและสนับสนุนกัน จะต้องนำไปสู่ความเข้มแข็งของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรในการบริหารจัดการตนเองได้จึงจะเกิดเป็นความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร

๔.๓ รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๔.๓.๑ รูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา คือ กระบวนการพัฒนาตนเองให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนในการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายของเกษตรอินทรีย์ ดำเนินไปตามวิถีชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของแต่ละครัวเรือนนั้น มีความแตกต่างกันตามปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกรูปแบบการผลิต อาทิ ความเหมาะสมของฐานทรัพยากร ความถนัดทางการผลิต วัฒนธรรม แรงงานและเครื่องมืออุปกรณ์รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ทำเลที่ตั้ง การคมนาคม ประสิทธิภาพด้านการตลาด และอิทธิพลของกลุ่มชุมชนที่มีผลต่อการตัดสินใจ นอกจากนี้รูปแบบการผลิตแต่ละครัวเรือนยังต้องอาศัยหลักการพึ่งพาตนเองในระบบเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรรวมถึงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐอีกด้วย

๑. เกษตรกรเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning) โดยเฉพาะปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ประสบโดยตรงและการมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกรเกษตรอินทรีย์อื่นๆ ตามการสนับสนุนของหน่วยงานด้านการเกษตร เกษตรกรต้องมีความรู้และความสามารถในการพัฒนาทั้งระบบการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำ เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับฐานราก (Transformative Learning) ทั้งความคิด ความเชื่อและการลงมือปฏิบัติจนกระทั่งมีผลสัมฤทธิ์จริง

๒. เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของตัวเองเกษตรกรเอง (ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนความคิดสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยไม่หวังพึ่งทางภาครัฐหรือเอกชนแต่เพียงอย่างเดียว

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสุขทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางกาย จิต ปัญญา และสังคมที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยอาศัยหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ หลักสมชิวิตาและหลักอหิสา เกษตรกรไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม อดทน ไม่ท้อถอย พากเพียรพยายาม ทำตามขั้นตอนที่คนทั่วไปทำได้ยาก มีวินัย คือเกษตรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้าง อาจจะเป็นลงมือทำเกษตรกรที่มีคุณค่าด้วยวินัย มีคุณธรรม

๔. ความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ คือ นิรามิสสุข ความสุขที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอิงสามีส (กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) และสามารถทำให้เกษตรกรเป็นเกษตรกรที่ยั่งยืนได้ในอนาคต อาทิตัวอย่างเกษตรกรหลายท่านที่ไม่ได้เอาวัตถุสิ่งของเงินทองเป็นที่ตั้ง แต่เลือกที่จะทำการเกษตรเพื่อให้ได้ร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ไม่มีโรค ได้ทำกิจกรรมกับครอบครัวกับคนที่ตนรักตลอดทั้งวัน ได้ทำในสิ่งที่ตนรักคือการปลูกผักเฝ้าดูการเจริญเติบโตจนถึงการที่ได้เห็นคนอื่นได้บริโภคผักที่ตนเองปลูก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความสุขที่ไม่ต้องอิงเหยื่อล่อคือ กามคุณทั้ง ๕ แต่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจโดยเป็นความสุขที่แท้จริงซึ่งเกิดขึ้นได้กับชีวิตของผู้ครองเรือน

เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์และประสบความสำเร็จ โดยส่วนมากมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ชอบทำบุญไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติธรรม มีนิสัยที่อดทน ซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (แบ่งปัน) ไม่ชอบเอาเปรียบคนอื่น (ไม่เบียดเบียน) ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของรวมถึงเงินทอง (ความพอเพียง) เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่พบได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต นอกจากนี้วิธีการผลิตของเกษตรกรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและพร้อมที่จะเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ โดยอาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตรแต่ยังคงพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึงพิงธรรมชาติและอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย

๔.๓.๑ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางกาย

ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจมีพื้นฐานหรือตั้งอยู่บนชุดความคิดที่มีจุดมุ่งหมายว่า “จะอย่างไรให้คนมีการบริโภคมากที่สุด (Maximize Consumption) โดยใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตน้อยที่สุด” ด้วยความเชื่อว่าการบริโภคนำมาซึ่งความสุข ดังนั้น ยิ่งบริโภคมากเท่าไร ก็น่าจะยิ่งมีความสุขมากขึ้นเท่านั้น

หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกร ก่อนที่จะเปลี่ยนมาทำเกษตร เกษตรกรต่างมีปัญหาเดียวกันคือ เรื่องสุขภาพร่างกายอ่อนแอลง หน้ามืดเวียนศีรษะบ่อย ๆ มีโรคที่เกิดจากสารเคมี ทั้งตัวเกษตรกรเอง คนในครอบครัวรวมถึงคนในชุมชนและผู้บริโภคผักที่ตนปลูก ต้องไปพบแพทย์อยู่เป็นประจำด้วยความเจ็บป่วย เพราะความห่วงใยสุขภาพของตน คนครอบครัว จึงทำให้เกษตรกรที่ทำเกษตรเคมีเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น เมื่อมาทำเกษตรอินทรีย์แล้วสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและไม่มีโรคที่เกิดจากสารเคมี ทำให้มีความสุขมากขึ้นเพราะไม่ต้องเจ็บป่วยไม่ต้องไปหาแพทย์ ไม่ต้องเสียเงินค่ารักษาพยาบาล ความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรอินทรีย์ คือการได้ทำเกษตรปลอดสารพิษ ผลิตผักผลไม้ที่มีคุณภาพทำให้ครอบครัวรวมถึงคนอื่น ๆ ที่มาบริโภคผักก็มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงไม่เป็นโรค ดีทั้งตนเองและผู้อื่น ความสุขจากการแปรรูปคือการที่นำวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการ

แปรรูป เช่น ใบตอง ไม้ไผ่ และความสุขจากการจำหน่ายคือได้เห็นผู้บริโภคพอใจในผลผลิตของเรา ก็ทำให้ยิ้มได้แล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมคือ การได้ปลูกผักไว้กินเองและให้คนอื่นกิน ทำเองทุกขั้นตอนเรารู้สึกภาคภูมิใจอยากให้สุขภาพคนที่กินผักเราดีด้วย ทำชีวิตให้พอเพียง ให้รู้จักคำว่า “พอ” แบ่งปันเมื่อมีโอกาส ความสุขมีเท่านี้”^{๘๕}

“ความสุขโดยรวมนั้น การมีความสุขที่ดี และแบ่งปันให้ผู้อื่นได้บริโภคผักเราปลอดภัยมีความสุขที่ดีด้วย นี่คือความสุข ความสุขที่ได้อยู่บนความพอเพียง รู้จักเก็บ รู้จักใช้เพื่อบันปลายของชีวิตผม ภรรยาและเพื่ออนาคตของลูก”^{๘๖}

แต่ความเป็นจริงกลับพบว่า ในชุมชนไม่ได้ร่ำรวย หรือบางครั้งถูกจัดให้เป็นอำเภออยากจนด้วยซ้ำไป แต่คนในชุมชนเหล่านั้นกลับมีความสุขมากกว่าคนในชุมชนอื่น ๆ ที่ร่ำรวยมากกว่า เช่นเดียวกับที่มักจะพบว่า คนที่ฆ่าตัวตาย ไม่ใช่คนยากจนเสมอไป ตรงกันข้ามหลายคนเป็นคนมีอันจะกินหรือมีฐานะร่ำรวยเสียด้วยซ้ำ

จึงนำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า กลุ่มคนที่มีรายได้น้อย และมีความสามารถในการบริโภคน้อย ไม่ได้แปลว่าคนกลุ่มนี้จะมีสุขน้อยไปกว่ากลุ่มคนที่มีรายได้และความสามารถในการบริโภคได้มากกว่า ดังนั้น “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ซึ่งได้แก่ ระบบทุนนิยม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยม จึงไม่ใช่คำตอบแห่งความสุข

สำหรับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า การบริโภคกับความสุขไม่ใช่เรื่องเดียวกัน เพราะมีการบริโภคมากมายที่อาจไม่นำมาซึ่งความสุขเลยก็ได้ ในทางกลับกัน การบริโภคน้อยมากอาจนำมาซึ่งความสุขในระดับที่สูงมากก็ได้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพระภิกษุ โดยเฉพาะพระอริยเจ้า ซึ่งถือได้ว่าเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีความสุขหรือความพึงพอใจในระดับสูง แต่กลับมีเครื่องบริขารเพียงไม่กี่ชิ้น^{๘๗}

จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ไม่ใช่การทำให้คนบริโภคมากที่สุด แต่เป็นการทำให้คนมีความพึงพอใจมากที่สุด (Maximize Satisfaction) โดยการบริโภคน้อยที่สุด เพราะมองว่าการบริโภคหมายถึงการทำลาย ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากและก็ยิ่งทำลายสิ่งแวดล้อมมาก^{๘๘}

^{๘๕} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียวรายที่ ๘ , ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๘๖} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียวรายที่ ๙ , ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๖

^{๘๘} สัมภาษณ์, นักวิชาการที่ดิน, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

ดังนั้นตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ “ความพึงพอใจ” ต้องสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่ง “คุณภาพชีวิตที่ดี” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการมีชีวิตหรูหรา มีรถหลายคัน มีบ้านหลังใหญ่ แต่หมายถึงการมีชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และการมีความสามารถในการเผื่อแผ่แบ่งปันผู้อื่น อันจะนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริง นี่จึงเป็นที่มาว่า ทำไม “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” จึงเป็นคำตอบแห่งความสุข และเป็นคำตอบสำหรับสังคม

๔.๓.๒ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางจิต (สัมมาทิฐิ, เวทนา, กิจวัตร)

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ ที่แข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง (wealth) หรือระบุว่าความมั่งคั่งเป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือ หนึ่ง ความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและความยากจน และสองช่วยเหลือนมนุษย์ในการพัฒนาความเมตตา กรุณา ถือเป็นกุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่งขึ้นไป เพราะความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการบริโภควัตถุแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้นจากสภาวะของจิตใจภายใน

๑) **ความเข้าใจธรรม (สัมมาทิฐิ)** คือเกษตรกรมีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรมของเกษตรกร มีความสุขกายสบายใจ ไม่เบียดเบียนเป็นที่ตั้งของความสุข ไม่เอาวัตถุนิยมเป็นที่ตั้ง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ประกอบแต่สุจริต อยู่ในหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขที่ได้โดยรวมคือ ความสุขใจที่ได้อยู่กับครอบครัว มีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรค และได้ให้ความสุขกับผู้ที่กินผักของเราที่ไม่มีสารพิษด้วย ทุกอาชีพที่เราทำมีความสุขได้หมดถ้าเราทำด้วยใจรัก ทำด้วยความสุจริตในทุกขั้นตอนตั้งแต่การผลิตจนถึงการขาย”^{๘๙}

“ความสุขที่ทำให้เกิดความยั่งยืน ความซื่อสัตย์ อดทน ขยันหาขยันเก็บ ไม่สร้างหนี้โดยไม่จำเป็น เราก็มีเงินใช้มีเงินเก็บ สุขภาพร่างกายก็ดีได้ออกกำลังกายทุกวัน สิ่งแวดล้อมก็ดีเพราะไม่มีสารเคมี”^{๙๐}

๒) **ความรู้สึกลงใจ (เวทนา)** คือเกษตรกรมีความสุขที่ได้ทำในสิ่งที่ตนเองรักและชอบ คือการได้ปลูกพืชผักที่ปลอดสารพิษ ฝ้าดูแลรักษาตั้งแต่ปลูกจนถึงมือผู้บริโภค นี่คือนิยามความรู้สึกทางใจที่เกิดขึ้นกับตัวเกษตรกร ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

^{๘๙} สัมภาษณ์, เกษตรกรอำเภอเมืองนครราชสีมาครั้งที่ ๓, ๓, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๙๐} สัมภาษณ์ เกษตรกรรายที่ ๖, ๖, เมษายน ๒๕๖๖.

“ความสุขโดยรวมนั่นคือ การได้ปลูกผักไว้กินเองและขายให้คนอื่น เราเป็นลูกเกษตรกรช่วยครอบครัวทำเกษตรมาตั้งแต่จำความได้ อยู่แต่กับผักที่เราปลูก ดูนั่นเจริญงอกงาม คนในครอบครัวช่วยกันทำอยู่กับคุณแม่ ดูแลท่านไปเรื่อยๆ นี่คือความสุขของผม”^{๙๑}

“ความสุขโดยรวมคือ ตากับยายเป็นเกษตรกรต่อจากรุ่นพ่อแม่ ทำมาเป็น ๒๐ กว่าปีแล้ว เกษตรอินทรีย์นี้ อยู่กับผักที่เราปลูก ฝ้าดูมันเติบโตและได้กินมัน เก็บขายก็มีความสุข ได้กินผักที่มีคุณภาพปลอดสารพิษทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงมีเงินเก็บ อยู่แบบพอเพียงอยู่กับตากับยายกับหลานก็มีความสุขแล้ว”^{๙๒}

๓) พฤติกรรม (กิจวัตร) คือเกษตรกรได้ใช้ชีวิตอยู่กับการทำเกษตรอินทรีย์ทุก ๆ วันและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของคนในครอบครัว ได้ใช้ชีวิตร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในครอบครัว ความผูกพันความสัมพันธ์ก็มีมากขึ้น จึงเกิดความสุขในกิจวัตรประจำวันที่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขที่เกิดจากการทำเกษตรอินทรีย์ คือการที่เราปลูกเองและเห็นผลผลิตออกมาสวยงามตามที่เราคาดหวัง และได้ให้ความสุขกับผู้ที่บริโภคผักของเราด้วย เพราะผักเราปลูกเองปลอดสารพิษแน่นอน ลูกๆ และสามีก็ช่วยกันทำ มีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น”^{๙๓}

เศรษฐกิจพอเพียง ก็คือเศรษฐกิจที่เน้นการบริโภคแต่พอดี (Optimal Consumption) แต่มีความสุขจากการมีชีวิตที่เรียบง่ายและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งความพอเพียงในที่นี้คือ ความพอเพียงในการบริโภค ไม่ใช่ความพอเพียงในคุณภาพชีวิต กล่าวคือเราบริโภคแต่พอเพียงเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตให้มากขึ้น โดยต้องเป็นคุณภาพชีวิตที่ไม่แยกขาดจากคนอื่น หมายความว่ายิ่งคุณภาพชีวิตของนาย ก ดีขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนอื่นให้ดีขึ้นไปด้วย เพราะคนที่มีคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธนี้จะไม่มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อคนอื่น ซึ่งนำไปสู่การกระจายโภคทรัพย์ ที่ไม่ใช่คนแค่ ๑% ของประเทศมีชีวิตที่สวยหรู แต่คนอีก ๙๙% กลับต้องอยู่แบบขาดแคลน ดังที่เห็นในปัจจุบัน^{๙๔}

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ โดยหลักการจะไม่มีกำหนดว่าต้องบริโภคเท่าไร เนื่องจากคนเรามีความหลากหลาย ดังนั้นระดับความพึงพอใจของแต่ละคนจึงไม่เท่ากัน ตัวอย่างง่ายๆ เช่น พระสามารถมีความพึงพอใจแม้จะมีการบริโภคที่น้อย แต่ฆราวาสส่วนใหญ่จะมีความสุขได้ก็

^{๙๑} สัมภาษณ์ เกษตรกรรายที่ ๔, ๔, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๙๒} สัมภาษณ์ เกษตรกรรายที่ ๗, ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๙๓} สัมภาษณ์ เกษตรกรรายที่ ๒, ๒, เมษายน ๒๕๖๖.

^{๙๔} สัมภาษณ์ เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา, ๑๕ เมษายน

ต้องมีการบริโภคมามากกว่าพระ ด้วยเหตุนี้ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงยอมให้มีการบริโภคที่อาจจะเกินความพอเพียงได้ แต่ก็จะมี “ระบบ” ที่จะช่วยสร้างปัจจัยที่เกื้อกูลให้คนคนนั้นค่อย ๆ ลดการพึ่งพาการบริโภคลง โดยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสุขมากขึ้น^{๔๕}

ดังนั้น การบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงมีหลายระดับตามความเจริญทางสติปัญญาและจิตใจของมนุษย์ ซึ่งถ้าทุกคนมีพัฒนาการความเจริญทางจิตใจมากขึ้น การพึ่งพาความสุขจากวัตถุหรือการบริโภคก็จะลดลงจนอยู่ระดับที่เรียกว่าพอเพียงหรือเรียบง่าย อย่างไรก็ตาม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่พึงส่งเสริมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อเกินตัว หรือส่งเสริมการผลิตที่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๔.๓.๓ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางปัญญา

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ การบริโภคด้วยปัญญา หรือการบริโภคที่พอดี อันเป็นตัวกำหนดและควบคุมกิจกรรมเศรษฐกิจทั้งหมด โดยการบริโภคด้วยปัญญายังสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ในแง่ที่ทำให้เกิดความพอดีในการบริโภคและเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่ใช่บริโภคเพื่อสนองตัณหาที่ถูกปลุกเร้าจากการแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจ

เมื่อนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกร ความรอบรู้ของเกษตรกรส่วนมากเกิดจากการศึกษาเรียนรู้รวมถึงประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้เกิดความรอบรู้ที่เรียกว่า “ปัญญา” เกิดขึ้น เข้าใจและตระหนักถึงปัญหา เหตุของปัญหา ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาลูกปลาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจากการทำเกษตรอินทรีย์ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสุขโดยรวมคือ ความสุขของผมไม่ใช่มีเงินมาก แต่มีกินตลอดก็พอ ไม่ต้องดิ้นรนให้เหนื่อย แต่ทำเพราะต้องการออกกำลังกาย เราอยู่กับข้าวอยู่กับผักอยู่กับพื้นดินพื้นน้ำและอากาศที่ปราศจากเคมีนี้ ถือว่าเป็นที่สุดแห่งความสุขแล้ว สมัยก่อนไม่มีเคมีรุ่นปู่ย่าตายายเราอยู่ได้ อายุยืนอีกไม่เห็นมีโรคแบบปัจจุบันนี้เลย หันไปใช้ชีวิตแบบรุ่นนั้นคงจะดี”^{๔๖}

๔.๓.๔ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความสุขทางสังคม

คือเมื่อนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกร มีการรวมกลุ่มกันสร้างเครือข่ายระดับชุมชนและสังคมขึ้นมา โดยการพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายเหล่านั้นให้เกิดเป็นสังคมเกษตรอินทรีย์ขึ้น เพื่อเป็นพลังในการผลิตพืชผักอินทรีย์ การแปรรูปสินค้า และการต่อรองการจำหน่ายเกี่ยวกับพ่อค้าคนกลางรวมถึงตลาดในพื้นที่และต่างพื้นที่ตลอดจนถึงตลาดนอกประเทศอีกด้วย การรวมกลุ่มทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมถึงการแก้ไขปัญหา

^{๔๕} สัมภาษณ์, สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ เกษตรกรรายที่ ๑๐, ๒, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

ด้วยกัน เกิดความผูกพันซึ่งกันและกัน และเกิดเป็นความสุขทางสังคมขึ้นดังกล่าว ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

ความสุขในปัจจุบันคือ การที่ได้เป็นเป็นผู้เผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะจัดให้ผู้สนใจงานเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นคนจากชุมชนเมือง มีพื้นที่ไม่มาก หรืออยู่ตามบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม มาเรียนรู้ที่นี่ เพราะเป็นต้นแบบที่เป็นรูปธรรมนำไปปฏิบัติได้จริง เป็นการเผยแพร่ให้คนทั่วไปทราบว่าเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ไม่ได้มีไว้สำหรับชาวนาเกษตรกรอย่างเดียว แต่พระราชทานไว้เพื่อคนไทยทุกคนนำไปเป็นแนวทางการดำรงชีวิตในสังคมทุกวันนี้

สรุปจะเห็นได้ว่าหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีความเชื่อมโยงและทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ความสุขโดยภาพรวมของเกษตรกรส่วนมากปรารถนาให้ร่างกายของตนเอง คนในครอบครัวและผู้บริโภคมักที่เขาปลูกมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคที่เกิดจากสารเคมี รองลงมาคือความสุขที่เกิดขึ้นในจิตคือ ความเข้าใจธรรม (สัมมาทิฐิ) และความรู้สึกทางใจ (เวทนา) แต่ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน คือความสุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันชีวิต (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เมื่อปัญญาเกิดขึ้นความปรารถนาให้สังคมที่มีแต่ความสุขก็จะเกิดขึ้น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงเป็นหลักที่มีความเชื่อมโยงในเรื่องของการทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้ ดังที่ได้กล่าวมานี้

ดังนั้นการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกรเพื่อให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนนั้น ก่อนที่จะเกิดความสุขขึ้นนั้นเกษตรกรต่างพบกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม ความเชื่อและกระบวนการคิดที่ได้นำเอาหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอยู่ ๕ ลักษณะ คือ

๑) วิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง ซื่อกินน้อยลง เพราะได้อาหารจากผักที่ปลูกเองกินเอง อยากรักกินอะไรก็ปลูก เหลือจึงแจก แบ่งปันและขาย ทั้งมีความรู้สึกปลอดภัยจากผักที่ตนเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษแน่นอน

๒) วิถีชีวิตที่ขยันและอดทน เพราะใช้ชีวิตอยู่กับแปลงผักทุกวันตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูกจนถึงการเก็บผลผลิต ได้ทำกิจกรรมต่อเนื่องและออกกำลังกายในตัว เกิดความขยันและอดทน รู้สึกสบายใจในการมีงานทำในแปลงตลอดทั้งวัน

๓) วิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร ต่อเพื่อนบ้านและชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เหมือนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน เมื่อหันมาปลูกไว้กินเหลือก็แจกจ่ายให้แก่กันและกัน แสดงถึงความมีอยู่มีกินที่แท้จริงของเกษตรกรที่ยั่งยืน

๔) วิถีชีวิตที่มีจิตใจที่สงบ มีความสุขกับครอบครัวเพราะได้ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งวัน ได้อยู่พร้อมหน้ากัน มีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกครอบครัว ญาติและคนในชุมชน เห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมองเห็นอนาคตของตนเองและบุตรหลาน

๕) วิถีชีวิตที่มีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น เป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีความเชื่อและกระบวนการคิดเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดจากเครือข่ายเกษตรกรต่างถิ่น^{๑๗}

เราจึงควรร่วมกันเปลี่ยนแปลงโลกใบนี้ให้เป็นไปในแนวทางที่สมควรตามหลักของพุทธ เศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นทางสายกลาง เพื่อความสงบสุขของสังคม และละเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ โดยมีการบริโภคด้วยปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้มนุษย์ได้สามารถก้าวไปสู่การพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อบรรลุถึงความเจริญงอกงามทางจิตใจและปัญญา สังคมของมนุษย์จึงจะถูกพัฒนาไปอย่างยั่งยืน และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สมตามจุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็น และสมกับที่พระพุทธมกุณณาภรณ์เรียก เศรษฐศาสตร์ว่า “ศาสตร์อันประเสริฐ

สรุปจะเห็นได้ว่าหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีความเชื่อมโยงและทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ความสุข โดยภาพรวมของเกษตรกรส่วนมากปรารถนาให้ร่างกายของตนเอง คนในครอบครัวและผู้บริโภคที่เขาปลูกมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคที่เกิดจากสารเคมี รองลงมาคือความสุขที่เกิดขึ้นในจิตคือ ความเข้าใจธรรม (สัมมาทิฏฐิ) และความรู้สึกลึกซึ้งทางใจ (เวทนา) แต่ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน คือความสุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันชีวิต (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เมื่อปัญญาเกิดขึ้นความปรารถนาให้สังคมที่มีแต่ความสุขก็จะเกิดขึ้น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงเป็นหลักที่มีความเชื่อมโยงในเรื่องของการทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

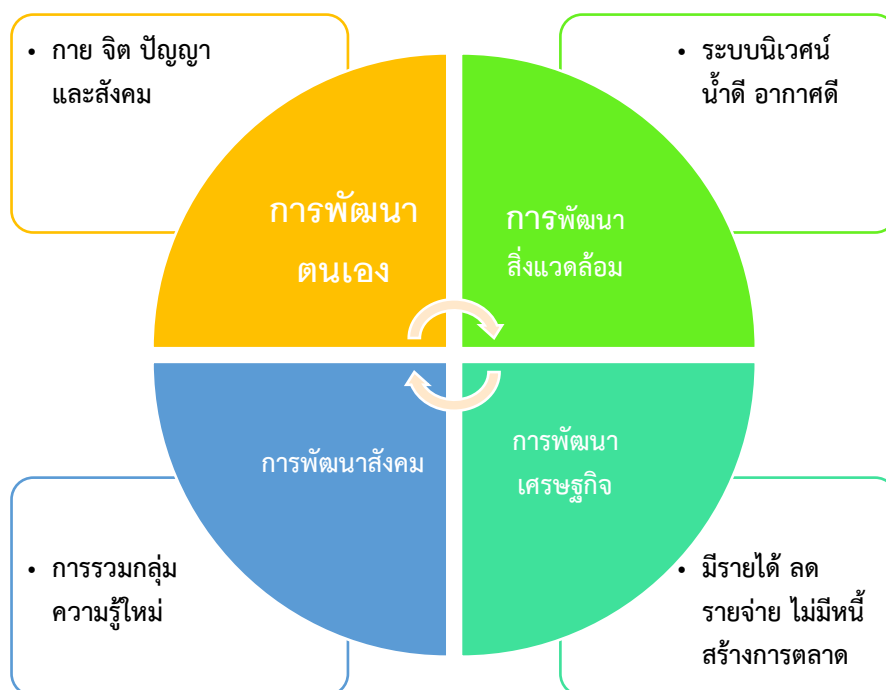
จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีการทำเกษตรที่หลากหลาย เช่น การปลูกข้าว การปลูกไม้ยืนต้นในรูปของการปลูกป่า การพืชผักสวนครัว การเพาะเลี้ยงสัตว์บกและสัตว์น้ำ ผู้วิจัยมีความสนใจเฉพาะในเรื่องการปลูกพืชผักสวนครัว จึงได้เลือกตัวอย่างครัวเรือนที่เป็นต้นแบบ ๑๐ ครัวเรือน จะเห็นได้ว่า

การตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์ อยู่บนฐาน ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน"ตนเองได้ ประโยชน์ ลดรายจ่าย สุขภาพดี ความสัมพันธ์ในครอบครัวดี ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่ดี มีเครือข่ายสนับสนุน เป็นการทำเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด อากาศที่บริสุทธิ์ไม่มีมลพิษโดยเฉพาะฝุ่นละอองจากสารเคมีทาง

^{๑๗} นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, เกษตรกรรมยั่งยืน กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) นนทบุรี, หน้า ๑๐-๑๑.

การเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เพาะปลูก อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำ การผลิต การสร้างสมดุลและความหลากหลายให้เกิดในระบบนิเวศน์ จึงเป็นการไม่ทำร้ายตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักในการไม่เบียดเบียนกัน จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในตัวของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทุกคน

การพัฒนา ๔ ด้าน คือ พัฒนาตนเอง (กาย จิต ปัญญา สังคม), ด้านเศรษฐกิจ (พอเพียง ไม่เบียดเบียน), ด้านสังคม (สร้างเครือข่าย) และด้านสิ่งแวดล้อมของอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นๆ ซึ่งแสดงได้ดังภาพนี้

ภาพที่ ๔.๔ การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ๔ ด้าน

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรนั้น จากอดีตจนถึงปัจจุบันจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกระบวนการที่ได้นั้น ต้องอาศัยความรู้ ความอดทน ความขยันเป็นอย่างมาก นอกจากจะใส่ใจตนเองในด้านสุขภาพแล้วก็ต้องใส่ใจถึงผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ทำให้เกิดการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของตัวเกษตรกรเองและสร้างความสุขและความมั่นคงให้กับลูกหลานในอนาคตอีก ดังนั้น การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของการทำเกษตรนั้น ต้องอาศัยการพัฒนาตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ” ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ๑) ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๒) รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๓) นำเสนอการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรและผู้เชี่ยวชาญเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจนจากผู้ปฏิบัติงานจริงในพื้นที่เกี่ยวกับเกษตร ซึ่งในขั้นตอนการวิจัยนี้สามารถปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมตัวแปรให้เหมาะสมกับบริบทการทำงานจริงได้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลเกี่ยวกับการเกษตรเป็นดังต่อไปนี้จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีการทำเกษตรที่หลากหลาย เช่น การปลูกข้าว การปลูกไม้ยืนต้นในรูปของการปลูกป่า การพืชผักสวนครัว การเพาะเลี้ยงสัตว์บกและสัตว์น้ำ ผู้วิจัยมีความสนใจเฉพาะในเรื่องการปลูกพืชผักสวนครัว จึงได้เลือกตัวอย่างครัวเรือนที่เป็นต้นแบบ ๑๐ ครัวเรือน จะเห็นได้ว่า

เกษตรกร เป็นอาชีพที่อยู่คู่คนไทยมาอย่างช้านานจนกลายเป็นรากฐานของสังคมไทย การปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นการผลิตของคนส่วนใหญ่ วิถีชีวิตของคนเพาะปลูกและทำอาชีพเกษตรกรจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างสังคม วัฒนธรรม การปกครอง การกินอยู่ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ของคนในประเทศและรวมไปถึงเรื่องของการค้า เศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ ดังนั้นเราจึงต้องดูแลให้อาชีพเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในอาชีพของเขาและในยุคสมัยที่เทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมาก ก็ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและ

นำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น

รูปแบบการทำเกษตรของแต่ละครัวเรือนนั้น มีความแตกต่างกันตามปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกรูปแบบการผลิต อาทิ ความเหมาะสมของฐานทรัพยากร ความถนัดทางการผลิต วัฒนธรรม แรงงานและเครื่องมืออุปกรณ์รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ทำเลที่ตั้ง การคมนาคม ประสิทธิภาพด้านการตลาด และอิทธิพลของกลุ่มชุมชนที่มีผลต่อการตัดสินใจ นอกจากนี้รูปแบบการผลิตแต่ละครัวเรือนยังต้องอาศัยหลักการพึ่งพาตนเองในระบบเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรรวมถึงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐอีกด้วย

เกษตรกรที่ทำเกษตรและประสบความสำเร็จ โดยส่วนมากมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ชอบทำบุญไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติธรรม มีนิสัยที่อดทน ซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (แบ่งปัน) ไม่ชอบเอาเปรียบคนอื่น (ไม่เบียดเบียน) ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของรวมถึงเงินทอง (ความพอเพียง) เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่พบได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต นอกจากนี้วิถีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิถีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและพร้อมที่จะเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ โดยอาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตรแต่ยังคงพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ดังนั้นวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติและอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย

การตัดสินใจทำเกษตร อยู่บนฐาน ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน"ตนเองได้ประโยชน์ ลดรายจ่าย สุขภาพดี ความสัมพันธ์ในครอบครัวดี ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่ดี มีเครือข่ายสนับสนุน เป็นการทำการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด อากาศที่บริสุทธิ์ไม่มีมลพิษโดยเฉพาะฝุ่นละอองจากสารเคมีทางการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เพาะปลูก อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำ การผลิต การสร้างสมดุลและความหลากหลายให้เกิดในระบบนิเวศน์ จึงเป็นการไม่ทำร้ายตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักในการไม่เบียดเบียนกัน จะเห็นว่าคุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในตัวของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทุกคน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาเกษตรกรเหล่านี้ ปรากฏว่า สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ นำไปสู่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามขั้นตอนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเกษตรกร เกษตรกรสามารถพัฒนาให้มั่นคงและยั่งยืนกว่าเดิมและให้สอดคล้องกับหลักการที่กล่าวมาคือ หลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตร และหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ชุมชนเกษตรกรที่พึงประสงค์

๕.๒.๑ ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา

การทำการเกษตรบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงอุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมีต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจพอเพียง แก่มวลมนุษยชาติ และสรรพชีวิตสภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ ๓๐.๐๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และค่อนข้างสูง ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรเพียงร้อยละ ๓๐.๕ ของเนื้อที่ทั้งหมด ลักษณะของดิน สามารถแบ่งออกตามลักษณะกลุ่มดินได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๕๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๒. กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ทั้งหมด
๓. พื้นที่ภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๔. กลุ่มดินคละ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่ทั้งหมด

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมาอยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุม ๒ ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกเหนือแถบประเทศมองโกเลียและจีนพัดพาเอามวลอากาศเย็น และแห้งจากแหล่งกำเนิดเข้ามาปกคลุมประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมาประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็น และแห้งแล้ง โดยทั่วไป ส่วนมรสุมอีกชนิดหนึ่ง คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณความกดอากาศสูงในซีกโลกใต้ บริเวณมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งพัดออกจากศูนย์กลางเป็นลมตะวันตกเฉียงใต้ และเปลี่ยนเป็นลมตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อพัดข้ามเส้นศูนย์สูตร พัดพาเอามวลอากาศชื้นจากมหาสมุทร

อินเดียมาสู่ประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมา มีเมฆมากและฝนตกชุกโดยทั่วไป ฤดูกาลของจังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทยแบ่งออก ได้เป็น ๓ ฤดู ดังนี้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือปกคลุมจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ในช่วงกลางเดือนตุลาคม นานราว ๑-๒ สัปดาห์ เป็นช่วงเปลี่ยนฤดูจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว อากาศแปรปรวน ไม่แน่นอน อาจเริ่มมีอากาศเย็นหรืออาจยังมีฝนฟ้าคะนอง ในบางปีฤดูหนาวอาจเริ่มต้นช้ากว่ากำหนดนี้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความกดอากาศสูงจากประเทศจีนที่แผ่ลงมาปกคลุมประเทศไทยถ้าแผ่มาช้าฤดูหนาวจะเริ่มประมาณปลายเดือนตุลาคม เป็นต้นไป

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และเป็นระยะที่ขั้วโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ โดยเฉพาะเดือนเมษายนบริเวณจังหวัดนครราชสีมา ดวงอาทิตย์อยู่ตรงศีรษะในเวลาเที่ยงวัน ทำให้ได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์เต็มที่ สภาวะอากาศจึงร้อนอบอ้าวทั่วไป ในฤดูนี้แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีอากาศร้อนและแห้งแล้ง แต่บางครั้งอาจมีมวลอากาศเย็นจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุมถึงประเทศไทยตอนบน ทำให้เกิดการปะทะกันของมวลอากาศเย็นกับมวลอากาศร้อนที่ปกคลุมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก่อให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองและลมกระโชกแรงหรืออาจมีลูกเห็บตกก่อให้เกิดความเสียหายได้ พายุฝนฟ้าคะนองที่เกิดขึ้นในฤดูนี้มักเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พายุฤดูร้อน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้นจากมหาสมุทรอินเดีย พัดปกคลุมประเทศไทย และร่องความกดอากาศต่ำ(ร่องฝน) ที่พัดผ่านบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยจะเลื่อนขึ้นมาพัดผ่านบริเวณประเทศไทยตอนบน ทำให้จังหวัดนครราชสีมา มีฝนตกชุกทั่วไป และประมาณปลายเดือนมิถุนายนร่องความกดอากาศต่ำ (ร่องฝน) จะพัดผ่านบริเวณประเทศจีนตอนใต้ ทำให้ฝนลดลงระยะหนึ่ง และเรียกว่าเป็นช่วงฝนทิ้ง ซึ่งอาจนานประมาณ ๑ - ๒ สัปดาห์ หรือบางปีอาจเกิดขึ้นรุนแรงและมีฝนน้อยนานนับเดือน ในเดือนกรกฎาคมปกติจะมีร่องความกดอากาศ (ร่องฝน) จะเลื่อนกลับลงมาทางใต้พัดผ่านบริเวณจังหวัดนครราชสีมาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้มีฝนตกชุกต่อเนื่องอีก จนกระทั่งมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดเข้ามาปกคลุมประเทศไทยแทนที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณกลางเดือนตุลาคม ประเทศไทยตอนบนจะเริ่มมีอากาศเย็นและฝนลดลง

๕.๒.๒ การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เกษตรกรและการทำเกษตร เป็นอาชีพที่อยู่คู่คนไทยมาอย่างช้านานจนกลายเป็นรากฐานของสังคมไทย การปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นการผลิตของคนส่วนใหญ่ วิถีชีวิตของคนเพาะปลูกและทำอาชีพเกษตรกรจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างสังคม วัฒนธรรม การปกครอง การกินอยู่ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ของคนในประเทศและรวมไปถึงเรื่องของการค้า เศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ ดังนั้นเราจึงต้องดูแลให้อาชีพเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในอาชีพของเขาและในยุคสมัยที่เทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งต่าง ๆ เข้ามา มีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมาก ก็ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและนำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเกษตรกรให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์๑) การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว ๒) การเปลี่ยนแปลงการผลิตให้มีความหลากหลาย ๓) การพึ่งพาตนเอง ๔) การเกษตรเพื่อสุขภาพ ๕) การวางแผนระยะยาว

สรุป จุดเปลี่ยนในความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรของผู้ทำเกษตรในอดีตและปัจจุบัน คือ การคิดทวนการทำเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ที่เน้นการผลิตแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติมาในรุ่นบรรพบุรุษ มุ่งเป้ารายได้ที่เป็นตัวเงิน การใช้สารเคมี การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก เปลี่ยนเป็นความคิด ความเชื่อในแนวทางการเกษตรที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์ โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ตระหนักถึงการมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี เป็นการสร้างความมั่นคงให้ตนเองยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน โดยความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นหลัก กระบวนการคิดทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสิ่งที่กำหนดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ได้ ๓ หลักใหญ่ๆ ดังนี้

๑) การปรับโครงสร้างการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้มีความเหมาะสม ๒) การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ๓) การปรับการผลิตเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลายและเกื้อกูลกัน

สรุปหลักการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนอยู่ ๓ หลัก คือ การปรับเปลี่ยนทางด้านโครงสร้างการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายให้สัมพันธ์และสอดคล้องกันมีความเหมาะสมต่อครัวเรือนและชุมชน การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทุกชนิดและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพสมุนไพรต่าง ๆ ปรับการผลิตพืชผักที่มีความหลากหลายโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วที่สามารถเพิ่มธาตุไนโตรเจนให้แก่ดินปรับโครงสร้างของดินแล้ว ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของพืชตระกูลถั่ว อาทิ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว และปอเทือง นอกจากนำไปเป็นปุ๋ยพืชสดได้ ซึ่งปุ๋ยพืชสด คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการไถกลบ หรือคลุกเคล้าส่วนต่าง ๆ ของพืชในขณะที่ยังสดอยู่ นอกจากนี้เมื่อพืชตระกูลถั่วเจริญเติบโตเต็มที่แล้ว จะช่วยในการป้องกันกำจัดวัชพืชที่ไม่ต้องการให้ขึ้นได้ เป็นการลดต้นทุนในการป้องกันกำจัดวัชพืชอีกด้วย สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยในชุมชนให้เป็นพื้นที่การทำเกษตรต่อไป

๕.๒.๓ รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

จากการพัฒนากระบวนการดังกล่าวข้างต้นทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ ให้สอดคล้องกับบริบทการใช้ชีวิตของแต่ละครัวเรือน โดยที่แต่ละครัวเรือนมีการบริหารจัดการทางการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ การพึ่งตนเองรวมถึงการสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ผลการศึกษา พบว่า

หลักในการผลิตคือจะผลิตของที่มีคุณภาพและสร้างมูลค่าของผลผลิตโดยการแปรรูปใส่บรรจุภัณฑ์อย่างดี และวางจำหน่ายบนห้างสรรพสินค้าชั้นนำ โรงพยาบาล โรงแรม รวมถึงส่งขายต่างประเทศ สิ่งสำคัญคือต้องจริงใจและซื่อสัตย์กับลูกค้าเป็นประการสำคัญ การผลิตโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและลูกค้าเพื่อสุขภาพของตนเองและของผู้บริโภค แปรรูปโดยใช้วัสดุที่ไม่ทำลายโลกและไม่สิ้นเปลืองจนเกินไป จำหน่ายพืชผักที่มีคุณภาพและราคาไม่สูงจนเกินไป ได้ผลกำไรพออยู่ได้ก็เพียงพอ **ซึ่งสอดคล้องกับ** พระมหาจุลศักดิ์ จิรวัฑฒโน ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง” (Relative Self-sufficient Economy) จึงเป็นรูปแบบที่คนไทยทั้งมวลควรน้อมเกล้าฯ รับไว้ปฏิบัติอย่างจริงจังโดยนัยแล้วเศรษฐกิจที่พอเพียงหมายถึงเศรษฐกิจที่ชุมชนต่างๆ ตั้งแต่ระดับตำบลอำเภอ จังหวัดสามารถจะทำการผลิตเพื่อการดำรงชีพได้ตามอัตภาพ ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตัวเอง “ให้ยืนบนขาตนเอง” และการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดีมีชีวิตใหม่คือหวนกลับมาใช้วิถีชีวิตไทยแนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบ

พอเพียงจึงควรเป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไป^๑ พระธานี เขมธมโม (จำปา) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก” โดยสรุปว่า หลักการของสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพราะยึดหลักคุณธรรมบถของพระพุทธศาสนาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการดำเนินชีวิตสุจริตทางกายทางวาจาและทางใจตามหลักโภควิภาค ๔ ได้แก่แบ่ง ๑ ส่วนสำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบกิจการงานลงทุนประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงานจัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้นแบ่งส่วนที่สี่สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน^๒ พระมหาศรวัฒน์ อริยเมธี (จันท๊ะ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา สรุปว่า การดำเนินชีวิตแบบพหิมิพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่โลภ ไม่ประมาทและมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต^๓ พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ (ศิริพันธ์) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก” ว่าที่มาของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ คือความเรียบง่ายและหลักอหิงสา ในพระไตรปิฎกได้เน้นหนักในรูปของการพัฒนาชีวิตและสังคม โดยอาศัยปัจจัยหนึ่งที่เขาไปช่วยบำบัดความต้องการของมนุษย์ เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมดังกล่าว เช่น ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเรียบง่าย อาวาสสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เรียกว่าอาหารสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เรียกว่าธรรมสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย เรียกว่าบุคคลสัปปายะ ในพระไตรปิฎกมุ่งให้มีคุณภาพ ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้จิตใจเป็นตัวนำพฤติกรรม จิตใจไปสัมพันธ์กับวัตถุ และวัตถุไปสัมพันธ์กับชีวิต เรียกว่ามนุษย์มีการใช้ชีวิตโดยอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่ในเชิงพุทธมุ่งหมายให้ใช้ปัจจัยเหล่านี้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและสังคม คือมุ่งสอนหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณธรรม หรือในพระ

^๑ พระมหาจุลศักดิ์ จิรวัดโน, “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, **ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^๒ พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”, **ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

^๓ พระมหาศรวัฒน์ อริยเมธี (จันท๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, **ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

สูตรสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กล่าวถึงการแสวงหาทรัพย์ การจับจ่ายทรัพย์ และการแบ่งปันเศรษฐกิจทรัพย์^๔

มनुญ มุกขประดิษฐ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”^๕ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจกรรม คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนรวมด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ ต้องทำด้วยใจรักและต้องซื้อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภค ทำผลผลิตออกมาให้มีคุณภาพและคงคุณค่าของผลผลิตนั้นไว้อยู่เสมอและพัฒนาให้ผลผลิตมีความทันสมัยน่าดึงดูดให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผักปลอดสารเคมีมากขึ้น สุขภาพเกษตรกรและผู้บริโภคก็ย่อมดีขึ้นด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ต้องทำด้วยความตั้งใจ ไม่ท้อ ผิดก็ทดลองทำใหม่จนกว่าจะได้ผลที่ต้องการ ค้นหาแนวคิด แนวทางใหม่ๆ เพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ใช้เวลาที่มีให้คุ้มค่าที่สุด ชยัน อดทน เรียนรู้ไปเรื่อยๆ เพราะการทำเกษตรอินทรีย์มีเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมาก เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ การอบรม การหาข้อมูลใหม่ ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในยุคปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่าหลักการ วิธีการในการทำเกษตรอินทรีย์ในเรื่องการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย คือ การผลิตพืชผักต้องให้ได้มาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือ ผักสวย ไม่มีสารพิษเจือปน แปรสภาพให้มันเป็นแพ็คที่สวยงามเพื่อส่งเข้าห้างและส่งไปขายต่างประเทศได้

ปัจจุบันเทคโนโลยีพัฒนาเร็วมาก เพราะฉะนั้นการหาความรู้ใหม่ๆ ถือว่าสิ่งสำคัญในปัจจุบัน หากความรู้โดยการเข้าอบรม อ่านหนังสือ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและจากกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์เหมือนกัน โดยเฉพาะโลกโซเชียลมีข้อมูลข่าวสารเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อยู่มาก มีช่องทางในการจำหน่ายหลายช่องทาง ทำเกษตรอินทรีย์ทำด้วยใจ ชยัน อดทน รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่าย จ่ายเท่าที่จำเป็น ทำเท่าที่ทำได้ อยู่แบบพอเพียง รักตัวเอง รักคนอื่น รวมถึงรักสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะตามมา

ตัวแปรแฝงตัวที่ ๑ จัดการแบบมีส่วนร่วม เกิดจากการควมรวบรวมตัวแปรแฝงอันเนื่องมาจากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ ตัวแปรแฝงการบริหารจัดการกับตัวแปรแฝงการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากตัวแปรสังเกตได้ของทั้งสองตัวแปรแฝงมีความซ้ำซ้อนกัน

^๔ พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ (ศิริพันธ์), “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจตามแนวพระไตรปิฎก”, *ดุขฎฐินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๐.

^๕ มनुญ มุกขประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, *ดุขฎฐินิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

เช่น การวางแผนกับร่วมวางแผน การควบคุมกับการร่วมติดตามประเมินผล และการจัดการกับการร่วมดำเนินการ เป็นต้น ซึ่งการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การบริหารจัดการของคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร การให้บริการด้านการเกษตร และเป็นจุดศูนย์กลางในการพบปะของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อตอบสนองความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ โดยมีหลักการปฏิบัติการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่มี ๖ ด้าน ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

ตัวแปรแฝงตัวที่ ๒ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เป็นตัวแปรแฝงที่เกิดขึ้นใหม่ จากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก เกิดจากการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ ซึ่งเป็นทฤษฎีรากฐานที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยปรับตัวแปรในโมเดลเพิ่มขึ้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จ หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานต่างๆ ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรจำเป็นต้องมีเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของศูนย์ ประกอบด้วย ๖ ปัจจัย ได้แก่ ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/ นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด

ตัวแปรแฝงตัวที่ ๓ ธรรมมะเพื่อการปฏิบัติ เป็นตัวแปรแฝงที่ทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน มีการปรับชื่อจากพุทธวิธีการบริหารจัดการ มาเป็นธรรมมะเพื่อการปฏิบัติเพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้นนั่นเอง โดย ธรรมมะเพื่อการปฏิบัติ หมายถึง การนำหลักอริยาบท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการลงมือปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ได้แก่ มีใจรัก (ฉันทะ) พากเพียรทำ (วิริยะ) นำจิตฝึกฝน (จิตตะ) ใช้ปัญญาทบทวน (วิมังสา)

ตัวแปรแฝงตัวที่ ๔ ประสิทธิผลการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร มีการปรับเปลี่ยนตัวแปรสังเกตได้ในตัวแปรแฝงให้สอดคล้องกับข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยประสิทธิผลการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร หมายถึง ผลสำเร็จของการบริหารจัดการศูนย์อันจะสังเกตได้จาก ความคงอยู่ของศูนย์ การสร้างเครือข่าย การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการได้รับการยอมรับจากสังคม

ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ ๖ ปัจจัย ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด ในส่วนของการตลาดมีข้อเสนอแนะว่า การตลาดที่ตอบโจทย์นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ นั้นจะต้องใช้ Digital Marketing ซึ่งก็คือการโปรโมทสินค้าหรือแบรนด์ผ่านช่องทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่าง Computer หรือ สมาร์ทโฟน โดยใช้ digital marketing channel เป็นช่องทางในการส่งข้อมูล เมื่อข้อมูลถูกส่งไปแล้ว ผู้ส่งสามารถรู้ผลตอบรับได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นในโมเดลที่พัฒนาขึ้นจึงเน้น Digital Marketing ในตัวแปรการตลาด ซึ่งอยู่ภายใต้ตัวแปรแฝงปัจจัยแห่งความสำเร็จ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่พัฒนาขึ้น อธิบายถึงรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่ต้องการ โดยเกิดจากกลุ่มคนที่มี “จิต

อาสา” มาทำงานร่วมกัน ดังนั้น จึงเพิ่มปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งก็คือ การมีจิตอาสา
 เป็นปัจจัยนำเข้าสู่โมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ฯ ที่พัฒนาขึ้น โดยเมื่อ
 เปรียบเทียบจิตอาสา กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็คือ หลักสังฆวัตถุ ๔ นั่นเอง พิพัฒน์ ยอด
 พลดีการณ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การใช้ การสร้างตัวชี้วัดเพื่อ วิเคราะห์ เศรษฐกิจพอเพียง โดย
 เปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์ ” โดยผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่
 นำมาใช้ ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม มี
 ความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ใน
 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมัชฌิมาปฏิปทากับความพอประมาณเป็นวิธีการหรือหนทางในการ
 พัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอัปมาท
 ธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของ
 เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่มีองค์ธรรมในระดับศีลเป็น
 ประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์ กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถ
 ใช้เฉพาะองค์ธรรมในระดับศีลเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยองค์ธรรมในระดับศีลที่
 เกี่ยวข้องกับ ๔ ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาฐสูทธิศีล ๔ ที่ประกอบด้วย อาชีวนปาฐสูทธิศีล
 ในกิจกรรมการผลิต ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่อง
 อรรถประโยชน์ และปาฐิมอกขสังวรศีล ในการกระจายผลผลิต จากการวิเคราะห์ เนื้อหาเพื่อค้นหา
 ตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับของความเป็เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ พร้อม
 ทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ ตัวชี้วัดสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนว
 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และ
 ทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับของ
 ความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวจำนวน
 ๑๓ ตัวชี้วัด ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณจำนวน ๗ ตัวแบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณใน
 กระบวนการ ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วยประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิผล
 การผลิต ประสิทธิภาพ การบริโภคประสิทธิผลการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณระหว่าง
 กระบวนการ ๓ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยความไม่ พอเพียงความพอเพียงขั้นพื้นฐาน
 ความพอเพียง ขั้นก้าวหน้าตัวชี้วัดด้านความมีเหตุผล จำนวน ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมบูรณ์)
 ประกอบด้วยคุณค่าของปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค
 และตัวชี้วัดด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๒ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วยสัดส่วน
 ปัจจัยการผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการพัฒนาตนเองให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนในการผลิต การ
 แปรรูป การจำหน่ายของเกษตรกรอินทรีย์ ดำเนินไปตามวิถีชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับ
 ธรรมชาติ ด้วยมนุษย์อาศัยธรรมชาติจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติจึงจะอยู่รอดได้โดยมี
 หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ดังนี้

๑) ด้านความขยัน คือเกษตรกรมีวิริยะอุตสาหะไม่อยู่นิ่งเฉยคิดวางแผนงานอยู่ตลอดเวลาไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำทั้งทางด้านสารอินทรีย์ พันธุ์พืช ขยันทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ในแต่ละวัน

๒) ด้านการประหยัด เกษตรกรมีความประหยัด อดออม รู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่เหมาะสมที่ควร ไม่ใช้จ่ายเกินขอบเขตเกินฐานะ

๓) ด้านความซื่อสัตย์ เกษตรกรมีความซื่อสัตย์ทั้งซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภค ซื่อสัตย์ในอาชีพการงานที่จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและไว้วางใจของผู้ซื้อ

๔) ด้านความอดทน เกษตรกรมีความอดทนสูงเป็นที่ตั้งในการทำเกษตรกร ซึ่งไม่ท้อถอย พากเพียรพยายามย่อมนจะประสบความสำเร็จ

๕) ด้านวินัย เกษตรกรผ่านการฝึกฝนอบรมมาแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้างอาจจะเป็นการลงมือทำเกษตรกรที่มีคุณค่าด้วยวินัย คือต้องอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้และนำความรู้มาใช้ในชีวิตการทำเกษตรกรจนสร้างให้เป็นวินัยให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตตนเอง

๖) ด้านคุณธรรม เกษตรกรมีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นและคุณงามความดีด้านอื่น ๆ ย่อมสามารถทำการงานมีเกษตรกรเป็นต้นให้สำเร็จลงได้

๗) ด้านปัญญา เกษตรกรมีความรอบรู้ทั้งด้านการทำเกษตรโดยการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางด้านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำเอาความรู้ที่ตนมีมาปรับใช้ในชีวิตการทำเกษตรอินทรีย์ให้บรรลุถึงเป้าหมายความสุขอย่างยั่งยืนที่ตนเองปรารถนา

๘) ด้านสังคม เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีการจัดการกับเครือข่ายทางด้าน การเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายผู้ผลิตคือเกษตรกรด้วยกัน เครือข่ายผู้ซื้อ พ่อค้าแม่ค้าคนกลางรวมถึงผู้บริโภค และเครือข่ายทางด้านตลาดหรือสถานที่จำหน่าย ให้มีความหลากหลาย และสอดคล้องซึ่งกันและกันมากขึ้น

(๓) มีความสุขกาย สุขใจ สุขด้วยความรอบรู้ และสุขอยู่กับชุมชนสังคมเกษตรกรที่ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ว่า พุทธชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ และรู้จักพอประมาณ

เราจึงควรร่วมกันเปลี่ยนแปลงโลกใบนี้ให้เป็นไปในแนวทางที่สมควรตามหลักของพุทธ เศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นทางสายกลาง เพื่อความสงบสุขของสังคม และละเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ โดยมีการบริโภคด้วยปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้มนุษย์ได้สามารถก้าวไปสู่การพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อบรรลุถึงความเจริญงอกงามทางจิตใจและปัญญา สังคมของมนุษย์จึงจะถูกพัฒนาไปอย่างยั่งยืน และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สมตามจุดมุ่งหมาย ที่ควรจะเป็น และสมกับที่พระพรหมคุณาภรณ์เรียก เศรษฐศาสตร์ว่า “ศาสตร์อันประเสริฐ

สรุปจะเห็นได้ว่าหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีความเชื่อมโยงและทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ความสุขโดยภาพรวมของเกษตรกรส่วนมากปรารถนาให้ร่างกายของตนเอง คนในครอบครัวและผู้บริโภคมักที่เขาปลูกมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคที่เกิดจากสารเคมี รองลงมาคือความสุขที่เกิดขึ้นในจิตคือ ความเข้าใจธรรม (สัมมาทิฏฐิ) และความรู้สึกลึกซึ้งทางใจ (เวทนา) แต่ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน คือความสุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันชีวิต (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เมื่อปัญญาเกิดขึ้นความปรารถนาให้สังคมที่มีแต่ความสุขก็จะเกิดขึ้น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงเป็นหลักที่มีความเชื่อมโยงในเรื่องของการทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรมีการกำหนดนโยบายเพื่อขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้ชุมชน การเกษตรให้มีกลไกการทำงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรการเรียนรู้ของศูนย์ให้เหมาะสมกับผลผลิตในแต่ละพื้นที่รวมถึงหลักสูตรทางด้านการตลาดที่ทันสมัย การสนับสนุนเทคโนโลยี/นวัตกรรมที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ และนโยบายในการพัฒนาเกษตรกรต้นแบบให้มีความรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีความพร้อมในการถ่ายทอดให้กับเกษตรกรในพื้นที่

๒) เนื่องด้วยประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ มีความเข้าใจในหลักธรรมของพุทธศาสนา ควรนำหลักพุทธวิธีการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้กับศูนย์เรียนรู้ชุมชน การเกษตร และบรรจุในหลักสูตรเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้มีความสามารถทั้งด้านความรู้ที่ทันสมัยและพุทธวิธีการบริหารจัดการที่จะคอยกำกับจิตใจให้นำพาศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน เนื่องจากการบริหารจัดการที่ผ่านมาส่วนใหญ่แล้วนิยมบริหารจัดการตามแนวทฤษฎีของตะวันตกเป็นส่วนใหญ่

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรหากต้องการประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ควรมีปัจจัยแห่งความสำเร็จทั้ง ๖ ปัจจัยเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด

การที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรมีปัจจัยแห่งความสำเร็จทั้ง ๖ ปัจจัย ประกอบด้วย

- ๑) ความรู้ องค์ความรู้ทางด้านเกษตรกรรม ทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านและความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่
- ๒) ทักษะ/ความสามารถ ความชำนาญหรือความสามารถในการทำการเกษตร และความสามารถในการ

ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยเน้นการเกษตรที่เป็นผลผลิตหลักในพื้นที่ ๓) เทคโนโลยี/ นวัตกรรม การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาเป็นวิธีการปฏิบัติและประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่างๆ ด้านการเกษตร ๔) เกษตรกรต้นแบบ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ มีความรอบรู้ มีทักษะความสามารถในการทำการเกษตรตามสาขาความเชี่ยวชาญของตน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เกษตรกรในพื้นที่ ๕) ทุนงบประมาณที่จัดเตรียมไว้เพื่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร อาจเป็นเงินส่วนตัวของเจ้าของศูนย์เรียนรู้ หรือเป็นเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ๖) การตลาด หมายถึง ผู้ที่มีความต้องการผลผลิตของเกษตรกรในพื้นที่ โดยมีการตกลงในเรื่องของปริมาณและคุณภาพของผลผลิตไว้ล่วงหน้า ที่เรียกว่า ตลาดนำการผลิต รวมถึงการทำการตลาดแบบ Digital Marketing เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร จะทำประสิทธิผลพฤติกรรมการบริหารจัดการสูงขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมีตัวแปรส่งผ่านใดๆ

๒) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จะมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลพฤติกรรมการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรสูงขึ้น เมื่อมีธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ที่ใช้หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ในการบริหารศูนย์ฯ ควรบูรณาการร่วมกับหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นแนวทางในการลงมือปฏิบัติ จะทำให้ประสิทธิผลพฤติกรรมการจัดการศูนย์เรียนรู้ฯ สูงขึ้นนั่นเอง

๓) บุคคลต้องมีพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม หรือมีจิตอาสา เมื่อมาบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรร่วมกัน จึงจะผลักดันให้เกิดการนำธรรมะมาใช้ในการลงมือปฏิบัติได้

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จ จะส่งอิทธิพลต่อธรรมะเพื่อการปฏิบัติได้ ต้องอาศัยคุณลักษณะส่วนบุคคลของแต่ละคนที่เข้ามาทำงานร่วมกันในศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรด้วย คือหากแต่ละบุคคลไม่มีพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม หรือมีจิตอาสา ก็จะไม่สามารถผลักดันให้นำธรรมะมาใช้ในการลงมือปฏิบัติได้ ดังข้อค้นพบจากขั้นตอนของการสนทนากลุ่มเฉพาะ ที่บอกว่า คุณลักษณะส่วนบุคคลของแต่ละบุคคลก่อนเข้ามาทำงานร่วมกันในศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรจะต้องมีจิตอาสา เป็นพื้นฐานในจิตใจมาก่อน หากเปรียบจิตอาสาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะสอดคล้องกับหลักสังฆวัตถุ ๔ ประกอบด้วย โอบอ้อมอารี (ทาน) วจีไพเราะ (ปิยะวาจา) สงเคราะห์ประชาชน (อตถะจริยา) เสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ตามที่นำเสนอในรูปแบบของโมเดลประสิทธิผลพฤติกรรมการจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรในบทที่ ๔ นั่นเอง

๔) ปัจจัยการตลาด ภายใต้ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ ในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ควรเป็นการตลาดในรูปแบบของ Digital Marketing

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรในปัจจุบันมีความสามารถด้านการผลิตแต่ยังขาดความสามารถทางการตลาด จึงให้ความสำคัญกับ Digital Marketing ซึ่งเป็นการทำการตลาดในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ โดยการโปรโมทสินค้าหรือแบรนด์ผ่านช่องทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่าง Computer หรือ สมาร์ทโฟน โดยใช้ Digital Marketing Channel เป็นช่องทางในการส่งข้อมูล เมื่อข้อมูลถูกส่งไปแล้ว ผู้ส่งสามารถรู้ผลตอบรับได้อย่างรวดเร็ว โดยผู้รับข้อความสามารถเข้าถึงข้อความได้จากทุกที่ทุกเวลาที่ต้องการ ความท้าทายของการตลาดออนไลน์ก็คือการเลือกใช้ digital marketing อย่างไรให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุดนั่นเอง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร โดยเลือกศึกษาตัวแปรส่งผ่านที่น่าสนใจอื่นๆ

ข้อเสนอแนะนี้ได้มาจากผลการวิจัยภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ พบว่าภายใต้ประเด็นของตัวแปรหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นอกจากหลักอิทธิบาท ๔ ที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นมากที่สุดแล้ว ยังมีตัวแปรหลักธรรมอื่นๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะไว้ ได้แก่ ศีล ๕ อปริหานิยธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ เป็นต้น

๒) ควรมีการทำวิจัยซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของตัวแปรที่มีผลต่อประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร

ข้อเสนอแนะนี้ได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ๔ จังหวัดในเขตภาคกลางตอนบน คือ นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสิงห์บุรี เท่านั้น ซึ่งผลการวิจัยที่ได้อาจยังไม่ใช่คำตอบของการวิจัยสำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ อาจมีความแตกต่างระหว่างศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่อยู่คนละพื้นที่ ควรทำให้ครอบคลุมมากขึ้น เช่น การสุ่มกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภาคของประเทศไทย เป็นต้น

๓) ควรมีการนำโมเดลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปทำวิจัยเชิงทดลองต่อไป เพื่อสนับสนุนว่าโมเดลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถทำให้เกิดประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรได้จริง

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติในพื้นที่จริง ดังนั้นควรมีการนำโมเดลนี้ไปทำการศึกษาวิจัยต่อโดยการทดลองใช้จริงในศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร และประเมินความสำเร็จของการนำโมเดลไปใช้ เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงโมเดลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์แอนด์พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคัมทอง, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา. ๒๕๕๐.

คณะกรรมการการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๖๐.

ดลพัฒน์ ยศธร. “รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์”. คุชฎินิพนธ์ปริญญาครุศาสตรคุชฎินิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. ๒๕๔๘.

พระปิ่น ปณฺโฑ. สัจจะสะสมทรัพย์ : สะสมทุนสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

_____ . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: Dhammaintrend, ๒๕๔๘.

_____ . การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคัมทอง, ๒๕๕๖.

..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพิพิธธรรมสุนทร, **การแก้ปัญหาเศรษฐกิจตลอดการ: คติธรรมนำชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: เลียง เชียง, ๒๕๔๑.

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), **ทิพยอำนาจ**, ๒๔๙๔, หน้า ๒๓-๒๔, ๑๓๙, หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ กล่าวเช่นกันว่า “อริยสัจก็คือสัมมาทิฏฐิ อันเป็นองค์ที่หนึ่งของมรรค; และมรรคมีองค์แปดก็คืออริยสัจข้อที่ ๔ อันเรียกชื่อว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปธานั่นเอง”, พุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๔๙๗.

พิราวรรณ ชนะพาห์, กระทบทศัณการพัฒนายั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑).

พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๙).

ภิกขุปัญญานันทะ, **คำสอนในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖๙๘-๖๙๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๙๔๔.

วัลลภ พรหมทอง, **เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐).

วิทยากร เชียงกุล, **เศรษฐศาสตร์มิติใหม่**, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒.

สฤณี อาชวานันทกุล, **ทุนนิยมมีชีวิตธุรกิจมีหัวใจ**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๓.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. **การเรียนรู้สู่สมดุลปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**, (จังหวัดเชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๙).

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **รายงานเสนอต่อคณะกรรมการบูรณาการนโยบายพัฒนาภาค :แผนพัฒนาภาค พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐**. ๒๕๖๔.

อภิชัย พันธเสน, “จุดยืนของพุทธเศรษฐศาสตร์กับปัญหาความยากจน (ความทุกข์) ตอนที่ ๑,” ใน **เศรษฐธรรม รวมบทปาฐกถาภิรตยาจารย์ แห่งเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: Openbooks. ๒๕๕๓.

อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. ๒๕๕๘.

อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. ๒๕๔๔.

อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์ฉบับนิสิตนักศึกษาและประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ดอกหญ้าวิชาการจำกัด. ๒๕๔๙.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

พระมหาจุลศักดิ์ จีรวฑฒโน (รณน้อย). “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสง่า พลสงคราม, “เปรียบเทียบเศรษฐกิจศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๒.

พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ (ศิริพันธ์), “ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมราชภูรี). “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พวงพยอม เจริญทอง. “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร”. วิทยานิพนธ์ปริญญา**มหาบัณฑิต** สาขาวิชาพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

พิชญ์รัชต์ บุญช่วย, “การศึกษากระบวนการสร้างภavana ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา”. วิทยานิพนธ์ **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์ เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญา**พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”. ดุษฎีนิพนธ์**พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

มนูญ มุกขประดิษฐ์, “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”. ดุษฎีนิพนธ์**พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘

พุทธิตา รักพงศ์. “การศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีโมคคิวิภาค ๔”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๕๑.

ยุทธนา หาระบุตร, “ยุทธศาสตร์การนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุชนิพนธ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.

(๓) รายงานวิจัย:

บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์, “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒

รายงานทีดีอาร์ไอ ฉบับที่ ๑๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๙, “ภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงานของกองทุนในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์”, **รายงานวิจัย**, ระบบสวัสดิการสังคม, ระบบเศรษฐกิจ, นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://tdri.or.th/๒๐๑๖/๑๒/a-study-of-farmers-debt-and-the-improvement-of-the-sledging-funds-under-the-supervision-ofmoac/> [๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ณิชา สุขสบาย และคณะ. “รูปแบบการเกษตรของชาวลองจันทาสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๔.

พีรธร บุญรัตน์ และคณะ, “การศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม”, **รายงานฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

สุเทพ พันประสิทธิ์, “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, **รายงานฉบับสมบูรณ์**, คณะเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๔.

นางสาวเพียว พรหมพันธุ์ใจ. **รายงานโครงการวิจัยโครงการทดสอบและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตพืชผักปลอดภัยเพื่อเพิ่มมูลค่า**. กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๖๑.

(๔) บทความ:

วันชัย ทรงเมตตา, “พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). “สุขภาพขององค์กรรวมแนวพุทธ”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๘): ๕-๑๐

Ven. Veota Vongpadith, “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรไทยสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะในยุคไทยแลนด์ 4.0 บ้านลำแดงตำบลหันตะเภาอำเภอรังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วารสาร มจร การพัฒนาสังคม**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๖): ๗๐.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. **บรรยายสรุปจังหวัดนครราชสีมา**. ม.ป.ป.(อัติสำเนา)

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กรีนเน็ต, **องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม ส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์และการค้า สหกรณ์กรีนเน็ต และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.greenet.or.th/แนวทางเกษตรอินทรีย์/> [๑๑ มีนาคม ๒๕๖๖].

เสรี พงศ์พิศ, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <http://www.phongphit.com/2013/> [๙ เมษายน ๒๕๖๖].

พระไพศาล วิสาโล, **สุขภาพองค์กรร่วมกับสุขภาพสังคม**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.visalo.org/article/healthsukapabkabOngRuam.htm> [๙ เมษายน ๒๕๖๖].

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร., “**เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงพุทธ: การจัดการความขัดแย้งผ่านมิติ การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?articleid=1208&articlegroup_id=187 (๙ เมษายน ๒๕๖๖)

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, “**การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=6582 [๙ มีนาคม ๒๕๖๖].

๒. ภาษาอังกฤษ

Albert Amold gore, **An Inconvenient Truth**, คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

E.F. Schumacher, **Small is Beautiful; A Study of Economics as if People Mattered**, (London: Blond and Briggs, 1 9 7 3), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://en.wikipedia.org/wiki/Small_Is_Beautiful [๙ เมษายน ๒๕๖๖]

UN Department of Economic and Social Affairs Division For Sustainable Development, **Commission on Sustainable Development (CSD)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental/csd> [๒๒ เมษายน ๒๕๖๖].

Fleischer, A. and Tchetchik, A. (2006). Does Rural Tourism Benefit from Agriculture?, online. Retrieved April 7, 2021, from <http://www.sciencedirect.com>.

Akpınar, N. I., Talay, C. C., and Gundus, S. (2005). Rural Women and Agro tourism in the Context of Sustainable Rural Development: A Case Study from Turkey. *Environment Development and Sustainability*. 6 (4), 473 –486.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
ใบรับรองจริยธรรมในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๑๖๐

๑๐ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระอนันต์ อภินันโท (ผกา), ดร. / นักวิจัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง "รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา" มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๖๐/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
(The Way of Life According to Buddhist Economic Principles of Community Agriculture in Nakhon Ratchasima Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้วิจัยหลัก: พระอนันต์ อภินนโท (ผกา), ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๖

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ เมษายน ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๖๐/๒๕๖๖

วันที่ให้การรับรอง: ๑๐ เมษายน ๒๕๖๖

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... พระอนันต์ อภินนุโท (ผากา) ดร. วิทยาเขตนครราชสีมา
ส่วนงาน.....

ชื่อโครงการวิจัย รูปแบบการดำเนินชีวิตวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัด
..... นครราชสีมา.....

รหัส MCU RS.....

๑. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ครบถ้วน
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	- คำชี้แจงเพิ่มเติม - เกณฑ์การยุติเข้าร่วมโครงการ (Discontinuation criteria) - ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการทำวิจัย ระบุประโยชน์โดยตรงและ/หรือที่อ้อมที่อาสาสมัคร จะได้รับประโยชน์ต่อชุมชน ต่อสังคม - ค่าชดเชยการเสียเวลา/ ค่าเดินทาง/ ค่าตอบแทนหรืออื่นๆ ที่อาสาสมัครหรือผู้ให้ข้อมูล สำคัญจะได้รับ
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-ครบถ้วน
อื่นๆ	

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม นักวิจัยใช้เครื่องมือวิจัยอะไรไปส่งเสริมหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและนำหลักเศรษฐ
พอเพียงไปส่งเสริมให้ชาวบ้านและชุมชนอย่างไร

ความเห็นเพิ่มเติม.....

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

...../...../.....

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว พระครุฑคู่เศวตรมหินิจ ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสียที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผากา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ พระครุฑคู่เศวตรมหินิจ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ เดือน พ.ศ.

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผากา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๙ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว อภิชน ๒๒วงศวิเศษ ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสียที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนุโท (ผกา), ดร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ อภิชน ๒๒วงศวิเศษ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่เดือน.....พ.ศ.

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนุโท/ผกา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว ฉิมพะวงค์ งามวิมลกุล ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสียที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผกา), ดร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ ท.ว.ฉิมพะวงค์ งามวิมลกุล (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ ๒๙ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผกา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสียที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผกา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ พงษ์ประภคณ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ ๒๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผกา, (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว นางประคอง จิมสิงหนะ ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผกา), ดร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา"

ลงชื่อ นางประคอง จิมสิงหนะ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ ๑๑ เดือน มิ.ย. พ.ศ. ๒๕๖๖

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผกา, (ผู้วิจัย)

วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว ชานนกรณ์ หุตะธรรม ได้ทราบ
รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสียที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว
อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้
ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วม
โครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัว
ข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัว
ข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น
จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผากา), ดร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก
เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา"

ลงชื่อ ชานนกรณ์ หุตะธรรม (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ ๑๖ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่
อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผากา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว สมมาต แดงสูงเนิน ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผากา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ นาง สมมาต แดงสูงเนิน (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ เดือน พ.ศ.

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผากา, (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นรสาว ธีรภัฏภกร ภคธินไพบ ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนโท (ผากา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ..... ธีรภัฏภกร ภคธินไพบ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ เดือน..... พ.ศ.

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนโท/ผากา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว ลำเพ็ญ ลวดสูงเห็น ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนุโท (ผากา), ดร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ ลำเพ็ญ ลวดสูงเห็น (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ 29 เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนุโท/ผากา, (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว กัญญาภาณี สุวีโรส ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินันโท (ผากา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ นางกัญญาภาณี สุวีโรส (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่ ๒๕ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินันโท/ผากา , (ผู้วิจัย)
วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว พระครูปลัดธรรมาทร อุตตมปัญโญ ได้ทราบ รายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้ว อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ พระอนันต์ อภินนุโท (ผกา), ตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลัก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ลงชื่อ พระครูปลัดธรรมาทร อุตตมปัญโญ (ผู้เข้าร่วมการวิจัย)
วันที่เดือน.....พ.ศ.

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ พระอนันต์ อภินนุโท/ผกา , (ผู้วิจัย)

วันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ภาคผนวก ข.

หนังสือนำ

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙

โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระโสภณชกิต โสภณหจิรโต

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตเคราะห้จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

พระโสภณชกิต โสภณหจิรโต

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระอดิศักดิ์ (๗)

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

(พระอดิศักดิ์ (๗))

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๒๕๕๖๐, ๓๒๕๕๕๖, ๓๒๕๕๕๗, ๒๒๕๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๒๕๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูทองผาภูมิ

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนุโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๓๗

(พระครูทองผาภูมิ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๔๕๗๗
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐
เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระชัยยุทธ เศรษฐมณี
ผ.ช.เจ้าอาวาส

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน
ในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและ
แก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๓๗

พระชัยยุทธ เศรษฐมณี

ผ.ช.เจ้าอาวาส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๗๒๔๕๕๖, ๗๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๗
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูอดิศักดิ์ อธิสโร

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนุโท, ดร นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

พระอนันต์ อภินนุโท

(พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

พระครูอดิศักดิ์ อธิสโร
อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐, ๕๒๕๕๕๖, ๕๒๕๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูศรีสุทธธรรมโพธิ์

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออโนโมทนาขอพระคุณลวงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

ท.อภินนโท

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พระครูศรีสุทธธรรมโพธิ์

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลทิวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๔๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *ดร. อภินันท์ อภินันท์*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินันท์, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

พระอนันต์ อภินันท์

(พระอนันต์ อภินันท์, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินันท์, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ดร. อภินันท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านทิวถนน ตำบลทิวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๗
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *พระอนันต์ อภินนโท*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

เจริญพร
พระอนันต์ อภินนโท

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน
พระอนันต์ อภินนโท, ดร.
โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

พระอนันต์ อภินนโท

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลทิวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๓๒๔๕๕๖, ๓๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๕๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นาย เสร็จ ธรรมดกกรรณ

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินันโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออโนไมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินันโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน
พระอนันต์ อภินันโท, ดร.
โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

นาย เสร็จ ธรรมดกกรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙

โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นว อุกดา ฐมโคกกรรม

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙

โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *นางอภิญญา วรรณสิงห์*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินันโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินันโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินันโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

นางอภิญญา วรรณสิงห์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐
เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ทอ อภิสิทธิ์ พัทธการสงว

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตขอทราบจากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออโนทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน
พระอนันต์ อภินนโท, ดร.
โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ทอ อภิสิทธิ์ พัทธการสงว
อภินนโท อภิสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๕๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุมัติขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ทว.ปรกช. จงก.สุว.หิน

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุมัติขอทราบจากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุมัติต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ทว.ปรกช. จงก.สุว.หิน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐
เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *ป.ศอ. วิมลสุทิน*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน
ในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและ
แก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่งหนำมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ป.ศอ. วิมลสุทิน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๔๕๗๙

โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *สมชาย งามสง่า*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล้นเกล้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

เจริญพร

สมชาย งามสง่า

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

สมชาย งามสง่า
สมชาย งามสง่า

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐, ๙๒๕๕๕๖, ๙๒๕๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *ศิวรักษ์ ศรีอุทัย*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน
ในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจาก
ท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและ
แก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

พระอนันต์ อภินนโท

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ศิวรักษ์ ศรีอุทัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *คำเพียง อภินันท์*

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินันท์, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะขึ้นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออโนทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

พระอนันต์ อภินันท์

(พระอนันต์ อภินันท์, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินันท์, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

หม่อมหลวงธรรม อภินันท์
กลุ่มเกษตรกรชุมชน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล

อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๒๔๕๖๐, ๓๒๔๕๕๖, ๓๒๔๕๕๗, ๒๒๔๕๗๙

โทรสาร (๐๔๔) ๒๒๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ศิษย์เอกมาตรี ศุภรัตน์

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนุโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการและแก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่งหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เจริญพร

(พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน
 พระอนันต์ อภินนุโท, ดร.
 โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

ศิษย์เอกมาตรี ศุภรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙

โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน
ในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจาก
ท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและ
แก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่าน และขออัญมโทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๔๕๖๐
เมษายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูปลัดธรรมาภรณ์ อุตตมปณฺธิโย

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ

ด้วย พระอนันต์ อภินนฺโท, ดร. นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา เรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน ในจังหวัดนครราชสีมา”

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจาก ท่านเพื่อพิจารณาอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและ แก้ปัญหาที่สำคัญของมหาวิทยาลัย หรือนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ อนุเคราะห์จากท่าน และขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและพิจารณาอนุญาตต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระอนันต์ อภินนฺโท, ดร.)

นักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พระครูปลัดธรรมาภรณ์ อุตตมปณฺธิโย
พระครูปลัดธรรมาภรณ์ อุตตมปณฺธิโย

ผู้ประสานงาน

พระอนันต์ อภินนฺโท, ดร.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๔๕๗๙
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

๖ มิถุนายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/๑๒

เรื่อง ขออนุญาตบรรยายพิเศษ

เจริญพร *นายธีรพงษ์ มณีพิลาส*

เนื่องด้วย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งเป็นสถาบันทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อความสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในโครงการสนับสนุนงานวิจัยหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาเป็นการพัฒนาการวิจัยของบุคลากรสายวิชาการและเพื่อการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และได้ความรู้ที่หลากหลาย

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา จึงขอเจริญพรท่านได้บรรยายพิเศษเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” ณ ห้อง B ๒๐๖ อาคารบัณฑิตศึกษา ในวันที่ พฤหัสบดี ที่ ๑๕-๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๙.๐๐- ๑๗.๐๐น.

จึงเจริญพร มาเพื่อทราบและขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

อมร ธีรพงษ์

(พระครูสังวรวิริรักษ์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

วิไล วัฒนศิริ
กน.

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗ ผู้รับผิดชอบ พระอนันต์ อภินันโท,ดร

E-mail : gs.mcukr@hotmail.com [] www.mcukr.com [] www.facebook.com/mcuknr

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐, ๙๒๕๕๕๖, ๙๒๕๕๕๗, ๒๖๕๕๗๙
โทรสาร (๐๕๔) ๒๖๕๕๖๐

๖ มิถุนายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/๖

เรื่อง ขอเชิญบรรยายพิเศษ

เจริญพร นายสัมพันธ์ นลินศิริ ประสาน ขบวนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย

เนื่องด้วย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งเป็นสถาบันทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อความสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในโครงการสนับสนุนงานวิจัย หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาเป็นการพัฒนาการวิจัยของบุคลากรสายวิชาการและเพื่อการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และได้ความรู้ที่หลากหลาย

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา จึงขอเจริญพรท่านได้บรรยายพิเศษเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” ณ ห้อง B ๒๐๖ อาคารบัณฑิตศึกษา ในวันที่ พฤหัสบดี ที่ ๑๕-๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๙.๐๐- ๑๗.๐๐น.

จึงเจริญพร มาเพื่อทราบและขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูสังวรวิริรักษ์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

โทร. ๐๕๔-๓๔๒-๐๑๗๗ ผู้รับผิดชอบ พระอนันต์ อภินนโท,ดร

E-mail : gs.mcukr@hotmail.com [] www.mcukr.com [] www.facebook.com/mcukr

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล
อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐, ๙๒๔๕๕๖, ๙๒๔๕๕๗, ๒๖๔๕๗๗
โทรสาร (๐๔๔) ๒๖๔๕๖๐

๖ มิถุนายน ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๓๖.๓/๖๒

เรื่อง ขอเชิญบรรยายพิเศษ

เจริญพร

เนื่องด้วย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งเป็นสถาบันทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อความสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในโครงการสนับสนุนงานวิจัย หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาเป็นการพัฒนาการวิจัยของบุคลากรสายวิชาการและเพื่อการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และได้ความรู้ที่หลากหลาย

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา จึงขอเจริญพร ท่านได้บรรยายพิเศษเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” ณ ห้อง B ๒๐๖ อาคารบัณฑิตศึกษา ในวันที่ พุธที่สิบตี ที่ ๑๕-๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๙.๐๐- ๑๗.๐๐น.

จึงเจริญพร มาเพื่อทราบและขอความอนุเคราะห์

เจริญพร

ดร.ศ. อ. อ. อ.

(พระครูสังวรวิริรักษ์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

อ. อ. อ. อ. อ.

อ. อ. อ. อ. อ.

(*อ. อ. อ. อ. อ.*)

๕ มิ.ย. ๖๖

โทร. ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗ ผู้รับผิดชอบ พระอนันต์ อภินันโท,ดร

E-mail : gs.meukr@hotmail.com [] www.mcunkr.com [] www.facebook.com/mcunkr

ภาคผนวก ค.
เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ เพื่อการวิจัย เรื่อง

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

แนวทางการสัมภาษณ์

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑) ชื่อ.....สกุล.....อายุปี
- ๒) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- ๓) การศึกษา.....
- ๔) ศาสนา.....
- ๕) อาชีพอื่นนอกเหนือจากการทำเกษตร.....
- ๖) หน้าที่ทางสังคม (ผู้ใหญ่บ้าน กำนันหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร).....
- ๗) สมาชิกในครอบครัว
 - (๑) มีใครบ้าง ชื่อ เพศ อายุ ความสัมพันธ์
 - (๒) แต่ละคนประกอบอาชีพอะไร
 - (๓) มีรายได้จากที่ไหน
 - (๔) มีหนี้สินอะไรบ้าง
 - (๕) สุขภาพร่างกาย จิตใจเป็นอย่างไร
- ๘) วันที่เก็บข้อมูล.....

ประเด็นสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การดำรงชีวิตทำเกษตรกร

๒.๑ การผลิตและอาชีพ ในระยะ ๕ ปี ก่อนทำเกษตร

- ๑) ทำอะไรบ้าง ทำอย่างไรมีหลักเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาบ้าง ใครเป็นคนทำ
- ๒) ผลที่ได้ รายได้ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รวมถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว ในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง
- ๓) ปัญหาและอุปสรรค มีอะไรบ้างใหม่ และแก้ไขปัญหอย่างไร
- ๔) ชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นอย่างไรบ้าง มีลักษณะใหม่ และความปลอดภัยของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

๒.๒ การผลิตและอาชีพ หลังทำเกษตร

- ๑) เริ่มทำเกษตรอินทรีย์เมื่อไรถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๖)ปี
- ๒) เพราะเหตุใด มีอะไรเป็นแรงจูงใจ
- ๓) รู้จักเกษตรแนวพุทธใหม่ มีหลักในการทำเกษตรที่เกี่ยวกับศาสนาอย่างไร
- ๔) มีปัญหา อุปสรรคในการทำเกษตรบ้างใหม่ แก้ปัญหาอย่างไรบ้าง ผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร
 - ๕) มีวิธีการ หลักการ การทำเกษตรอินทรีย์อย่างไร การผลิต การแปรรูป การจำหน่าย
 - (๑) ผลิตอะไร แปรรูปอะไร จำหน่ายอะไร
 - (๒) ผลิตอย่างไร แปรรูปอย่างไร จำหน่ายอย่างไร
 - (๓) ผลิตที่ไหน แปรรูปที่ไหน จำหน่ายที่ไหน
 - (๔) ใครเป็นคนผลิต ใครเป็นคนแปรรูป ใครเป็นคนจำหน่าย
 - (๕) มีหลักในการผลิตอย่างไร มีหลักในการแปรรูปอย่างไร มีหลักในการจำหน่ายอย่างไร
 - (๖) มีหลักการผลิตทางศาสนาบ้างใหม่ มีหลักในการแปรรูปทางศาสนาบ้างใหม่ มีหลักในการจำหน่ายทางศาสนาบ้างใหม่
 - (๗) การผลิตมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง การแปรรูปมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง การจำหน่ายมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้าง
 - (๘) ความสุขจากการผลิตคืออะไร ความสุขจากการแปรรูปคืออะไร ความสุขจากการจำหน่ายคืออะไร
 - (๙) จะผลิตอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน จะแปรรูปอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน จะจำหน่ายอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน
 - (๑๐) มีพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ เอกชน (เอ็น.จี.โอ) นักธุรกิจมาช่วยหรือสนับสนุนบ้างใหม่

๒.๓ ผลจากการทำเกษตร

๑) เมื่อหันมาทำเกษตรตามหลักเกษตรแนวพุทธแล้ว ได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง เป็นหนี้สิน กู้ยืม บ้างไหม ความเป็นอยู่ครอบครัวเป็นอย่างไร เข้าใจกัน ดูแลเอาใจใส่ รักกันดีไหม ลูก ๆ เคารพเชื่อฟัง สนับสนุนช่วยทำเกษตรอินทรีย์บ้างไหม มีลูกจ้างไหมและรับผิดชอบงานดีไหม สุขภาพปัจจุบันเป็นอย่างไร ต้องพบหมอบ้างไหม ถ้าไม่สบายทำอย่างไร

๒) ได้ไหว้พระสวดมนต์บ้างไหม ไปวัดทำบุญบ้างไหม นั่งสมาธิบ้างไหม รู้สึกสบายใจ มีความสุขใจมากน้อยแค่ไหน

๓) ความสามารถด้านความนึกคิด ความรอบรู้ เป็นอย่างไรบ้าง

๔) คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยเป็นอย่างไรบ้าง

๕) รู้สึกภาคภูมิใจอย่างไรบ้าง ในการทำเกษตรแนวพุทธจนสำเร็จ มีข้อเสนอแนะแก่ชาวบ้าน ที่ทำให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรดีขึ้นไหม

๖) การจะทำให้คุณภาพชีวิต รายรับรายจ่ายของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนใน ครอบครัวและชุมชน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น ควรทำอย่างไร

๗) ความสุขโดยภาพรวมของการผลิต แปรรูป และจำหน่ายเป็นอย่างไร

๘) ทำอย่างไรจึงจะเกิดการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้ที่มีความยั่งยืนตลอดไป

๙) มีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างต่อการทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธไปใช้แก้ไขปัญหาหรือพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ยั่งยืน

ภาคผนวก ง.
ภาพประกอบการลงพื้นที่วิจัย

ลงพื้นที่วิจัย

ลงพื้นที่สัมภาษณ์ในอำเภอวังน้ำเขียว

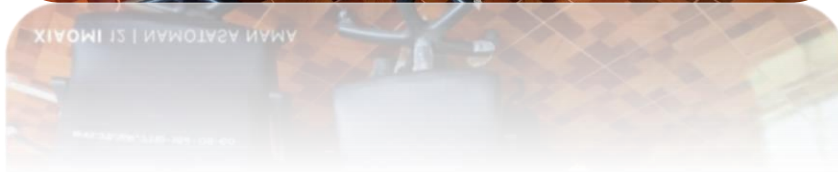

XIAOMI 12 | NAMOTASA NAMA

XIAOMI 12 | NAMOTASA NAMA

ภาคผนวก จ.

ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ

ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบ
คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา	ทำให้ทราบวิถีชีวิตเกษตรกรในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์ในจังหวัดนครราชสีมา	การวางแผนดำเนินการวิจัยและสำรวจเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา
คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่ในจังหวัดนครราชสีมา ๓ อำเภอ โดยการวิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกตัวต่อตัว (Face to Face In Depth Interview) กับผู้ที่ให้ข้อมูล	ผู้วิจัยได้ทราบถึงขอบเขตของการศึกษาโดยมีความเป็นมาและวิถีชีวิตของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรโดยการจดบันทึกและบันทึกเสียงเพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น	การวางแผนการจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเป็นขั้นตอนโดยจะแยกเป็นกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละพื้นที่
การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของเกษตรกรเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวิถีชีวิตกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมาประยุกต์หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรและนำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลัก	สามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยลงพื้นที่วิจัยจากองค์ประกอบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	เกิดผลกระทบการวิจัยที่วิเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินงาน

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ กลุ่มเกษตรกรในชุมชน		
ดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากศึกษาเอกสารและลงพื้นที่สัมภาษณ์ความเป็นมาวิถีชีวิตประยุกต์และนำเสนอรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร	จัดทำรายงานและนำเสนอผลการวิจัยที่สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้	นำเสนอรายงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อทางวิชาการ เช่น ตีพิมพ์บทความ นำเสนองานวิจัยและองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้

สถานที่ทำวิจัย : โปรตระบุดสถานที่ทำวิจัยจำแนกตามโครงการวิจัยโดยใช้ฐานข้อมูลจากระบบ และเพิ่มเติมชื่อเฉพาะ เช่น ชุมชน หมู่บ้าน

ในประเทศ/ ต่างประเทศ	ชื่อประเทศ/จังหวัด	พื้นที่ที่ทำวิจัย	ชื่อสถานที่
ในประเทศ	จังหวัดนครราชสีมา	๑.อำเภอวังน้ำเขียว	๑) วังน้ำเขียว
ในประเทศ	จังหวัดนครราชสีมา	๒.อำเภอลำทะเมนชัย	๒) บ้านน้ำจืด
ในประเทศ	จังหวัดนครราชสีมา	๓.อำเภอมือง	๓) บ้านหัวทะเล

ภาคผนวก ฉ.
การนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูสังวรภริรักษ์, ผศ.ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ที่อยู่ ๔๑๙ บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๘ - ๑๘๗๖ - ๖๒๓๕ โทรสาร
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง รูปแบบ
การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา Model Of Life
By Buddhist Economics Principles Of The Agriculturist Community In Nakhon Ratchasima
Province
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระอนันต์ ผากา และคณะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๒๕๖๕ จนถึง ๒๕๖๖ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้
ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. นำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนำมาใช้กับกลุ่มเกษตรกร ในชุมชนสิ่งที่จะสะท้อนถึงการนำผลการวิจัยไป
ใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. ได้เรียนรู้การ เพาะปลูก และ การผลิต แปรรูป เพื่อประโยชน์ สร้างรายได้มาสู่ครอบครัวและชุมชน

๓. แลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละอำเภอเพื่อสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูสังวรภริรักษ์, ผศ.ดร.)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายเสมอ ชุมโคกกรวด ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแดง
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแดง
ที่อยู่ ตำบลโป่งแดง อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๒๘๐
โทรศัพท์ ๐๙๘-๕๘๗-๙๒๖๔ โทรสาร ๐๔๔-๓๓๓๔๕๕
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง รูปแบบ
การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา Model Of Life
By Buddhist Economics Principles Of The Agriculturist Community In Nakhon Ratchasima
Province
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระอนันต์ ผากาและคณะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๒๕๖๕ จนถึง ๒๕๖๖ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้
ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. นำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนำมาใช้กับกลุ่มเกษตรกร ในชุมชนสิ่งสะท้อนถึงการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิด
ประโยชน์
๒. ได้เรียนรู้การ เพาะปลูก และ การผลิต แปรรูป เพื่อประโยชน์ สร้างรายได้มาสู่ครอบครัวและชุมชน
๓. แลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละอำเภอเพื่อสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ ๑๖๒๐

(นายเสมอ ชุมโคกกรวด)

ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแดง

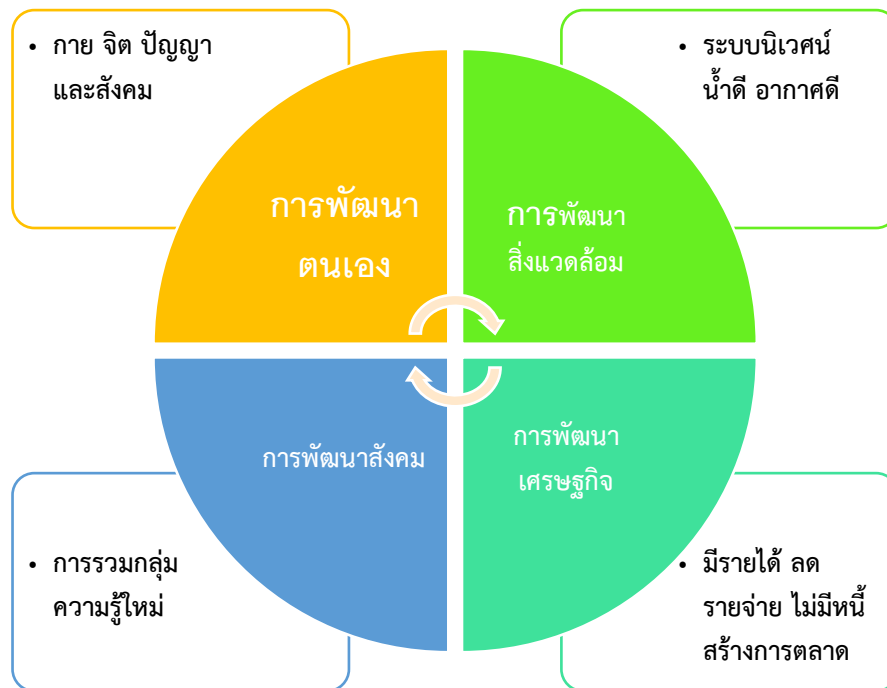
สรุปองค์ความรู้

๑. เกษตรกรเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning) โดยเฉพาะ ปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ประสบโดยตรงและการมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกร เกษตรอินทรีย์อื่นๆ ตามการสนับสนุนของหน่วยงานด้านการเกษตร เกษตรกรต้องมีความรู้และความสามารถในการพัฒนาทั้งระบบการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำ เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับฐานราก (Transformative Learning) ทั้งความคิด ความเชื่อและการลงมือปฏิบัติจนกระทั่งมีผลสัมฤทธิ์จริง

๒. เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของตัวเอง (ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนความคิดสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยไม่หวังพึ่งทางภาครัฐหรือเอกชนแต่เพียงอย่างเดียว

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสุขทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางกาย จิต ปัญญา และสังคมที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยอาศัยหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ หลักสมชี่ วิตาและหลักอหิสา เกษตรกรไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม อดทน ไม่ท้อถอย พากเพียรพยายาม ทำตามขั้นตอนที่คนทั่วไปทำได้ยาก มีวินัย คือเกษตรกรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้าง อาจจะเป็นลงมือทำเกษตรกรที่มีคุณค่าด้วยวินัย มีคุณธรรม

๔. ความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ คือ นิรามิสุข สุขที่ เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอิงสามีส (กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) และสามารถทำให้ เกษตรกรเป็นเกษตรกรที่ยั่งยืนได้ในอนาคต อาทิตัวอย่างเกษตรกรหลายท่านที่ไม่ได้เอาวัตถุสิ่งของ เงินทองเป็นที่ตั้ง แต่เลือกที่จะทำการเกษตรเพื่อให้ได้ร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ไม่มีโรค ได้ทำ กิจกรรมกับครอบครัวกับคนที่ตนรักตลอดทั้งวัน ได้ทำในสิ่งที่ตนรักคือการปลูกผักเฝ้าดูการ เจริญเติบโตจนถึงการได้เห็นคนอื่นได้บริโภคผักที่ตนเองปลูก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความสุข ที่ไม่ต้องอิงเหยื่อล่อคือ กามคุณทั้ง ๕ แต่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจโดยเป็นความสุขที่แท้จริงซึ่ง เกิดขึ้นได้กับชีวิตของผู้ครองเรือน

ภาพที่ ๔.๔ การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ๔ ด้าน

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรนั้น จากอดีตจนถึงปัจจุบันจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกระบวนการที่คนได้นั้น ต้องอาศัยความรู้ ความอดทน ความขยันเป็นอย่างมาก นอกจากจะใส่ใจตนเองในด้านสุขภาพแล้วก็ต้องใส่ใจถึงผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ทำให้เกิดการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของตัวเกษตรกรเองและสร้างความสุขและความมั่นคงให้กับลูกหลานในอนาคตอีก ดังนั้น การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของการทำเกษตรนั้น ต้องอาศัยการพัฒนาตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ดังแสดงได้จากตารางด้านล่างนี้

การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร ๔ ด้าน			
การพัฒนาตนเอง	การพัฒนาเศรษฐกิจ	พัฒนาสังคม	พัฒนาสิ่งแวดล้อม
<p>- เกษตรกรมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ไม่มีโรค</p> <p>- เกษตรกรมีสุขภาพจิตที่ดี คือ มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม มีความรู้สึกที่ดีเมื่อปลูกผัก จำหน่ายจ่ายแจก รวมถึงการบริโภคผักที่ตนเองได้ปลูก</p> <p>มีกิจวัตรประจำวันที่ได้อยู่กับแปลงผักทุกวัน ได้เห็นผักเจริญเติบโต ได้ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว</p> <p>- เกิดความรอบรู้ ทั้งประสบการณ์โดยตรงและจากการศึกษาเรียนรู้</p> <p>- เกษตรกรมีการร่วมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนพืชผัก แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงให้เกิดเป็นสังคมการเรียนรู้เกษตรกรรูปแบบเดียวกัน</p>	<p>การที่เกษตรกรใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียงและไม่เบียดเบียนตนเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยรู้จักเก็บออมไม่สร้างหนี้ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น โดยยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ไม่เบียดเบียนตั้งใจ และรอบรู้)</p>	<p>การรวมกลุ่มของชุมชนเกษตรและสังคมที่มีความเชื่อ วิถีชีวิต และทัศนคติที่เหมือนกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ และเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน</p>	<p>การที่เกษตรกรมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมชุมชน การเรียนรู้สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย การปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะสมแก่การปลูกพืชและปราศจากสารเคมี รวมถึงแหล่งน้ำ อากาศ และความหลากหลายของระบบนิเวศน์</p>

ภาคผนวก ข.

บทความวิจัย

รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ
กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

Model of Life by Buddhist Economics Principles of the Agriculturist
Community in Nakhon Ratchasima Province

^๑พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) ^๒เบญจมาศ สุวรรณวงศ์, ^๓พระมหาสุพร รกขิตธมโม

Phra Anan Adnandho (Phaka), Benjamas Suwannawong, Phamaha Suporn

Rakkhitadhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratchasima Campus, Thailand

¹ anan.pha@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๒) เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยการคัดเลือกกลุ่มที่ศึกษาแบบเจาะจง ประกอบด้วยเกษตรกรที่ทำเกษตร จำนวน 10 ครัวเรือน ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 อำเภอ โดยใช้การนำเสนอและวิเคราะห์แบบอัตชีวประวัติ (Autobiography) และพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

จุดเปลี่ยนในความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรของผู้ทำเกษตรในอดีตและปัจจุบัน คือ การคิดทวนการทำเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ที่เน้นการผลิตแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติมาในรุ่นบรรพบุรุษ มุ่งเป้ารายได้ที่เป็นตัวเงิน การใช้สารเคมี การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก เปลี่ยนเป็นความคิด ความเชื่อในแนวทางการเกษตร โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

ตระหนักถึงการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี คำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพเกษตรกร สามารถพัฒนาให้มั่นคงและยั่งยืนกว่าเดิมและให้สอดคล้องกับหลักการที่กล่าวมาคือ หลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตร และหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแนวทาง การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม นำเอาหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอยู่ 5 ลักษณะ คือ 1) วิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง 2) วิถีชีวิตที่ยั่งยืนและอดทน 3) วิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร 4) วิถีชีวิตที่มีจิตใจที่สงบ 5) วิถีชีวิตที่มีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบ, เศรษฐศาสตร์, กลุ่มเกษตรกร, จังหวัดนครราชสีมา

Abstract

This research has the objectives are 1) to study about background and lifestyle of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province 2) to study about the application of Buddhist Economic of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province 3) to present the model of lifestyle of the agriculturist community in Nakhon Ratchasima Province. The purposive study group was selected consisting of the agriculturist in Nakhon Ratchasima Province for 10 households and using the presentation and autobiographical analysis and descriptive analytics of individual data.

The research results is found that

A turning point in the beliefs and thinking processes of agriculturist in the past and the present is rethinking about the mainstream of agricultural and the traditional production-based consumerist economy as practiced by its predecessors that aims at monetary income, chemical use, and external dependency. Change to ideas and beliefs in agriculture that are mainly self-reliant. Realizing good physical and good mental health, good physical is the main consideration. In particular, the agriculturist can be developed to be more stable and sustainable and comply with the above mentioned principles as follows Buddhist Economic Theory, Theory of Sustainable Development of Happiness, Theory of Agricultural and Principles of Buddhism. These theories are lifestyle adjustments to suit the context of society and apply Buddhist economic principles to everyday life. There are 5 types of lifestyle

changes: 1) self-reliant 2) diligence and patience 3) generosity to relatives 4) lifestyle with peace of mind 5) there is a community group and a wider society.

Keyword : Model, economics, agriculturist group, NakhonRatchasima Province

บทนำ

การเกษตรของไทยที่ผ่านมา ถูกผลักดันเข้าสู่ระบบเกษตรกระแสหลัก ทำให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่อัตราการเพิ่มผลผลิตต่อการเพิ่มของปุ๋ยเคมีกลับลดลง การใช้ สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาการตกค้างในสิ่งแวดล้อม สะสมในดิน นา และอากาศ นอกจากนี้ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชยังทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศ เช่น ผีเสื้อ ผึ้ง ทำให้ความสมดุลของธรรมชาติเสียไป เกิดการแพร่ระบาดของแมลงศัตรูพืชมากขึ้นด้วย ปัญหาต่อเศรษฐกิจ(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540 : 1) แม้เกษตรกรแผนใหม่จะมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนอาหารและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร แต่ในระยะยาวจะปรากฏผลในทางตรงกันข้าม เนื่องจากพบว่าต้นทุนการผลิตสูงกว่ารายได้ทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้น เกษตรกรต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ในระดับประเทศก็เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพืชจากต่างประเทศ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2541: 1) นอกจากนี้จะตกค้างใน สิ่งแวดล้อมแล้ว และยังตกค้างอยู่ในผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้บริโภคด้วย แนวทางแก้ไขโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้ประชาชนชาวไทยรอดพ้นจากปัญหาดังกล่าว โดยใช้หลักแห่งพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควรและการเดินสายกลางตามสมมติสังขในโลกียธรรมด้วยวิถีแห่งพุทธ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2545: 41) トラบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมธรรม ส่วนการดำรงชีวิตอยู่ในโลกียธรรม ธรรมดานั้นก็ให้รู้เท่าทันความเป็นไปและความเป็นจริงของโลก รู้จักประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติใช้ประโยชน์ และนำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เท่าที่จำเป็นและให้ก่อประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลายและเบียดเบียนกัน

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เราเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวคิดนี้ได้รับความเข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจาก การบริโภค (ดิเรก ฤกษ์ห่วย, 2524: 4) การบริโภคอย่างเหมาะสมจะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จริงแล้วทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสามารถทำให้ดีขึ้นได้พร้อมกับการมีชีวิตอย่างมีสุขภาพของประชาชน มีความสะอาดความสงบและสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามการเริ่มต้นวิถีคิดใหม่จะต้องปลูกให้ตระหนักถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์และกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการไม่มีอยู่ของตัวตนพร้อมกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่นกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจังหรือความเปลี่ยนแปลง ความไม่มีอยู่หนึ่งและความเป็นอิสระจากการยึดติดที่สร้างขึ้นโดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยม และเงินตรา) จะต้องได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่ยึดมั่นอย่างกว้างขวาง เกษตรอินทรีย์จึงเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของเกษตรกร เพราะเป็นแนว

ทางการผลิตที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพและความปลอดภัยอาหารของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับกระแสโลกในปัจจุบัน รัฐบาลได้เห็นความสำคัญในการผลักดันเรื่องนี้ โดยคณะรัฐมนตรีมีมติมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2564 ภายใต้คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยต่อเนื่องจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551 - 2554 (คณะกรรมการการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560: 5)

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์ฯ ที่มีความสอดคล้องกับกรอบทิศทางพัฒนาที่สำคัญอาทิ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ปี ในการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการสร้างความสามารถในการแข่งขันเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals, SDGs) เรื่องยุติความหิวโหยบรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริมเกษตรกรที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติรวมถึงยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ ๒๐ ปี เกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรและการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจแนวพุทธของเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชน

ในจังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ ดังนี้ โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 แห่ง ดังนี้ 1) อำเภอวังน้ำเขียว 2) อำเภอขามทะเลสอ 3) อำเภอเมือง โดยการคัดเลือกกลุ่มประชากรเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- 1) กลุ่มเกษตรกรหรือการเพาะปลูก จังหวัดนครราชสีมาทั้ง 3 แห่ง จำนวน 10 รูป/คน
- 2) บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเกษตรกรทั้ง 3 แห่ง จำนวน 6 คน

3) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตร วิสาหกิจชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ จำนวน 3 แห่งๆ ละ 2 ราย จำนวน 6 ราย

4) ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 แห่งๆ ละ 5 ราย จำนวน 15 ราย

รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน 32 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาวิเคราะห์ (Critical Study) โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทางเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย และภาษาบาลี รวมถึง คัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส รายงานการวิจัย หนังสือ ตำรา เอกสาร วารสาร สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความ สิ่งพิมพ์อินเทอร์เน็ต ตลอดจนเอกสารงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาเบื้องต้นจากแหล่งสถานที่จริง ได้แก่ การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์ ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร เพื่อประเมินความเป็นไปได้ สถานที่กลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาหลักการและแนวคิดที่มีผลต่อการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการทำเกษตรกร ดังนี้

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

3.2 กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3.3 ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยการตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity)

3.4 นำแนวการสัมภาษณ์กลับมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามที่คณะกรรมการให้คำแนะนำ

3.5 สร้างเครื่องมือแนวสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตามระเบียบวิธีวิจัยให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุม รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา นำแนวการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์แล้ว นำมาสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

2.. ประวัติและการทำเกษตรของเกษตรกร

3. ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร
4. ประสบการณ์การทำเกษตรเคมี
5. ประสบการณ์การทำเกษตร และการพัฒนาความสุข

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

1) วิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัยของคณะวิจัย และรวบรวม ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกร ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การลงพื้นที่ 3 แห่ง เพื่อ สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เกษตรกร ในพื้นที่ที่จะศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

2) จัดทำคู่มือชุดความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การสัมภาษณ์ กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน เพื่อทราบถึงแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมาที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

3) ดำเนินการจัดโครงการรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา การสัมภาษณ์เชิงลึกกับชุมชน และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

4) วิพากษ์ข้อเสนอแนะกับนักวิชาการและกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เกี่ยวกับนโยบายเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และนำไปตัวอย่างให้แก่ชุมชนที่อื่นได้นโยบายร่วมกับหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในจังหวัดนครราชสีมา

5) จัดทำเล่มรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่นำผลการดำเนินโครงการไปใช้ประโยชน์ เกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

5. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ” การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรและผู้เชี่ยวชาญเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจนจากผู้ปฏิบัติงานจริงในพื้นที่เกี่ยวกับเกษตร ซึ่งในขั้นตอนการวิจัยนี้สามารถปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมตัวแปรให้เหมาะสมกับ

บริบทการทำงานจริงได้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลเกี่ยวกับการเกษตรเป็นดังต่อไปนี้

5.1 ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา

การทำเกษตรบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงอุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมีต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจพอเพียง แก่มวลมนุษยชาติ และสรรพชีวิตสภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ 30.05 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และค่อนข้างสูง

5.2 การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

เกษตรกรและการทำเกษตร เป็นอาชีพที่อยู่คู่คนไทยมาอย่างช้านานจนกลายเป็นรากฐานของสังคมไทย การปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นการผลิตของคนส่วนใหญ่ วิถีชีวิตของคนเพาะปลูกและทำอาชีพเกษตรกรจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างสังคม วัฒนธรรม การปกครอง การกินอยู่ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ของคนในประเทศและรวมไปถึงเรื่องของการค้า เศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ ดังนั้นเราจึงต้องดูแลให้อาชีพเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคงในอาชีพของเขาและในยุคสมัยที่เทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งต่าง ๆ เข้ามา มีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมาก ก็ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและนำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเกษตรกรให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์

- 1) การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว
- 2) การเปลี่ยนแปลงการผลิตให้มีความหลากหลาย
- 3) การพึ่งพาตนเอง

4) การเกษตรเพื่อสุขภาพ

5) การวางแผนระยะยาว

สรุป จุดเปลี่ยนในความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรของผู้ทำเกษตรในอดีตและปัจจุบัน คือ การคิดทวนการทำเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ที่เน้นการผลิตแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติมาในรุ่นบรรพบุรุษ มุ่งเป้ารายได้ที่เป็นตัวเงิน การใช้สารเคมี การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก เปลี่ยนเป็นความคิด ความเชื่อในแนวทางการเกษตรที่สร้างความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์ โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ตระหนักถึงการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เป็นการสร้างความมั่นคงให้ตนเองยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน โดยความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นหลัก กระบวนการคิดทั้ง 5 ประการนี้ เป็นสิ่งที่กำหนดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ได้ 3 หลักใหญ่ๆ ดังนี้

- 1) การปรับโครงสร้างการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายให้มีความเหมาะสม
- 2) การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช
- 3) การปรับการผลิตเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลายและเกื้อกูลกัน

สรุปหลักการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนอยู่ 3 หลัก คือ การปรับเปลี่ยนทางด้านโครงสร้างการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายให้สัมพันธ์และสอดคล้องกันมีความเหมาะสมต่อครัวเรือนและชุมชน การลด ละ เลิกใช้สารเคมีทุกชนิดและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพผสมปุ๋ยต่าง ๆ ปรับการผลิตพืชผักที่มีความหลากหลายโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วที่สามารถเพิ่มธาตุไนโตรเจนให้แก่ดินปรับโครงสร้างของดินแล้ว ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของพืชตระกูลถั่ว อาทิ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว และปอเทือง นอกจากนำไปเป็นปุ๋ยพืชสดได้ ซึ่งปุ๋ยพืชสด คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการไถกลบ หรือคลุกเคล้าส่วนต่าง ๆ ของพืชในขณะที่ยังสดอยู่ นอกจากนี้เมื่อพืชตระกูลถั่วเจริญเติบโตเต็มที่แล้ว จะช่วยในการป้องกันกำจัดวัชพืชที่ไม่ต้องการให้ขึ้นได้ เป็นการลดต้นทุนในการป้องกันกำจัดวัชพืชอีกด้วย สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยในชุมชนให้เป็นพื้นที่การทำเกษตรต่อไป

5.3 รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

จากการพัฒนากระบวนการดังกล่าวข้างต้นทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ ให้สอดคล้องกับบริบทการใช้ชีวิตของแต่ละครัวเรือน โดยที่แต่ละครัวเรือนมีการบริหารจัดการทางการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ การพึ่งตนเองรวมถึงการสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ผลการศึกษา พบว่า ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัด

นครราชสีมา คือ กระบวนการพัฒนาตนเองให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนในการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายของเกษตรกรอินทรีย์ ดำเนินไปตามวิถีชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของแต่ละครัวเรือนนั้น มีความแตกต่างกันตามปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกรูปแบบการผลิต อาทิ ความเหมาะสมของฐานทรัพยากร ความถนัดทางการผลิต วัฒนธรรม แรงงาน และเครื่องมืออุปกรณ์รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ทำเลที่ตั้ง การคมนาคม ประสบการณ์ด้านการตลาด และอิทธิพลของกลุ่มชุมชนที่มีผลต่อการตัดสินใจ นอกจากนี้รูปแบบการผลิตแต่ละครัวเรือนยังต้องอาศัยหลักการพึ่งพาตนเองในระบบเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรรวมถึงเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ ซึ่งไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐอีกด้วย

1. เกษตรกรเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning) โดยเฉพาะปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ประสบโดยตรงและการมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความสามารถในการพัฒนาทั้งระบบการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำ เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับฐานราก (Transformative Learning) ทั้งความคิด ความเชื่อและการลงมือปฏิบัติจนกระทั่งมีผลสัมฤทธิ์จริง

2. เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของตัวเอง

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสุขทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย จิต ปัญญา และสังคมที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยอาศัยหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ หลักสมชีวิตาและหลักอหิสา เกษตรกรไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม อดทน ไม่ท้อถอย พากเพียรพยายาม ทำตามขั้นตอนที่คนทั่วไปทำได้ยาก มีวินัย คือเกษตรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้าง อาจจะเป็นลงมือทำเกษตรกรที่มีคุณค่าด้วยวินัย มีคุณธรรม

4. ความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ คือ นิรามิสสุข สุขที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอิงสามีส (กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ) และสามารถทำให้เกษตรกรเป็นเกษตรกรที่ยั่งยืนได้ในอนาคต อาทิตัวอย่างเกษตรกรหลายท่านที่ไม่ได้เอาวัตถุสิ่งของเงินทองเป็นที่ตั้ง แต่เลือกที่จะทำการเกษตรเพื่อให้ได้ร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ไม่มีโรค ได้ทำกิจกรรมกับครอบครัวกับคนที่ตนรักตลอดทั้งวัน

สรุปได้ว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์และประสบความสำเร็จ โดยส่วนมากมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ชอบทำบุญไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติธรรม มีนิสัยที่อดทน ซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (แบ่งปัน) ไม่ชอบเอาเปรียบคนอื่น (ไม่เบียดเบียน) ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของรวมถึงเงินทอง (ความพอเพียง) เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่พบได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต นอกจากนี้วิถีการผลิตของเกษตรกรอินทรีย์เป็นวิถีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและพร้อมที่จะเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ โดยอาศัยกลไก

ธรรมชาติเพื่อทำการเกษตรแต่ยังคงพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัย ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิธีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติและอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย

อภิปรายผล

1. ประวัติและการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา

การทำเกษตรบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม (พระมหาปาสาทิศ สิริเมโธ, 2557) ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงอุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมีต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจพอเพียง แก่มวลมนุษยชาติ และสรรพชีวิตสภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีส่วนที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ 30.05 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และค่อนข้างสูง

2. การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

จุดเปลี่ยนในความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรของผู้ทำเกษตรในอดีตและปัจจุบัน คือ การคิดทวนการทำเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ที่เน้นการผลิตแบบเดิมตามที่เคยปฏิบัติมาในรุ่นบรรพบุรุษ มุ่งเป้ารายได้ที่เป็นตัวเงิน การใช้สารเคมี การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก เปลี่ยนเป็นความคิด ความเชื่อในแนวทางการเกษตรที่สร้างความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศน์ซึ่งสอดคล้องกับ (ศุภกิจ ภักดีแสน และจิตสุดา คำมุงคุณ, 2564: 398) ในด้านการดำรงชีวิตที่ผสมผสานของศาสนา วัฒนธรรมประเพณี โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ตระหนักถึงการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เป็นการสร้างความมั่นคงให้ตนเองยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน โดยความเชื่อและกระบวนการคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นหลัก

3 รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

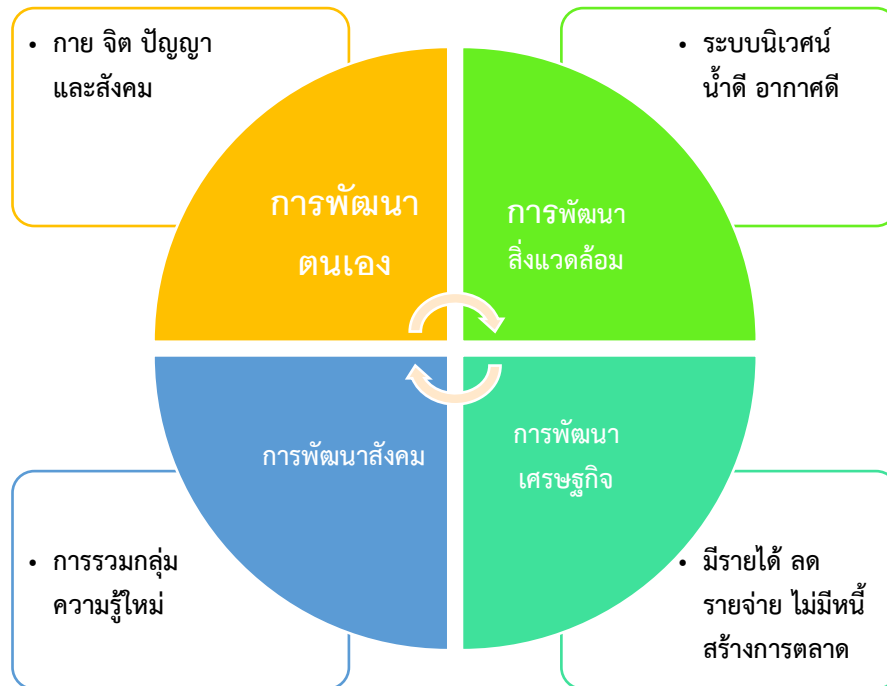
กระบวนการคิดทั้ง 5 ประการนี้ เป็นสิ่งที่กำหนดการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ได้กระบวนการพัฒนาเกษตรกรเหล่านี้ ปรากฏว่าสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ นำไปสู่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามขั้นตอนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเกษตรกร (สุเทพ ศรีบุญเพ็ง และวิโรจน์ เจษภูาลักษณ์, 2558)

เกษตรกรสามารถพัฒนาให้มั่นคงและยั่งยืนกว่าเดิมและให้สอดคล้องกับหลักการที่กล่าวมาคือ หลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตร และหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ชุมชนเกษตรกรที่พึงประสงค์ เมื่อมีความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ก็จะขอชี้ถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้มีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่าเศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิบัติ เมื่อมีสัมมาอาชีวะก็ต้องมีมีจณาอาชีวะด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อมีสัมมาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ก็ต้องมีมีจณาอาชีวะคือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดด้วย ทั้งนี้เศรษฐกิจถูกต้องที่เป็นสัมมา ก็คือ เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิบัติ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของกลุ่มเกษตรกรชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีการทำเกษตรที่หลากหลาย เช่น การปลูกข้าว การปลูกไม้ยืนต้นในรูปของการปลูกป่า การพืชผักสวนครัว การเพาะเลี้ยงสัตว์บกและสัตว์น้ำ ผู้วิจัยมีความสนใจเฉพาะในเรื่องการปลูกพืชผักสวนครัว จึงได้เลือกตัวอย่างครัวเรือนที่เป็นต้นแบบ 10 ครัวเรือน จะเห็นได้ว่า การตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์ อยู่บนฐาน ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน"ตนเองได้ประโยชน์ ลดรายจ่าย สุขภาพดี ความสัมพันธ์ในครอบครัวดี ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่ดี มีเครือข่ายสนับสนุน เป็นการทำเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด อากาศที่บริสุทธิ์ไม่มีมลพิษโดยเฉพาะฝุ่นละอองจากสารเคมีทางการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เพาะปลูก อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำ การผลิต การสร้างสมดุลและความหลากหลายให้เกิดในระบบนิเวศน์ จึงเป็นการไม่ทำร้ายตนเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักในการไม่เบียดเบียนกัน จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในตัวของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทุกคน

การพัฒนา 4 ด้าน คือ พัฒนาตนเอง (กาย จิต ปัญญา สังคม), ด้านเศรษฐกิจ (พอเพียง ไม่เบียดเบียน), ด้านสังคม (สร้างเครือข่าย) และด้านสิ่งแวดล้อมของอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นๆ ซึ่งแสดงได้ดังภาพนี้

ภาพที่ การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร 4 ด้าน

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรนั้น จากอดีตจนถึงปัจจุบันจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกระบวนการที่คนได้นั้น ต้องอาศัยความรู้ ความอดทน ความขยันเป็นอย่างมาก นอกจากจะใส่ใจตนเองในด้านสุขภาพแล้วก็ต้องใส่ใจถึงผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ทำให้เกิดการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของตัวเองและสร้างความสุขและความมั่นคงให้กับลูกหลานในอนาคตอีก ดังนั้น การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของการทำเกษตรนั้น ต้องอาศัยการพัฒนาตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

พ.ศ. 2560-2564. .กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. การส่งเสริมการเกษตร. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินธุรกิจของร้านชัยเจริญ เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลดอนกำยาน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ).(2545). การทำนาตามแบบของพระพุทธเจ้า.

กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมี เทรดตั้ง.

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2541). **พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา**, วันที่ 5 ธันวาคม 2541.
- พุทธทาสภิกขุ. (2550). **สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภกิจ ภักดีแสน และจิตสุดาคำมุงคุณ. (2564). รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนริมน้ำจันทบูร. **วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน
- สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). **แนวความคิดการพัฒนาประเทศ**. สศช. กรุงเทพมหานคร.
- สุเทพ ศรีบุญเพ็ง และวิโรจน์ เจษฎาลักษณ์. (2558). การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินธุรกิจของร้านชัยเจริญ เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลดอนกำยาน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. **วารสารวิชาการ ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคมสิงหาคม
- Hawkins. D. I. Best. R. J. & Coney. K.A. (2001). **Consumer Behavior: Building Marketing Strategy**. 8 th ed. New York: McGraw Hill.

ประวัติผู้วิจัย

๑.ชื่อ –นามสกุล(ภาษาไทย) พระอนันต์ อภินนโท (ผากา),ดร

๑.๑ ภาษาไทย : พระอนันต์ อภินนโท (ผากา),ดร

๑.๑ ภาษาอังกฤษ : PhraAnan Adhinandho,Dr.

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (นักวิชาการศึกษา)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓.สังกัดหน่วยงาน บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครราชสีมา

๔.สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๔๑๙ หมู่ ๗ บ้านหัวถนน ถ.ชาติพัฒนา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง

จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๕-๓๔๒-๐๑๗๗

E-mail. Anan.pha@mcu.ac.th

๕.ประวัติการศึกษา

- พ.ศ.๒๕๕๖ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ.๒๕๖๑ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ.๒๕๖๕ ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖.ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน พระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐ เลขานุการพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๓ – ปัจจุบัน เลขานุการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๒ คณะกรรมการพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๖๕ นักวิชาการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๖.สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : พระพุทธศาสนา, คอมพิวเตอร์ , ออกแบบ

๗.รางวัล/ผลงานวิจัย

- ๑.บทความวิชาการ การปฏิบัติตามหลักวัตรบพ ๗ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, ปีที่๕ ฉบับที่๒ (๒๕๖๓) : กรรฎาคม-ธันวาคม วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ (AMBJ) มหาวิทยาลัยสงขลราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์
- ๒.ศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในมหาปริณิพพานสูตรเพื่อการมีอายุยืนยาว ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงขลลำนพูน
๓. THE BUDDHIST DOCTRINES AS APPEARED IN KAMANITA VASITTHI LITERATURES, โครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๘ และนานาชาติครั้งที่ ๗ บัณฑิตวิทยาลัย มจร. ส่วนกลาง ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕
- ๔.วิเคราะห์คุณค่าจริยธรรมในสัมมาอาชีวะของมรรคมองค์๘ ,พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) และ พระครูปลัดธนภัทร อุตตมปัญญา (สงวนศักดิ์), MCU UBONRATCHATHANI JOURNAL OF BUDDHIST STUDIES (JOBU) วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี,

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ -นามสกุล(ภาษาไทย)

๑.๑ ภาษาไทย : พระมหาสุพร รุกขิตธมโม,ผศ.ดร.

๑.๑ ภาษาอังกฤษ : Phramaha Suporn Rakkhitathammo,Asst.Prof.,Dr.

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำ

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓.สังกัดหน่วยงาน

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา

๔.สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
๔๑๙ หมู่ ๗ บ้านหัวถนน ถ.ชาติพัฒนา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๖๑-๘๙๔๒๔๕๙
E-mail. Suphorn.ruk@mcu.ac.th

๕.ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๓๕ สำเร็จการศึกษาปริญญา พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๔๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต(ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยนาคปूर
อินเดีย

พ.ศ.๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๔๔ ป.ธ. ๘ วัดพ่ายพ สำนักเรียนคณะจังหวัดนครราชสีมา

๖.ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๕๘ อาจารย์ประจำหลักสูตรมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๕๐ รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๕๔ – ๒๕๕๘ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

- พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๖๖ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยา
เขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๘ – ปัจจุบัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบและประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๐ – ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๕ – ปัจจุบัน ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๐ – ปัจจุบัน คณะกรรมการตรวจประเมินคุณภาพการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๖๒ – ปัจจุบัน คณะกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬา
ล
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ
ราช วิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๖.สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ การประกัน

คุณภาพ การศึกษา

๗.รางวัล/ผลงานวิจัย

- ๑.พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม,ศศ,ดร.,ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์.รูปแบบการพัฒนาศักยภาพ
ผู้ประกอบการใหม่เชิงพุทธเพื่อมุ่งสู่ “ Smart City Korat Startup” ได้รับทุนจาก
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงาน
นวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
- ๒.ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์,พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม,ศศ,ดร.และคณะ.การพัฒนาศักยภาพ
ผู้ประกอบการใหม่เชิงพุทธเพื่อมุ่งสู่ “ Smart City Korat Startup” ได้รับทุนจาก
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงาน
นวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
- ๓.ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์,พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม,ศศ,ดร.การพัฒนาระบบนิเวศเชิงพุทธ
สำหรับผู้ประกอบการใหม่ Startup ในจังหวัดนครราชสีมา ได้รับทุนจากสำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรม
แห่งชาติ (องค์การมหาชน)ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓

- ๔.ดร.เบญญาภา จิตมั่นคงภักดี,**พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม,ผศ,ดร.**การสร้างรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการใหม่ Startup ในจังหวัดนครราชสีมา ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน)ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
- ๕.**พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม,ผศ,ดร.,**ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์.รูปแบบการพัฒนาจิตผู้สูงอายุตามแนววิถีพุทธเพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญความตายอย่างสงบของผู้อายุในจังหวัดนครราชสีมา ได้รับทุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๑
- ๖.**พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม,ดร.,**ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์ และคณะ.การประเมินผลการบริการวิชาการแก่สังคมสถานีวิฑูษะพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๑
- ๗.รางวัลนักวิจัยระดับดี ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๘.รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า ระดับดี ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำนวน ๔ เรื่อง

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ -นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย : ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์

๑.๑ ภาษาอังกฤษ : Dr.Benjamas Suwannawong

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ

อาจารย์ผู้รับผิดชอบและประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓.สังกัดหน่วยงาน บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

๔.สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
นครราชสีมา ๔๑๙ หมู่ ๗ บ้านหัวถนน ถ.ชาติพัฒนา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
๓๐๐๐๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๙๓-๕๕๘๗๘๙๒ E-mail. benjamas.suw@mcu.ac.th

๕.ประวัติการศึกษา

-พ.ศ.๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาพยาบาลศาสตรบัณฑิต (การพยาบาลและผดุงครรภ์
ชั้นสูง) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา

-พ.ศ.๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
(การจัดการสำหรับนักบริหาร)สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

-พ.ศ.๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖.ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘ พยาบาลวิชาชีพพระดับ ๓ โรงพยาบาลชุมพวง

พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๓๙ พยาบาลวิชาชีพพระดับ ๔ โรงพยาบาลพิมาย

พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๔๖ พยาบาลวิชาชีพหออผู้ป่วย VIP โรงพยาบาลกรุงเทพราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๙ ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายสนับสนุนการบริการและการตลาด โรงพยาบาลกรุงเทพ
ราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๔๙ - ๒๕๕๐ หัวหน้าแผนกหน่วยตรวจสุขภาพนอกสถานที่ โรงพยาบาลกรุงเทพราชสีมา
(Mobile Checkup)

พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๖ หัวหน้าแผนกศูนย์บริการข้อมูลทางโทรศัพท์ โรงพยาบาลกรุงเทพราชสีมา

- พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๒๕๕๙ หัวหน้าศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โรงพยาบาลกรุงเทพราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๓ อาจารย์พิเศษ ศูนย์เมือง ๒ นครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
- พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๖ อาจารย์พิเศษ โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
- พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๑ อาจารย์พิเศษหลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนศิลปกรรมในโรงเรียน วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๖ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษา ประจำวิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๔ – ปัจจุบัน ผู้ประเมินภายนอกสมศ. (การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.)
- พ.ศ. ๒๕๖๕ – ปัจจุบัน ผู้ตรวจประเมิน/ผู้เชี่ยวชาญสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ(องค์การมหาชน) TPQI
- พ.ศ. ๒๕๖๕ – ปัจจุบัน ผู้ประเมินคุณภาพภายในระดับหลักสูตร ตามเกณฑ์ AUN-QA Version 4 ของ ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.)
- พ.ศ. ๒๕๕๘ – ปัจจุบัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบและประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๐ – ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๖๒ – ปัจจุบัน คณะกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัย

๖.สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : พระพุทธศาสนา, พยาบาลศาสตร์ ,สุขภาพ, การจัดการสำหรับนักบริหาร, การประกันคุณภาพการศึกษา

๗.ผลงานวิจัย

- ๑.ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์,พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม,ผศ,ดร.และคณะ.การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการใหม่เชิงพุทธเพื่อมุ่งสู่ “ Smart City Korat Startup” ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
- ๒.ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์,พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม,ผศ,ดร.การพัฒนาระบบนิเวศเชิงพุทธสำหรับผู้ประกอบการใหม่ Startup ในจังหวัดนครราชสีมา ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน)ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓

๓. พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ผศ., ดร., **ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์**. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการใหม่เชิงพุทธเพื่อมุ่งสู่ “Smart City Korat Startup” ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
๔. ดร.มนัสพล ยังทะเล, **ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์**. ศึกษาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการใหม่ Startup ในจังหวัดนครราชสีมา. ได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๓
๕. พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ผศ., ดร., **ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์**. รูปแบบการพัฒนาจิตผู้สูงอายุตามแนววิถีพุทธเพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญความตายอย่างสงบของผู้อายุในจังหวัดนครราชสีมา ได้รับทุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๑
๖. พระมหาสุพร รุกขิตธมโม, ดร., **ดร.เบญจมาศ สุวรรณวงศ์** และคณะ. การประเมินผลการบริการวิชาการแก่สังคมสถานีวิฑูษณ์พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ทุนวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๑
๗. รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า ระดับดี ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำนวน ๔ เรื่อง
๘. รางวัลนักวิจัยระดับดี ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย